

Omgevingsanalyse – Flankerend arbeidsmarkt- en onderwijsbeleid

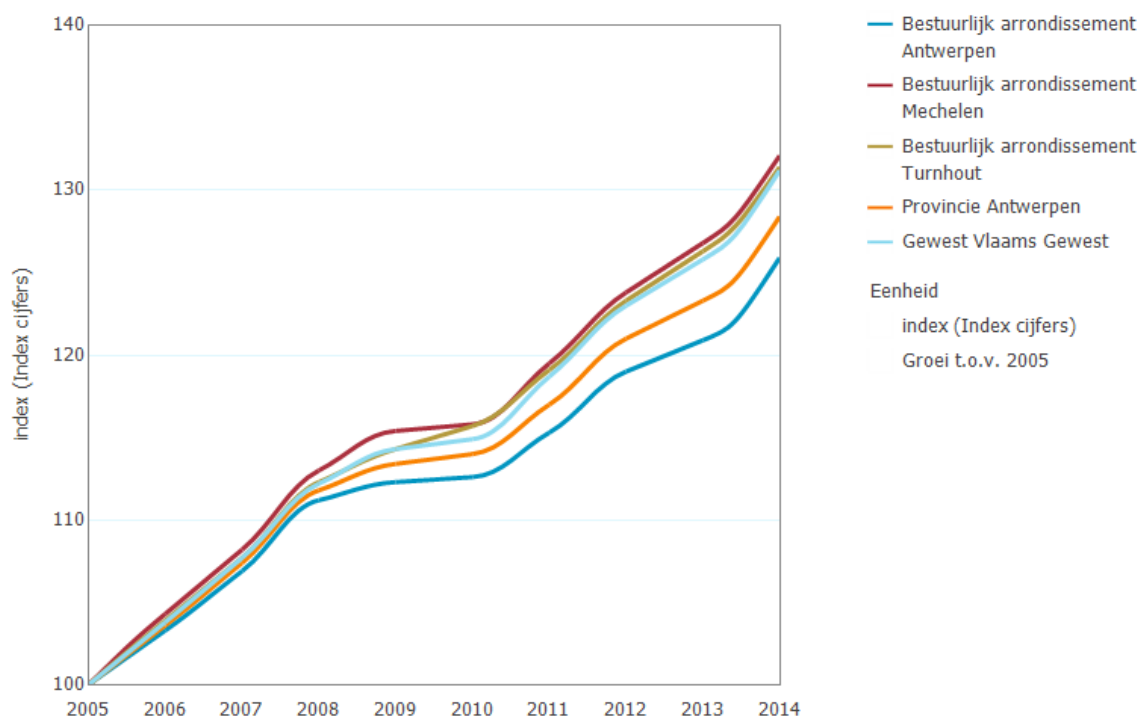
1. Maatschappelijke uitdagingen

De maatschappelijke arbeidsmarktuitedagingen zijn legio.

Door de aanhoudende financiële crisis zijn de uitdagingen voor de overheden om een welvaartstaat uit te bouwen en te onderhouden groot mede als gevolg van de verwachte meerkosten van de vergrijzingsgolf in de komende decennia.

Vlaanderen is een rijke regio. Het gemiddelde netto belastbare inkomen per inwoners bedroeg in 2014 18.949 €; een groei van 31% t.o.v. 2005. In de provincie Antwerpen is dit 18.495 € of een stijging van 28% t.o.v. 2005. Daarmee situeert de provincie Antwerpen zich in de middenmoot. Enkel Limburg en West-Vlaanderen hebben een lager gemiddeld netto belastbaar inkomen. Ook al stijgt hun gemiddelde inkomen meer dan in Antwerpen t.o.v. het referentiejaar 2005 (Limburg: 35%; West-Vlaanderen (36%). M.a.w.: het gemiddeld netto belastbaar inkomen is in de provincie Antwerpen het minst gestegen het laatste decennium.

Figuur 1: Evolutie (2006-2014) gemiddeld netto belastbaar inkomen per inwoner naar arrondissement (index 2005=100)

Bron: Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium - Fiscale inkomens

Figuur 1 laat zien dat dit vooral te wijten is aan een lagere groei van het gemiddelde netto belastbaar inkomen in het arrondissement Antwerpen. In 2014 is het gemiddelde inkomen met 18.114 € een pak lager dan in het arrondissement Mechelen (19.461 €) of Turnhout (18.945 €). Daarnaast zien we dat de groei zich stabiliseerde vanaf 2008 toen wereldwijd een financiële crisis uitbrak en in 2010 de eurocrisis. Pas vanaf 2011 stijgt het gemiddeld netto belastbaar beschikbaar inkomen weer.

Het stijgend aantal gepensioneerden legt een steeds groter beslag op de overheidsfinanciën, waardoor een nieuwe crisis voor de deur staat. De totale pensioenuitgaven zijn in vijf jaar tijd met 7,3 miljard (1,5 miljard/jaar) toegenomen tot 44.2 miljard € in 2017.¹⁰ De Studiecommissie voor de vergrijzing verwacht dat de budgettaire impact van de verouderende bevolking tegen 2047 haar volle gewicht zal bereiken (12,9% van Bbp). Vandaag is 10,2% van Bbp nodig om de wettelijke pensioenen te financieren. 10 jaar geleden was dit 8,6%.

Armoede blijft een realiteit voor een niet te verwaarlozen groep: Ondanks de instandhouding van de algemene welvaart en inkomen verwacht SVR dat armoede een realiteit blijft voor een niet te verwaarlozen groep de komende decennia. Volgens de EU-SILC 2015 leeft 10,3% Vlamingen in een gezin met een verhoogd risico op armoede. Hierbij wordt gekeken naar het percentage van de bevolking dat leeft in een gezin met een huishoudinkomen onder de armoededrempel. Het armoederisico ligt beduidend hoger bij ouderen, alleenstaanden en éénoudergezinnen, grotere gezinnen, werklozen en inactieven, huurders en laaggeschoolden. Maar daarnaast vertonen ook personen met een functiebeperking en vreemdelingen van buiten de EU een verhoogd risico .

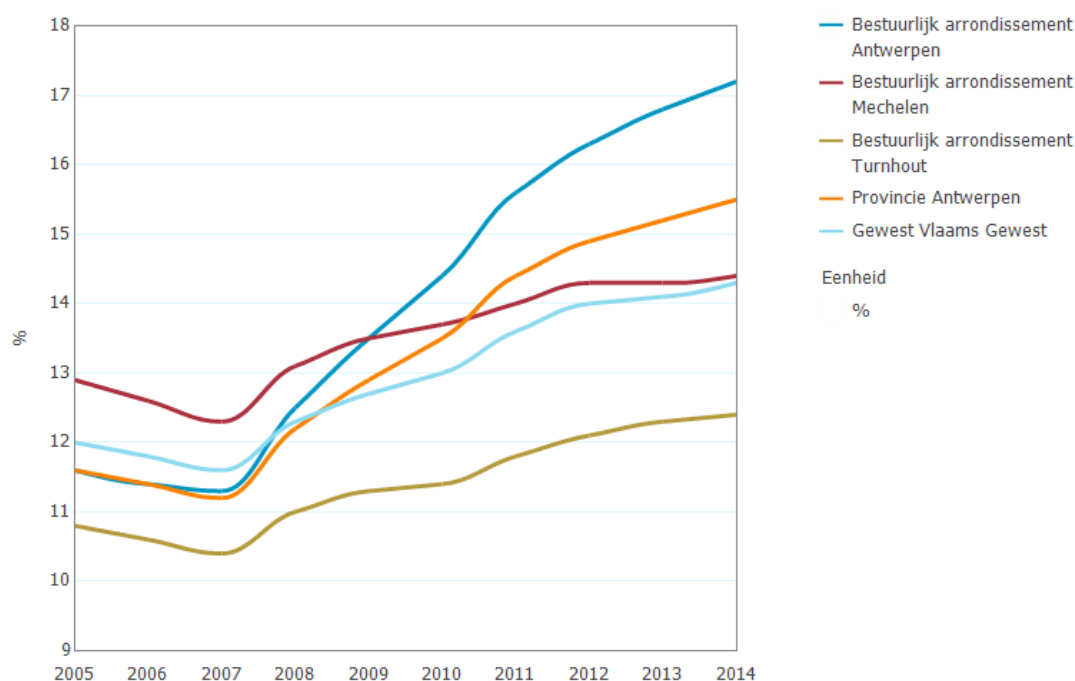
Vooraf personen die geboren zijn buiten de Europese Unie lopen tot vijf maal meer risico op armoede dan personen die binnen de Unie zijn geboren. Nadere analyse voor heel België geeft aan dat het armoederisico het hoogst ligt bij personen van Marokkaanse , Oost-Europese en Turkse herkomst.

Anderzijds zou het feitelijke materiële welvaartspeil van ouderen in Vlaanderen beter zijn dan het hoge armoederisico doet vermoeden. Dit door het relatief hoge aantal huiseigenaars bij de senioren waardoor ze minder worden opgezaald met bijkomende huurkosten.

Figuur 2 geeft het aandeel weer van het aantal personen die recht hebben op een verhoogde tegemoetkoming, een voorkeursregeling in de ziekteverzekering. Hierin zijn een aantal risicocategorieën opgenomen: gepensioneerden, verweduwden, wezen en invaliden (WIGW-statuut), langdurig werklozen boven de 50 jaar, leefloners, personen met een handicap en personen met het OMNIO-statuut. We zien binnen de provincie Antwerpen dat het arrondissement Antwerpen steeds verder uitstijgt boven het Vlaamse gemiddelde. Op 10 jaar tijd is het aantal verhoogde tegemoetkomingen in dit arrondissement met bijna de helft gestegen (6% : van 11,6% naar 17,2%). In Mechelen en Turnhout is de stijging van 1,5% gelijkaardig en veel minder uitgesproken. Dit bevestigt dat armoede en sociale uitsluiting het meest voorkomen in de meest dichtbebouwde stedelijke gebieden. Maar toch blijken armoede en sociale achterstelling op het platteland hoger te liggen dan in de meer bevolkte verstedelijkte gebieden. Dit alles maakt dat er iets meer dan 15% van de inwoners van provincie Antwerpen recht heeft op de verhoogde tegemoetkoming geneeskundige verstrekkingen.

Gezien de te verwachten beperkte economische groei en de ontwikkelingen op vlak van bevolkingssamenstelling, wordt er van uitgegaan dat het aandeel van een aantal risicogroepen op armoede in de bevolking zal blijven toenemen. Bij aanhoudende perioden van negatieve ontwikkelingen zullen door noodzakelijke besparingen in de overheidsuitgaven ook wellicht de sociale uitkeringen dalen.

Figuur 2: Evolutie (2005-2014) van het aandeel sociaal verzekerden met recht op de verhoogde tegemoetkoming geneeskundige verstrekkingen naar arrondissement

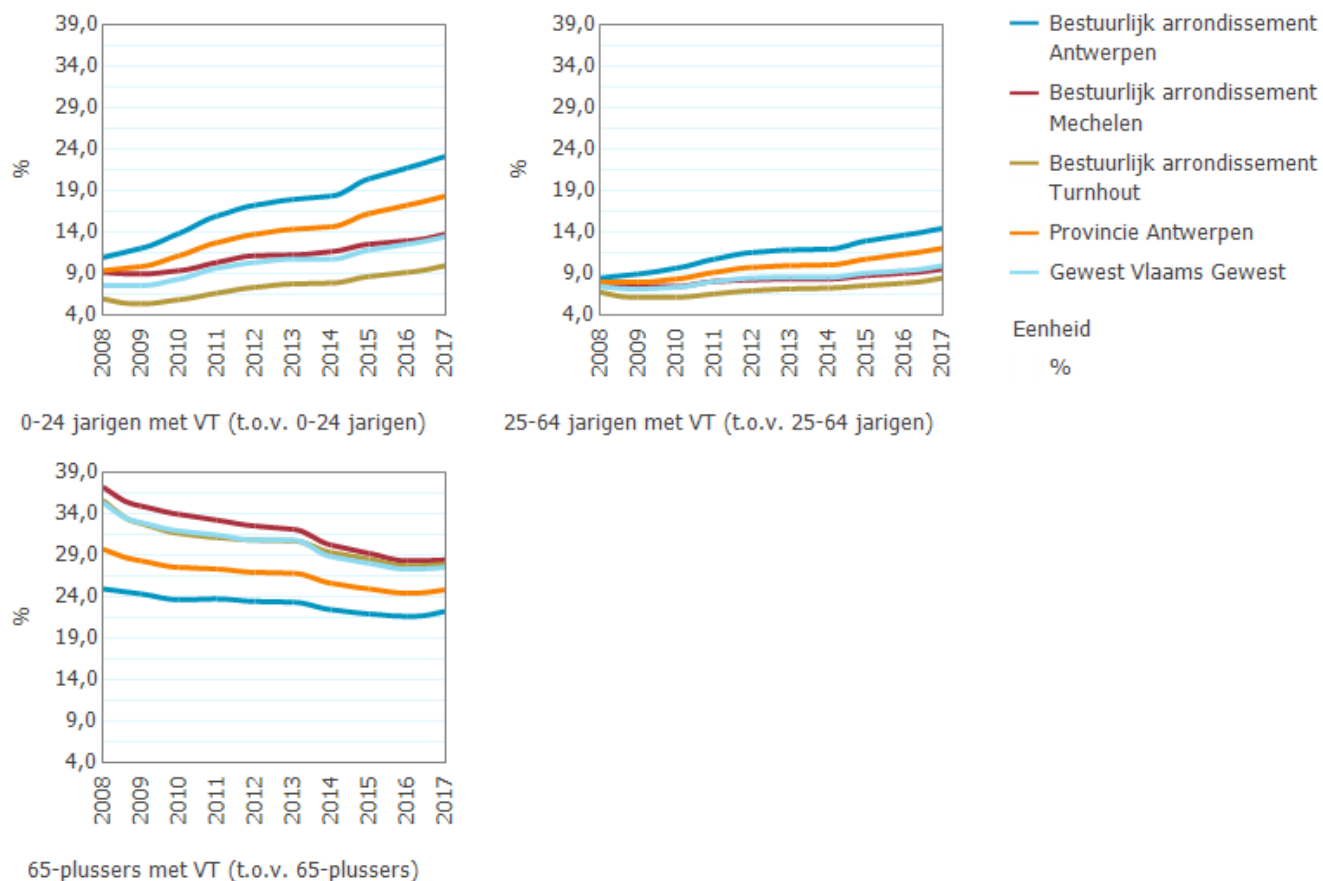
Bron: InterMutualistisch Agentschap

Wat ouderen betreft gaat men ervan uit dat de hogere tewerkstelling bij vrouwen, de verhoogde pensioenleeftijd en de verbeterde mogelijkheden om als gepensioneerde bij te verdienen op termijn zullen leiden tot hogere pensioenen en een sterkere inkomenspositie van ouderen. Deze trend zien we ook goed weergegeven in Figuur 23. Terwijl de verhoogde tegemoetkomingen stijgen bij de 0-24 jarigen en de 25-64 jarigen, daalt het aandeel bij de 65-plussers. Meer specifiek zien we ook hier weer de grote verschillen opduiken tussen de arrondissementen. In het arrondissement Antwerpen verdubbelt (van 11% naar 23%) het aandeel tegemoetkomingen bij de 0-24 jarigen en stijgt het aandeel met de helft bij de actieve leeftijdscategorie (8% naar 14%). Terwijl het aandeel tegemoetkomingen bij de ouderen met 3 % daalt (van 25% naar 22%). Ook bij de andere twee arrondissementen zien we gelijkaardige trends opduiken, al liggen die in tegenstelling tot Antwerpen een stuk onder het Vlaamse gemiddelde.

Wat opleiding betreft is het de verwachting dat ook hier het armoerisico zal dalen, gezien het aandeel van laaggeschoolden bij 20-64 jarigen gevoelig daalde de laatste decennia. In de toekomst zal de opleidingsgraad nog verder toenemen, niet zozeer bij de jongere groepen, maar vooral bij de oudere groepen. Daar zullen immers hoger opgeleide jongere leeftijdsgroepen de lager opgeleide oudere leeftijdsgroepen vervangen.

Daartegenover staat dat bij de jongste groep behoorlijk wat jongeren het onderwijs verlaat zonder diploma. In 2014 was dat 11% in Vlaanderen. Provincie Antwerpen scoort hierbij zelfs het hoogst met 13%.

Figuur 3: Evolutie (2008-2014) van het aandeel sociaal verzekerden met recht op de verhoogde tegemoetkoming geneeskundige verstrekkingen naar leeftijd en arrondissement

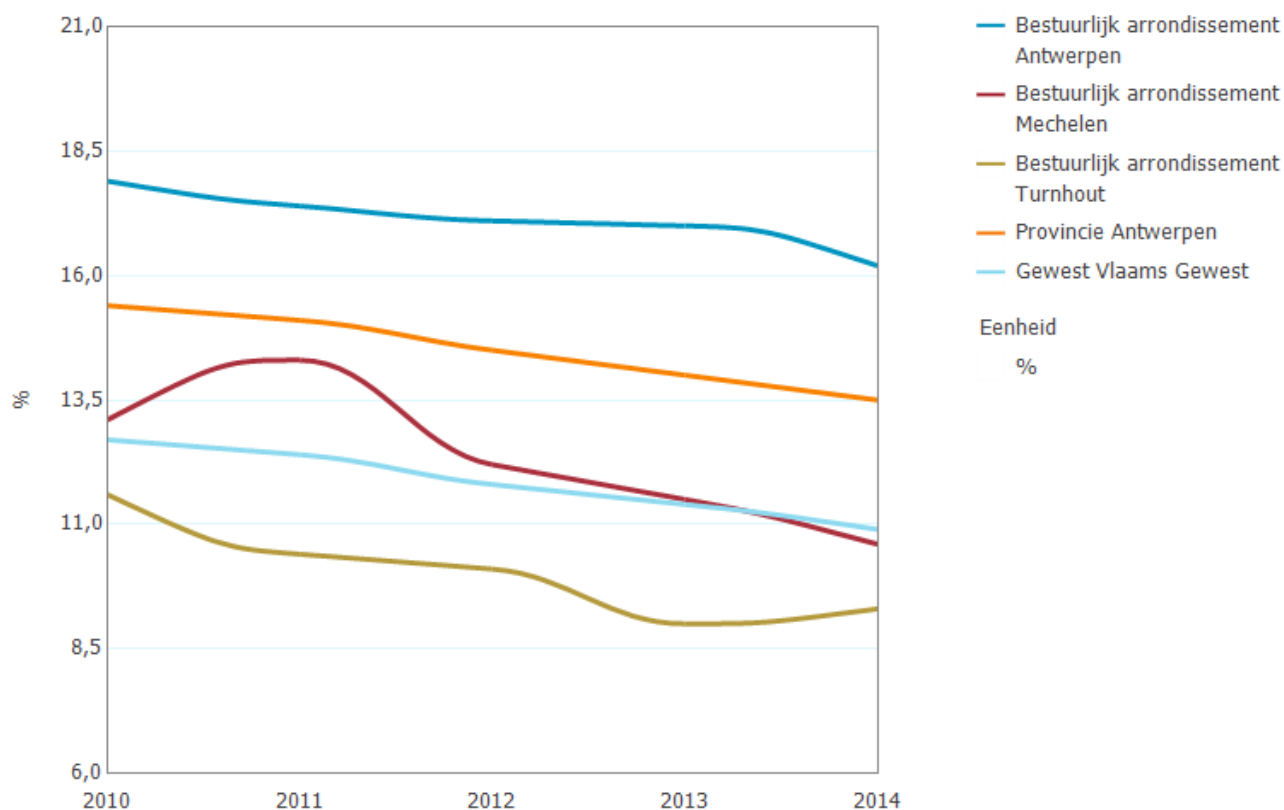

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering - portaal lokale statistieken

Figuur 4 laat zien dat het hoogste aandeel vroegtijdige schoolverlaters zich bevindt in het arrondissement Antwerpen (2010: 17,9% - 2014: 16,2%). Op vijf jaar tijd is er wel een lichte neerwaartse trend vast te stellen. Ook het arrondissement Mechelen scoort tot 2014 boven het Vlaamse gemiddelde. Opvallend is nog dat in het arrondissement Turnhout de ongekwalificeerde uitstroom lijkt te stijgen na 2013.

Alleenstaanden en éénoudergezinnen tenslotte, lopen een beduidend hoger risico op armoede en sociale uitsluiting. Zoals hierboven reeds gesteld zal de evolutie naar meer gezinsverduunning zorgen voor meer alleenstaanden (al dan niet met kinderen). Er zijn dan ook geen aanwijzingen dat deze evolutie de welvaartspositie van deze groep gevoelig zal verbeteren.

Figuur 4: Evolutie (2010-2014) van het aandeel vroegtijdige schoolverlaters naar arrondissement

Bron: Departement Onderwijs en Vorming van de Vlaamse Gemeenschap

In deze provinciale omgevingsanalyse leggen we de focus op die uitdagingen die aansluiten bij de provinciale initiatieven en bevoegdheden vanuit de dienst economie zoals het werken aan een inclusieve economie door de arbeidsmarktkansen voor kansengroepen te versterken, maar ook onze deelname aan de verschillende talentenhuisen¹ en initiatieven als Transit en het Grensinformatiepunt. Daarnaast schetsen we de omgeving waar onze autonome provinciebedrijven – het havencentrum voor het havengebied en het Gouverneur Kinsbergencentrum voor zorg – een specifieke rol naar de arbeidsmarkt opnemen.

¹ Talentenwerf (bouw), talentenfabriek (industrie), talentenstroom (logistiek haven) en zorgtalent (zorg).

1.1. Krapte op de arbeidsmarkt

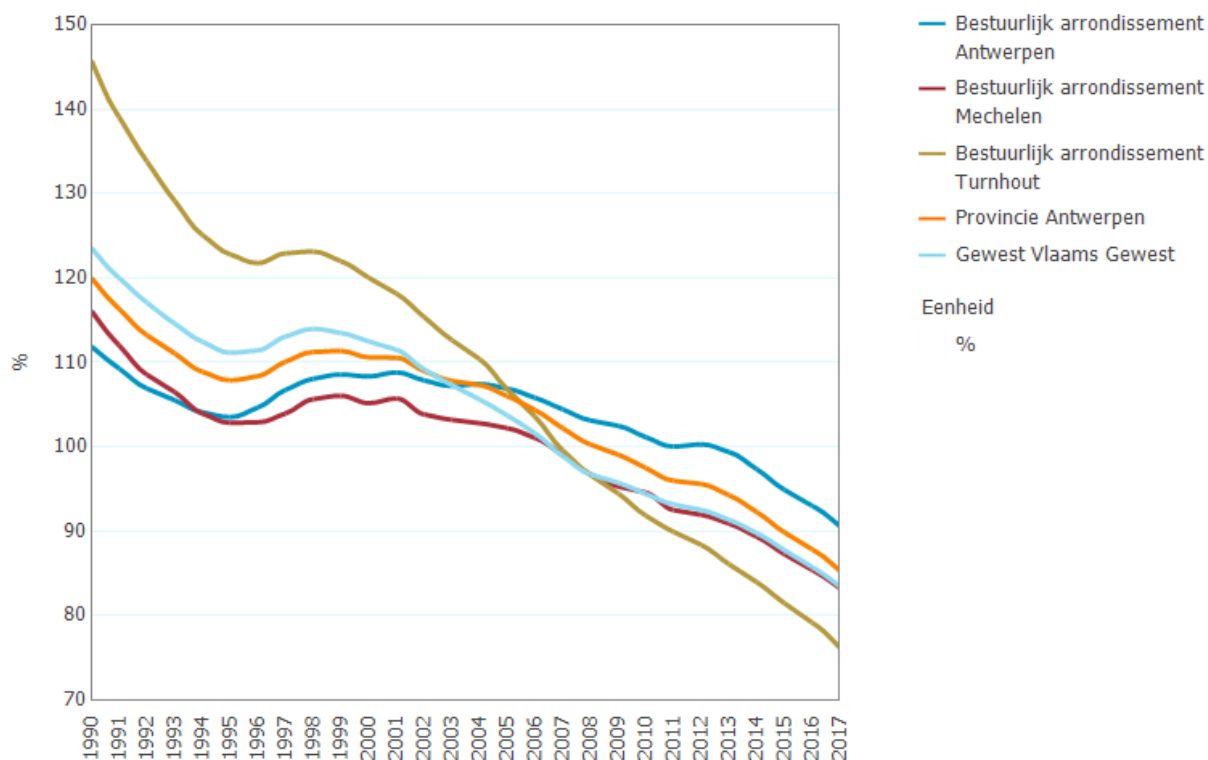
1.1.1. Algemeen

Figuur 5 toont het doorstromingscoëfficiënt: de evolutie van de verhouding tussen het aantal 15-24-jarigen en het aantal 55-64-jarigen. De jongste leeftijdsgroep staat aan het begin van een loopbaan op de arbeidsmarkt. De oudste aan het afsluiten ervan. Deze ratio of verhouding is gelijk aan 100 als beide leeftijdsgroepen een gelijke omvang hebben (evenwicht). Indien hoger dan 100 hebben de jongeren een overwicht; indien lager de oudere leeftijdsgroep. In 1990 was de jongste leeftijdsgroep nog zeer duidelijk in de meerderheid. Sinds 2007 slaat dit evenwel om op Vlaams niveau: vanaf dan overtreft de oudste leeftijdsgroep in toenemende mate de jongste groep. Het moge duidelijk zijn, dat hiermee enkel de demografische aspecten getoond worden, los van de feitelijke participatie op de arbeidsmarkt.

Binnen de provincie zien we een gelijkaardige trend, zij het meer uitgesproken in het arrondissement Turnhout. Daar blijft het overwicht en het aandeel van jonge werknemers veel langer aanhouden tot het jaar 2007; om spectaculair te dalen nadien. Momenteel is daar het overwicht van oudere werknemers het meest uitgesproken. In het arrondissement Antwerpen is deze trend het minst uitgesproken.

Het is de verwachting dat de demografische spanning op de Vlaamse arbeidsmarkt als gevolg van de forse aangroei van de 55-64-jarigen en een gelijktijdige terugloop van 15-24-jarigen tot 2025 zal blijven toenemen. Tegen 2035 zou het onevenwicht zich terug stabiliseren.

Figuur 5: Evolutie (1990-2017) verhouding 15-24-jarigen/55-64-jarigen (%) naar arrondissement.

De dalende potentiële instroom op de arbeidsmarkt en de groeiende potentiële uitstroom betekent evenwel niet dat de arbeidsbevolking (15-64 jarigen) in aantal daalt (zie tabel 1 hieronder).

Tabel 1 toont dat de bevolking op arbeidsleeftijd vrijwel continu stijgt tussen 2003 en 2015. Het Federaal Planbureau voorziet een verdere toename tot 2020, met daarna een lichte daling tot 2030. Het probleem is dat de toename van de beroepsbevolking de toename van de totale bevolking niet kan bijbenen. Daarnaast gaat de bevolking op arbeidsleeftijd in haar geheel steeds meer verouderen.

Tabel 1: Beroepsbevolking (15-64 jaar) naar Arrondissement/ Jaar

Arrondissement	Antwerpen	Mechelen	Turnhout
2003	414.461	140.965	196.060
2004	421.073	143.243	198.613
2005	427.305	145.577	201.868
2006	428.527	146.602	202.965
2007	431.176	147.702	204.489
2008	437.096	150.095	207.967
2009	443.341	151.725	210.322
2010	448.148	153.014	212.159
2011	451.792	153.519	213.175
2012	455.296	154.424	213.777
2013	458.487	155.303	215.012
2014	462.330	156.746	216.553
2015	466.484	158.212	217.771

1.1.2. Specifiek

De in- en uitstroom op de arbeidsmarkt stukt. Op Vlaams niveau overtreft sinds 2007 de oudste leeftijdsgroep in toenemende mate de jongste groep. Deze trend is ook te zien in de provincie Antwerpen en het meest uitgesproken in het arrondissement Turnhout. In het arrondissement Antwerpen is deze trend het minst uitgesproken. De totale beroepsbevolking blijft evenwel stijgen (tot 2020) maar verouderd ook steeds meer en kan de algemene stijging van de totale bevolking niet bijbenen².

De tewerkstelling in de primaire en secundaire sectoren daalt stelselmatig tussen 2006 en 2015. Terwijl het aantal werkenden in de tertiaire en quataire sectoren sinds 2006 in stijgende lijn zit. De 'zakelijke en overige marktdiensten' en de 'handel en horeca' uit de tertiaire en quataire sector zijn de belangrijkste initiators van de economische groei. De werkgelegenheid bij deze marktdiensten wordt voornamelijk gevoed door jobcreatie in de takken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten'. De werkgelegenheid neemt tijdens de periode 2016-2022 jaarlijks gemiddeld met 30.100 eenheden toe. Mede daardoor daalt de werkloosheidsgraad van 7,8% (2016) naar 5,1% in 2022³. Maar op de weinig flexibele Vlaamse (en dus ook Antwerpse) arbeidsmarkt kampen we vandaag met de arbeidsmarkt paradox: Uit onderstaande figuren blijkt dat een hoog aantal openstaande vacatures (stijging van 42.262 in januari 2015 naar 69.070 in januari 2018 in de provincie Antwerpen⁴) samen gaat met een nog steeds hoog aantal werkzoekenden⁵. Er zit duidelijk een mismatch op de gezochte profielen door werkgevers in bepaalde, vooral technische, sectoren en de beschikbare profielen op de arbeidsmarkt.

² Bron: 'Algemene omgevingsanalyse provincie Antwerpen 2017' pagina 9-10

³ Bron: SVR, 2017 Regionale economische vooruitzichten 2017-2022

(<http://regionalestatistieken.vlaanderen.be>) in 'Algemene omgevingsanalyse provincie Antwerpen 2017' pag. 15

⁴ Bron: https://arvastat.vdab.be/arvastat_basisstatistieken_vacatures.html

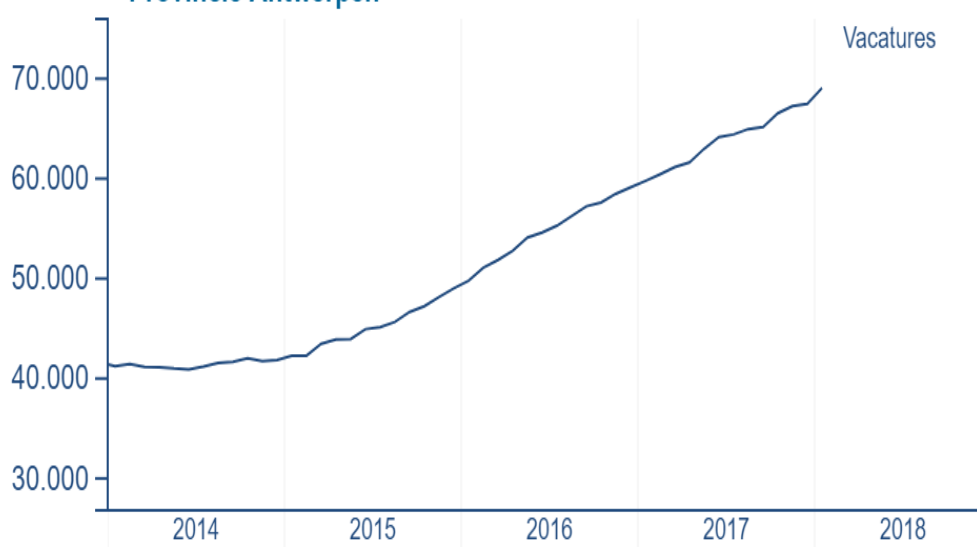
⁵ Bron: https://arvastat.vdab.be/arvastat_basisstatistieken_werkloosheid.html

Evolutie van het aantal vacatures

(Ontvangen vacatures in de laatste 12 maanden)

NECzU rechtstreeks aan VDAB gemeld

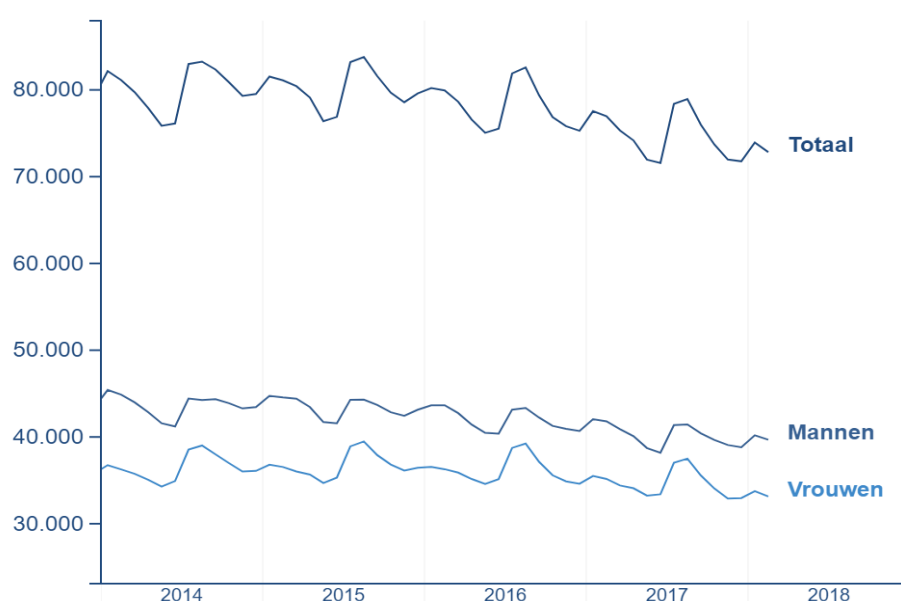
Provincie Antwerpen

Bron: <https://arvastat.vdab.be>

Niet-Werkende Werkzoekenden (NWWZ)

Provincie Antwerpen

Bron: <https://arvastat.vdab.be>

Ook de gezochte profielen op de arbeidsmarkt veranderen aan een sneltempo, in sterke mate door toedoen van informatisering en automatisering van voornamelijk administratieve processen (vb. opkomst blockchain, artificiële intelligentie,...). Een gevolg van technologische veranderingen en digitalisering is jobpolarisering. Routinematige cognitieve taken worden in toenemende mate geoutsourcet of overgenomen door computers. Voornamelijk (administratieve) jobs die uitgevoerd worden door

middelgeschoolden hebben een groot risico tot automatisering⁶. Is het onderwijs in staat om zich snel aan te passen aan deze nieuwe noden op de arbeidsmarkt?

Tot slot is er ook een diversifiëring van het arbeidsmarktpotentieel: Divers zowel naar etnisch-culturele achtergrond, thuistaal, kennis van het Nederland, socio-economische status. Op de arbeidsmarkt zijn er nog diverse vormen van vooroordelen en stereotypen die ook tot daadwerkelijke discriminatie leiden. Zo blijkt uit onderzoek op basis van correspondentietesten dat al in de eerste fase van het selectiegesprek in bijna een op de tien gevallen gediscrimineerd wordt op grond van een niet relevant persoonskenmerk. Het succes van een diversiteitsbeleid in organisaties en bedrijven is dan ook nog te vaak afhankelijk van het initiatief van enkelingen⁷.

1.2. Uitdagingen voor een inclusieve economie: aansluiting van kansengroepen bij de reguliere arbeidsmarkt

1.2.1. Opportuniteit voor kansengroepen en voor werkbare arbeidsmarkt

In 2015 telde de bevolking op actieve leeftijd van 4.158.189 personen. De beroepsbevolking is de bevolking die zich daadwerkelijk aanbiedt op de arbeidsmarkt (hetzij werkend, hetzij werkzoekend) is tussen 2003 en 2015 in Vlaanderen met 250.617 personen naar 3.002.629 personen gestegen. Dit is een activiteitsgraad van 72,2% . Een stijging van 2,6% tegenover 2003.

Opgesplitst naar leeftijd valt op dat de activiteitsgraden enkel boven de 50 jaar zijn gestegen; ook al is de activering van 60-plussers (van 17,7% naar 31,2%) nog veel voor verbetering vatbaar. Vooral bij de 20-24 jarigen is de activering de laatste 15 jaar met 11% gedaald (van 69% naar 58%); deels door de voortschrijdende scholingsgraad. Vlaanderen evolueert steeds meer naar een kenniseconomie. Daarnaast zullen 50-plussers vaker autonoom kunnen beslissen langer dan oorspronkelijk gepland te blijven werken. Dit in tegenstelling tot jongvolwassenen die in de crisisaren minder impact hadden op hun intrede op de arbeidsmarkt.

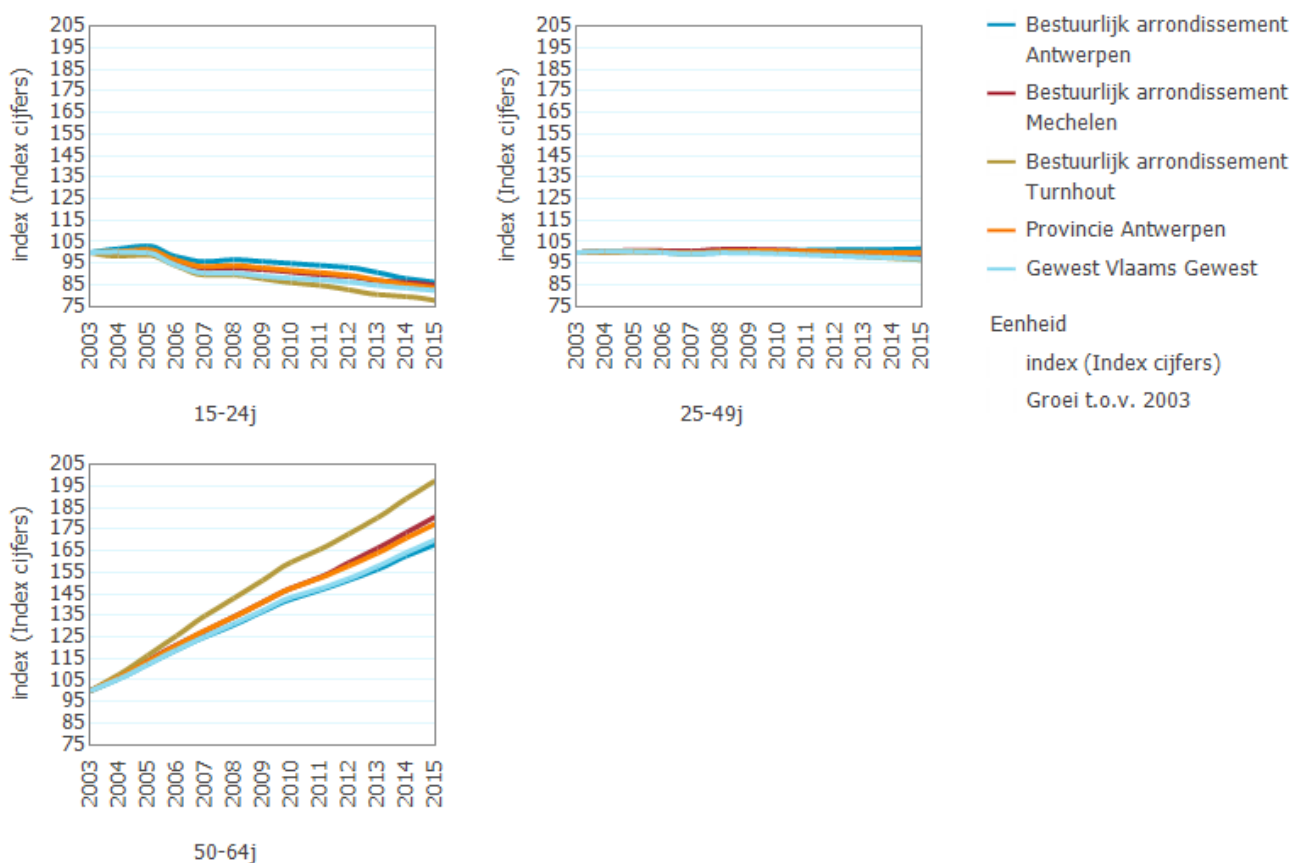
Figuur 6: Evolutie (2003-2015) van de beroepsbevolking (index 2003=100) naar Arrondissement

⁶ Bron: Onderzoeksrapport 'De Toekomst van de arbeidsmarkt in de haven van Antwerpen', Essers, A et.al. (2017), Universiteit Antwerpen, pag. 100.

⁷ Bron: 'diversiteitsbarometer werkt' (2012) en Socio-economische monitoring; Arbeidsmarkt en origine (2017), Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding:

https://www.unia.be/files/Z_ARCHIEF/de_diversiteitsbarometer_werk_0.pdf en

https://www.unia.be/files/Documenten/Publicaties_docs/1215_UNIA_Monitoring_2017_-_NL-Anysurfer.pdf

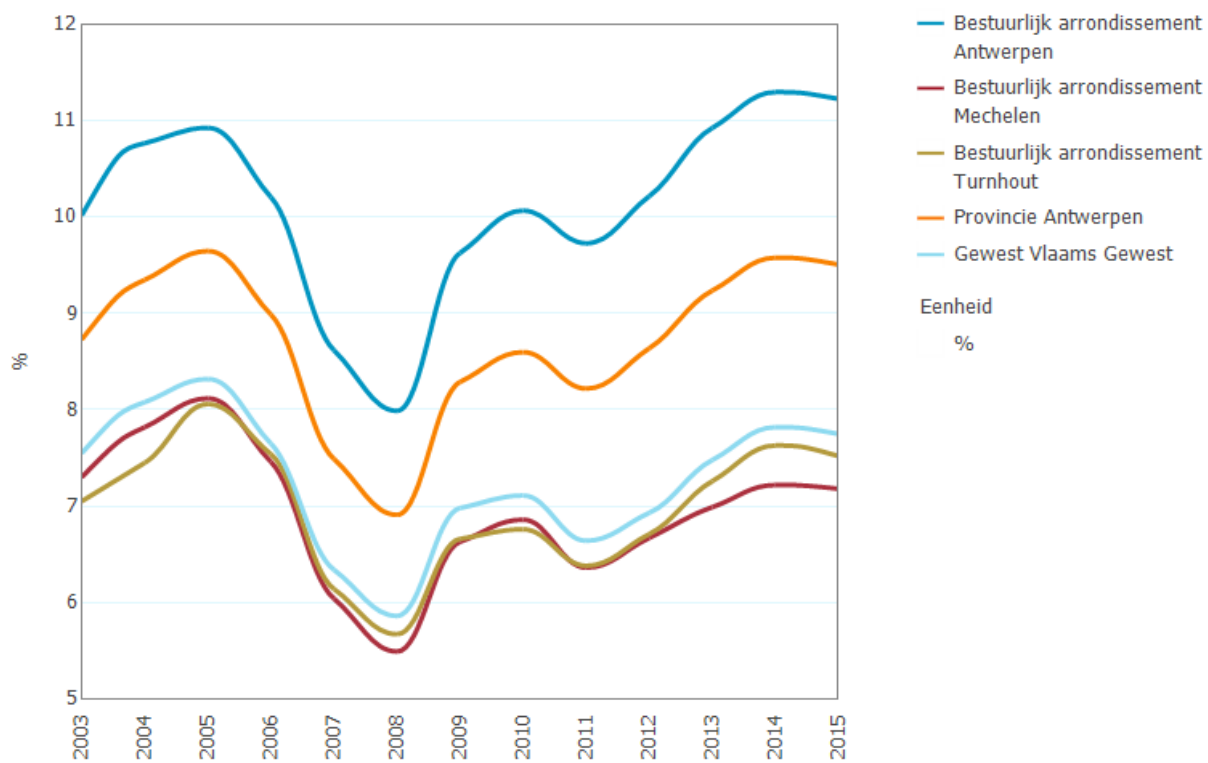

Ook bij vrouwen is er nog ruimte voor een toename van de activiteitsgraad, ook al wordt de kloof tussen mannen en vrouwen steeds kleiner. In 2003 waren er 62,2 % van de vrouwen op actieve leeftijd beroepsactief (tegenover 76,7% mannen) in Vlaanderen. In 2015 was de verhouding 68,3% vrouwen versus 76% mannen.

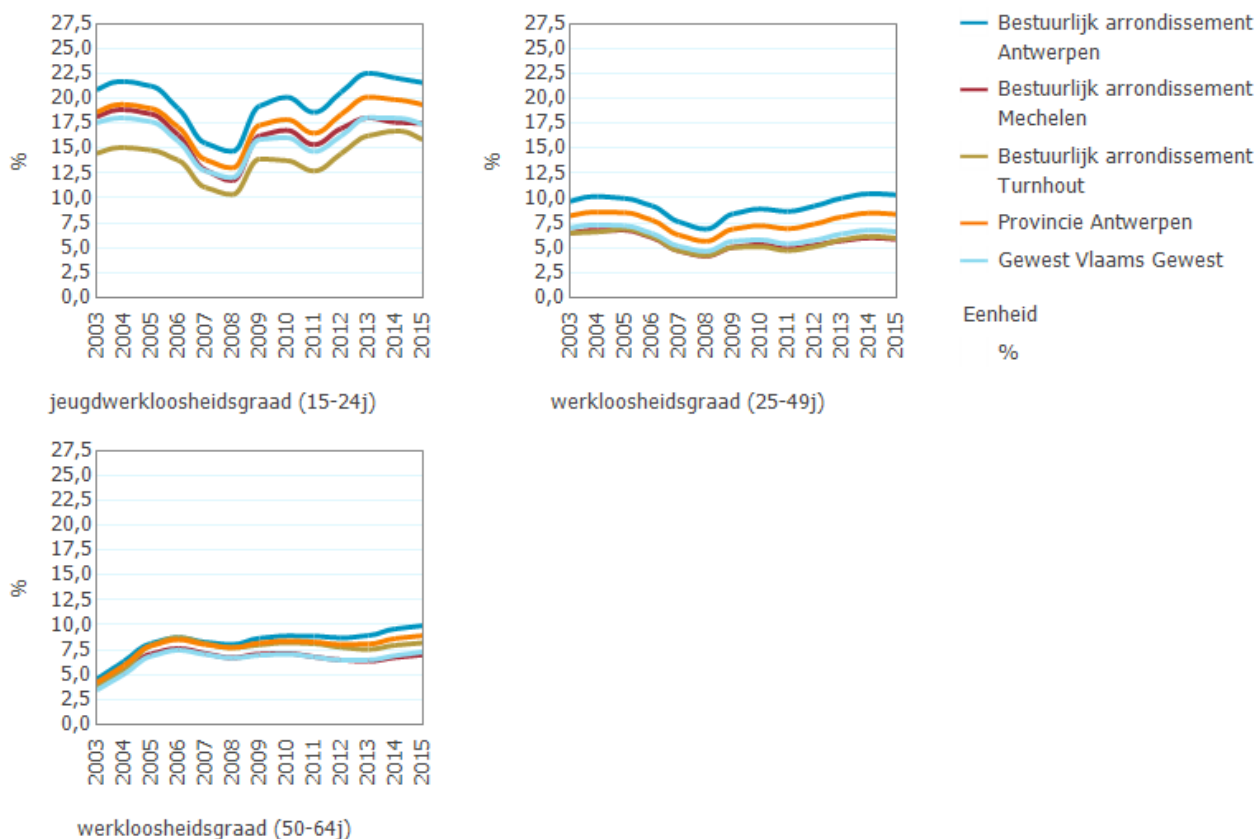
In de provincie Antwerpen telt de beroepsbevolking in 2015 842.467 personen; een stijging van 90.981 personen de laatste 15 jaar(2003). Figuur 6 laat zien dat de groei van de beroepsbevolking uitsluitend toe te schrijven is aan de oudste leeftijdscategorieën (50-64-jarigen). Een groei van 77,4% (of 106.197 personen). De 25-49-jarigen blijven de laatste 15 jaar stabiel rond de 525.000 personen(2003: 523.914 – 2015: 523.421). Terwijl de beroepsbevolking bij de 15-24-jarigen met 14.723 personen is gedaald (-16,3%). Wellicht omdat een groeiend deel van deze groep nog schoolgaande is.

We zien vooral in het arrondissement Turnhout de oudere beroepsbevolking spectaculair stijgen. In tegenstelling tot Antwerpen (+68%) en Mechelen (+80.7%), is de aangroei van de oudere beroepsbevolking in het arrondissement Turnhout 97.4% of bijna een verdubbeling in 15 jaar tijd. Ter vergelijking: de Vlaamse aangroei van de oudere beroepsbevolking is 70%. Tegelijkertijd is de aangroei van de jongste beroepsbevolking in dit arrondissement het kleinst (-22,2%). In de arrondissementen Antwerpen (-13,7%) en Mechelen (-15,1%) is dit iets minder dramatisch.

Figuur 7: Evolutie (2003-2015) van de activiteitsgraad naar Arrondissement

Bron: Steunpunt WSE (Vlaamse Arbeidsrekening)

Bron: Steunpunt WSE (Vlaamse Arbeidsrekening)

De provincie in zijn geheel scoort met een activiteitsgraad net onder het Vlaamse gemiddelde (71,8%: een stijging van 2,1% t.o.v. 2003). Hiermee staat de provincie in de middenmoot: Limburg (70,4%) en Vlaams-Brabant (71,3%) zijn iets minder beroepsactief; West- en Oost-Vlaanderen iets meer (respectievelijk: 73,3 en 73,5%). De activiteitsgraad stijgt het minst in het arrondissement Antwerpen (van 67,8% naar 70,7%) en duwt hiermee de provincie onder het Vlaamse gemiddelde. Het arrondissement Turnhout scoort het hoogst, mede door de hoge activiteitsgraad bij de 50-plussers.

Dit alles vertaalt zich naar een werkloosheidsgraad die op Vlaams niveau schommelt rond de 7%, volgens de laatste officiële WSE-cijfers uit 2015. Volgens de recentste cijfers van de VDAB zou de neerwaartse trend vanaf 2014 zich verder doorzetten. In november 2017 was de Vlaamse werkloosheidsgraad gedaald naar 6,66%.

Voor de provincie Antwerpen betekent dit een daling in werkloosheidsgraad van 9,5% (2015) naar 8,45% (november 2017). Nog steeds twee procent hoger. Dit valt volledig op conto te schrijven van het arrondissement Antwerpen dat met een werkloosheidsgraad van 10,15% (2017) ver boven het provinciale en Vlaamse niveau uitstijgt. De twee andere arrondissementen leunen sterk tegen het Vlaamse werkloosheidsniveau aan (Mechelen: 6,45%; Turnhout: 6,27%).

Opgesplitst naar leeftijd (zie Figuur 27 onderaan) zien we ook hier weer hoge cijfers opduiken bij de jongste leeftijdsgroep: sinds 2003 schommelt de jeugdwerkloosheid rond de 17% voor Vlaanderen (met uitzondering van een korte periode van economische groei (2007-2008)). Volgens de recentste cijfers zou dit verder gedaald zijn naar 14,6% (november 2017). In de provincie Antwerpen ligt dit gemiddelde nog steeds een twee procent hoger (16,86%).

Weerom steekt het arrondissement Antwerpen daar bovenuit (19,66%). Beide andere arrondissementen volgen een gelijkaardige trend, zij het minder uitgesproken. Het

arrondissement Mechelen heeft anno 2017 een jeugdwerkloosheidsgraad van 15,46%; het arrondissement Turnhout van 11,73%.

De werkloosheidsgraad bij de twee oudere beroepsbevolkingsgroepen ligt merkkelijk lager (om en bij de 7%). Ook al is de werkloosheidsgraad bij de oudste bevolking sinds begin van de jaren 2000 onder invloed van een activeringsbeleid verdubbeld en naar het niveau van de middelbare leeftijdscategorie toegegroeid.

Opvallend is ook hier dat het arrondissement Antwerpen procentueel het hoogste aandeel werklozen heeft voor beide leeftijdsgroepen (9-9,7%). En dat het arrondissement Turnhout bij de oudste leeftijdsgroep een inhaalbeweging maakt. Beide arrondissementen steken met respectievelijk 7,2% (Turnhout) en 9,7% (Antwerpen) werklozen boven het Vlaamse gemiddelde uit (6,68%).

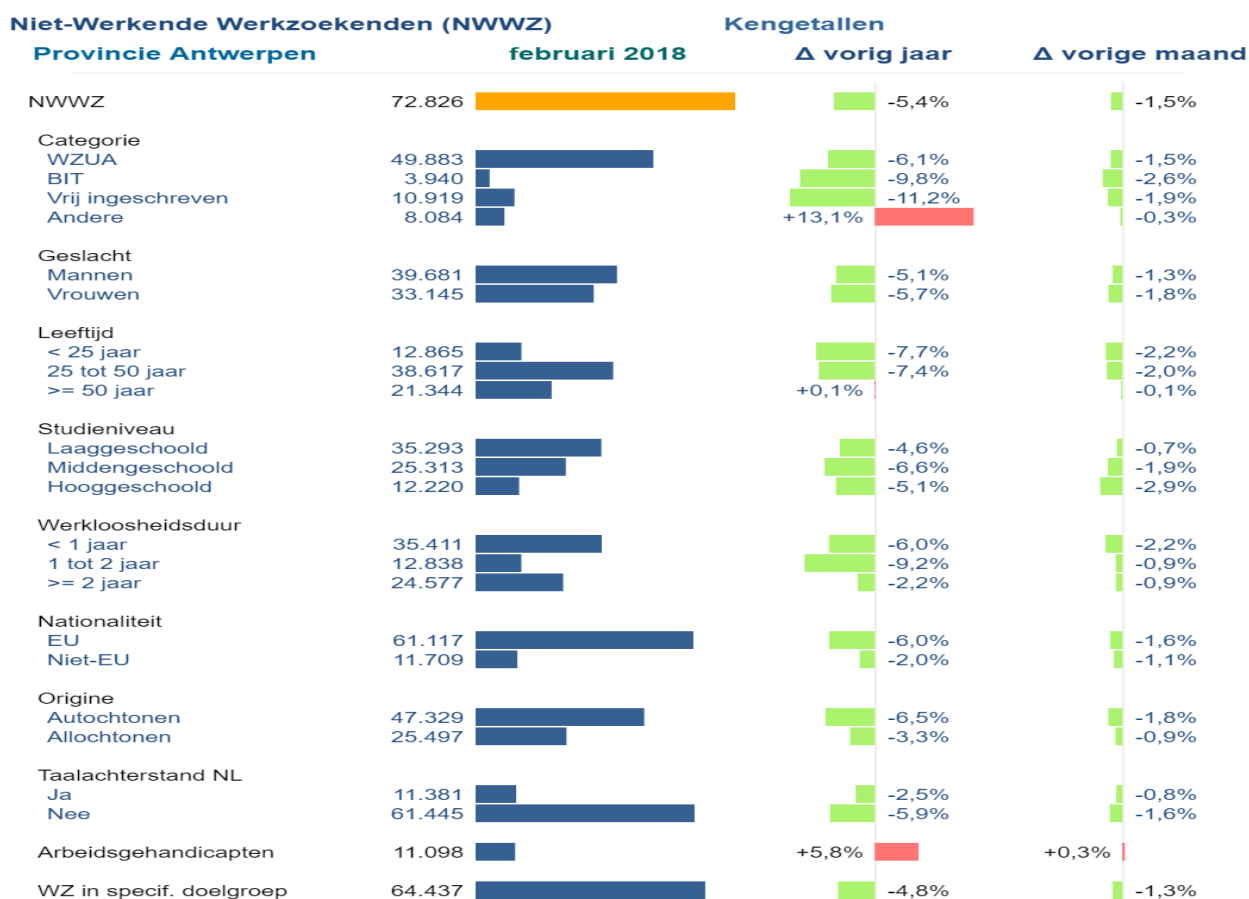
De dalende potentiële instroom op de arbeidsmarkt en de groeiende potentiële uitstroom betekent niet dat de bevolking op actieve leeftijd (15-64 jarigen) in aantal daalt (zie hoger). Maar dalende instroom betekent wel dat op termijn de voornaamste leeftijdscategorie (25-49 jaar) waaruit de actieve bevolking gerekruteerd wordt zal afnemen. Het ligt dan ook in de verwachting dat de beroepsbevolking na een verdere toename tot 2020, licht zal beginnen te dalen tot 2030.

Specifiek

De scholingsgraad heeft een duidelijke samenhang met de arbeidsmarktpositie: kortgeschoolden zijn vaker inactief. Als ze zich toch op de arbeidsmarkt begeven, zijn ze vaker werkloos⁸. Hoewel er een dalende trend in de werkloosheid voor zowat alle groepen is – met uitzondering van personen met een arbeidshandicap – hebben kansengroepen in de provincie Antwerpen nog steeds een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Niet werkende werkzoekenden (NWWZ) naar kenmerken⁹:

8 Bron publicatie “Couleur Lokale” (2013) van Prisma: [COULEUR-LOCALE-2013.pdf](#)

9 Bron: https://arvastat.vdab.be/arvastat_basisstatistieken_werkloosheid.html

Bron: <https://arvastat.vdab.be>

De kans op werk is laag bij 50+ (3.9% t.o.v. 14,9 bij <25 jaar), langdurig werklozen (3.8% t.o.v. 14% <1 jaar werkloos) en personen met een arbeidshandicap (4.3% t.o.v. 10,8 zonder). Voor laaggeschoolden en allochtonen liggen de cijfers op respectievelijk 7.7% en 7.9%.¹⁰

Er treedt ook vergrijzing op van de tewerkgestelde populatie in de sociale economie (aandeel 50+ met 6,6% gestegen¹¹) en er is een toename van personen met een MMPPS (medisch, mentaal, psychisch, psychiatrisch en/of sociaal) problematiek.

Uit onderzoek in het Verenigd Koninkrijk blijkt dan weer dat kansarme groepen tot zeven keer meer risico lopen op digitale uitsluiting dan kansrijke groepen¹². Door de snelle digitalisering van de samenleving en de arbeidsmarkt is er een toenemend risico op digitale uitsluiting die zich kan doorvertalen tot uitsluiting op de arbeidsmarkt.

Tot slot wordt de sociale economie en arbeidszorg geconfronteerd met een veranderende beleidscontext en wetgeving omtrent tewerkstellingsmaatregelen. De belangrijkste zijn:

- Uitvoeringsbesluiten werk-welzijnstrajecten¹³

¹⁰ Bron: Steunpunt Werk en sociale economie: Kwartaalbericht Vlaamse arbeidsmarkt Juli 2017

¹¹ Bron: Beleidsnota sociale economie Provincie Antwerpen (2014-2019)

¹² Bron: Publicatie: "De Digitale Kloof bij mensen in armoede. Cijfers, ervaringen en suggesties. Een dossier van De Lage Drempel VZW 2016". Weblink: <http://www.netwerktegenarmoede.be/documents/De-Lage-Drempel-digitalisering.pdf>

¹³ <https://www.werk.be/beleidsthemas/sociale-economie-en-tewerkstelling/arbeidszorg>

- Maatwerkdecreet waarin verschillen voormalige beschutte en beschermde werkplaatsen worden gelijkgeschakeld¹⁴
- Decreet 'Wijkwerken' met een uitgesproken rol voor de lokale besturen¹⁵
- De Vlaamse beleidsvisie met sterke focus op doorstroom naar het normaal economisch circuit (NEC) wordt niet altijd gedeeld in het werkveld
- Integratie van de OCMW 's en gemeentebesturen

1.3. Uitdagingen voor het Antwerpse havengebied

1.3.1. Algemeen

Vlaanderen heeft door zijn ligging logistieke troeven. Dat uit zich onder meer in het relatief grote belang van de (zee)havens voor de Vlaamse economie. Antwerpen maakt samen met Gent en Zeebrugge deel uit van wat de 'Le Havre-Hamburg-range' wordt genoemd. In 2016 bedraagt de totale overslag van de Antwerpse haven 214 miljoen ton. Tussen 2011 en 2016 nam het totale goederenverkeer er toe met 14%. De haven van Antwerpen is daarmee veruit de belangrijkste qua goederentrafiëk in Vlaanderen. In 2016 zijn de 214 miljoen ton goederen overgeslagen in de haven van Antwerpen goed voor 76% van alle Vlaamse zeehavens. Dit is een stijging van 5% op vijf jaar tijd (2011:70,6%), ten nadele van Zeebrugge (-4.2%) en Oostende (-0,9%). Gent blijft met een aandeel van 10,2% stabiel.

Ook merkt men dat de groei zich voornamelijk situeert bij het containervervoer. Tussen 2001 en 2016 is dit deel van het goederenvervoer met 12% gestegen: van 105 miljoen naar 118 miljoen ton. Hiermee is Antwerpen de enigste Vlaamse haven die haar overslag van containers zag groeien. Ook het aandeel van het vervoer van vloeibare bulk is met meer dan 50% toegenomen de laatste 5 jaren (van 46 miljoen naar 69 miljoen ton). Het bulkvervoer van droge goederen, daarentegen, steeg in alle andere Vlaamse zeehavens behalve in die van Antwerpen. Ook het conventioneel stukgoed daalde. Het roll-on/roll-off vervoer, tenslotte bleef vrij stabiel in de Antwerpse haven.

De economische betekenis van de haven komt ook duidelijk naar voren als we de bruto toegevoegde waarde en werkgelegenheid bekijken.⁸

Volgens de Nationale bank (NBB) bedraagt de totale directe bruto toegevoegde waarde van de havens 18 miljard euro in 2016 en zorgen ze voor een directe tewerkstelling van 115.000 voltijdsequivalenten (VTE). De haven van Antwerpen vertegenwoordigt met 10 miljard aan bruto toegevoegde waarde 55%, naar tewerkstelling is ze met 61.000 VTE verantwoordelijk voor 52%.

Er zijn ook indirecte effecten van beide variabelen door de toelevering en de uitbesteding van activiteiten door bedrijven en instellingen. Zo wordt in 2014 de indirecte bruto toegevoegde waarde van de Antwerpse haven geraamd op 9 miljard euro. Voor de indirecte tewerkstelling is dat 82.000 VTE. In het totaal gaat het om een bruto toegevoegde waarde van 19,0 miljard euro en een tewerkstelling van 142.624 VTE in 2014. De industrie is prominent aanwezig in de Antwerpse haven, in het bijzonder de chemie.

De wereldwijde economische crisis had een grote impact op de handelsstromen tussen landen. In 2010 herstelde de bruto toegevoegde waarde grotendeels, waarbij het niveau van 2008 opnieuw bereikt werd. In 2012 tot 2014 stijgt de toegevoegde waarde gestadig. In 2016 zien we een lichte daling die niet bevestigd wordt in de voorlopige cijfers voor 2017.

¹⁴ <https://www.werk.be/beleidsthemas/sociale-economie-en-tewerkstelling/sociale-economie/maatwerk>

¹⁵ <https://www.vdab.be/wijk-werken/documenten>

Voor de tewerkstelling geldt een analoog verhaal omdat de tewerkstelling een achterlopende indicator is. De tewerkstelling groeide in de Antwerpse haven sinds 2003 van 60.937 VTE continu door naar 64.077 in 2008. Vanaf het jaar 2009 treedt een daling op die zich doorzette tot in 2011 (60.010 VTE). Nadien dient zich een herstel aan, dat zich na 2014 niet echt doorzet. In 2016 zijn 60.837 VTE direct tewerkgesteld in de haven.

Voor de toekomst wordt er voor de Vlaamse havens nog groeipotentieel voorzien. Vooral in de containerafhandeling zou nog een grote groeimarge zijn. Mede doordat vrachtschepen een steeds grotere capaciteit kunnen vervoeren. Vooral Antwerpen (en Zeebrugge), die inzetten op container-trafiek zoals de cijfers aangeven, kunnen dus nog verder groeien en inspelen op de ontwikkelingen in de scheepvaart. Bijkomende troef is het aanbod aan gekwalificeerd personeel. Maar cruciaal voor een verdere gunstige ontwikkeling is een goed ontsloten verbinding met het hinterland en met de havens onderling (vooral binnenscheepvaart, spoor en pijpleidingen).

Anderzijds geven de cijfers ook aan dat de recente crisis nog lang niet verteerd is. Opkomende landen, zoals China, zullen ook fabrieken ter plaatse oprichten, wat minder verplaatsingen van goederen met zich zal meebrengen. Op lange termijn zullen de westerse landen niet meer groeien, wat ook de vraag zal doen dalen. Tot slot zullen ook andere opkomende regio's steeds meer inzetten op menselijk kapitaal. De demografische evolutie speelt daarbij in het nadeel van Vlaanderen.

1.3.2. Specifiek

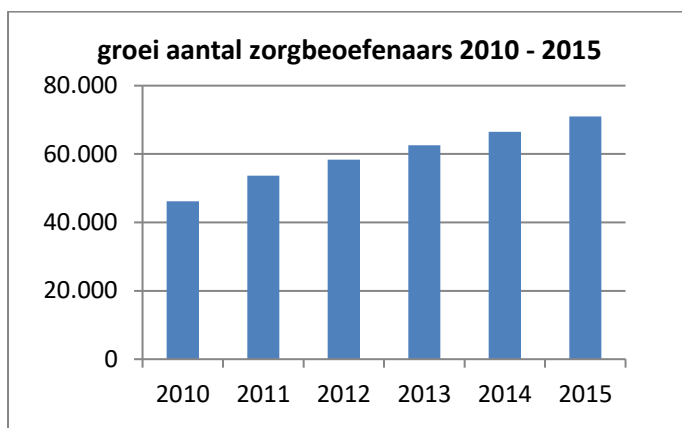
De Antwerpse haven is voor de stad met stip de belangrijkste bron van tewerkstelling. Van de 55.515 personen die in het havengebied aan de slag zijn, komt één op drie uit de stad zelf. 38,3 procent woont in de andere Antwerpse randgemeenten.

Jobs in het havengebied worden steeds complexer. Terwijl het volume laaggeschoolde jobs verwacht wordt op peil te blijven, zal de complexiteit van zowel bediendenfuncties als technische functies in de maritieme en niet-maritieme cluster toenemen. Dit heeft te maken met de toenemende digitalisering en nieuwe concepten van big data en data-deling. Hierdoor komen traditionele werkprocessen sterk onder druk te staan. In een businessomgeving en logistieke keten die alsmaar transparanter wordt, worden klantgericht en probleemoplossend denken erg belangrijk. Expediteurs bv. als een soort "consultants" die oplossingen aanreiken aan hun klanten. Deze hogere complexiteit maakt dat een hoger denkniveau wordt gevraagd. Dit vertaalt zich vaak in de vraag naar een hoger diploma. (Zachte) competenties zoals nadenken, relaties leggen, flexibel zijn en out-of-the-box denken worden zeer relevant.

De arbeidspopulatie in nagenoeg alle sectoren in de Antwerpse haven veroudert en is overwegend mannelijk (slechts 17% is vrouw). Ook het aantal alloctonen en kansengroepen die toegang hebben tot jobs in de haven ligt laag. Dit terwijl er in de stad Antwerpen een groot arbeidsmarktpotentieel aanwezig is. Ondanks de voortschrijdende automatisering, digitalisering en offshoring van administratieve taken, blijven er in het havengebied structurele tekorten en knelpuntfuncties, zowel wat de hogere bediendenprofielen betreft als wat de geschoolde technici en monteurs betreft. Deze realiteit maakt dat volgehouden inspanningen rond betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, imago-versterking en sensibilisering noodzakelijk blijven.

1.4. De toekomst van de zorgberoepen

De zorgsector heeft de grootste tewerkstelling binnen de provincie Antwerpen met zo'n 72 000 jobs. Deze tewerkstelling zal in de toekomst nog toenemen door toenemende vergrijzing van de sector, de gezinsverdunding en de verwachte toename van zorgnoden omwille van de vergrijzing van de bevolking.

De evolutie van het aantal zorgbeoefenaars per zorgberoep in onderstaande tabel duidt de snelle stijging van het aantal professionelen in bepaalde zorgberoepen zoals verpleegkundigen (+19%), zorgkundigen (+76%), huisartsen (+10%)¹⁶. Daartegenover stijgt het aantal openstaande vacatures in bepaalde zorgberoepen zoals verpleeg- en zorgkundigen. Deze zorgberoepen staan dan ook al enkele jaren op de knelpuntberoepenlijst van VDAB¹⁷.

Hoewel het absoluut aantal zorgberoepen in de provincie Antwerpen het hoogst ligt van alle provincies, hinkt onze provincie qua aandeel zorgberoepen t.o.v. de totale populatie en t.o.v. het totaal aantal werknemers, achterop. In de provincie Antwerpen werkt 4,08% van de populatie of 11% van het totaal aantal werknemers in de zorg. Terwijl dit in Vlaanderen gemiddeld 4,63% en 13,52% is (In West-Vlaanderen zelfs 5,24% en 15,02%)¹⁸.

¹⁶ Bron: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, bewerking data FOD Gezondheidszorg, via: [https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiaZjlmNGY0YzMtZTVhNC00MDg2LTg3NzQtMzA1ZjFjNTA5OGVmlidCI6IjBjMzQzOGE2LTk1NjEtNGVlOC1iOGQ2LTRlODJjYmQ1MjBhMCIslmMiOjh9&pageName=ReportSection3](https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoiaZjlmNGY0YzMtZTVhNC00MDg2LTg3NzQtMzA1ZjFjNTA5OGVmliwidCI6IjBjMzQzOGE2LTk1NjEtNGVlOC1iOGQ2LTRlODJjYmQ1MjBhMCIslmMiOjh9&pageName=ReportSection3)

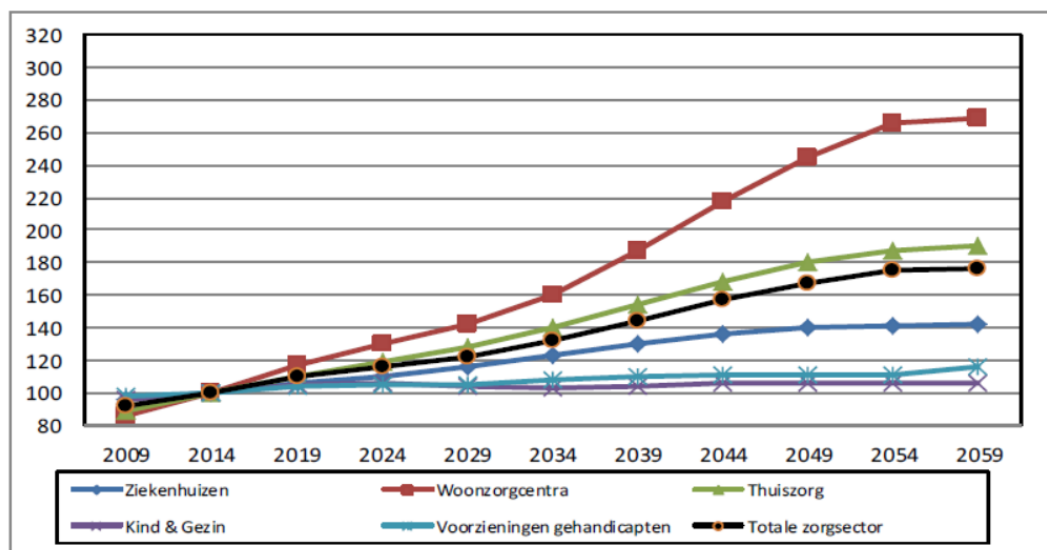
¹⁷ Bron: VDAB knelpuntberoepen 2018 op https://www.vdab.be/sites/web/files/doc/trends/Knelpuntberoepen_2018.pdf

¹⁸ Cijfers gebaseerd op: ikgaervoor.be, Statbel – Dienst Demografie en RSZ | Provincie in cijfers

Beroepsgroep	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Alle apothekers		16.911	17.524	18.072	17.149	19.109	19.618
Alle bijz bekwaamheden	3.557	3.599	3.740	3.849	4.227	4.422	4.534
Alle huisartsen	15.250	15.419	15.599	15.802	16.084	16.397	16.812
Alle kinesitherapeuten	27.378	28.008	29.007	29.679	30.950	32.121	33.465
Alle specialisten	28.496	29.109	29.980	30.671	31.375	32.088	32.884
Alle tandartsen	8.582	8.595	8.748	8.896	9.086	9.284	9.490
Alle verpleegkundigen	157.032	162.387	167.036	171.757	177.416	182.004	187.442
Alle vroedvrouwen		9.147	9.004	9.522	9.972	10.440	10.969
Audiciens			1.167	1.251	1.365	1.458	1.588
Audiologen			375	684	792	897	1.033
Diëtisten		3.205	3.765	4.027	4.405	4.715	5.027
Ergotherapeuten			6.930	8.295	8.885	9.415	9.996
Farmaceutisch-technisch assistent...		4.150	8.865	9.461	10.005	10.693	11.355
Logopedisten				10.946	12.540	13.233	13.876
Med laboratorium technologen					4.769	9.259	10.452
Medische beeldvorming					1.213	2.077	2.416
Orthoptisten				106	127	124	125
Zorgkundigen	67.459	74.548	84.111	91.857	99.879	109.763	118.761
Totaal	307.754	355.078	385.851	414.875	440.239	467.499	489.843

Per deelsector in de zorg worden er verschillende tewerkstellingsprognoses voorzien (zie onderstaande figuur¹⁹). Ook hieruit blijkt de enorme toenemende vraag naar mensen tewerkgesteld in de verschillende zorgsectoren.

Evolutie werkgelegenheid per deelsector, in percentages (basisjaar 2014 = 100)

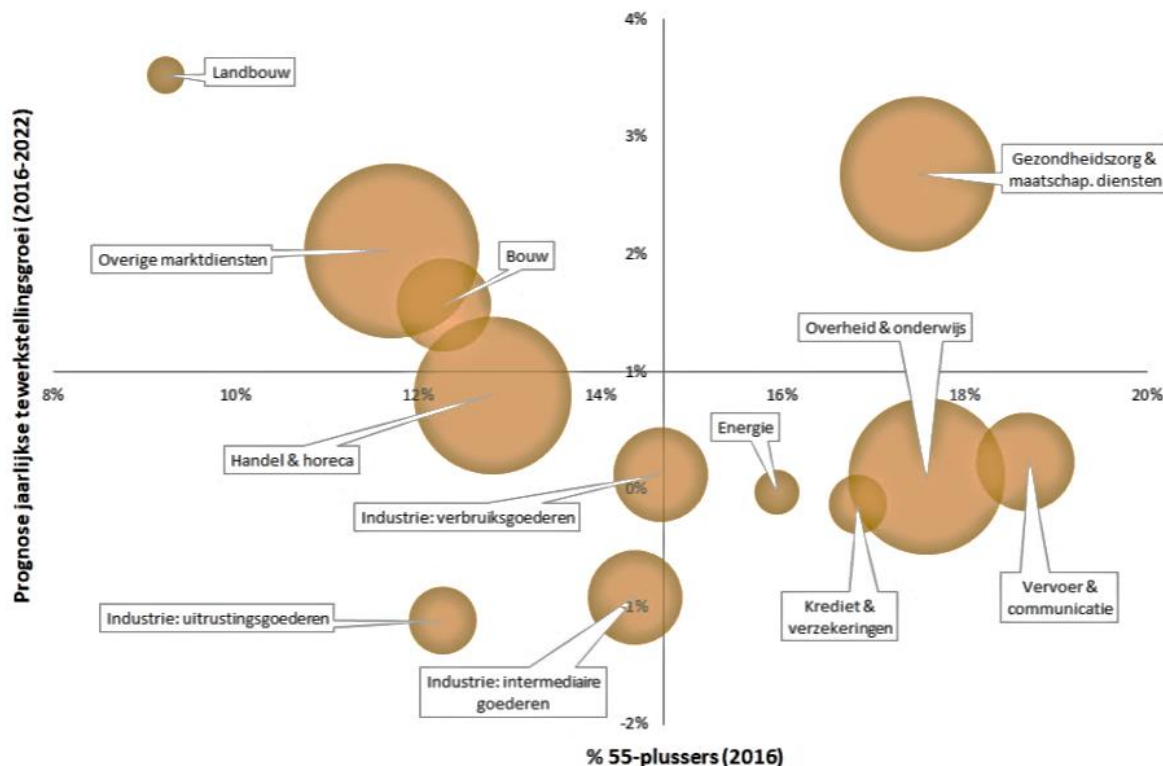

Deze toenemende vraag naar zorgverleners wordt nog versterkt door de vergrijzing van de huidige werknemers in de gezondheidszorg. Uit een analyse van het Steunpunt Werk blijkt dat de gezondheidszorg en maatschappelijke diensten de sector bij uitstek is waar vandaag 55-plussers tewerkgesteld zijn. De zorg telde in 2016 17,5 procent 55-plussers

¹⁹ Bron: Tempus fugit: Een aggiornamento van toekomstverkenningen voor de zorgberoepen in de Vlaamse Gemeenschap, Pacolet, J. (2014)

die de komende jaren vervangen zullen moeten worden. Tegelijk wordt tot 2022 een jaarlijkse groei met 2,7 procent verwacht²⁰.

Figuur 1. Verdeling van de sectoren volgens tewerkstellingsprognose (2016-2022) en percentage 55-plussers (2016) (Vlaams Gewest)

Noot: De grootte van de bellen wordt bepaald door het totaal aantal werknemers in de sector anno 2016.

Bron: RSZ & DIBISS, HERMREG (Bewerking Steunpunt Werk)

Tot slot zal wegens verschuivingen in het zorglandschap naar meer ambulante zorgverlening, daghospitalisatie, kortere verblijfsduren en toename van de zorgverlening door het eigen netwerk (mantelzorg) ook de inhoud van de zorgberoepen op diverse fronten veranderen: Er is meer nood aan intra- en interprofessioneel samenwerking. Nood aan implementatie en valorisatie van nieuwe technieken en technologieën. En er dient ingezet te worden op herstelvisie en re-integratie van zorgbehoevenden in het thuismilieu.

1.5. Onderwijs

Onderwijs moet mensen breed vormen én hen voorbereiden op deelname aan de samenleving. Arbeidsparticipatie maakt daar deel van uit.

Een goede opleiding is een belangrijke voorwaarde om je succesvol op de arbeidsmarkt te begeven. Toch zijn er nog heel wat mensen die hun opleiding niet afwerken en/of een opleiding volgen die niet aansluit op de eisen/wensen van de arbeidsmarkt (waardoor iemand wel gediplomeerd kan zijn, maar

²⁰ Bron: RSZ & DIBISS, HERMREG (bewerking Steunpunt Werk) in 'Is de toekomstige vraag naar arbeid in alle sectoren even groot?', Steunpunt Werk KU Leuven, 6 maart 2018. Te consulteren via: http://www.steunpuntwerk.be/system/files/werk.focus_2018_04.pdf

toch over onvoldoende competenties beschikt om met succes het beroep aan te vatten waarvoor hij/zij werd opgeleid). De uitrol van de modernisering van het secundair onderwijs tracht op dit laatste in te grijpen.

In onze provincie verlaten nog heel wat jongeren ongekwalificeerd de school (VSV is 11% in Vlaanderen, 13% in onze provincie) of komen terecht in de jeugdwerkloosheid (14,6% in Vlaanderen, 16,86% in onze provincie).

Tot op vandaag zetten een heleboel provinciale actoren mee hun schouders onder een aantal thema's die gekaderd kunnen worden onder aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt. Omdat dit te vaak in gespreide slagorde gebeurt, we een gemis hebben aan gedeeld referentiekader, ... hebben we niet alleen te weinig impact, maar krijgen we ook een onvoldoende sterk profiel én mandaat.

Naast het 'wat' we willen doen, zal dus ook het 'hoe' ernstig onder de loep genomen moeten worden.

1.5.1. Een lerende houding en kansen op ontwikkeling

Eerder opgedane kennis en vaardigheden volstaan geen leven lang meer. Maatschappelijke evoluties zoals de internationalisering en het gewicht van technologie vergen een voortdurende capaciteit om mee te evolueren. Sneller dan vroeger ontstaan nieuwe jobs (waarvoor de opleidingen nog ontwikkeld zullen moeten worden). Niet enkel uitvoerende routinejobs maar ook eerder creatieve en op kennis gerichte jobs, zullen op termijn te maken krijgen met de effecten van voortschrijdende digitalisering en automatisering. Al was het maar in de vorm van de noodzaak om de technologische evoluties en de praktische bruikbaarheid ervan te volgen, ook bij het aanbieden van opleidingen.

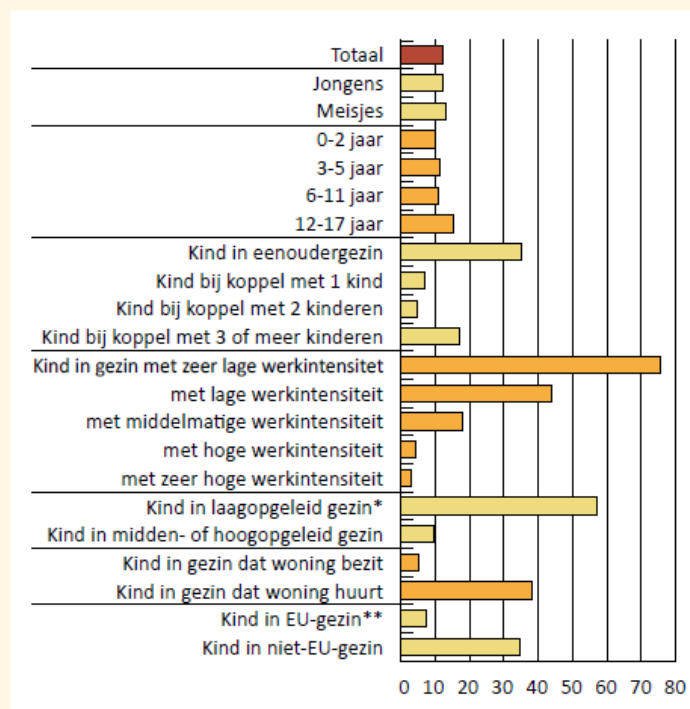
1.5.1.1. Individueel belang van leren

Levenslang leren geeft mensen kansen op 'herstel' (een gebrek aan eerdere opleiding inhalen), kunnen veranderen van job, blijven op de arbeidsmarkt en ook persoonlijke ontwikkeling. Die zijn van groot belang voor persoonlijk welzijn en vooruitgang in het leven. Levensverwachting, levenskwaliteit en –tevredenheid hangen sterk samen met opleidingsniveau.

Kinderen uit een gezin waar de ouders geen diploma secundair onderwijs hebben, hebben een risico van bijna 60% op kansarmoede, zoals blijkt uit onderstaande figuur: (VRIND p. 230):

3.121 Kinderen onder de armoederisicodrempel naar achtergrondkenmerken

Bevolking van 0 tot 17 jaar met een gestandaardiseerd netto beschikbaar huishoudinkomen onder de Belgische armoederisicodrempel na sociale transfers, naar geslacht, leeftijd, huishoudtype, werkintensiteit van het huishouden, opleidingsniveau, woonsituatie en geboorteland van de ouders, in 2014-2016 (inkomen 2013-2015), in %.

* Laagopgeleid gezin: geen van de volwassen leden van het gezin heeft een diploma hoger secundair onderwijs.

** EU-gezin: alle volwassen leden van het gezin zijn geboren binnen de EU; niet-EU-gezin: minstens 1 volwassene is geboren buiten de EU.

Bron: EU-SILC ADS 2014-2016 (gepoolde dataset), bewerking SVR.

1.5.1.2. Maatschappelijk belang van leren

2.62 Evolutie inschrijvingen lerarenopleiding

Evolutie aantal inschrijvingen met een diplomacontract in een lerarenopleiding (geïntegreerde en specifieke lerarenopleiding) in het hogescholen- en universitair onderwijs en in de specifieke lerarenopleiding georganiseerd door de CVO's, van 2009-2010 tot 2015-2016.

Academiejaar	Professionele bachelor				Bachelor na bachelor	Specifieke lerarenopleiding na professioneel gerichte bachelor	Specifieke lerarenopleiding na master	Totaal	Aantal unieke inschrijvingen in het volwassenenonderwijs	
	Kleuter-onderwijs	Lager onderwijs	Secundair onderwijs	Totaal					Referteperiode*	Totaal
2009-2010	4.091	5.781	10.049	19.921	1.203	4	1.928	23.056	2009-2010	8.314
2010-2011	4.511	6.446	10.777	21.734	1.260	17	2.034	25.045	2010-2011	9.097
2011-2012	4.844	6.877	10.838	22.559	1.307	20	1.945	25.831	2011-2012	9.199
2012-2013	4.781	7.006	10.555	22.342	1.270	19	1.905	25.536	2012-2013	9.305
2013-2014	4.856	7.100	10.268	22.224	1.407	26	1.926	25.583	2013-2014	9.425
2014-2015	4.879	7.143	9.661	21.683	1.341	19	1.795	24.838	2014-2015	9.355
2015-2016	4.600	6.609	9.168	20.377	1.265	17	1.689	23.348	2015-2016	9.355

* Referteperiode: van 1 april tot 31 maart van het daaropvolgende jaar.

Bron: O&V.

2.62 Evolutie inschrijvingen lerarenopleiding

Evolutie aantal inschrijvingen met een diplomacontract in een lerarenopleiding (geïntegreerde en specifieke lerarenopleiding) in het hogescholen- en universitair onderwijs en in de specifieke lerarenopleiding georganiseerd door de CVO's, van 2009-2010 tot 2015-2016.

Evolutie aantal inschrijvingen in de lerarenopleiding hoger onderwijs									Aantal unieke inschrijvingen in het volwassenonderwijs	
Academiejaar	Professionele bachelor				Bachelor na bachelor	Specifieke lerarenopleiding na professioneel gerichte bachelor	Specifieke lerarenopleiding na master	Totaal	Referteperiode*	Totaal
	Kleuter-onderwijs	Lager onderwijs	Secundair onderwijs	Totaal						
2009-2010	4.091	5.781	10.049	19.921	1.203	4	1.928	23.056	2009-2010	8.314
2010-2011	4.511	6.446	10.777	21.734	1.260	17	2.034	25.045	2010-2011	9.097
2011-2012	4.844	6.877	10.838	22.559	1.307	20	1.945	25.831	2011-2012	9.199
2012-2013	4.781	7.006	10.555	22.342	1.270	19	1.905	25.536	2012-2013	9.305
2013-2014	4.856	7.100	10.268	22.224	1.407	26	1.926	25.583	2013-2014	9.425
2014-2015	4.879	7.143	9.661	21.683	1.341	19	1.795	24.838	2014-2015	9.355
2015-2016	4.600	6.609	9.168	20.377	1.265	17	1.689	23.348	2015-2016	9.355

* Referteperiode: van 1 april tot 31 maart van het daaropvolgende jaar.
Bron: O&V.

1.5.1.3. Leren op school

1.1. De kloof tussen de klassieke school en de leefwereld van veel, vooral jonge, mensen, maakt dat leren zeker niet meer uitsluitend of zelfs vooral in scholen en opleidingscentra gebeurt. De massale beschikbaarheid van informatie via het internet vormt concurrentie, ook al biedt ze geen garantie voor correctheid en vergt ze juist meer vaardigheid om er kritisch mee om te gaan.

1.5.1.4. Leren buiten de school

Daarom zal leren, nog meer dan nu, zich ook buiten formele contexten ((hoge)scholen, instellingen, universiteiten, ...) afspelen. En zelfs het leren op school zal zich deels moeten aanpassen aan wat er in de ruimere maatschappij aandient. In een verouderende samenleving en met toenemende verwachtingen over 'levenslang leren' zal het relatieve belang van de formele schoolcontext afnemen.

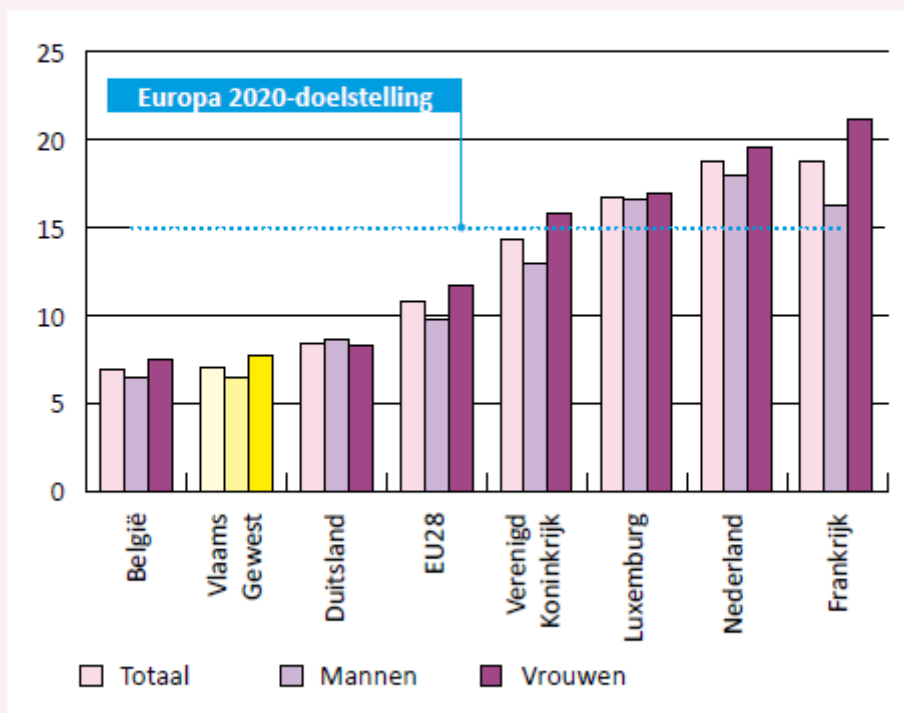
Dit vinden we ook terug in het Vlaamse Vrind-rapport p. 100-101: In het kader van het Europese Pact 2020 werd bepaald dat de deelname aan levenslang leren 15% moet bedragen in 2020. Het Vlaamse Gewest is in 2016 met een deelname van 7,1% nog een eind van deze doelstelling verwijderd. Onder invloed daarvan verwachten we dat ook in onze provincie de (al dan niet gestuurde) behoefte aan onderwijs en opleidingen zal toenemen.

1.5.2. Levenslang leren

2.39 Levenslang leren

Aandeel 25-64-jarigen dat in de 4 weken voorafgaand aan de survey deelnam aan onderwijs of opleiding, naar geslacht, internationale vergelijking, in 2016, in %.

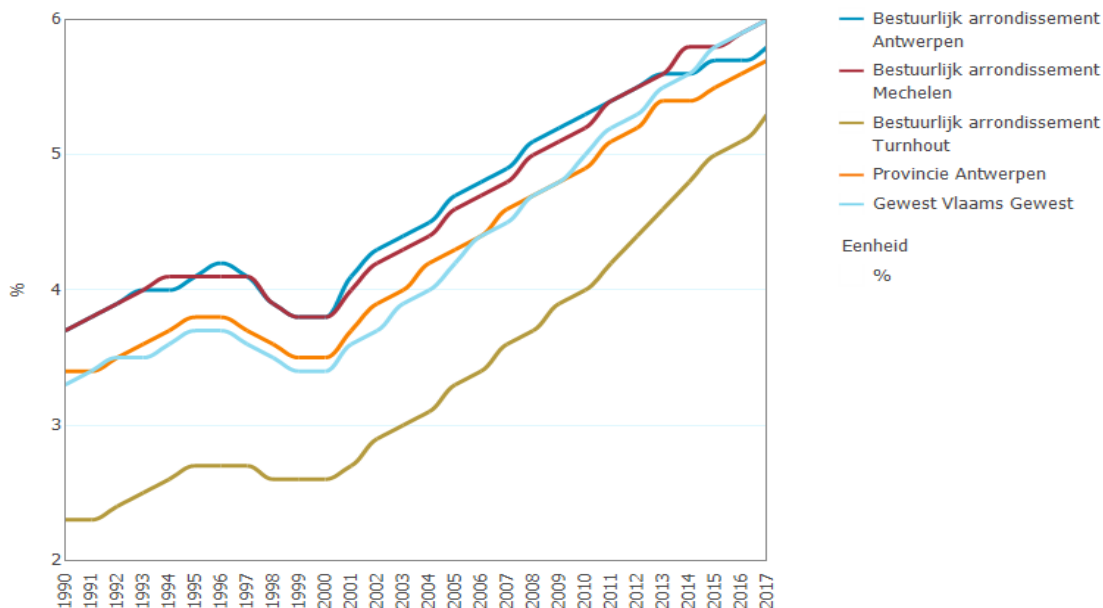

Bron: O&V, ADS EAK, Eurostat LFS.

1.6. Omgevingsfactoren met belang voor leren en educatie

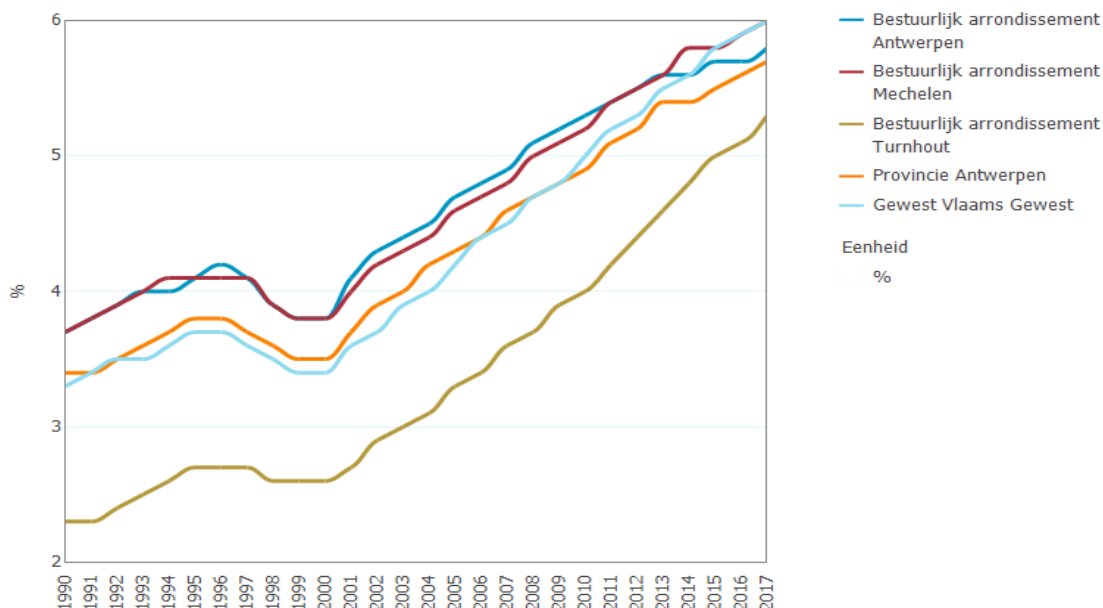
1.6.1. Toename en veroudering bevolking

Voorals gevolg van verschillende migratiestromen stijgt het aantal inwoners, ook in onze provincie:

Bron: Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium - Dienst Demografie

De (potentiële) doelgroep van ons aanbod groeit dus aan, en tegelijk veroudert onze samenleving:

Bron: Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium - Dienst Demografie

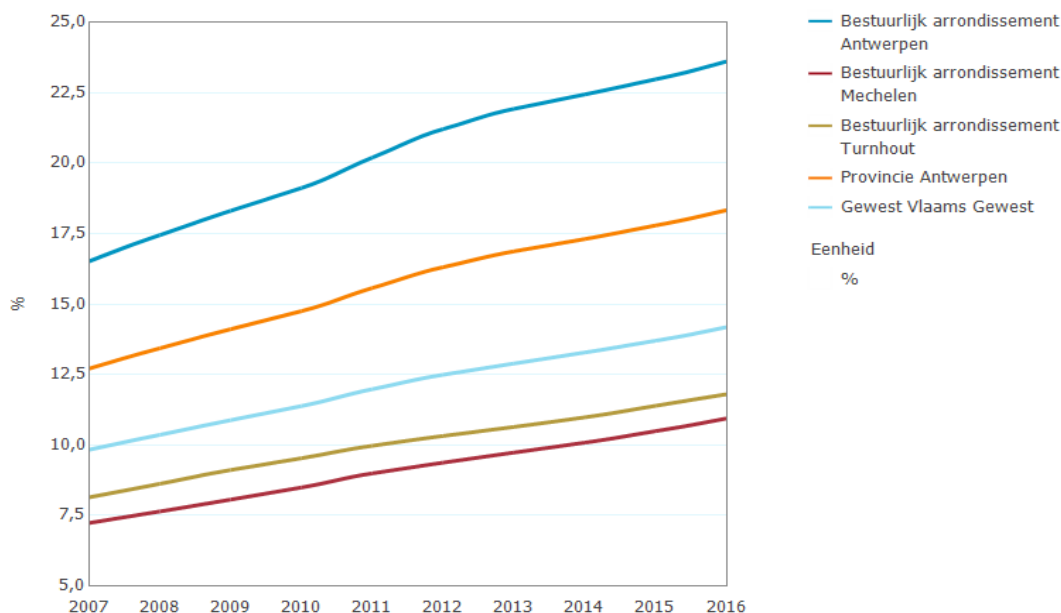
Dat is ook zo op de arbeidsmarkt. Een verouderende arbeidsbevolking brengt specifieke thema's aan de orde : een ander evenwicht van werken, vrijetijdsbesteding en leren, leeftijdsgebonden risico's op het werk en meer chronische gezondheidsproblemen.

1.6.2. Druk op de capaciteit

Zeker in het onderwijs zal de capaciteit onder druk komen, door toenames van de bevolking op leerplicht-leeftijd, maar overigens ook in het hoger onderwijs. Als gevolg van de cyclische bewegingen in de nataliteit, dient zich de komende jaren een capaciteitstekort aan in secundaire scholen. Daarnaast stijgt het aantal jongeren dat zich aan een hogere opleiding waagt, als gevolg van een algemeen gestegen scholingsgraad, hogere welvaarts-verwachtingen en meer vraag op de arbeidsmarkt. Alvast tot het schooljaar 2025-2026 zal het aantal leerlingen in het voltijds secundair onderwijs een sterke stijging kennen ([Groenez S. en Surkyn J. \(2015\) Capaciteitsmonitor schoolinfrastructuur leerplichtonderwijs, HIVA/VUB](#)). In de Antwerpse context (stad, maar ook daarbuiten) dreigt er een ernstig tekort aan scholen en infrastructuur, waarop alle netten samen antwoorden zullen moeten bieden. Er is immers een grondwettelijk recht op onderwijs, en het garanderen daarvan is een overheidstaak bij uitstek.

1.6.3. Diversiteit van de schoolbevolking en ons doelpubliek

Niet alleen in de steden, maar ook daarbuiten is de school- en klasbevolking sterk gekleurd, door de permanente aanwezigheid van etnisch-culturele minderheden na verschillende migratiegolven en na recente stromen vluchtelingen en asielzoekers.

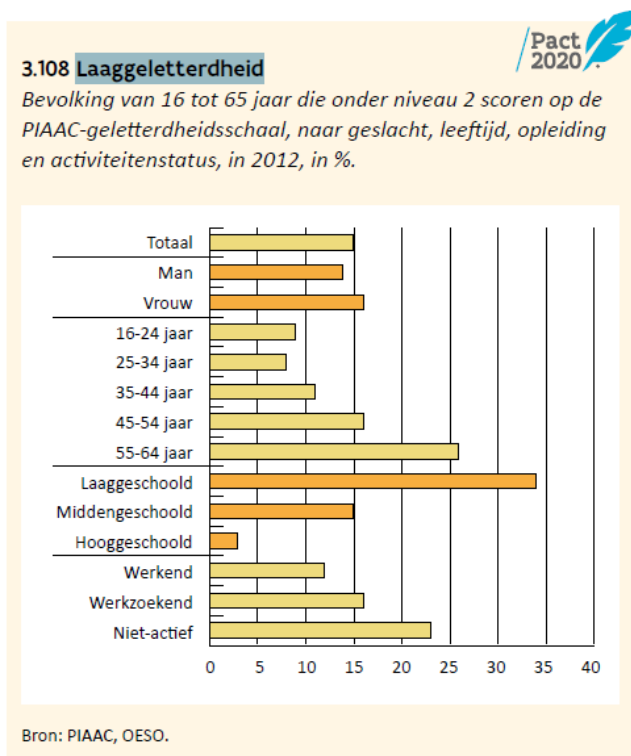
De etnische diversiteit is het hoogst bij de jongste generaties. Op de werkvloer ontstaan andere doelgroepen voor opleiding en sensibilisatie die ook een vernieuwde aanpak van opleidingen kan opleveren. Maar de toenemende diversiteit uit zich ook in de toename van verschillende gezinstypes, minder dominantie van de destijds verzuilde levensbeschouwelijke opvattingen en praktijken, een meer diverse instroom van studenten in hoger onderwijs.

Tegelijk worstelt ons onderwijs met die diversiteit en is het in het algemeen niet goed in het overstijgen en overbruggen van de verschillen. Daarin spelen zowel maatschappelijke als specifiek onderwijsgebonden factoren, zoals het bestaan van verschillende onderwijsvormen en –types, met verschillende maatschappelijke uitstraling en waardering. Voor leerkrachten en al wie lesgeeft vormt deze diversiteit een bron van onzekerheid, zoeken en uittesten en dus ook een leerproces op zich. Scholen zullen er zich ook enigszins op moeten organiseren in hun visie, structuren, bedrijfscultuur en communicatie.

Het provinciaal onderwijs heeft een specifiek studieaanbod en schoolbevolking, met verhoudingsgewijs veel leerlingen uit sociaal-economisch zwakkere bevolkingsgroepen en met bijzondere leer- en ontwikkelingsnoden. Tegelijk voeren we met het provinciaal onderwijs inzake bijvoorbeeld het betaalbaar houden van leerlingrekeningen een eigen beleid (via kostenbeheersing en een ‘maximumfactuur’). In een samenleving met blijvende bestaansonzekerheid en zelfs armoede bij 10 à 20 % van de bevolking blijft het provinciaal onderwijs daardoor een instrument voor een sociaal beleid dat betaalbare en haalbare kansen biedt om met een diploma, certificering of beroepskwalificatie de arbeidsmarkt op te kunnen.

1.6.4. Taal als leerdoelstelling, hulpmiddel voor leren en werken, factor van sociale samenhang

Laaggeletterdheid beperkt de kansen van ruim een half miljoen Vlamingen om volwaardig deel te nemen aan onze samenleving. Cf. Vrind p. 224:

Een goede beheersing van het Nederlands, de onderwijs- en instructietaal, is van essentieel belang voor succesvol leren in alle vakken en richtingen. Met een grote groep leerlingen (en ouders) voor wie het Nederlands niet de thuistaal is, stijgt nog het belang van een doordacht taalbeleid in elke school, rekening houdend met de eigenheid van elke school. Er is een duidelijk verband tussen de slaagkansen van een goede taalontwikkeling en het welbevinden van de leerlingen. En daarbij spelen dan nog discussies over gevoelige thema's zoals het respect voor elke leerling, actief pluralisme en verbodsbepalingen in verband met uiterlijke tekenen van religie of levensbeschouwing.

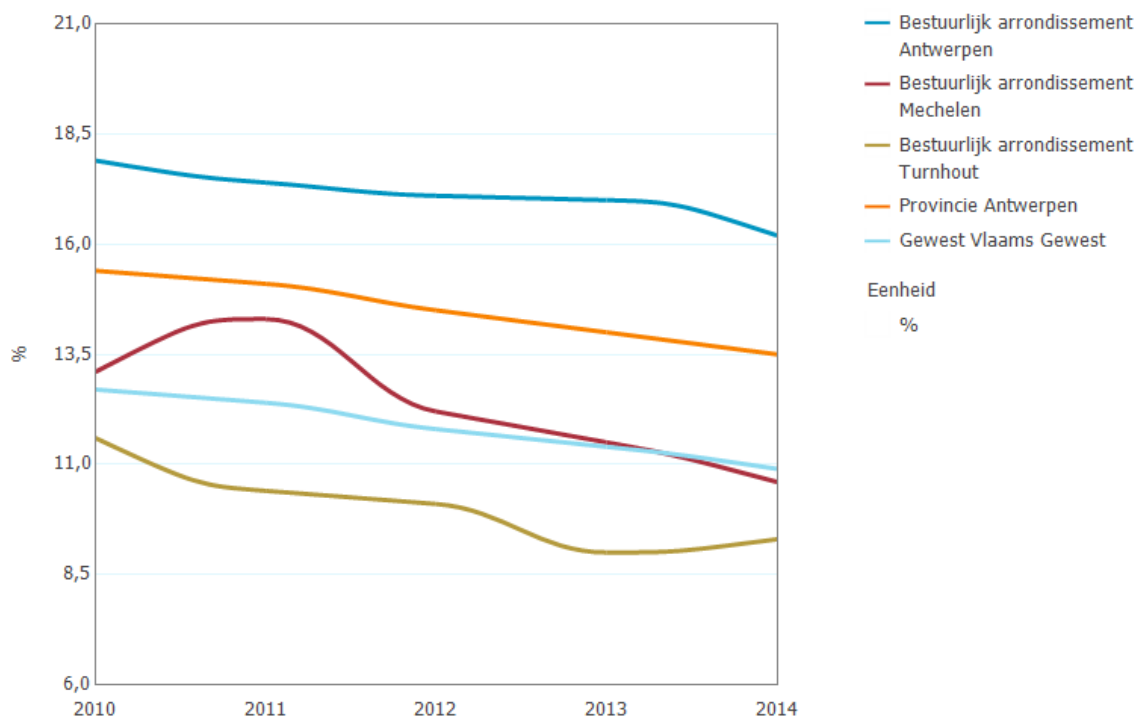
1.6.5. Ongekwalificeerde uitstroom

België scoort volgens PISA-onderzoeken hoog op ongekwalificeerde uitstroom bij leerlingen met een migratieachtergrond. De stad en omgeving Antwerpen scoren nog een stuk slechter dan het Vlaamse gemiddelde. Een vroegtijdige schoolverlater is een leerling die niet langer leerplichtig is en die een regulier kwalificerend traject van het Vlaams secundair onderwijs verlaat zonder kwalificatie met een beroepsfinaliteit of een finaliteit doorstroom hoger onderwijs. Een vroegtijdige schoolverlater verlaat dus het Vlaams secundair onderwijs zonder het kwalificatiecriterium te behalen.

Als kwalificatiecriterium geldt:

- een diploma secundair onderwijs;
- een studiegetuigschrift van het tweede leerjaar van de derde graad van het beroepssecundair onderwijs (bso);
- een eindgetuigschrift behaald in het deeltijds beroepssecundair onderwijs (dbso);
- een certificaat behaald in de leertijd (Syntra);
- een getuigschrift behaald in de opleidingsvorm 3 (OV3) van het buitengewoon secundair onderwijs (buso)⁵;
- een certificaat behaald in het modulair stelsel van het bso, het dbso en buso OV3.

Onderstaande figuur uit de algemene omgevingsanalyse voor provincie Antwerpen aangevuld met de cijfers van de website AgODi tonen de problematische situatie voor onze provincie:

Bron: Departement Onderwijs en Vorming van de Vlaamse Gemeenschap

		Aantal VSV	Aantal VSV + gekwalificeerden	% VSV provincie
Antwerpen	2010-2011	2.786	19.826	14,1%
	2011-2012	2.567	19.224	13,4%
	2012-2013	2.440	19.139	12,7%
	2013-2014	2.301	18.730	12,3%
	2014-2015	2.236	18.931	11,8%
	2015-2016	2.358	19.326	12,2%

Ter vergelijking- Vlaanderen:

Evolutie Vroegtijdig schoolverlaten in Vlaanderen naar schooljaar

	Aantal VSV	Aantal VSV + gekwalificeerden*	% Vlaams onderwijs
2010-2011	8.424	72.079	11,7%
2011-2012	7.566	69.497	10,9%
2012-2013	7.184	68.455	10,5%
2013-2014	6.843	68.125	10,0%
2014-2015	6.643	68.806	9,7%
2015-2016	7.167	68.874	10,4%

* Het betreft de totale groep van leerlingen die in het betreffende schooljaar ofwel vroegtijdig zijn uitgestroomd ofwel voor het eerst het kwalificatiecriterium hebben behaald. Meer informatie omtrent deze definities kan u vinden in de toelichting.

Terwijl het Vlaamse onderwijs er onvoldoende in slaagt de ongelijkheid te doen afnemen (minder dan het onderwijs elders in Europa) zijn er geen redenen om aan te nemen dat 'onze allochtonen' minder goed zouden moeten presteren dan die in andere Europese landen.

Ook voor de ontwikkeling van onze economie kunnen we ons dat verlies aan potentieel niet veroorloven. Etnisch-culturele of sociale afkomst mogen niet doorslaggevend blijven voor de slaagkansen in ons onderwijs. De samenhang in de samenleving kan er alleen wel bij varen.

Een bijzonder probleem vormt de 'ongekwalificeerde uitstroom' die samenhangt met problematisch gedrag van leerlingen. Uitsluiting uit de school biedt zelden of nooit de oplossing voor problemen die elders toch weer opduiken, vaak nog verergerd door herhaaldelijk mislukken en een zekere stigmatisering.

2. Stakeholders

2.1.Extern

2.1.1. VDAB

De voornaamste stakeholder om een provinciaal flankerend arbeidsmarktbeleid te voeren is de VDAB, aangezien zij de regisseur zijn voor het Vlaamse arbeidsmarktbeleid. De provincie kan maar rond arbeidsmarktbeleid werken, daar waar VDAB ons dat 'toelaat'. VDAB spreekt liever van een provinciale rol rond tewerkstellingsbeleid dan op vlak van arbeidsmarktbeleid. Tewerkstellingsbeleid zorgt voor maatregelen op diverse beleidsdomeinen (meest genoemde zijn: mobiliteit, digitalisering, kinderopvang,...) die de toeleiding tot de arbeidsmarkt verhogen. Die 'rolverdeling' is niet helemaal uitgeklaard en de rol die VDAB opneemt in bepaalde samenwerkingen (vb. zorgtalent) is niet altijd duidelijk.

VDAB is een partner van de provincie in diverse samenwerkingsverbanden op structureel (talentenhuisen, zorgtalent, havencentrum) dan wel projectniveau. Er is een samenwerkingsovereenkomst tussen de provincie Antwerpen en VDAB om acties op het vlak van flankerend arbeidsmarkt en flankerend onderwijsbeleid te initiëren. Daaraan is structureel overleg gekoppeld op ambtelijk en politiek niveau.

2.1.2. Stad Antwerpen

De stad is een belangrijke stakeholder in de talentenhuisen, betrokken partners omtrent de ontwikkeling van een havenbelevingscentrum voor beroepen in de haven en betrokken partner in het Gouverneur Kinsbergencentrum omtrent arbeidsmarktbeleid in de zorg via het samenwerkingsverband zorgtalent. Zij hebben ook een sterke werking rond sociale economie uitgebouwd waarrond er uitwisseling van expertise tussen stad en provincie plaats vindt en er betrokkenheid op verschillende formele overlegfora is (zoals het overleg lokale regisseurs sociale economie).

2.1.3. Sectorfondsen

Diverse sectorfondsen uit o.m. de logistiek, chemie en industrie zijn partners die we ontmoeten in de talentenhuisen. Deze fondsen beschikken over mensen en middelen en kunnen met gerichte opleidingen en imagoversterkende initiatieven inspelen op de noden van bedrijven en sectoren. Met hun paritaire structuur werken zij vanuit een breed gedragen visie en strategie. Een knelpunt is het gemis van het sectorfonds voor social-profitorganisaties in de zorg in zorgtalent.

2.1.4. Werkgeversorganisaties

Unizo (Federatie Vrije Beroepen), Voka, Groep Maatwerk, Etion,... worden betrokken in lokale netwerken en initiatieven voor het uitzetten van arbeidsmarktgericht acties.

2.1.5. Kennisinstellingen

De kennisinstellingen zoals Thomas More, KdG, AP Hogeschool, Hivset, VITO en Universiteit Antwerpen zijn betrokken partner op project- en soms op structureel samenwerkingsniveau. Zo is er een samenwerkingsakkoord tussen het Gouverneur Kinsbergencentrum en de Universiteit Antwerpen.

2.1. Intern

2.1.1. Stafdienst Onderwijs: flankerend onderwijsbeleid

Flankerend arbeidsmarktbeleid is onmiskenbaar verbonden met het flankerend onderwijsbeleid vanuit de Provinciale Stafdienst Onderwijs. Zij dienen meer dan vandaag partner te worden in het uitzetten van een provinciaal beleid dat zowel onderwijs als arbeidsmarkt bevorderend is voor onze speerpuntsectoren en diverse kansengroepen.

3. SWOT-analyse

3.1. Algemene SWOT analyse flankerend arbeidsmarktbeleid

Sterkte

- Er is sedert 2015 een samenwerkingsovereenkomst tussen VDAB en de provincie Antwerpen met als doelstelling een geïntegreerd (arbeidsmarkt en onderwijs) en inclusief (aandacht voor kansengroepen) competentieversterkend provinciaal beleid te realiseren om de match tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt te verbeteren, de wendbaarheid van de arbeidsmarkt in relatie met de ontwikkeling van nieuwe economische speerpunten te verhogen en de groeipotenties van de sociale economie te valoriseren binnen de provincie Antwerpen.
- We zijn een (bescheiden) partner in de verschillende talentenhuisen: talentenwerf, talentenstroom, talentenfabriek en zorgtalent.
- We werken aan grensoverschrijdende afstemming over beroepen in de grenszone: grensinformatiepunt.

Zwakte

- We hebben als provincie geen beleidskader voor een flankerend arbeidsmarktbeleid. Het betreft eerder 'losstaande' initiatieven en acties met als voornaamste: Talentenhuisen, Transit, Grensinformatiepunt, samenwerkingsakkoord met VDAB.
- Een aantal initiatieven van de POM Antwerpen zoals 'zo werkt het' en 'We are chemistry' worden niet gedragen of zelfs gecontesteerd door de VDAB. Dit straalt af op de algemene samenwerking met de Provincie.
- Weinig interne aansluiting tussen het flankerend onderwijsbeleid van de provincie en de initiatieven flankerend arbeidsmarktbeleid.
- Beperkte rol in de talentenhuisen wegens beperkte financiële middelen vanuit de provincie.

Opportunities

- De veranderende positie van een aantal stakeholders in de talentenhuisen noopt onze eigen positie in vraag te stellen en scherp te krijgen.
- VDAB is vragende partij om de samenwerkingsovereenkomst scherp te stellen en tot meer concrete gezamenlijke projecten / initiatieven te komen.

Bedreigingen

- (Strategische) positie van enkele belangrijke spelers in de talentenhuisen, zoals VDAB en Stad Antwerpen is vandaag niet even duidelijk.
- Andere belanghebbenden zien ons als een te weinig beduidende partner indien we geen duidelijke positie innemen.

3.2. SWOT analyse inclusieve economie

Sterkte

- Goed uitgebouwd netwerk in het werkveld sociale economie en arbeidszorg
- Aanbod aan financiële beleidsinstrumenten (+ budget)
- Kennis van Europese fondsen in de organisatie
- Uitbreider team sociale economie

Zwakte

- Betrouwbaar datamateriaal over sociale economie, arbeidszorg en sociaal ondernemerschap is een moeilijk verhaal
- Meer nood aan focus (in beleid en acties) om een wezenlijk beleid te voeren anders slechts druppel op hete plaat
- Te weinig acties en visie gericht op lokale besturen
- Geen wettelijke bevoegdheden

Opportunities

- Provincie Antwerpen heeft het grootste aantal vestigingen in Vlaanderen (alsook tewerkstelling)= 24.6% van gehele Vlaamse sociale economie
- Provinciale netwerken uitbouwen rond inclusieve economie

- Sterke partners die rond hetzelfde werken op vlak van sociale economie
 - IOK richting aankoopbeleid
 - VVSG richting lokale besturen
 - Lokale regisseurs richting lokale besturen
 - Vlaanderen o.v.v. monitoring en catalogus sociale economie
- Naarmate de arbeidsmarkt krappere wordt, is de bereidwilligheid om naar alternatieven te luisteren veel groter

Bedreigingen

- Verdere uitholling werkingsmogelijkheden als provincie
- Clustering van gemeenten
- Sceptis t.a.v. het concept: maatschappelijke impact is moeilijk te meten
- Sterke focus op competenties van het individu. Wat met structurele kenmerken van werkloosheid?
- Initiatieven in het werkveld komen vaak van onder uit (grassrooted), vaak in niches, klein en weinig professioneel en gestructureerd.

3.3. SWOT analyse havengebied

Sterkten

- De voor het havengebied relevante en noodzakelijke samenwerkingsinitiatieven zoals Talentenfabriek en Talentenstroom bestaan en de provincie is aan boord
- Met het APB Havencentrum beschikt de provincie over een hefboom die zowel inzake flankerend arbeidsmarktbeleid als inzake flankerend onderwijsbeleid een positieve impact kan ontwikkelen naar sensibilisering van jongeren voor studiekeuze en jobs in het havengebied.
- De grondige vernieuwing van het inhoudelijk aanbod van het Havencentrum en de ontwikkeling van een nieuw havenbelevingscentrum dicht bij de stad geeft de rol van de provincie in het flankerend arbeidsmarkt- en onderwijsbeleid voor het havengebied een nieuw élan
- De concrete samenwerking van het Havencentrum met Talenstroom en Talentenfabriek vanuit een versterkende complementariteit
- Het potentieel van de provincie als neutrale facilitator

Zwakten

- De financiële inbreng van de Provincie in de talentenhuisen is bescheiden waardoor onvoldoende impact kan ontwikkeld worden op het gevoerde beleid
- Aansturing van het flankerend arbeidsmarkt- en onderwijsbeleid vanuit 2 verschillende departementen en politieke lijnen bemoeilijkt een geïntegreerde aanpak
- Ondanks het bestaan van talentenhuisen blijft het werkveld versnipperd met risico op overlap

Opportunities

- Het groeiend bewustzijn bij betrokken partijen van het belang van het geïntegreerd benaderen van onderwijs en arbeidsmarkt
- Het activeren van het arbeidsmarktpotentieel in de stad en kansengroepen in het bijzonder zal een positieve impact hebben op diversiteit en verjonging van de sector
- De consensus tussen de Stad, Havenbedrijf, Provincie en VDAB over de gezamenlijke ontwikkeling van een "info- en onthaalpunt" voor studenten en werkzoekenden in het nieuwe havenbelevingscentrum
- Nieuwe "employer branding"-initiatieven op bedrijfs- en sectorniveau (bv. Alfaport) werken imagooversterkend en sensibiliserend

Bedreigingen

- Opeenvolgende transitie binnen de VDAB bemoeilijken de continuïteit binnen de samenwerkingsinitiatieven
- De snelheid van transformatie in de havensector ingevolge de voortschrijdende digitalisering en de nood aan nieuwe toekomstgerichte vaardigheden, dreigt de kloof met het onderwijs nog verder uit te diepen
- Het onbenut arbeidsmarktpotentieel in de stad is reëel en storend in een context van uitgesproken krapte op de arbeidsmarkt
- Het onvoldoende in staat zijn om een antwoord te bieden op de arbeidsmarktkrapte kan bedreigend zijn voor de concurrentiële positie van de haven
- De groeiende mobiliteitsproblemen in en rond Antwerpen en de hiermee gepaard gaande problematiek van woon- werkverkeer, tussen linker en rechteroever in het bijzonder, creëert extra uitdagingen voor het retentiebeleid van bedrijven
- De concurrentieslag van de havensector met andere sectoren met een sterkere "employer brand" (bv. farmasector, media, It & consultancy,...)

3.4. SWOT analyse zorgeconomie

Sterkte

- Beleidsnota m.b.t. deze beleidsmaterie is goedgekeurd door deputatie.
- Middelen vanuit zorginnovatiefonds.
- Impulsreglement voor innovatieve projecten goedgekeurd door provincieraad.
- GKC uitbouwen als een kennis- en expertisecentrum zorginnovatie en -economie.
- Wetenschapspark Niel: ondersteunen starters. POM is trekker i.s.m. UA.
- Opvolgen van verschillende projecten in kader van Europese subsidiëringmogelijkheden
- zorgtalent: samenwerkingsverband stad Antwerpen, VDAB en provincie Antwerpen.
- Team van twee VTE's, binnen team inclusie en flankerend arbeidsmarkt- beleid (binnen nieuwe dienst DEIS).
- GKC: personeel beschikbaar · Aanzet van werkingsmiddelen zorginnovatie voorzien in budget

Zwakte

- Bepaalde (kwantitatieve) kennis van zorgeconomie (bv. welke bedrijven zijn hierrond bezig?, ...).
- Gebrek aan beschikbare betrouwbare bronnen/cijfers
- Zorginnovatiefonds is niet-recurrent

- GKC: Het afstemmen en beantwoorden van alle noden is precair: het gebouw, didactische en facilitaire ondersteuning zijn een belangrijke factor voor het slagen van de ontwikkeling van GKC als kennis- en expertisecentrum.
- Onduidelijke financiering werkingsmiddelen arbeidsmarkt / niet voorzien in BBC.
- Nood aan verdere personeelsinzet
- Nood aan organisatie/beheersstructuur (afhankelijk van programma)
- Beperkte afstemming/samenwerking met andere grondgebonden thema's (wonen, aangepast vervoer, sociale economie, ...)

Opportunities

- Economische insteek van zorg: onontgonnen en actueel verhaal met vele mogelijkheden (vertalen naar Vlaanderen, gemeenten)
- HCNK en mogelijkheden voor uitbouw in kader van streekbeleid Rivierenland (kunnen we hoge verwachtingen inlossen?)
- Samenwerkingsovereenkomsten met de Vlaamse overheid (promotie zorgberoepen) en organiseren hierbinnen Platform ter promotie van de zorgberoepen (provinciale overlegstructuur)
- Europese subsidiemogelijkheden op vlak van zorgeconomie en arbeidsmarkt.
- Belangrijke stakeholders zijn vragende partij voor uitbouwen van netwerk en komen tot een partnerschap. Voorbeeld GKC: Potentiële partners zijn vragende partij voor het creëren van samenwerking: UA zoekt samenwerkingen met organisaties als VDAB en Unizo maar heeft daar geen eigen contacten.
- Potentiële gebruikers van Testlab hebben grote vraag. In huidige oefenruimtes is te weinig actuele technologie, capaciteit, begeleiding, ...

Bedreigingen

- Zorgorganisaties: versnipperd in verschillende belangen- en zuilengroepen.
- Complexiteit aan aanbod zorgrichtingen onderwijs
- Samenwerking met sommige partners loopt niet altijd vlot. Er is nood aan een duidelijkere rol-, taak- en tijdsverdeling.
- Zorgorganisaties en bedrijven zijn twee aparte werelden, zowel op inhoudelijk als organisatorisch vlak.
- Technologie: acceptatie van technologische ontwikkeling in zorgorganisaties
- De vragen van de verschillende partners en potentiële gebruikers zijn zeer specifiek en verschillend per doelgroep.
- Zoveel aanknopingspunten, maar hoe structureren?

Omgevingsanalyse Europa en internationalisering

- DEUR/DEIS -

0. Inleiding

Om de socio-economische ontwikkeling van onze provincie en haar streken te versterken in een tijd van verregaande globalisering, zetten we als provinciebestuur vandaag via verschillende instrumenten in op het thema "Europa en internationalisering":

- **Europa Direct** provincie Antwerpen is het lokale informatiecontactpunt van de Europese Commissie voor de burger. Europa Direct is een partnerschap tussen de dienst Europa van de provincie Antwerpen en de Europese Commissie. Speerpunt is de werking rond Europa-educatie, enerzijds in samenwerking met het onderwijsveld, anderzijds in samenwerking met lokale besturen.
- De dienst Europa ondersteunt interne en externe actoren bij vragen over de **Europese subsidiefondsen**, bemiddelt bij de zoektocht naar (internationale) partners en geeft advies over de opbouw van een subsidieaanvraag. Daarnaast wordt via cofinanciering aan Europese projecten een extra hefboom ingezet om deelname aan Europese projecten te vergroten en participeert het provinciebestuur via de dienst Europa aan de uitvoering van een aantal Europese programma's en
- Omdat overheden deuren kunnen openen voor het bedrijfsleven en kennisinstellingen die anders mogelijk gesloten blijven, investeert het **team internationale samenwerking** van de dienst economie, innovatie en samenleven in duurzame relaties met andere landen in zusterakkoorden of netwerken, dichtbij en veraf.

In deze omgevingsanalyse schetsen we eerst de maatschappelijke uitdagingen die een invloed hebben op het beleid van overheden, bedrijven, kennisinstellingen en andere actoren die we ondersteunen via de hierboven beschreven provinciale instrumenten. Deze trends bepalen immers in grote mate de inhoudelijke koers die we moeten voeren in onze ondersteuning:

- Zo tracht de dienst Europa de vertaalslag te maken tussen Europees gedefinieerde uitdagingen en provinciaal gedefinieerde beleidsdoelstellingen zoals ze geformuleerd worden door de diverse beleidsdiensten. Daarbij is het belangrijk om de thema's waar het provinciebestuur zich na 2020 op zal richten, te capteren in functie van de voorbereiding van de volgende programma-periode.
- Eenzelfde redenering gaat ook op voor de wijze waarop we onze internationale samenwerkingsverbanden inhoudelijk vormgeven. De focus daarbij ligt op het versterken van onze regionale economie. Antwerpse bedrijven moeten de grens over om te groeien en hebben tegelijk nood aan buitenlandse investeerders om sterker te staan.

Omdat de doelstellingen van de drie werkingen (Europa Direct, Europese subsidiefondsen en Internationale Samenwerking) verschillen, werd vervolgens telkens een aparte stakeholder- en SWOT-analyse opgemaakt.

Hoewel de doelstellingen kunnen verschillen, wordt door de betrokken diensten een intensieve samenwerking nagestreefd, met name in functie van een afstemming over de ontwikkeling en inzet van middelen en netwerken. Er is immers een zeer functionele interactie tussen middelen en netwerken voor het bereiken van de individuele doelstellingen rond internationale samenwerking (schil 1 & 2) enerzijds en Europese fondsen anderzijds.

Concreet: De bestuurlijke samenwerking rond grensgemeenten of met de naburige provincies in het kader van de Vlaams-Nederlandse Delta levert input en informele politieke afstemmingsmogelijkheden voor de discussies in en over programmastructuren en inhoudelijk kapstukken van Europese programmawerking. Anderzijds leveren de (middelen uit de) Europese projecten mogelijkheden en samenwerkingsopportunities, voor de uitvoering of versnelling van de inhoudelijke beleidsagenda.

1. Maatschappelijke uitdagingen

Voor een meer uitgebreide impactanalyse van deze maatschappelijke factoren op de werking van de dienst Europa verwijzen we naar bijlage 1. In bijlage 2 wordt daarenboven ingezoomd op een aantal (internationale) fenomenen die specifiek van belang zijn voor onze internationale samenwerking.

De bevolking vergrijst en verzilvert

Een verdere **vergrijzing** van de bevolking ligt in het verschiet. Tegen 2030 verwacht men bijna een kwart (24%) 65-plussers in de Vlaamse bevolking. De provincie Antwerpen is samen met Vlaams-Brabant anno 2017 de provincie met het laagste aandeel 65 plussers (18,9%).

Vandaag is ongeveer 5,7% in provincie Antwerpen 80 jaar of ouder (104.696 personen). In 1990 was dit nog maar 3,4%. Deze bijna verdubbeling van de proportie oudste ouderen wordt de '**verzilvering**' van de bevolking genoemd. Potentieel worden er het komende decennium in de provincie Antwerpen een 15.000-tal bijkomende 80-plussers verwacht.

De huishoudens dunnen steeds verder uit

Al geruime tijd wordt **een verdunning van de private huishoudens** vastgesteld en daaraan gekoppeld het stijgend aantal alleenwonenden in de bevolking. Maar eveneens het aantal huishoudens bestaande uit 2 personen, zowel absoluut als relatief stijgen sterk. Volgens de SVR-projecties wordt verwacht dat de één- en tweepersoonshuishoudens verder zullen stijgen. Het aandeel alleenstaanden zou stijgen naar 32% (+2% vanaf 2008); het aandeel 2-persoonshuishoudens zal toenemen naar 36% (+2% vanaf 2008) in 2028. De groep alleenstaanden zal ook verder vervrouwelijken (56% in 2028) en verouderen (21% 80-plussers in 2028). Tussen 2008 en 2028 zouden er 160.000 alleenstaanden in Vlaanderen bijkomen waarvan de helft 80 jaar of ouder.

De bevolking verkleurt en diversifieert verder

Ook voor de komende jaren wordt een **aanhoudende netto-inwijking** uit het buitenland verwacht (positief internationaal migratiesaldo). Tegelijk met de internationale migratie verhuizen inwoners met een Belgische herkomst meer naar de randgemeenten of naar andere arrondissementen of provincies. Het arrondissement (en de stad) Antwerpen heeft daardoor sterk te kampen met een (stads)vlucht van inwoners met een Belgische herkomst. Tegelijk is het de aantrekkingspool bij uitstrek voor nieuwkomers. Deze geografische concentratie van personen met buitenlandse herkomst houdt verband met de arbeidsmigratiegeschiedenis, de voortdurende nieuwe instroom en de vruchtbaarheid van de recente inwijkelingen.

Het aandeel personen van niet-Belgische herkomst stijgt in het arrondissement Antwerpen met 16,5% naar 23,5% ver boven het Vlaamse gemiddelde uit. De andere twee arrondissementen volgen dezelfde verkleuringstrend (van 7% naar 12%); zij het minder sterk uitgesproken en onder het Vlaamse gemiddelde.

De verstedelijking zet door

Er heeft zich op het vlak van inwonertallen tussen 2000 en 2015 een **kleine trendbreuk voorgedaan ten voordele van de stedelijke gemeenten**. De bevolking is daar namelijk met 11,8% toegenomen tegenover 'slechts' 8,0% voor de buitengebied gemeenten. Het is de verwachting dat voor de periode 2015-2029 het verschil in groei tussen enerzijds de stedelijke gemeenten (9,6%) en anderzijds de buitengebied gemeenten (4,5%) nog groter gaat worden.

De stedelijke gemeenten kennen een **sterke stijging van het aandeel jongeren**. Zowel voor 2015 als na 2015 is er een toename waar te nemen/te verwachten van ongeveer 13%. Ook het aandeel 65-plussers zal er stijgen in de toekomst, maar minder sterk dan in de buitengebied gemeenten.

In de buitengebied gemeenten zal het **aandeel 65-plussers in de totale bevolking zeer sterk stijgen in de buitengemeenten** (14,9% in 2000; 19,3% in 2015 en 26,4% in 2030). Dit tegenover een afname van het aandeel jongeren tussen 2000-2015 (-4,3%) met daarna een zeer lichte groei tot 2029 (1,4%).

De **toename van de bevolking in de stedelijke gemeenten is eerder het gevolg van buitenlandse migratie dan van beleid**. Zonder het buitenlands migratiesaldo met bijhorend natuurlijk saldo (jongere bevolking met meer geboorten en minder sterfte) zou het aantal inwoners in de stedelijke gemeenten sterk afnemen.

De in-en uitstroom op de arbeidsmarkt stukt

Sinds 2007 **overtreft de oudste leeftijdsgroep in toenemende mate de jongste groep op de Vlaamse arbeidsmarkt**. Binnen de provincie zien we een gelijkaardige trend, zij het meer uitgesproken in het arrondissement Turnhout. Daar blijft het overwicht en het aandeel van jonge werknemers veel langer aanhouden tot het jaar 2007; om spectaculair te dalen nadien. Momenteel is daar het overwicht van oudere werknemers het meest uitgesproken. In het arrondissement Antwerpen is deze trend het minst uitgesproken.

De dalende potentiële instroom op de arbeidsmarkt en de groeiende potentiële uitstroom betekent evenwel niet dat de arbeidsbevolking (15-64 jarigen) in aantal daalt. Tussen 2003 en 2015 is de **bevolking op arbeidsleeftijd vrijwel continu gestegen**. Het Federaal Planbureau voorziet een verdere toename tot 2020, met daarna een lichte daling tot 2030. Het probleem is dat de toename van de beroepsbevolking de toename van de totale bevolking niet kan bijbenen. Daarnaast gaat de bevolking op arbeidsleeftijd in haar geheel steeds meer verouderen.

De uitdagingen als gevolg van klimaatveranderingen zijn immens

De **demografische en economische ontwikkelingen hebben een impact op het milieu**. De bevolkingsgroei, de gezinsverduunning en de individualisering verhogen de consumptie. Stedelijke gebieden komen door grotere bevolkingsaantallen onder druk te staan. Buiten de steden dreigt ruimtetekort. Daarnaast zorgen economische en technologische ontwikkelingen voor drastische veranderingen in verbruiks-, leef- en werkpatronen die op hun beurt gewijzigde mobiliteitspatronen tot gevolg hebben. Tegelijkertijd komen de natuurlijke en andere energiebronnen onder druk te staan en worden schaarser. Het milieu-impact van de globale opwarming en de daaruit volgende klimaatveranderingen geven een somber vooruitzicht. De **uitdagingen ten gevolge de klimaatveranderingen zijn immens**, het verduurzamen en vergroenen van onze economie een topprioriteit.

Matige economische groei en nood aan innovatie en internationalisering

Het is de verwachting dat de Vlaamse economie op middellange termijn zal aantrekken op een matig tempo met een gemiddelde groei van om en bij de 1,5%. De werkgelegenheid zal de komende jaren toenemen waardoor de werkloosheidsgraad verder zal dalen tot op een niveau van 5,1% in 2022. Vooral de tewerkstelling in de commerciële en niet-commerciële dienstensectoren zit in de lift. Elk jaar komen er in de provincie een 3000-tal ondernemingen bij; vooral in het arrondissement Antwerpen. Ook al is het arrondissement Mechelen de groei van het aantal ondernemingen procentueel gezien het hoogst. De **Antwerpse haven** blijft een belangrijke economische speler met groeipotentieel in het containervervoer.

De **speerpuntsectoren** waar de Antwerpse economie in uitblinkt, zijn chemie en life sciences, bouw en logistiek en creatieve industrie, detailhandel, agrocomplex en zorgeconomie. Deze economische specialiteiten van de provincie creëren welvaart en werkgelegenheid voor haar inwoners en zijn dus belangrijke inhoudelijke insteken voor het bepalen van ons beleid op vlak van Europa en internationalisering.

Wat buiten Vlaanderen gebeurt is niet onbelangrijk voor de toekomst van Vlaanderen en voor de provincie. Zo heeft China een blijvende plaats verworven als producent en toeleverancier voor de rest van de wereld. Op lange termijn zullen de westerse landen niet meer groeien, wat ook de vraag zal doen dalen. Bedrijven kunnen volgens Studiedienst Vlaamse Regering enkel maar overleven door **steeds meer in te spelen op de vraag, op modulair werken en bij uitstek sterk klantgericht te zijn**. M.a.w. de komende generaties moeten steeds meer vertrouwd worden met economische processen die gebaseerd zijn op maatwerk, op informatisering en op snelheid van

productie en levering. Dat zijn troeven voor onze provincie met zijn vele kmo's. **Innovatie is dus de toekomst.** Om versnippering van inspanningen en middelen tegen te gaan, moeten Vlaanderen en de provincie op zoek gaan naar technologieën of toepassingsgebieden waarin ze sterk staan (smart innovation of slimme specialisatie).

Internationalisering is daarenboven een sleutelwoord voor de Vlaamse economie. Het belang van de internationalisering van de economie en van de uitbouw van Vlaanderen als een sterke innovatieve groeipool is van vitaal belang voor onze concurrentiepositie. Hierbij speelt de grensoverschrijdende samenwerking met onze buurlanden uiteraard een grote rol. Bijna 70 % van de Vlaamse export gaat naar EU-landen en onze drie buurlanden (Duitsland, Frankrijk en Nederland) zijn goed voor bijna 42 % hiervan.

De Brexit en haar invloed op Europese samenwerking

De impact van de Brexit op Vlaanderen en Nederland is potentieel erg hoog omwille van de sterke export naar Britse markten. UK is de vierde exportbestemming van Vlaanderen (automobielsector (32% van export naar VK), chemie/farma (11%), machines (4,5%), Agrifood (incl. visserij, 7%). Ook de impact op de Europese subsidieprogramma's is nog onduidelijk.

2. Stakeholders

2.1. Stakeholders dienst Europa

Een gedetailleerde stakeholdersanalyse is terug te vinden in bijlage 4. De belangrijkste elementen worden hier hernoemen.

De eigen organisatie: Provinciale entiteiten zijn een belangrijke partner voor de Europa-werking. Voor het educatieve is er een breed netwerk van collega's die, elk voor hun sector, een educatief aanbod uitbouwen. Er wordt gezocht naar het verhogen van de zichtbaarheid van elkaars activiteiten en het stroomlijnen van de interactie met de doelgroepen.

Vanuit de eigen organisatie kunnen ook heel wat projecten ontwikkeld worden in Europese programma's, of kunnen de collega's bijdragen aan projectvorming (door hun beleidsmatige partners naar voor te schuiven) of –beoordeling en adviesverlening voor onze rol in Europese programma's.

Interprovinciale organisaties en netwerken: (VVP, VND, EDIC-netwerk) maken het mogelijk om inhoudelijke visies beter op elkaar af te stemmen en door deze coördinatie een groter gewicht te geven aan gemeenschappelijke agenda's of te komen tot projecten.

Lokale besturen: zijn een belangrijke partner in de uitvoering van de Europa-educatie naar burgers toe. Het aanbod van de Pop-up Europa wordt in samenspraak met gemeenten vastgelegd en uitgevoerd. Voor de projectwerking kunnen lokale besturen als mogelijke deelnemer van EU-projecten ook gebruik maken van onze ondersteuning. Hierbij stellen we vast dat enkel de centrumsteden de schaalgrootte hebben om zelf nadrukkelijk in te zetten op EU-projecten. Kleinere steden komen daar niet aan toe,

maar kunnen wel gemakkelijk deelnemen als ze kunnen “meeliften” met een provinciale entiteit in een project.

Clusterorganisaties, universiteit, hogescholen, kennisinstellingen (VITO): zijn belangrijke partners in de projectwerking en kunnen genieten van de provinciale ondersteuning.

Vlaamse overheid: De Vlaamse overheid komt op verschillende manieren voor als stakeholder:

- Als project- of beleidsmatige partner/collega van de provinciale entiteiten;
- Als verantwoordelijk niveau voor de organisatie van de belangrijkste Europese subsidieprogramma's in onze regio. In deze rol lijkt Vlaanderen een steeds prominentere rol voor zichzelf te willen voorzien in de uitvoering(structuren).
- Hoewel VLEVA een ledenorganisatie is, waar o.m. de VVP lid van is, heeft de Vlaamse Regering een beheersovereenkomst afgesloten met VLEVA. Hierin worden zij aangezet tot een meer decentrale werking. Hierin ligt een mogelijke overlap met de Europa Direct werking versholven, maar ook de kans op partnerschap omdat VLEVA werkt als informatiebureau voor professionele doelgroepen. Hierin vormt een mooie aanvulling op de eigen werking rond Europa.

Europa nemen we mee op 3 niveaus:

- De Vertegenwoordiging van de Europese Commissie in België beheert het EDIC-netwerk. Er is een zeer grote waardering voor het werk dat vanuit EDIC provincie Antwerpen wordt gedaan.
- DG REGIO is zeer tevreden met de algemene werking van het programma in beheer bij provincie Antwerpen.
- Europese programmasecretariaten beheren de uitvoering van de subsidiefondsen en zetten inhoudelijke standaarden voor projectbeoordeling, maar organiseren ook evenementen om project- en netwerking te faciliteren. Het is belangrijk om hier op aanwezig te zijn in functie van de dienstverlening naar de eigen organisatie en haar beleidsmatige partners.

2.2. Stakeholders team Internationale Samenwerking

Samenwerking tussen beleidsdomeinen en beleidsniveaus staat centraal bij internationale samenwerking. Dit vraagt vaak tijd, maar levert op lange termijn ook efficiëntie winst. Bovendien is de complexiteit van de bevoegdheden in België voor buitenlandse partners vaak een kluwen, waar we vanuit internationale samenwerking graag de weg in wijzen.

De belangrijkste stakeholders van internationale samenwerking zijn:

Lokale besturen:

- Gemeenten zijn vaak vragende partij voor assistentie bij hun internationale contacten, wegens hun beperkte mankracht en ervaring. Bv., de laatste jaren verleenden wij voor China assistentie aan Turnhout, Zoersel, Willebroek en stad Antwerpen.
- Met de stad Antwerpen, VOKA Antwerpen-Waasland, AWDC, GHA, UA overleggen we 1 x per kwartaal om onze internationale kalender op elkaar af te stemmen en waar

mogelijk te versterken. Dit overleg is ook een aanleiding voor onze interne bevraging en opmaak van onze provinciale Internationale kalender

Vlaamse overheid:

- **Vlaanderen internationaal** nam in 2015 het initiatief tot Vlaanderen versnelt! Een gezamenlijke meerjarige internationaliseringsstrategie voor de Vlaamse economie 2017-2021. De scope van deze strategie zal daarbij liggen op internationale vermarkting van producten en diensten en het aantrekken en behouden van directe buitenlandse investeringen, die nodig zijn om internationale groei te verzekeren en het Vlaams economisch weefsel te versterken. Wij zijn als provincie Antwerpen niet betrokken in dit zogenaamde co-creatieproces. Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen wel.

- FIT en AO:

- Kijken naar de provincies voor deelname aan internationale evenementen (Wereldexpo Shanghai 2010 en Milaan 2015). Bij deze laatste was onze formule erg succesvol, zodat andere regio's dit bij een volgende editie wensen te kopiëren.

-In het buitenland kan de provincie Antwerpen (en de overige provincies) een gewaardeerde meerwaarde bieden door onze diepgaande contacten (in de juiste sectoren) op subregionaal vlak hier en in China, met name voor onze knelpuntsectoren. (Vb. gezamenlijke missie met FIT naar China in 2016)

Vlaams-Nederlandse Delta:

Via het netwerk van de Vlaams-Nederlandse Delta is er een nauwe samenwerking en gemeenschappelijke visievorming met de Zuid-Nederlandse en Vlaamse grensprovincies (Noord-Brabant, Zeeland, Zuid-Holland, West- en Oost-Vlaanderen) en de zeehavens in het gebied (Antwerpen, Moerdijk, Rotterdam, Gent, Zeebrugge, Terneuzen).

Bedrijven:

- Bedrijven profiteren van ons netwerk, om zo sneller en op een meer betrouwbare wijze een partner te vinden in onze partnerprovincie (vb. bedrijf mee met cleantech-missie in okt '17, maar ook investering door Nippon Shokubai op Linkeroever waarover we ook overleg organiseerden met onze gouverneur wat voor een land als Japan vertrouwen wekt in een uiteindelijke investeringsbeslissing)

Sectororganisaties en clusters:

Deze richten zich vaak specifiek op de hun eigen sectoren bijv. AWDC (diamant), Catalisti (duurzame chemie), VIL (logistiek), Flanders DC (mode), FCA (Flanders Cleantech). Onze initiatieven helpen hen om crosssectoraal mogelijke samenwerking aan te gaan of gezamenlijk te lobbyen bv. t.o.v. hogere beleidsniveaus als de EC (voorbeeld van de studie rond restromen).

Andere provinciale diensten:

- actieve bemiddeling en tot stand brengen van internationale contacten en projecten (met China) : onderwijs (PIVA en AP), DLP en landbouwsector, provinciale musea
- ter beschikking stellen van relaties in functie van samenwerking, al dan niet gefinancierd vanuit Europese fondsen.
- bevraging en opmaak van gezamenlijke internationale kalender,

- regelen en ter beschikking stellen van gemeenschappelijke zaken zoals relatiegeschenken, meertalig promotiemateriaal, raamcontract bij reisbureau, informatie over verzekering bij internationale dienstreizen ...

Intercommunales: Het is tot op heden onduidelijk welke rol sommige intercommunales willen spelen in internationalisering (bijvoorbeeld IGEMO ondersteunt hierin de gemeente Willebroek).

Kennisinstellingen (VITO, FCA, Thomas More, UA, etc.)

Andere middenveldorganisaties: sociale partners

3. SWOT-analyse

3.1. Europa Direct

Sterkte	Zwakte
<ul style="list-style-type: none"> • Educatieve werking met ruim jaarlijks bereik: lager onderwijs: +/- 5.000 leerlingen; buitengewoon onderwijs: bereik +/- 330 leerlingen leerkrachtenvorming: +/- 350 volgers ED-facebook: 700 • Samenwerking hogescholen (lerarenopleiding) • werking met stagiairs, interim en vrijwilligers verruimt personele capaciteit • Q&A-dienst ruim publiek: 300 vragen/jaar • Deelnemers overige activiteiten (lezing/debat) 320/jaar • Waardering aanbod Pop-up bij gemeenten en EU-instellingen. • Ruim bereik Pop-up Europa: zaalactiviteiten +/- 2.400 deelnemers buitenactiviteiten: +/- 9.000 deelnemers • Politiek draagvlak voorbij legislature • Hoge betrokkenheid en expertise medewerkers 	<ul style="list-style-type: none"> • secundair onderwijs • Jaarlijks verloop vrijwilligers/stagiaires (expertise) • Begeleidingsintensiteit van activiteiten • Afhankelijkheid van gemeentelijke organisatiekracht bij Pop-ups

<ul style="list-style-type: none"> • Concrete ontwikkelingsstrategie 2018 – 2020 in overeenkomst met EC 	
Opportunities	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • Belang van basisinzicht EU, EU in eindtermen onderwijs • Toegenomen aandacht voor EU in media • Breder aanwezigheid biedt platform voor synergie met andere provinciale (EU)realisaties • Samenwerking met hogescholen productgericht verbreden • Breder pakket biedt retentiemogelijkheden vrijwilligers • Decentralisering activiteiten Vleva 	<ul style="list-style-type: none"> • Maatschappelijk draagvlak voor EU • Afslanking/institutionele hervorming leidt tot bezorgdheid opdrachtgever • Decentralisering activiteiten Vleva • Personele capaciteit (kwantitatief)

4. 3.2. Fondsen

Sterkte	Zwakte
<ul style="list-style-type: none"> • EU-kader ligt vast tot 2020 • Screening toont mogelijkheden • Succes bij "believers" • Expertise en kwaliteit in de organisatie • Erkenning van expertise en kwaliteit van de dienstverlening door de organisatie • Cofinancieringsbudget bij APB PSES: 1 miljoen/jaar: 	<ul style="list-style-type: none"> • Depolitisering selectieproces (algemeen + rol provincie) • Interactie met interne klanten toont beperkingen, drempels en onderbenutting (capaciteit, mandaat, perspectief) • Relatief weinig incentives vanuit organisatiestructuur • Begeleiding pre-projectidee-fase

<p>25 % naar projectwerking provinciale entiteiten; 75% naar externe actoren.</p> <ul style="list-style-type: none"> • EU-financiering in provincie Antwerpen via programma's waar DEUR op werkt: +/- 12,5 miljoen/jaar, waarvan ongeveer 2 miljoen/jaar voor provinciale entiteiten. 	<ul style="list-style-type: none"> • Financieel-administratieve ondersteuning staat nog niet op het beoogde niveau
Opportunities	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • Regisseursrol en innovatiefunctie • Mogelijkheid evolutie naar projectorganisatie te stimuleren door projectmiddelen en/of projectschrijvers te poolen • Participatiegraad ontwikkelen binnen stabiel EU-kader • Mogelijkheid wortels voor te hangen • Mogelijkheid drempels weg te nemen 	<ul style="list-style-type: none"> • Overbevraging fondsen en hoge kwaliteitseisen • Afslanking/institutionele hervorming leidt tot uitdagende verhouding tussen provincies en VL (met name op de gelieerde domeinen economie/innovatie en Europese fondsen) • Besparingen (enkel verwerken door te knippen)

5. 3.3. Internationale Samenwerking¹

Sterkte	Zwakte
<ul style="list-style-type: none"> • Expertise in samenbrengen van (cross-sectorale) partners, verrijken van samenwerkingsverbanden via eigen netwerk • Jarenlange vriendschapsrelaties met China en Rusland, landen waar overheidsrelaties een voorwaarde zijn voor ook economische bedrijvigheid: * groot netwerk 	<ul style="list-style-type: none"> • (te) beperkte mankracht om eventuele beleidsambities op vlak van grensoverschrijdende samenwerking te realiseren

¹ Zie bijlage 2 voor de uitgebreide SWOT-analyse van het team Internationale Samenwerking.

<ul style="list-style-type: none"> * zeer uitgebreide en veelzijdige samenwerking met Shaanxi * Belgische ambassade en consulaten-generaal in China zijn zich bewust van de bevoorrechte relaties van de provincie in China, en vragende partij om gebruik te maken van ons netwerk. <ul style="list-style-type: none"> • Goede relaties met Nederland • Schaalvoordeel met grensregio's die gecoördineerde lobby inzake EU-wetgeving mogelijk maakt • Goede inbedding in de regio (snel inspelen op Europese oproepen, expertise op maat van bedrijven, ...) 	
Opportunities	Bedreigingen
<ul style="list-style-type: none"> • Nood aan grotere betrokkenheid van het Vlaamse regionale beleidsniveau en Nederlandse nationale niveau in grensoverschrijdende knelpunten(GROS knelpunten). Expliciete taak sinds 2018 voor grensprovincies om coördinerend op te treden ten aanzien van de grensgemeentes uit onze provincie. • Gezien de goede contacten van alle Vlaamse (en VND-) provincies in verschillende regio's in China is meer samenwerking ten voordele van ons bedrijfsleven zeker mogelijk, bv. door gezamenlijke missie naar de verschillende partnerregio's in China. Ook FIT kan hier zijn rol spelen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Er is veel concurrentie t.a.v. China, en onze Chinese partners spelen ons (soms) uit. Zaak is de onderlinge communicatie te verbeteren, en dit zo veel mogelijk te vermijden (bv. havenbezoek van Chinese delegatie aan Rotterdam én Antwerpen én Zeebrugge). • Er bestaat geen Europees programma gericht op de samenwerking in de Blauwe Banaan (Northsea Meditteranean corridor van het TenT beleid)

<ul style="list-style-type: none"> • Missie stad Antwerpen in 2018 naar Sint-Petersburg. • Mogelijke rol voor provinciale samenwerking met Leningrad Oblast i.f.v. afstemming Antwerpse haven & Rosmorportis interessant voor contact Antwerpse haven met Rosmorport. • Opportuniteiten voor Vlaams-Nederlandse Deltahavens wanneer de Noordwestelijke Doorvaart realiteit wordt. 	
--	--

3.5. Bijlagen

Bijlage 1 - Impactanalyse van de maatschappelijke uitdagingen op het beleid van de dienst Europa volgens het DEPEST-model

1. Demografische factoren

Factor	Toelichting	Impact op het beleid/werking van het departement
Vergrijzing	<p>Meer hoogbejaarden: Meer projecten voor zorgthema's > meer ondersteuning > netwerkopbouw > middelen</p> <p>Groei van een groep actieve, kapitaalkrachtige senioren: ruimte voor integratie in nieuwe zorgmodellen; belevingseconomie</p>	Aangepast beleid => andere projectsoorten en partnerschappen.
Veranderende gezinssamenstelling	<p>Eénoudergezinnen, alleenstaanden</p> <p>Nieuwe woonvormen, opvangmogelijkheden, arbeidsomstandigheden,</p>	Aangepast beleid => andere projectsoorten en partnerschappen
Migratie/Verkleuring	Focus komende programmaperiode o.w. EU-migratiecrisis.	Aangepast beleid => andere projectsoorten en partnerschappen

	Arbeidsmarktinclusie door onderwijs en opleiding als basis voor bredere integratie.	
Verstedelijking	Druk op beschikbare ruimte (wonen, werken, recreatie, natuur en landschap, heat islands, ...)	Impact nota ruimte op overige beleidssectoren

2. Economische factoren

Factor	Toelichting	Impact op het beleid/werking van het departement
Digitalisering	Alternatieve arbeid, block chain, big data (commerciële en veiligheidsdoeleinden), werkprocessen, ...	Administratieve vereenvoudiging door digitalisering, maar impact op beschikbare capaciteit in functie van de transitie (impact van organisatiebrede processen en pilots op algemene werking) Voortschrijdend belang van digitale competenties, gekoppeld aan enerzijds een verouderende bevolking en anderzijds toenemende snelheid van digitale veranderingen, lijken afzonderlijke projecten gericht op digitale competenties noodzakelijk te maken. (e-society)
Werkgelegenheid	Veranderingen in de economie, tussen en binnen sectoren, hebben een stevige impact op werkgelegenheid – snelheid van veranderingen	Anticiperend arbeidsmarktbeleid – society 2.0
Vergroening industriële sectoren	Blijft noodzakelijk speerpunt	Versterken energie- en hulpbronefficiëntie; verhogen circulariteit

Topsectoren	Speerpunten of sterktes blijven de basis voor regionale ontwikkeling.	Versterken flankerende parameters in topsectoren; Ondersteunen verdieping van niches binnen sectoren; Kruibestuing tussen sectoren
-------------	---	--

3. Politieke factoren

Factor	Toelichting	Impact op het beleid/werking van het departement
Programmaperiode Interreg / EFRO 2014-2020 verstrijkt	Het is op dit moment nog niet gekend welke accenten Europa zal leggen a.d.h.v. welke fondsen voor de periode na 2020. En welke keuze Vlaanderen daarin zal maken. Fondsen quasi volledig benut bij aanvang nieuwe provinciale legislatuur.	Nieuwe programma's en budgetten pas vanaf 2023. Weinig impact op/ to show aan nieuwe deputatie bij aanvang van nieuwe legislatuur. Continuïteit proces proberen te garanderen in luwe periode. Extra inzet op thematische fondsen
Brexit	Onduidelijkheid economische en politieke impact; onduidelijkheid impact beschikbare programmagebieden	Invloed partnerschappen EU fondsen
Crisissen of grote veranderingen op macroniveau m.b.t. de EU	Stijgend actualiteitsbelang van EU in algemeen maatschappelijk gebeuren, stijgende impact van EU op nationale politiek en nationaal debat	Groeiend marktaandeel van EU in actualiteit = aanvullende opdracht voor EDIC om naar burgers toe een passend en flexibel aanbod te geven.
Institutioneel debat tussen overheidslagen. Hertekening rol provincies	Naast hertekening van het veld in persoonsgebonden materies, blijft de vaststelling dat ook ten aanzien van economische ontwikkeling (clusterbeleid) en de daaruit voortvloeiende aandachtspunten voor EU-	Risico dat één-loket-droom van VLAIO op het vlak van bedrijfsbegeleiding wordt doorgetrokken naar loketfunctie ten aanzien van Economisch georiënteerde EU-programma's.

	<p>projecten, VLAIO geen behoefte voelt om samenwerking met de provincies op te zetten.</p> <p>Beheersovereenkomst Vleva met opdracht tot decentrale informatie en communicatie naar de burger</p> <p>Rol provincie ten aanzien van streekontwikkeling versus intercommunales</p>	<p>Her-ijken relaties, m.n. ten aanzien van VLAIO voor economisch beleid en omgang met Europese fondsen?</p> <p>Clusterakkoorden?</p> <p>Samenwerking Vleva – EDICs</p> <p>Betrekken streekontwikkelaars in DEUR-begeleiding voor "eigen diensten"?</p>
Polarisering / terreur	Solidariteit neemt af, big data, block chain, privacy en veiligheid issues > impact op programma's,	Mogelijke inhoud nieuwe programma's buiten provinciale bevoegdheidsfeer
Klimaatverandering	Beleidskeuze om hier al dan niet meer op in te zitten om de SDG's te halen	Opmaak speerpunten voor volgende programmaperiode in functie van eigen bevoegdheden binnen het EU-kader.
EU solidarity corps	In veel programma's opgenomen maar voorlopig nog geen eigen budget / fonds > Uit Erasmus Jeugd in apart fonds	Promo via EDIC

4. Ecologische factoren

Factor	Toelichting	Impact op het beleid/werking van het departement
Klimaatverandering	Cf. supra	
Uitputting grondstoffen => circulaire economie	Cf. supra	

5. Sociale factoren

Factor	Toelichting	Impact op het beleid/werking van het departement

Euro-scepticisme en euro-onwetendheid	Te weinig gekend in dagelijks leven van mensen wat EU betekent en welke positieve impact EU vandaag al heeft (negatieve is daarentegen wel gekend of gepercipieerd as such)	<ul style="list-style-type: none"> - Nood aan communicatie impact van EU op burger: <ul style="list-style-type: none"> o Via Europa Direct/Pop-up Europa o Communicatie i.v.m. resultaten EU gesubsidieerde programma's op maat van de burger en via de juiste kanalen
Migratie/vluchtelingen-crisis	In alle TF's als thema	
Sociaal weefsel/alternatieve interpersoonlijke relaties	Cf. demografische factoren	
Sociale media		<p>Wijziging in communicatiemiddelen en – stijl;</p> <p>Opbouw eigen thematische "communities"</p>

6. Technologische factoren

Factor	Toelichting	Impact op het beleid/werking van het departement
Digitalisering	Zie hierboven	Vraag naar ICT projecten in alle sectoren
Robotica		

Bijlage 2: Specifieke omgevingsanalyse voor internationale samenwerking

De **globalisering is een onomkeerbaar feit**. Ook in de provincie Antwerpen trekken individuen, gemeentes, organisaties erop uit om de wereld te veroveren. De provincie Antwerpen is het haar geschiedenis, haar geografische positie, haar diverse bevolking en haar aantrekkelijkheid als investeringsregio (10de plaats in de wereld) verplicht om internationaal te blijven kijken en zich te richten op de wereld. Als open samenleving en open economie (2016 KOF index of Globalization staat België op nummer 3) is de toekomst van Vlaanderen verbonden met evoluties in de rest van de wereld. De Vlaamse Regering wenst Vlaanderen dan ook meer dan ooit te verbinden met het buitenland. De provincie Antwerpen draagt hiertoe haar steentje bij.

De provincie Antwerpen is uitermate kosmopolitisch: Na Amsterdam met 177 nationaliteiten is Antwerpen met 164 nationaliteiten op haar grondgebied de meest internationale stad ter wereld! We doen daarmee zelfs beter dan New York, dat met 150 nationaliteiten een derde plaats inneemt. Overigens, niet alleen Antwerpen stad, maar de hele provincie Antwerpen is uitermate kosmopolitisch: met 155 nationaliteiten op haar grondgebied klopt ook Mechelen New York. Turnhout telt er 126, Schoten 120, Geel 110 en Lier 108. Tel daarbij alle buitenlandse studenten, stagiairs, toeristen, deelnemers aan congressen, bemanningsleden van schepen ...dan is het vrijwel zeker dat van elk land in de wereld wel eens een onderdaan in Antwerpen heeft gestaan of verbleven!

Internationalisering is een sleutelwoord voor de Vlaamse economie. Het belang van de internationalisering van de economie en van de uitbouw van Vlaanderen als een sterke innovatieve groeipool is van vitaal belang voor onze concurrentiepositie. Hierbij speelt de grensoverschrijdende samenwerking met onze buurlanden uiteraard een grote rol. Bijna 70 % van de Vlaamse export gaat naar EU-landen en onze drie buurlanden (Duitsland, Frankrijk en Nederland) zijn goed voor bijna 42 % hiervan. Nederland was bovendien in 2016 de tweede belangrijkste investeerder in Vlaanderen.

Brexit: impact op VL (en NL) is zeer hoog omwille van sterke export naar Britse markten en VL als open economie, als uitvoerbestemming én als leverancier. UK vierde exportbestemming van Vlaanderen. 10 van de 15 belangrijkste exportproductsectoren naar VK gedeeld met Nederland. (automobielsector (32% van export naar VK), chemie/farma (11%), machines (4,5%), Agrifood (incl. visserij, 7%).

China is de 2e grootste wereldeconomie (<https://www.weforum.org/agenda/2016/06/8-facts-about-chinas-economy/>) en de **3^e grootste ontvanger van FDI** in 2017 na VS en UK (According to the 2017 World Investment Report published by UNCTAD <https://en.portal.santandertrade.com/establish-overseas/china/foreign-investment>).

De belangrijkste sectoren worden nog steeds zwaar gecontroleerd door de overheid, waardoor de rol van onze overheden bij bemiddeling zeer groot kan zijn. China wenst weg te evolueren van de vervuilende klassieke maakeconomie met weinig toegevoegde waarde, en zoekt actief te investeren in meer hoogtechnologische ontwikkelingen (bvb. hybride wagens van BYD, zonnepanelen, evolutie in 3D printing, ...). China is van belang voor de EU en de EU is van belang voor China. Als China een duurzame economie wil ontwikkelen, moet het opklimmen in de waardeketen en de binnenlandse consumptie-gestuurde markt stimuleren. China bevindt zich op een scharnierpunt van hervorming en openstelling - een complex proces, dat niet altijd zonder slag of stoot zal

verlopen - en kan alle steun gebruiken. De EU is een belangrijke partner voor China op het gebied van handel .

De EU is China's grootste handelspartner, zowel voor invoer als voor uitvoer - en investeringen, als bestemming en bron van buitenlandse directe investeringen. (<http://www.enterpriseeuropenvlaanderen.be/vragen-en-antwoorden-over-de-betrekkingen-tussen-de-eu-en-china>)

China is en wordt nog meer een belangrijke investeerder in Vlaanderen (zestien nieuwe Chinese investeringen in Vlaanderen in 2015. Daarmee kwam China al op de vijfde plaats, na de VS, Nederland, het Verenigd Koninkrijk en Duitsland - <http://www.mo.be/analyse/vlaamse-regering-chinezen-graag>). Het zijn vaak kapitaalsinvesteringen in technologie of andere strategisch gekozen sectoren (vb. Volvo, Bank Naegelmackers, voetbal, ...) waar China veel belang aan hecht .

Partnerprovincies(Noord-Brabant, Shaanxi en Leningrad Oblast) worden geconfronteerd met vergelijkbare uitdagingen: klimaatverandering en energietransitie, zorgbehoefte en woonbehoefte (silver industry is een issue én een belangrijke economische sector in China). Door samenwerking kunnen betere oplossingen worden gevonden. De **deltamonitors** opgemaakt door de universiteiten van Antwerpen en Rotterdam van 2011 tot 2017 in opdracht van het Vlaams-Nederlands Deltanetwerk hebben een volgende tendens bloot gelegd: groei van afzetmarkt naar het Oosten tem Rusland; Deze verschuiving blijkt uit de omvang van de handelsstromen tussen de Vlaams-Nederlandse Delta (Nederland en België) en de belangrijkste landen in Oost- en Midden Europa. Bij de ontwikkeling van de werkgelegenheid in de logistieke sector valt op dat vooral in Slowakije, Slovenië, Kroatië, Estland en Litouwen sprake was van een bovengemiddelde groei (>15%) in de periode 2008-2011. Een iets lagere groei (5-10%) was onder meer in Polen en Tsjechië en in Slowakije waar te nemen. In deze periode was de groei in België en Nederland resp. 9 en 18 %.

De **innovatieve maakindustrie** in de Delta is nog sterk nationaal/regionaal georiënteerd. De samenwerkingsverbanden bestaan vooral binnen de landsgrenzen en ook al werken de maakbedrijven in een globale setting en hebben ze leveranciers over de hele wereld toch zullen ze voor hun innovatieprojecten zelden spontaan bij de burens over de grens gaan kijken.

De **deltamonitor 2015** legde bloot dat in 2040 hooggeschoolde arbeid, de bepalende factor zal zijn voor bedrijven om te investeren in onze regio. Diezelfde monitor voorspelde dat er in de toekomst een nijpend tekort zal zijn van ICT-profielen ten gevolge van de verdere digitalisering en robotisering.

Antwerpen en haar grensregio's zijn door hun ligging aan de grens voor de uitvoering van beleid direct **afhankelijk** van elkaar. (ruimtelijke planning, mobiliteit, grensarbeid, leefmilieu, etc.)

Rusland is voor een aantal speerpuntsectoren een belangrijke markt (haven/logistiek en diamant (grootste producent ter wereld). In het bijzonder Ust-Luga, een haven nabij Sint-Petersburg met snelle groeikansen (2015 + 16%, 2016 +10 % prognose). Ust-Luga is voor de haven van Antwerpen de grootste groeier (met 3 mio t/jaar) Hun ambitie is om in 2018 in de top 5 van Europese havens staan. Gazprom is er de

grootste speler. Gazprom is het grootste bedrijf in Rusland en het grootste aardgasbedrijf ter wereld. Andere spelers bieden zich nu aan, oa voor de bouw van een amonia productie-eenheid (12 miljard \$) en LNG faciliteiten. Maar ook plastics en granen willen ze aantrekken. Spoor en wegontsluiting hebben ze reeds voorzien. Pijpleiding wordt gelegd.

Het **embargo vanuit Europa** omwille van de situatie in Oekraïne maakt dat er op federaal niveau momenteel minder contacten zijn. Hierdoor zijn positieve initiatieven op provinciaal en regionaal niveau nog van groter belang, aldus het consulaat-generaal in St-Petersburg.(voorbeeld hiervan de ontvangst van een hooggeplaatste delegatie (inclusief gouverneur Drozdenko) in 2016 aan de haven van Antwerpen in functie van kennisdeling rond de opstart van een petrochemisch cluster.

Omzetting van EU-wetgeving heeft door de ligging aan de grens impact op elkaar.

Een speerpuntsector als Mode worstelt met een maatschappelijke uitdaging als klimaat en vindt hiervoor blijkbaar te weinig bruikbare nieuwe verdienmodellen die de sterk vervuilende modesector verduurzaamt en slim specialiseert. Om snel op nieuwe markten te kunnen inspelen moeten bedrijven goed op de hoogte kunnen blijven van maatschappelijke bewegingen. Het crossectoraal samenbrengen van eerder traditionele sectoren met nieuwe bewegingen kan hierop in een vroeg stadium inspelen.

Bijlage 3: Uitgebreide SWOT-analyse team Internationale Samenwerking

Het internationaal beleid van de provincie Antwerpen zet in op internationale samenwerking en internationale relaties door partners **samen te brengen** en **samenwerking te faciliteren**. Bij internationale samenwerking is sprake van wederkerigheid. De Provincie brengt niet alleen iets maar haalt ook iets uit de samenwerking. Het kan hierbij gaan om economische en maatschappelijke belangen, kennis, ideeën, producten, het verhogen van de vaardigheden van medewerkers van de Provincie, etc.). We **verrijken dus de samenwerking** en brengen internationale relaties en kansen in in de samenwerking. Voorbeelden hiervan zijn de wereldexpo van Milaan rond food for the planet, de eerste gezamenlijke missie met FIT (2016) naar China en acties ism FCA in China (2017 en 2018?), het geoparkenlabel van Unesco en op Europees vlak de KICs (Knowledge and Innovation Communities). Dit zijn kansen voor onze regio om zich **internationaal te profileren** of zich **slim te specialiseren**.

Vanuit internationale samenwerking helpen we om de **kans** concreet **te vertalen** voor onze regio, betrekken we de lokale actoren en verzorgen we de relaties met de internationale instanties. Nieuwe cross sectorale niches ontstaan niet spontaan. Vanuit onze positie in de regio kunnen we partners makkelijk samenbrengen en vrij verkennen waar mogelijke onontdekte samenwerking meer mogelijk is. Een voorbeeld hiervan zijn onze kennistafels op het vlak van energie (restwarmte, waterstof en geothermie) of rond transport en de koppeling met het TenT-beleid van Europa (rond binnenvaart en pijp-en buisleidingen). (hier: plannen om samen met de andere Vlaamse provincies een bedrijfsmissie te organiseren nar onze respectieve partnerprovincies in China)

Verder volgen we vanuit de regio het Europees beleid en zetten waar nodig **lobby's** op ten aanzien van de Europese commissie om de lokale impact en mogelijkheden van het Europees beleid beter bekend te maken. Een voorbeeld hiervan is het werkbezoek dat we organiseerden van de TenT coördinator van een van de belangrijkste transportcorridors (Northsea Mediterranean) rond het belang van onze regio van pijp- en buisleidingen als transportmodus. Onze sterkte zit erin dat we niet handelen vanuit een sector (zoals de sectorfederaties) maar net cross-sectoraal partijen samen kunnen brengen.

Tot slot zijn we sterk in het **regionaal monitoren** van de voortgang van onze regio (via onze deltamonitor) en dat levert een goede geobjectiveerde aanleiding om partners te informeren en consulteren over bepaalde tendensen. Een voorbeeld hiervan is de prognose dat er in 2040 niet genoeg ICT-profielen voor handen zullen zijn. Hier hebben we dan arbeidsmarktpartijen rond samengebracht. Maar het vormt ook een goed toetsingskader om vragen naar Europese subsidies en cofinanciering bij af te toetsen.

STERKTES

- We hebben jarenlange vriendschapsrelaties met China en Rusland, landen waar overheidsrelaties een voorwaarde zijn voor ook economische bedrijvigheid.
- We hebben dankzij deze langdurige relaties en samenwerkingsprojecten een groot netwerk opgebouwd waarvan we op economisch vlak profiteren (bv. In 2017 vond een prestigieus Chinees filmproject in Antwerpen plaats omdat de Chinese producer een uitwisselingsstudente was in 2003-4)
- China is het enige land waar alle Vlaamse (én VND) provincies een partnerschap hebben, met Shaanxi heeft Antwerpen niet enkel het meest langlopende (sinds 1985 – Belgisch pionier) maar ook inhoudelijk één van de meest omvattende en veelzijdige samenwerking. Chongqing is een 'nieuwe' regio in China, die door de centrale overheid nauw wordt opgevolgd, goede contacten daar zijn zeer veel waard.
- We hebben goede relaties met Nederland om onze krachten te bundelen om de effecten van de Brexit te beperken.
- Schaalvoordeel met grensregio's die gecoördineerde lobby inzake EU-wetgeving mogelijk maakt
- We zijn goed ingebed in de regio, waardoor we snel kunnen inspelen om nieuwe initiatieven in de regio met elkaar te verbinden en mogelijk te laten inspelen op Europese oproepen. Voorbeelden hiervan zijn waterstof, energiemakelaar, biogebaseerde economie, etc.
- Dankzij onze goede lokale inbedding zijn wij het best geplaatst voor expertise op maat van de bedrijven. Vb. bedrijfscontacten met China
- Via onze partnerprovincies in China krijgen we gerichte vragen voor bezoeken en contacten, die we kunnen aanbieden aan onze bedrijven. (vb. missie 2017 en contract van bedrijf is gekomen dankzij vraag van Shaanxi om naar hoe wij omgaan met een gegeven problematiek)
- Samenwerking tussen KMO's en MKB stimuleren in de innovatieve maakindustrie en andere niches. Voor bijvoorbeeld een niche als de biogebaseerde economie hebben we het voordeel dat door de schaal van de Vlaams-Nederlandse Delta we heel de waardeketen (van grondstof over proces naar product) in één gebied hebben.

- De Belgische ambassade en consulaten-generaal in China zijn zich bewust van de bevoorrechte relaties van de provincie (en van de andere provincies) in China, en vragende partij om gebruik te maken van ons netwerk.

ZWAKTES

Waar werken we aan de komende jaren ?

- Er bestaat geen Europees programma gericht op de samenwerking in de Blauwe Banaan (Northsea Mediterranean corridor van het TenT beleid)
- Er is veel concurrentie t.a.v. China, en onze Chinese partners spelen ons (soms) uit. Zaak is de onderlinge communicatie te verbeteren, en dit zo veel mogelijk te vermijden (bv. havenbezoek van Chinese delegatie aan Rotterdam én Antwerpen én Zeebrugge).

KANSEN

- Nood aan grotere betrokkenheid van het Vlaamse regionale beleidsniveau en Nederlandse nationale niveau in grensoverschrijdende knelpunten(GROS knelpunten). Begin 2018 heeft Vlaanderen Internationaal in samenwerking met de Algemene afvaardiging van de Vlaamse Regering in den Haag een initiatief gestart om een meer gestructureerd overleg op te zetten en geeft de grensprovincies daarin de expliciete taak om coördinerend op te treden ten aanzien van de grensgemeentes uit onze provincie.
- Als de Antwerpse haven een missie stuurt dan heeft ze als gesprekspartner Rosmorport, een Russische federale instelling die de havens rond Sint-Petersburg beheert – terwijl deze havens zich territoriaal grotendeels in de Leningrad Oblast bevinden. De samenwerking tussen provinciale bestuursniveaus biedt hier soelaas.
- De stad Antwerpen is in 2018 60 jaar verzusterd met Sint-Petersburg en plant een missie dit jaar.
- De Noordwestelijke Doorvaart is de kortste weg tussen Azië en Europa. Door de passage bedraagt de afstand Londen-Tokyo niet meer dan 15.700 km, langs het Panamakanaal en het Suez kanaal is dit respectievelijk 23.300 km en 21.200 km. De winst is minstens 26 %. En er is geen enkele limiet op de diepgang en de grootte van de schepen. De route moet in internationale wateren liggen anders kan één land de toegang tot de route bemoeilijken of controleren. In de Russische Arctische wateren ligt de Noordelijke route waar Rusland zijn wetten wil kunnen opleggen als het ijs ook daar vermindert. Als de Noordwestelijke Doorvaart realiteit wordt dan liggen de Vlaams-Nederlandse Deltahavens in poleposition.
- Gezien de goede contacten van alle Vlaamse (en VND-) provincies in verschillende regio's in China is meer samenwerking ten voordele van ons bedrijfsleven zeker mogelijk, bv. door gezamenlijke missie naar de verschillende partnerregio's in China. Ook FIT kan hier zijn rol spelen. Een eerste stap hiertoe werd reeds gezet dit najaar op het vlak van Cleantech.

Bijlage 4: Stakeholderanalyse dienst Europa

Naam Stakeholder <i>Geef hier de naam van de betrokken stakeholder weer</i>	Bezorgdheden <i>Geef hier de reden waarom een bepaalde groep als stakeholder beschouwd wordt (cfr. verwachtingen, eisen, belangen van een bepaalde groep)</i>	Aandachtspunten / acties <i>Geef hier de acties weer die ondernomen moeten worden om tegemoet te komen aan de bezorgdheden van de stakeholders</i>
Provinciale entiteiten die een link hebben met de Europese programma's	Deze diensten kunnen projecten in de genoemde domeinen zelf initiëren/participeren binnen Europese samenwerkingsverbanden, dan wel een hefboom zijn naar andere partners binnen hun netwerk	Interne communicatie rond belang/mogelijkheden/resultaten EU programma's Advies bij indiening Goed geoliede back-office (projectadmin) om projecten in goede banen te leiden
Deputatie/Bevoegde gedeputeerde	Verwacht uitvoering van beleid & terugkoppeling mbt resultaten op het terrein	informeren over stand van zaken EU fondsen en ggk projecten. Doorvertaling beleidsambities met het oog op realisatie dmv Europese projecten.
Deputatie/Bevoegde gedeputeerde		Belangen van dienst europa verdedigen bij Vlaamse overheid
Mangement Team & Departementshoofden Prov Antwerpen	Medewerkers aanmoedigen en ondersteunen in het aangaan van Europese samenwerkingsverbanden	Gerichte communicatie rond belang/mogelijkheden/resultaten EU programma's + mogelijke (provinciale) EU projecten
Interprovinciale organisaties en netwerken (VVP, VND)	Mogelijkheid om beleidsmatige visie naar andere overheden meer draagvlak en dus overtuigingskracht mee te geven.	Interne visie - onderlinge afstemming - externe communicatie gezamenlijke visie.
(Kleinere) Gemeenten	Potentiële partner in EU-projecten: vaak nog niet of weinig betrokken als partner bij Europese projecten, weinig ervaring, ... terwijl de kleinere gemeenten net vaak niet de capaciteit hebben voor het uitwerken van Europese projecten, meer nood hebben aan financiële middelen en begeleiding	Gerichte communicatie rond belang/mogelijkheden/resultaten EU programma's, ondersteuning tijdens projectverloop, meenemen in projecten via provinciale entiteiten, Advies bij indiening
Stad Antwerpen en centrumsteden	Potentiële partner in EU-projecten	Gerichte communicatie rond belang/mogelijkheden/resultaten EU programma's, Advies bij indiening
Vlaamse administratie	Adviserende rol in Technische Werkgroep EFRO (waar wij geen invloed op hebben)	Meer transparantie

Vlaamse administratie	Mogelijke projectpartners en / of cofinancierders (<i>waar wij geen invloed op hebben</i>)	Link met provinciale administratie (ANB vs DMN)
Vlaio	- samenwerking provinciale contactpunten - Geen optimale afstemming tussen VLAIO en CP's - ...	Verwachtingen, rollen en afspraken duidelijk formuleren en naleven
Vlaamse Regering	Beslissing om Provinciale bevoegdheden te hervormen (mee) voorbereiden toekomst structuurfondsen tav Eur Commissie - Beleid mbt de domeinen innovatie (m.i.v. Economische speerpunten), duurzaamheid, arbeidsmarkt	- Actief opvolgen beleidsvisie - ...
Sectorfondsen en clusterorganisaties	Potentiële partner in EU-projecten	Belang in economisch beleid provincie. Gerichte communicatie rond belang/mogelijkheden/resultaten EU programma's Advies bij indiening
Universiteiten, hogescholen, en andere kennis- en onderzoeksinstellingen (Vito, ...)	Universiteiten en hogescholen worden gestimuleerd om externe projectfinanciering te vinden,--> potentiële partner EU projecten	Meer inzetten op bestaande samenwerkingsverbanden UA, Thomas More Kempen, VITO, Diamant, ... (breder dan sectoriële invalshoek / totaalverhaal) Andere potentiële partners sterker benaderen. Gerichte communicatie rond belang/mogelijkheden/resultaten EU programma's Advies bij indiening
nationale contactpunten TF	verschaffen informatie over nieuw programma's en verlenen advies bij indiening	
Vleva	Positioneren provinciale werking Balans / taakverdeling VLEVA en provinciale werking.	Elkaars rol versterken. Decentralisering VLEVA ten aanzien van werking provincie. Terreinkennis en procedurele opvolging vanuit provincie. POP UP Europa en ED werking: netwerk van sprekers.
Werkgeversorganisaties (intersectoraal bvb Unizo, Voka, maar ook sectoraal en meer bepaald in de Antwerpse speerpuntsectoren bvb Confederatie Bouw, Essencia, ...)	Beschikken over netwerk aan bedrijven die kunnen participeren in EU-fondsen	Gerichte communicatie rond belang/mogelijkheden/resultaten EU programma's

Bedrijven op Antwerps grondgebied die qua omvang of innovatie-profiel impact kunnen hebben	Potentiële partner in EU-projecten	Gerichte communicatie rond belang/mogelijkheden/resultaten EU programma's Advies bij indiening
culturele organisaties	zeer groot tekort aan subsidies in culturele sector --> zoeken meer toenadering tot EU fondsen	Subsidiecreativiteit stimuleren om toch binnen thema's projecten te kunnen indienen. Gerichte communicatie rond belang/mogelijkheden/resultaten EU programma's Advies bij indiening
DEUR van andere Vlaamse provincies	gelijkaardige werking --> leren van mekaar?	uitwisseling ervaring en ideeën?
Interne diensten Provincie die een link hebben met educatie	Gezamenlijke doelgroep Zichtbaarheid verhogen	Wederzijdse promotie van activiteiten Samenwerking events
Externe diensten Provincie die een link hebben met educatie	Gezamenlijke doelgroep Zichtbaarheid verhogen	Wederzijdse promotie van activiteiten Samenwerking events
Vertegenwoordiging Europese Commissie in België	Subsidieert EDIC. EDIC verlengstuk (burger)communicatie van Europese Commissie	Maandelijks rapportering Vermelding logo Verspreiding communicatiematerialen Uitvoeren communicatieprioriteiten Juncker Gezamenlijke acties uitvoeren
Afhaalpunten Europees lesmateriaal: docatlas, Vrijbroekpark, Obed	Multipliers voor bereik van onderwijsdoelgroepen	Tijdige bevoorrading Actuele info website Snelle communicatie bestellingen
FOD Buitenlandse Zaken	Subsidieert EDIC. EDIC verlengstuk Europacommunicatie BuZa.	Jaarlijkse rapportering Uitvoering beleid BuZa Ondersteuning gezamenlijke acties Verspreiding communicatiematerialen Vermelding logo
Informatiebureau EU parlement in België	EDIC verlengstuk (burger)communicatie EP	Ondersteuning gezamenlijke acties Verspreiding communicatiematerialen
EDIC-netwerk in België	ED provincie Antwerpen onderdeel van het netwerk België	Partner in samenwerkingsprojecten Uitwisseling ideeën
Europakring Antwerpen (EKA)	Multipliers naar doelgroep studenten	Financiële, inhoudelijke en promotionele ondersteuning events
Eures VDAB Antwerpen	Ondersteuner vraag- en antwoorddienst EDIC Ondersteuner infosessies DEUR	Doorverwijzing vragen EDIC Betrokkenheid relevante events
JINT (Eurodesk Vlaanderen)	Ondersteuner vraag- en antwoorddienst EDIC Ondersteuner infosessies DEUR	Doorverwijzing vragen EDIC Betrokkenheid relevante events
Europese Beweging-België & Jonge Europese Federalisten (JEF)	Multiplier voor bereik leden	Samenwerking events Ondersteuning promotie
Universiteit Antwerpen	Multiplier voor bereik academische doelgroep	

Lerarenopleidingen	Multiplier voor bereik leerlingen	Infosessies Stagetrajecten
Solvit	Ondersteuner vraag- en antwoorddienst EDIC	Doorverwijzing vragen EDIC
Europees Centrum voor de Consument (ECC)	Ondersteuner vraag- en antwoorddienst EDIC	Doorverwijzing vragen EDIC
Enterprise Europe Network (EEN)	Ondersteuner vraag- en antwoorddienst EDIC	Doorverwijzing vragen EDIC
VVSG		
Europahuis Ryckvelde	Gezamenlijke acties / multipliers naar doelgroepen	
Vredescentrum	Multiplier voor bereik achterban	Ondersteuning gezamenlijke acties Promotionele ondersteuning activiteiten
Evens stichting	Multiplier voor bereik achterban	Promotionele ondersteuning activiteiten
Basisonderwijs, Secundair onderwijs, BuSo en CVO	Klanten van aanbod EDIC	Invulling specifieke leerdoelen Leuk interessant alternatief voor les in de klas
Gemeenteraden (3e wereld, jeugd, ouderen, ...)	Multipliers aanbod Pop up Europa Vergroten aanbod activiteiten voor achterban	Promotie naar leden Ondersteuning bij organisatie
Moov	Multipliers aanbod Pop up Europa Vergroten aanbod activiteiten voor achterban	Uitbreiding films met sprekers Wederzijdse promotie
EDIC-netwerk Europa	Vergroten eigen netwerk	Partnersearch Ideeënuitswisseling Gezamenlijke uitwerking producten

Omgevingsanalyse land- en tuinbouw in de provincie Antwerpen (DLP)

1. Actuele uitdagingen

1.1. Omschrijving van de land- en tuinbouwsector in de provincie Antwerpen

1.1.1. Hoeveel % agrarisch bestemd gebied?

Input uit ruimteboekhouding en ILVO-studie

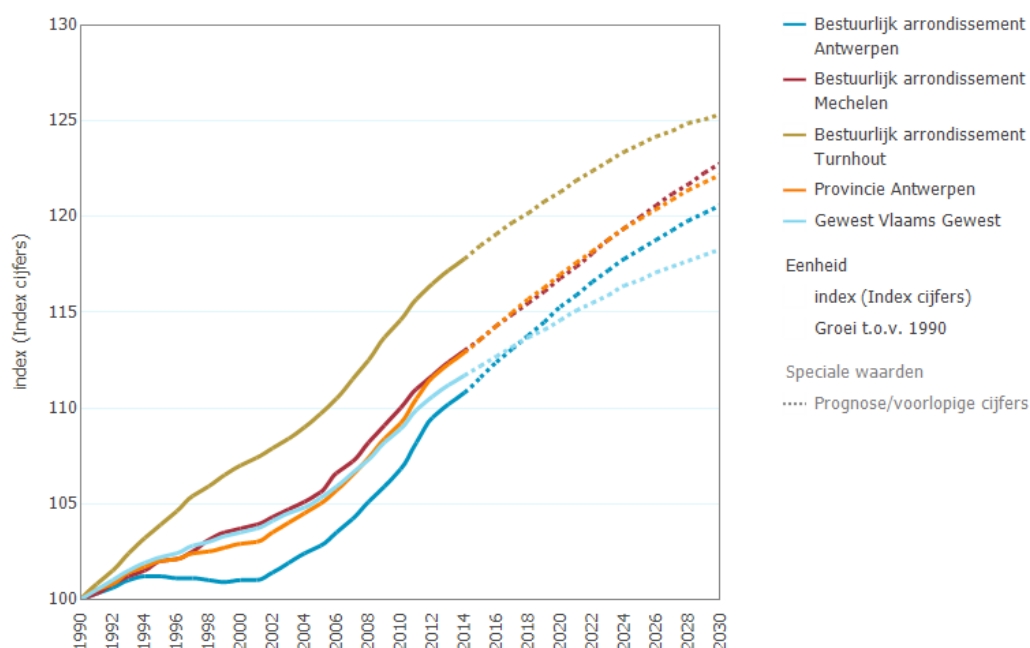
Algemene tendens: Voortschrijdende bebouwing

Vlaanderen is een van de meest dichtbevolkte en bebouwde regio's van Europa. Meer dan een vierde (27,5%) van de Vlaamse oppervlakte wordt ingenomen door bebouwde oppervlakte.

In de provincie Antwerpen is in 2017 96.757,71km² van de 286.738,7 km² bebouwd. Dit is 33,7%. Of een stijging van 3,3% ten opzichte van 2000.

Als we voor de provincie Antwerpen gedetailleerder kijken waar die 33,7% aan bebouwing aan op gaat, dan zien we dat wonen een aanzienlijk deel uitmaakt van de bebouwde oppervlakte. Dit hangt onder andere samen met de toename van de bevolking. Hieronder vind je een weergave van de bevolkingsevolutie en een prognose naar de volgende jaren.

Evolutie (1990-2014) en prognose bevolking provincie Antwerpen naar arrondissement

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering - Bevolkingsprojecties

Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

Oppervlakte bestemd voor landbouw

Bij de opmaak van het gewestplan was 153.699 ha of 53% van de oppervlakte van de provincie Antwerpen bestemd voor landbouw. Deze oppervlakte had, met andere woorden, een gele kleur op het gewestplan. In januari 2017 is volgens de gegevens van de ruimteboekhouding nog 132.343 ha of 46% van de oppervlakte van de provincie bestemd voor landbouw. Het voor landbouw bestemde areaal, het agrarisch gebied, daalt.

Categorieën Ruimteboekhouding	Oppervlakte ruimteboekhouding (RBH)	
	hectare	%RBHtot
Totaal provincie Antwerpen	287532,2	100,0
"01" = wonen (totaal)	57367,7	20,0
<i>landelijk karakter</i>	6707,5	2,3
<i>woonuitbreidingsgebied</i>	5388,9	1,9
<i>ander</i>	45271,2	15,7
"02" = recreatie	7484,4	2,6
"03" = natuur en reservaat	25114,1	8,7
"04" = overig groen	8850,5	3,1
"05" = bos	22274,1	7,7
"06" = landbouw (totaal)	132343,8	46,0
<i>landschappelijk waardevol</i>	43577,2	15,2
<i>ecologisch belang</i>	3013,7	1,0
<i>ander</i>	85752,9	29,8
"07" = industrie (buiten de poorten)	11307,2	3,9
"7p" = industrie (binnen de poorten)	6005,6	2,1
"08" = overige	16743,9	5,8
randwerking	40,9	0,0

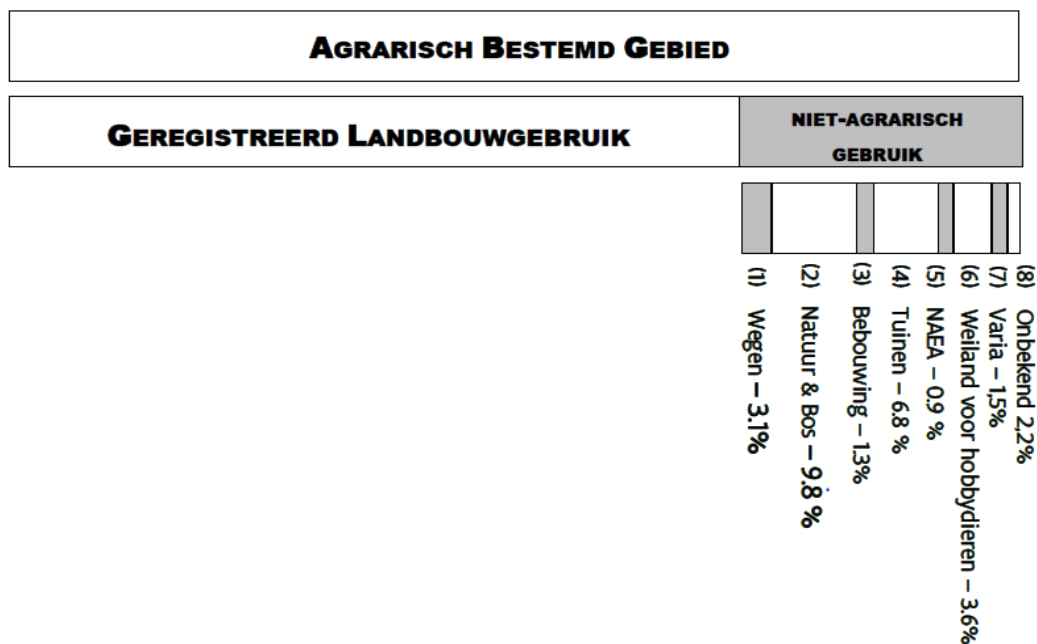
Bestemmingen in de provincie Antwerpen.
Bron: ruimteboekhouding op 1 januari 2017, departement Omgeving Vlaanderen.

Zonevreemd gebruik in het agrarisch gebied is dubbel zo hoog als Vlaams gemiddelde

Van het agrarisch bestemd gebied wordt slechts 70,8% gebruikt door landbouw. Op 29,2% van het agrarisch gebied komen bijgevolg andere, mogelijks zonevreemde, activiteiten voor. Dit percentage is heel hoog binnen de provincie Antwerpen, immers gemiddeld in Vlaanderen ligt dit percentage op 15%. Het zonevreemde gebruik binnen het agrarisch gebied ligt bijgevolg in de provincie Antwerpen dubbel zo hoog als het Vlaamse gemiddelde.

Daarnaast zijn ook percelen in landbouwgebruik die in andere bestemmingen gelegen zijn, zoals binnen natuur- en bosgebied, woonuitbreidingsgebied, ...

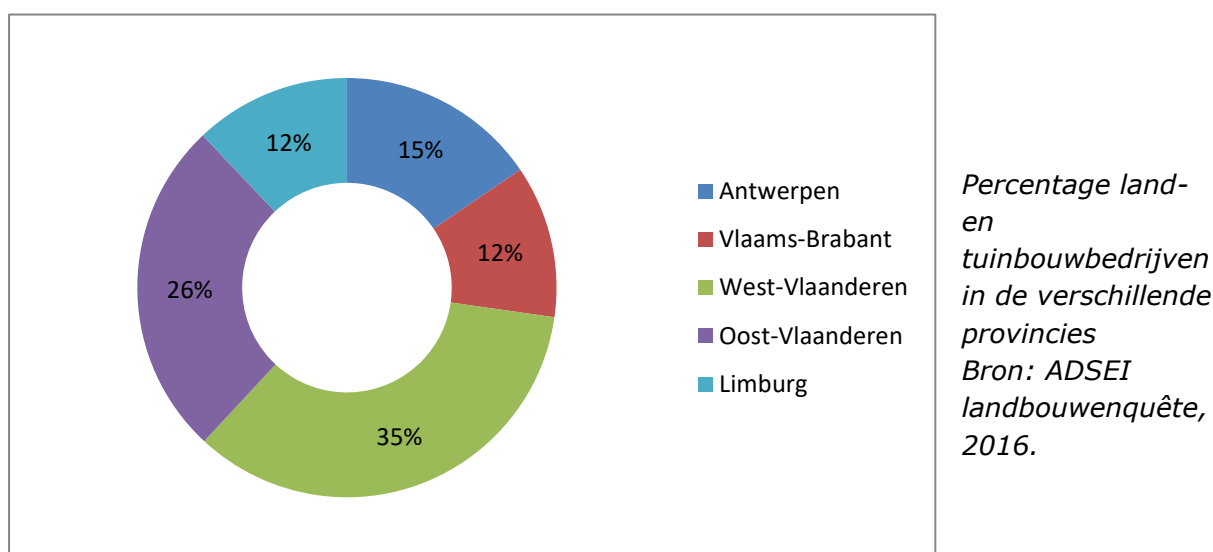
Vooraf het gebruik van voormalige landbouwwoningen door particulieren met het bijhorende ruimtebeslag aan tuinen en weiland voor hobbydieren, zijn net zoals de aanwezigheid van natuur en bos elementen in grote mate verantwoordelijk voor dit zonevreemde gebruik.

1.1.2. Aantal land- en tuinbouwbedrijven (verschil t.o.v. andere provincies)

Bron: Input vanuit de landbouwtellingen

In Vlaanderen waren er in 2016 volgens de landbouwenquête 23.981 land- en tuinbouwbedrijven actief. Dit is een daling met 18,5% ten opzichte van 2010 toen er nog 29.394 land- en tuinbouwbedrijven waren in Vlaanderen. Of ongeveer 2,5 land- en tuinbouwbedrijf per dag die hun bedrijf stopzetten. (5.413 bedrijven op 6 jaar tijd). Zo'n 15% van de Vlaamse bedrijven, zo'n 3.716 land- en tuinbouwbedrijven liggen in de provincie Antwerpen. Dit percentage is stabiel sinds de jaren negentig van vorige eeuw. Hiermee staat onze provincie op de derde plaats in Vlaanderen, na West-Vlaanderen en Oost-Vlaanderen die samen meer dan de helft van de land- en tuinbouwers huisvesten. De afname van het aantal bedrijven in de provincie Antwerpen volgt het Vlaamse gemiddelde.

Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

De evolutie van het aantal land- en tuinbouwbedrijven over de laatste 10 jaar (2007-2016) vertoont grote regionale verschillen. De afname van het aantal land- en tuinbouwbedrijven lijkt het grootst in de regio's waar veel verspreide bebouwing, en dus versnippering van het landbouwareaal, voorkomt. Vooral de stadsrand rond Antwerpen en de groentestreek in het zuidwesten van de provincie Antwerpen (arrondissement Mechelen) kent de sterkste daling van het aantal landbouwbedrijven.

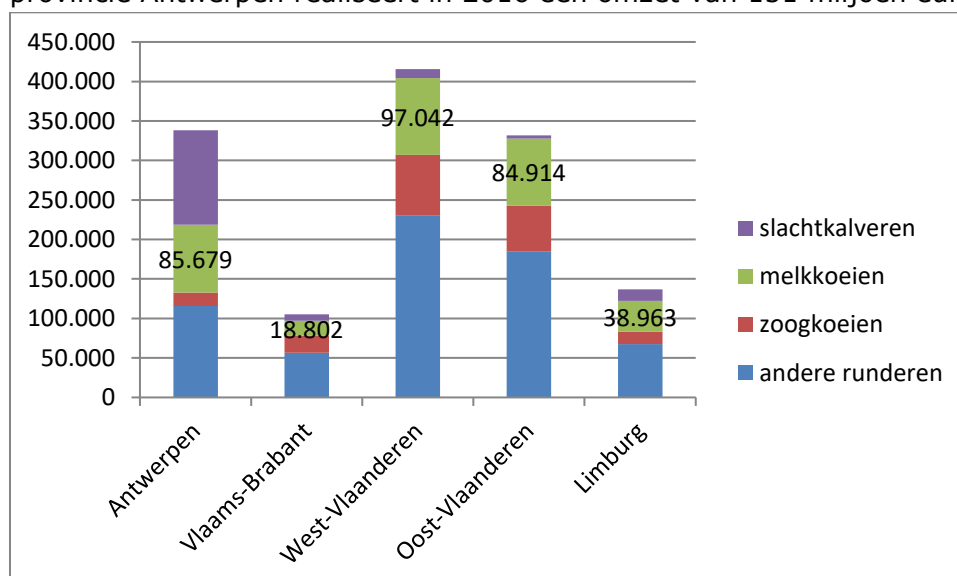
Uit de prognoses naar bevolkingsgroei in het arrondissement Mechelen blijkt dat de bevolkingsgroei hier zal blijven stijgen waardoor verwacht wordt dat de druk op landbouw binnen dit arrondissement hoog zal blijven.

1.1.3. Belangrijkste sectoren

Samengevat: De veeteelt (melkvee, pluimvee, varkens en kalveren) is gemiddeld groter t.o.v. de rest van Vlaanderen. Geiten manifesteren zich als opvallende nieuwkomer en is een sterk groeiende sector. De provincie Antwerpen heeft het belangrijkste aandeel aan geiten in vergelijking met de andere provincies.

Runderen: In de provincie Antwerpen stonden 338.336 runderen in 2016. Dit is een stijging van het aantal runderen ten opzichte van 2009 met 7%. Deze stijging zit binnen de segmenten melkkoeien en slachtkalveren. Het aantal zoogkoeien daalt. Er zijn 1.116 melkveebedrijven (17% van het totaal aantal melkproducenten in Vlaanderen) actief in de provincie Antwerpen.

Binnen het segment melkkoeien staan 26% van de Vlaamse melkkoeien (of 85.679 melkkoeien) in de provincie Antwerpen. In absolute aantallen komt de provincie Antwerpen op de 2de plaats, na West-Vlaanderen. Uit het jaarverslag 2016 van de Belgische Confederatie van de Zuivel leren we dat binnen de melkveehouderij de structurele verschillen tussen de regio's en de provincies toenemen. Uit deze cijfers leren we dat de productie van 500.000 liter melk de scharnierwaarde is in 2016 waaronder de evolutie van het aantal bedrijven daalt, terwijl boven deze waarde het aantal bedrijven stijgt. In 2004/2005 lag deze scharnierwaarde nog op 200.000 liter. Uit de cijfers van BCZ blijkt dat het quotum van de melkerijleveringen het hoogst ligt in de provincie Antwerpen. En dat de gemiddelde Vlaamse melklevering de 450.000 liter overschrijdt. De melkveehouderij in de provincie Antwerpen realiseert in 2016 een omzet van 151 miljoen euro.

Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

Gemiddeld quotum melkerijleveringen (1)

(1.000 l)	2009/10	2013/14	2014/15	14/15 (2)
Antwerpen	441,5	547,0	573,9	146
Limburg	403,5	499,4	507,3	129
Oost-Vlaanderen	288,8	357,4	371,9	95
West-Vlaanderen	268,4	325,1	341,1	87
Vlaams-Brabant	268,0	343,0	345,5	88
Vlaanderen	320,1	394,1	413,4	105
Liège	385,2	457,7	471,7	120
Luxembourg	299,1	355,4	361,3	92
Namur	278,7	331,1	341,6	87
Brabant Wallon	260,0	328,2	345,1	88
Hainaut	224,5	282,0	287,2	73
Wallonië	293,4	357,1	366,9	93
BELGIE	308,9	378,4	392,6	100

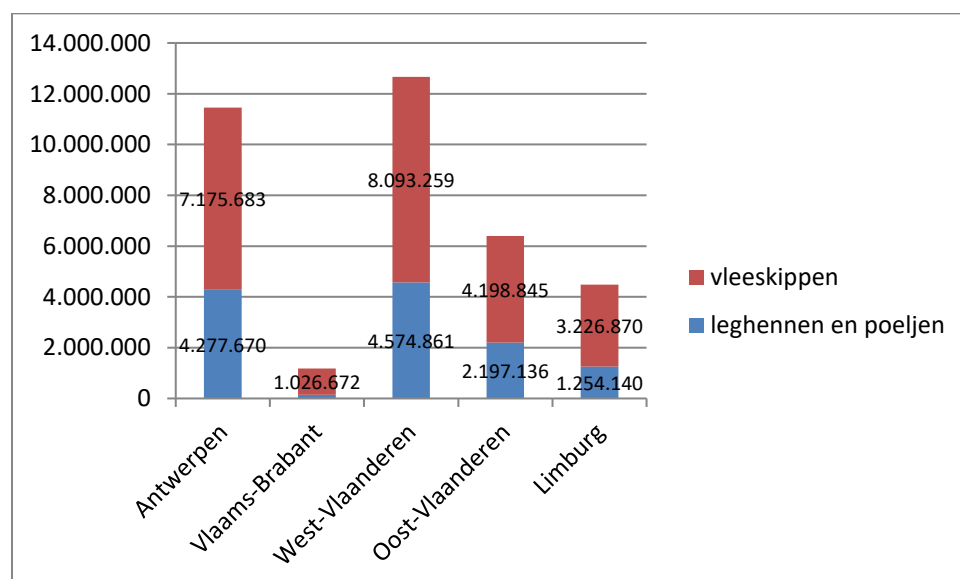
(1) Excl. rechtstreekse verkoop

(2) Index BELGIE = 100

Bron: Ministeries van de Vlaamse en Waalse Gemeenschap

Pluimvee: In de provincie Antwerpen zijn 259 bedrijven met pluimvee actief. Deze vertegenwoordigen 21% van de bedrijven met pluimvee in Vlaanderen. Hierbij zijn 125 bedrijven met leghennen (21% van Vlaanderen) en 110 bedrijven met vleeskippen (22% van Vlaanderen). Hierbij vertoont de sector van de legkippen (200 bedrijven in 2009) een grotere daling in aantal bedrijven dan de vleeskippen (127 bedrijven in 2009) die in bedrijfsaantal quasi stabiel bleven ten opzichte van 2009. Vraag is of de afschaffing van de kooien (legkippen) hier iets mee te maken heeft.

Deze bedrijven huisvesten samen 11.453.353 stuks pluimvee (leghennen en vleeskippen), of 31% van het Vlaamse pluimvee. Dit is een sterke stijging ten opzichte van 2009, toen waren er 8,6 miljoen kippen in de provincie Antwerpen. De provincies Antwerpen en West-Vlaanderen vertegenwoordigen samen twee derde van alle pluimvee in Vlaanderen. De productiewaarde van de pluimveehouderij in de provincie Antwerpen bedraagt 106 miljoen euro voor de vleeskippen en 57,8 miljoen euro voor de sector van de legkippen.

Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

Aantal stuks pluimvee in 2016 per provincie

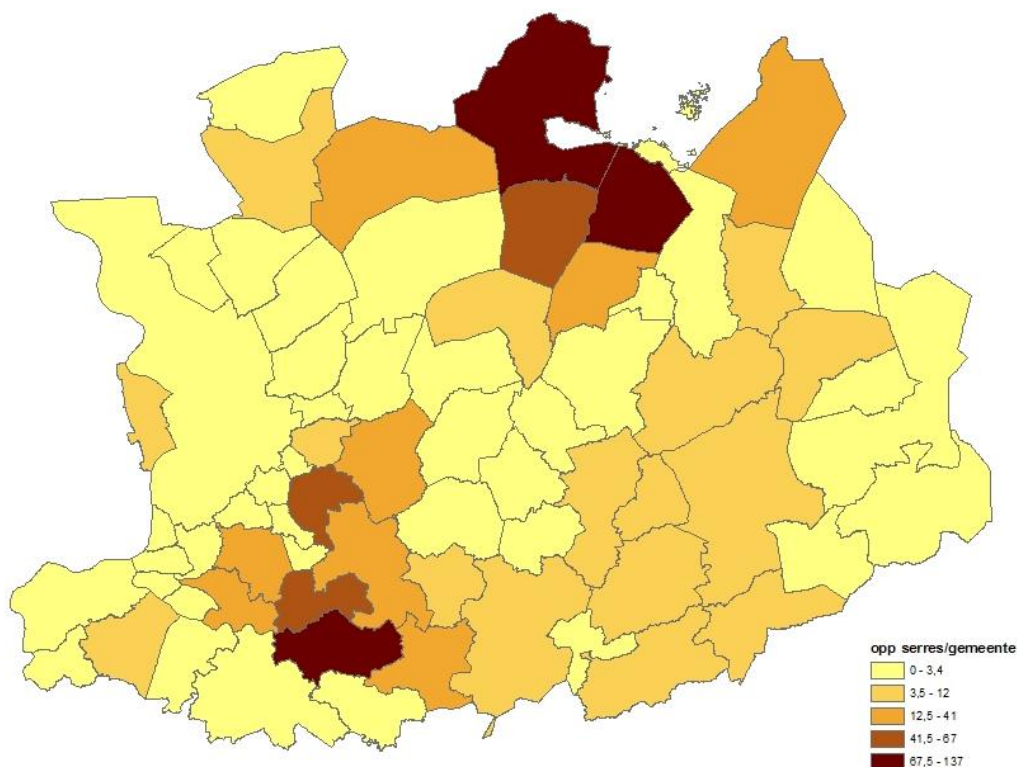
Varkens: In de provincie Antwerpen worden 943.500 varkens geteld in 2016. Dit is een stijging ten opzichte van 2009 (907.960 varkens). Dit aantal komt overeen met 16% van het aantal varkens in Vlaanderen (5,8 miljoen). Het aantal varkensbedrijven in onze provincie daalde sterk (-24,3%), van 651 bedrijven in 2009 tot 493 bedrijven in 2016. Deze bedrijven vertegenwoordigen 13% van het Vlaamse aantal bedrijven en realiseren een gezamenlijke omzet van 206 miljoen euro in de provincie Antwerpen.

Geiten: Opmerkelijk is de sterke stijging van het aantal geiten in onze provincie. Waar er in 2009 slechts 6426 geiten op 108 bedrijven aanwezig waren, is dit aantal in 2016 gestegen tot 18.803 geiten op 84 bedrijven. Dit is een stijging in dierenaantallen met 192%. Het aantal geiten in de provincie Antwerpen komt overeen met 48% van de in Vlaanderen aanwezige geiten. Deze geiten worden gehouden op 84 bedrijven in de provincie Antwerpen, waarbij deze 20% van het aantal bedrijven in Vlaanderen vertegenwoordigen.

Paarden: Daling van het aantal paarden van 4.743 in 2009 tot 4.052 in 2016.

Glastuinbouw: Dit heeft een toppositie in Vlaanderen (SALV-brochure): tomatenteelt beslaat hierbij de grootste oppervlakte. Er zijn 378 glastuinbouwbedrijven in de provincie Antwerpen. Het totale glasareaal in de provincie Antwerpen bedraagt 869 ha. Dit komt overeen met 43% van het Vlaamse glasareaal en een gerealiseerde omzet van 164 miljoen euro. De belangrijkste teelten onder glas in onze provincie zijn tomaten (390 ha), aardbeien (137 ha), paprika (80 ha), kropsla vers (30 ha) en andere groenten vers (30 ha). Opmerkelijk hierbij is dat het areaal tomaten onder glas (390 ha) feitelijk het grootste aanwezige areaal per groentesoort is.

De gemeenten met het grootste glasareaal zijn Hoogstraten (137 ha), Sint-Katelijne-Waver (123 ha) en Merksplas (98 ha).

Oppervlakte serres per gemeente in hectare. (Bron: DLV, EPR 2015 bewerkt door provincie Antwerpen).

Tuinbouw in open lucht: De groententeelt in openlucht (42% van het tuinbouwareaal in de provincie Antwerpen) en de boomkwekerij (36% van het tuinbouwareaal in de provincie Antwerpen) zijn de tuinbouwteelten met het grootste arealen in de provincie Antwerpen. De groenten in openlucht worden voornamelijk geteeld voor de versmarkt (16 % van het Vlaamse areaal) binnen de historische groentenregio rond Sint-Katelijne-Waver. De groenten voor industriële verwerking (4% van het Vlaamse areaal) zijn terug te vinden in de noordoostelijke gemeenten in de provincie. De belangrijkste openluchtteelten in oppervlakte zijn bloemkool (218 ha), wortelen (182 ha), prei (171 ha) en uien (147 ha). Een specialisatie waarin de provincie Antwerpen uitblinkt zijn de alternatieve slasoorten.

In vergelijking met het Vlaamse areaal scoren de **boomkwekerij** (33% van het Vlaamse areaal) en de **aardbeienteelt** (46,7%) sterk. Zowel de boomkwekerij als de aardbeienteelt zijn groeiende sectoren. Het areaal aardbeienteelt in volle grond (400 ha) en onder glas (137 ha) is bijna volledig gesitueerd in Hoogstraten.

De **Geografische spreiding** van deze sectoren en de voorkomende landschappen zijn te verklaren vanuit de bodem, historiek en verdere ontwikkeling van de sector.

Bodem: Eén van de belangrijkste leveranciers van natuurlijke hulpbronnen is de bodem. Conventioneel wordt onder de bodem de bovenste twee meter verstaan, maar de dikte van een bodem kan zelfs oplopen tot enkele tientallen meters. Die bovenste laag levende aardkorst is essentieel om leven op een planeet mogelijk te maken. Door (wind of water) erosie of verzegeling daalt de hoeveelheid bodemoppervlakte alsook de bodemvruchtbaarheid, bodemkoolstof, bodembiodiversiteit en het waterbergend vermogen. Zo is mede door het gebrek aan erkenning in de ruimtelijke planning van

Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

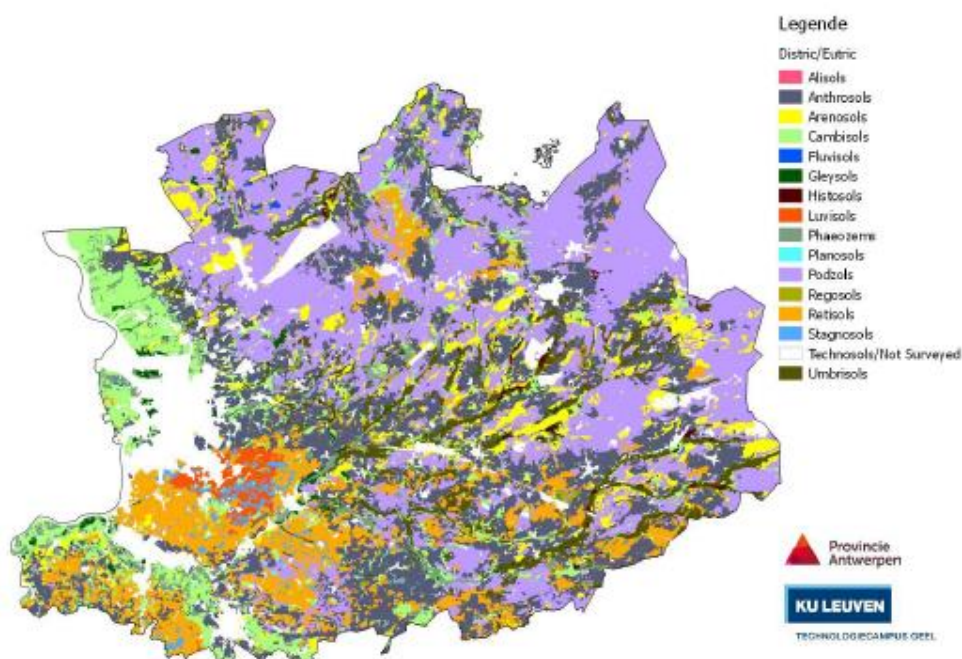
plaggen- en valleibodems met hun grote hoeveelheden aan koolstof, een aanzienlijk deel van uitstekende landbouwgrond verdwenen onder huizen en industrieterreinen. Die verminderde bodemkwaliteit resulteert in wijzigingen aan de waterhuishouding en zorgt ervoor dat bodemkoolstof vrij komt in de atmosfeer als broeikasgas. Daarbij zorgt een te laag gehalte aan bodemkoolstof voor een verlies aan bodemstructuur en een mindere oogst. Door compactatie ontstaat er dan weer een te kort aan zuurstof, een verlies aan waterbergend vermogen en een slechte doorworteling. Alsook een verminderde recyclage van nutriënten en een verhoogde gevoeligheid voor plantenziektes als gevolg van een verminderde bodembiodiversiteit.

Een goed bodembeheer is daarom erg belangrijk om beter te kunnen anticiperen op droogte, overstromingen en erosie - gevolgen van de klimaatopwarming.

Neerslag: De jaarlijkse neerslaghoeveelheid is in België met bijna 13% gestegen sinds het begin van de metingen in 1933. Er valt vooral tijdens de wintermaanden meer neerslag. Maar ook het aantal dagen (zes) met zware neerslag in de zomer is verdubbeld in vergelijking met de jaren vijftig (drie).

Temperatuur: Algemeen wordt voor Vlaanderen verwacht dat alle maanden in het jaar warmer worden. Volkssterrenwacht MIRA voorspelt dat het jaargemiddelde zal stijgen tussen 0,7 en 7,2 °C. Hierbij wordt een hogere verdamping voorspeld waardoor het in de zomer droger wordt wat kan leiden tot watertekorten. Ook al zullen er, net zoals in de winter, intensere onweers zijn, die gevolgd zullen worden door frequentere en zwaardere overstromingen. Meer extreme weersomstandigheden worden realiteit.

De verschillende types van bodems in de provincie Antwerpen, die elk op een andere manier reageren op neerslag en temperatuur en bijgevolg ook een verschillende vruchtbaarheid hebben, worden hieronder weergegeven op kaart. (zie bodemstudie KUL, zoals opgemaakt in 2015-2016 vanuit DLP)

Figuur 11: Profielontwikkelingskaart van de Provincie Antwerpen volgens de WRB-indeling.

Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

- groenten- en fruitstreek in Z-W van Provincie Antwerpen: vruchtbare bodem die gemakkelijk vocht en voedingsstoffen vasthoudt. Hier is de verstedelijking vanuit de Vlaamse ruit het sterkst aanwezig. Centrale ligging was gunstig voor directe voedselvoorziening van de stad.

- veeteelt en voedergewassen op de zandige Kempen (N en O van provincie). In dat gebied heeft de landbouwer door de eeuwen heen de bodem direct rond de dorpen vruchtbaar gemaakt met plaggen uit de buitengebieden. Deze vruchtbare plaggenbodems zorgden voor de voedselproductie van het dorp terwijl de minder vruchtbare buitengebieden dienden voor begrazing of heide werden (door ontplaggen). Nog steeds is er in de Kempen een duidelijk verschil in vruchtbaarheid tussen de (steeds meer volgebouwde) plaggenbodems en de rest van agrarisch gebied, waardoor deze streek zich vooral in veeteelt gespecialiseerd heeft.

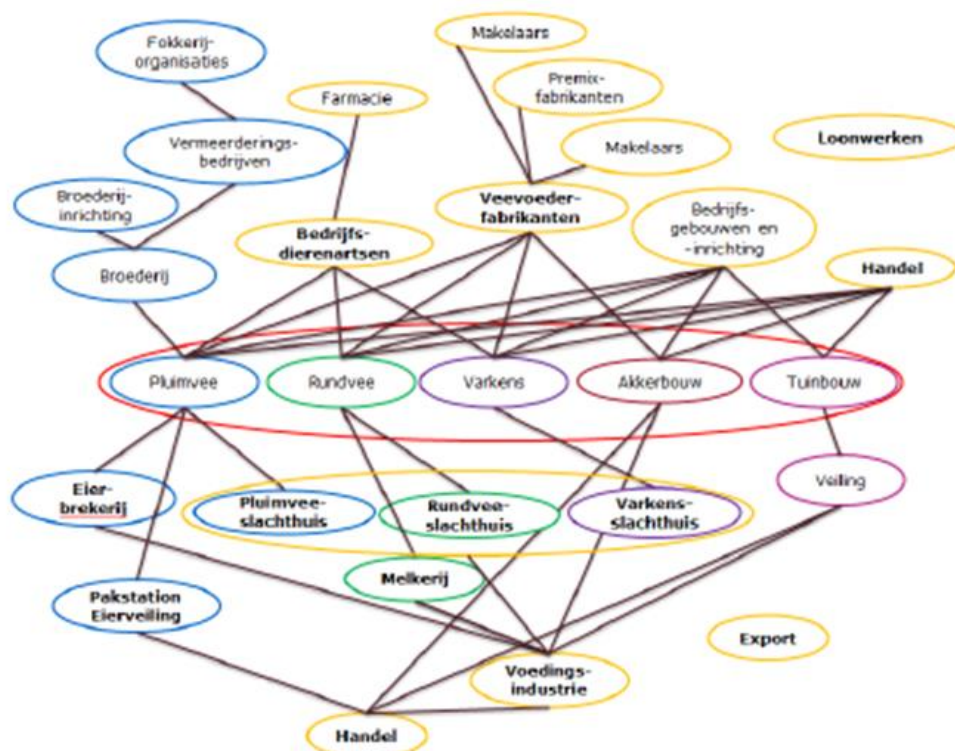
In het Oosten van de provincie wordt het agrarisch gebied dooraderd met valleigebieden en bossen waardoor landbouw en recreatie sterk aanwezig zijn. In het Noorden vinden we de combinatie van toplandbouw en topnatuur. Aardbeien en groenten onder glas komen er veel voor en zijn er historisch gegroeid rond Veiling Hoogstraten.

1.1.4. Agrocomplex

Er is een **sterk agrocomplex actief rond de Antwerpse land- en tuinbouwbedrijven**. Het agrocomplex is een netwerk van bedrijven en omvat naast de land- en tuinbouwbedrijven ook alle toeleveranciers en afnemers van de land- en tuinbouwsector. Als je nog breder kijkt dan bedrijven, zie je rond het agrocomplex ook een gespecialiseerd netwerk van kennisinstellingen, onderwijs, dienstverlening enz.

De kracht van een netwerk is een goede **afstemming** van de bedrijven onderling en wederzijds vertrouwen en respect. Daarnaast is ook **goede kennisuitwisseling** uiterst belangrijk. Het heeft ook een **historisch perspectief**: een sterk netwerk ontstaat niet van de ene op de andere dag. Het is een complex lokaal verankerd systeem dat historisch groeit en eens het verdwenen is, zich maar moeilijk laat heropbouwen. De keerzijde van een krachtig netwerk is dat de **sterke samenhang van bedrijven** gemakkelijk uit balans kan geraken door het verdwijnen of verplaatsen van één van de agrocomplex-bedrijven, het is een **constante evenwichtsoefening**.

Overzicht van het agrocomplex

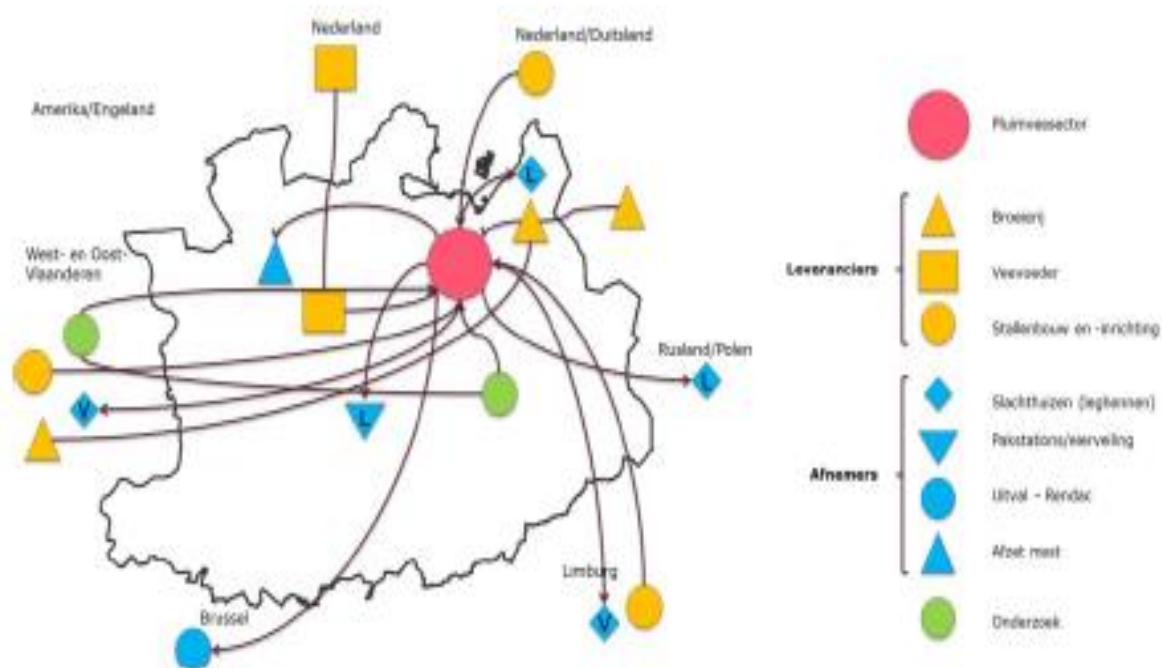

Het netwerkbeeld van het agrocomplex geeft het gedeeltelijk agrocomplex (enkel de productstromen) weer van vijf deelsectoren: pluimvee, rundvee, varkens, akkerbouw en tuinbouw. Er zijn echter andere deelsectoren in de provincie Antwerpen die hier niet beschreven zijn, zoals geiten, schapen, paarden, konijnen, aquacultuur, algenteelt, ...

Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

Wat betreft de geografische spreiding van het agrocomplex zien we deze in functie van de aanwezigheid van land- en tuinbouw en van haven en Albertkanaal: bv. concentratie van agrocomplex glastuinbouw in de macrozones rond de veilingen van Sint-Katelijne-Waver en Hoogstraten met ook de proefcentra en de tuinbouwschool. Onze provinciale land- en tuinbouwscholen in Stabroek en Sint-Katelijne-Waver en de proefbedrijven Hooibeekhoeve, Proefbedrijf Plumveehouderij, Proefstation Sint-Katelijne-Waver en Proefcentrum Hoogstraten liggen allen in de regio waar hun sector veelvuldig voorkomt. Deze concentratie blijft zich verder versterken bv. met Veiling Zuid in SKW, een bedrijventerrein van POM voor agrobedrijven naast de veiling.

Bijlage 4. Ruimtelijke situering pluimveecomplex (resultaat uit de interviews)

Tot slot is er het economisch belang van agrocomplex: omzet, toegevoegde waarde, tewerkstelling. Wat betreft werkgelegenheid zien we dat de bedrijfstakken 'intermediaire goederen', 'energie', vervoer en communicatie' en 'landbouw' uit de primaire en secundaire sectoren vertraagd groeien of inkrimpen.

Economische kengetallen: Omzet en toegevoegde waarde stijgen, investeringen blijven lichtjes achter

De gerealiseerde omzetcijfers van de het agrobusinesscomplex, zowel de landbouwbedrijven als de industriële sectoren, zijn hoger dan gemiddeld in Vlaanderen. 17 % van de bedrijven realiseert 28 % van de Vlaamse omzet in de provincie Antwerpen en 23% van de toegevoegde waarde (2015).

Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

2015	Landbouw (SO>25000)	Overige ABC bedrijven	Totaal
Antwerpen	1.169.342.353	15.058.671.000	16.228.013.353
Limburg	635.579.198	3.376.714.000	4.012.293.198
Oost- Vlaanderen	1.107.468.807	14.542.309.333	15.649.778.140
Vlaams- Brabant	408.385.755	4.071.361.333	4.479.747.088
West- Vlaanderen	2.011.709.876	14.792.919.000	16.804.628.876
Totaal Vlaanderen	5.332.485.989	51.841.974.667	57.174.460.656

Totale omzet ABC per provincie in euro.

Bron: Departement Landbouw en Visserij en AD Statistiek en BTW statistieken FOD Economie 2015.

Er werd een stijgende omzet en toegevoegde waarde gerealiseerd met een dalend aantal bedrijven, zowel bij de land- en tuinbouwbedrijven als de industriële bedrijven in het agrocomplex. De gerealiseerde omzet in de provincie Antwerpen bedraagt 16,2 miljard euro. Binnen Vlaanderen is de gerealiseerde omzet 57,2 miljard euro. Op Vlaams niveau volgt provincie Antwerpen op de 2de plaats voor wat betreft de gerealiseerde omzetten, na West-Vlaanderen.

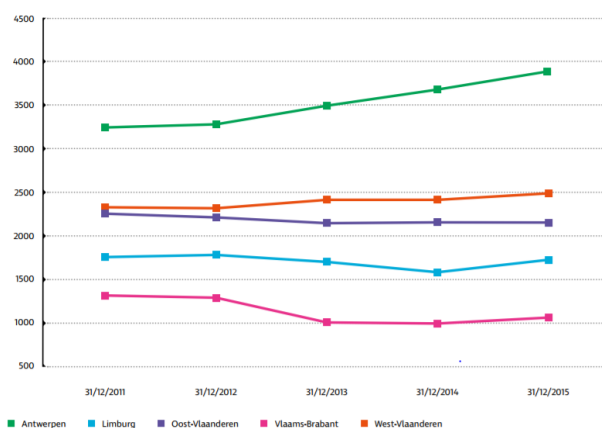
De gerealiseerde toegevoegde waarde binnen de provincie Antwerpen bedraagt 1,8 miljard euro. Dit is 23% van de binnen het Vlaamse agrocomplex gerealiseerde toegevoegde waarde van 7,7 miljard euro. De gerealiseerde investeringen blijven lichtjes achter, en bedragen 367 miljoen euro, of 20% van het binnen Vlaanderen geïnvesteerde bedrag van 1,8 miljard euro binnen het agrobusinesscomplex.

Tewerkstelling op land- en tuinbouwbedrijven

Er is een hoge én stijgende tewerkstellingsgraad op land- en tuinbouwbedrijven in de provincie Antwerpen, ondanks de daling van het aantal land- en tuinbouwbedrijven. Op de 3600 land- en tuinbouwbedrijven in de provincie Antwerpen zijn 13.836 personen tewerkgesteld. Het gaat hierbij om 9874 zelfstandigen (inclusief bedrijfsleiders). Daarnaast ook 3.962 loontrekkenden, Dit is **35% van het aantal loontrekkenden op land- en tuinbouwbedrijven** in Vlaanderen, dit betekent dat **meer dan 1 op 3** loontrekkenden binnen land- en tuinbouwbedrijven tewerkgesteld zijn in de provincie Antwerpen.

Er is een lichte daling in tewerkstelling binnen de industriële sectoren van het agrocomplex tussen 2011 en 2015. De tewerkstelling binnen de industriële sectoren van het agrocomplex bedraagt 41.435 tewerkstellingsplaatsen, hiervan zijn er 5370 (13%) in de provincie Antwerpen gesitueerd. Het grootste deel hiervan zijn loontrekkenden, namelijk 5.075 tewerkstellingsplaatsen, en nog 295 zelfstandigen. Hierbij dient meegegeven te worden dat deze cijfers slechts de tewerkstelling binnen de sectoren zuivel, vlees en groenten en fruit weergeven, en bijgevolg een onderschatting van de totale tewerkstelling inhouden.

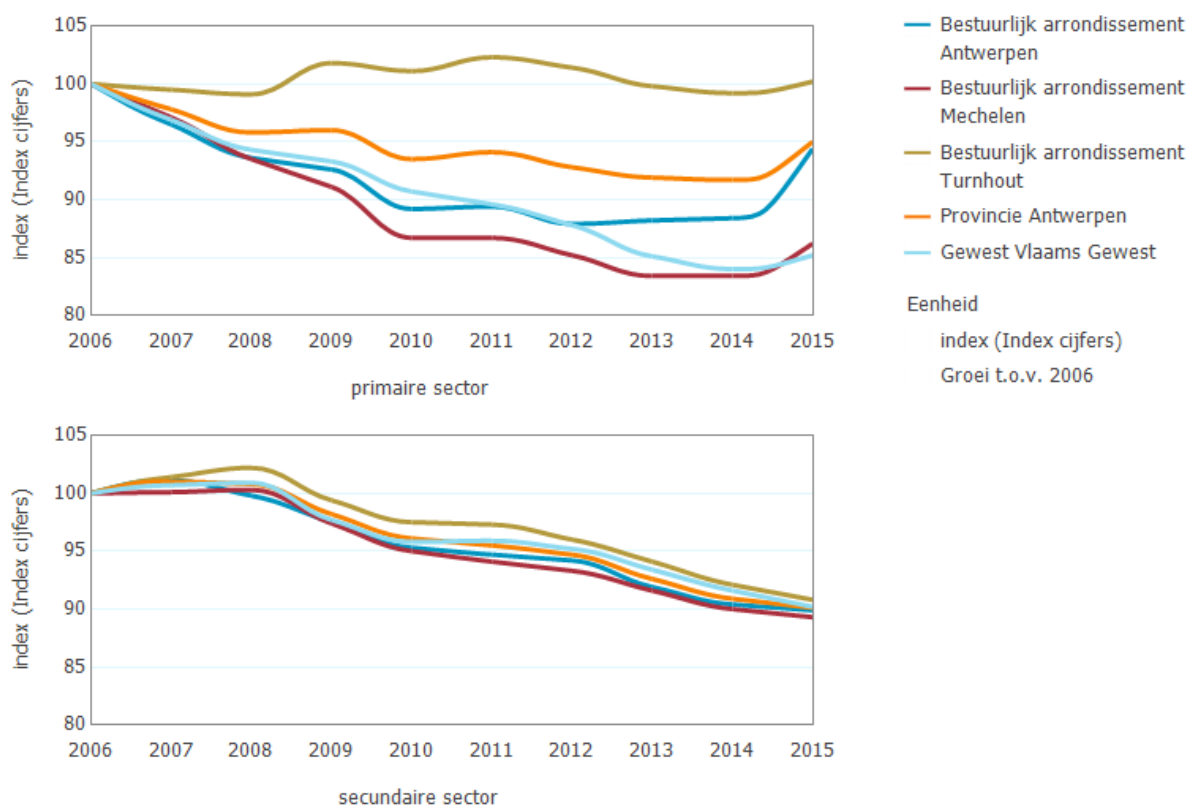
Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

Evolutie van de totale loontrekkende tewerkstelling in de landbouw per provincie¹

Bron RSZ, Verwerking DSA, POM West-Vlaanderen

Evolutie (2006-2015) aantal werkenden economische hoofdsector naar arrondissement

Bron: Steunpunt WSE (Vlaamse Arbeidsrekening)

1.2. Belang en functies van land- en tuinbouw

Het allereerste doelstelling van land- en tuinbouw is voldoende **veilig en gezond voedsel produceren** om aan de primaire behoefte van een groeiende bevolking te voldoen. Onze land- en tuinbouw slaagt erin om voedsel van hoge kwaliteit aan een lage prijs te

¹ 31 december 2011-2015

Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

produceren. (+) De productie van voedergewassen is een tussenstap voor de voedselproductie.

De land- en tuinbouw is een economische sector die voortdurend zoekt naar **innovatie en economische leefbaarheid**.

Naast voedsel produceert land- en tuinbouw ook andere producten zoals: **energie**gewassen voor de productie van biogas en brandstof (biogasinstallaties, mestverwerking), vezels, bloemen, planten en bomen, productie van geneeskrachtige planten of bestanddelen voor de gezondheidszorg (bv. algen, lycopene uit kerstomaten).

Land- en tuinbouw kan niet los gezien worden van de **omgeving** waarin ze functioneert en speelt ook een maatschappelijke rol zoals bodem- en landschapsonderhoud. Een mooi voorbeeld is hoe het opbouwen van plaggenbodems door landbouwers heeft bijgedragen tot de typische heidelandschappen in de Kempen. Bijvoorbeeld de open landschappen in de Noorderkempen worden veelal door melkveehouders onderhouden voor voederproductie.

Ook **recreatie** (hoevetoerisme, landbouweducatie, plattelandsklassen) en zorg zijn verbredingsactiviteiten van landbouw die aan belang winnen.

Op wereldschaal bekeken is onze regio een van meest geschikte gebieden om aan voedselproductie te doen en dit dankzij zowel klimaat (voldoende neerslag en zonlicht) en bodem als kennis en ontsluiting via de haven.

1.3. Tendensen en uitdagingen in de land- en tuinbouw in de provincie Antwerpen

1.3.1. Dalend aantal landbouwers

Cijfers van aantal landbouwers (3.716 land- en tuinbouwbedrijven) in onze provincie t.o.v. totale bevolking (1,8 miljoen inwoners in de provincie Antwerpen waarvan 746.734 inwoners tot de actieve bevolking behoren). Vervreemding is hiervan het gevolg, nog slechts 0,2% van de bevolking in de provincie Antwerpen is landbouwer. Of 0,5% van de actieve bevolking is land- of tuinbouwer. En cijfers van dalende trend (zie hoger, elke dag stoppen 2,5 land- en tuinbouwbedrijven).

Gevolgen:

- Steeds minder land- en tuinbouwbedrijven. Jonge starters in traditionele land- en tuinbouw hebben grotere bedrijven en beginnen meer in vennootschappen en met meerderen te ondernemen (bv in glastuinbouw). Starters compenseren de uitstroom niet.
- Toenemend aantal vrijkomende land- en tuinbouwgebouwen die volgens de huidige wetgeving tal van functiewijzigingen mogen ondergaan en daardoor prijzig en erg gewild zijn voor residentialisering en niet-agrarische economische activiteiten (cijfers en effect zie onder). Dit leidt tot kapitaalsvalorisatie, versnippering en verdwijnen van landbouwpotenties.
- Gemiddelde leeftijd van de land- en tuinbouwer stijgt (LARA 2012: gemiddelde leeftijd landbouwers van 49 jaar in 2005, tot gemiddeld 51 jaar in 2010). Veel uitbollende landbouwers zonder vooruitzicht op opvolging.
- Steeds minder mensen kennen nog een land- en tuinbouwer, zelfs in plattelandsgemeenten, waardoor kennis van en voeling met voedselproductie en landbouw in het algemeen verdwijnt. Dit geldt ook voor overheden die beslissingen moeten nemen met impact op landbouw. Onbekend is onbemind. Dit is merkbaar in de bouwberoepen door omwonenden of lokale besturen.

Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

1.3.2. Kleine en onzekere winstmarges

Markt en inkomstenvooruitzichten van de Europese Commissie: vergeleken met het gemiddelde voor de periode 2014-2016 stijgt tegen 2026 de totale productiewaarde van de landbouw met 17 procent. Alleen wordt dat tenietgedaan door een kostprijsstijging met 22 procent. Veevoeder, meststoffen, energie, ... allemaal worden ze duurder. VILT 09.12.2016) veroorzaakt door

- de volatiele prijzen op de wereldmarkt (vraag- en aanbodmarkt) omwille van globalisering in de landbouwsector,
- de volatiele prijzen omwille van het wegvallen van prijsregulerende mechanismen van de Europese overheid
- de stijgende energie- en grondstofprijzen (schaarste),
- beperkte toegevoegde waarde
- de druk van de grootwarenhuizen op de producent om zo goedkoop mogelijk voedsel in de winkelrekken te krijgen; retail neemt haar marge en het aanbod is groot.
- de stijgende investeringskosten voor voedselproductie omwille van bijkomende eisen op vlak van milieu, dierenwelzijn en voedselveiligheid
- extremere weersomstandigheden door klimaatverandering, teeltschade

Gevolgen:

- Grotere, gespecialiseerde en kapitaalsintensieve bedrijven om op die manier de nodige investeringen te kunnen doen en tegelijk de kostprijs van hun eindproduct te kunnen drukken. Door vergunningsproblematiek zien we in de veehouderij/ glastuinbouw de tendens van meerdere vestigingen. Nadeel hierbij is de minder efficiënte bedrijfsvoering dan op één groot bedrijf.
- Verticale integratie: de land- en tuinbouwer neemt de rol op van tussenschakels in de keten bv. zelf verpakken of contracten afsluiten met grootdistributie. De sector realiseert zo een toegevoegde waarde.
- Valorisatie van reststromen als nieuwe grondstoffen bv. vergisting van mest.

1.3.3. Nieuwe instroom in land- en tuinbouw vanuit een ander bedrijfsmodel

gericht op hogere meerwaardecreatie (economisch en/of sociaal): bio, zelfpluk, lokale verwerking en/of vermarkting, nicheproducten. Cijfers om deze trend te illustreren: 20% van de land- en tuinbouwers verbreedt zijn activiteiten (LT in cijfers). Bioareaal en bio bedrijven nemen toe. In 2016 waren er 70 bio bedrijven (18% van Vlaamse bio bedrijven) in de provincie Antwerpen. Gemiddelde groei van het bio areaal van 7% per jaar.

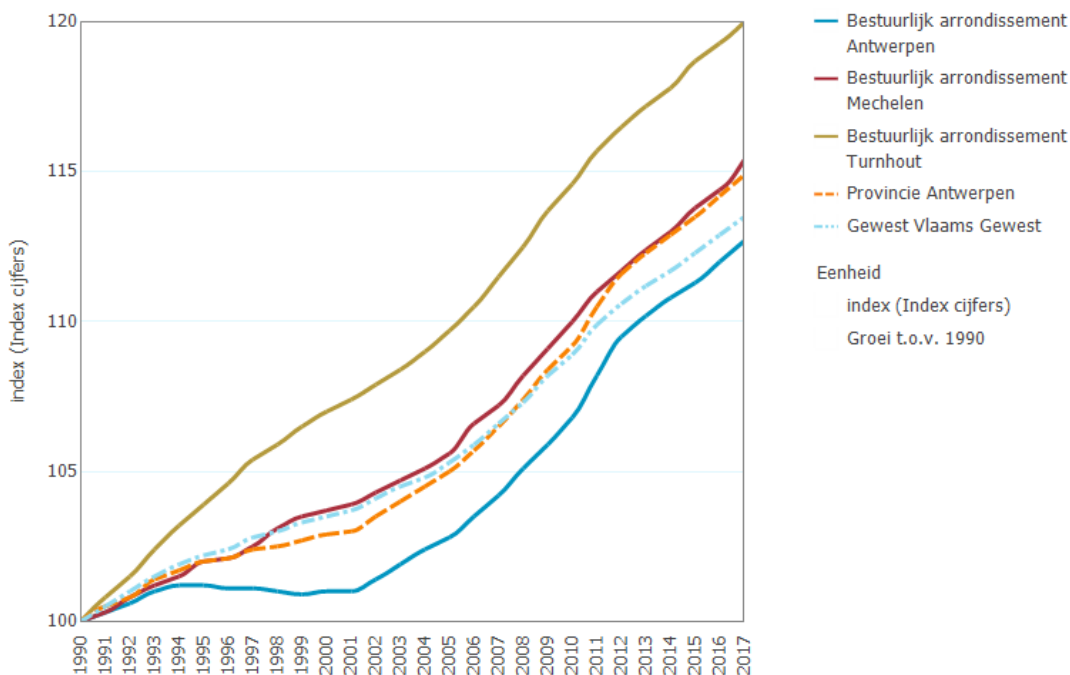
Ontwikkeling van innovatieve teelten of technieken vanuit cross-over met andere sectoren: bv. grondstof voor farma, serres op daken, tuinbouw in gebouwen, in de stad.

1.3.4. Gebrek aan ruimte voor landbouw veroorzaakt door:

- **verstedelijking**: hoge bevolkings- en bebouwingsdichtheid in de Provincie Antwerpen met in verhouding minder agrarisch gebied dan in andere provincies: (33% van grondgebied provincie Antwerpen wordt gebruikt voor landbouwproductie – laagste percentage in vergelijking met de andere Vlaamse provincies.

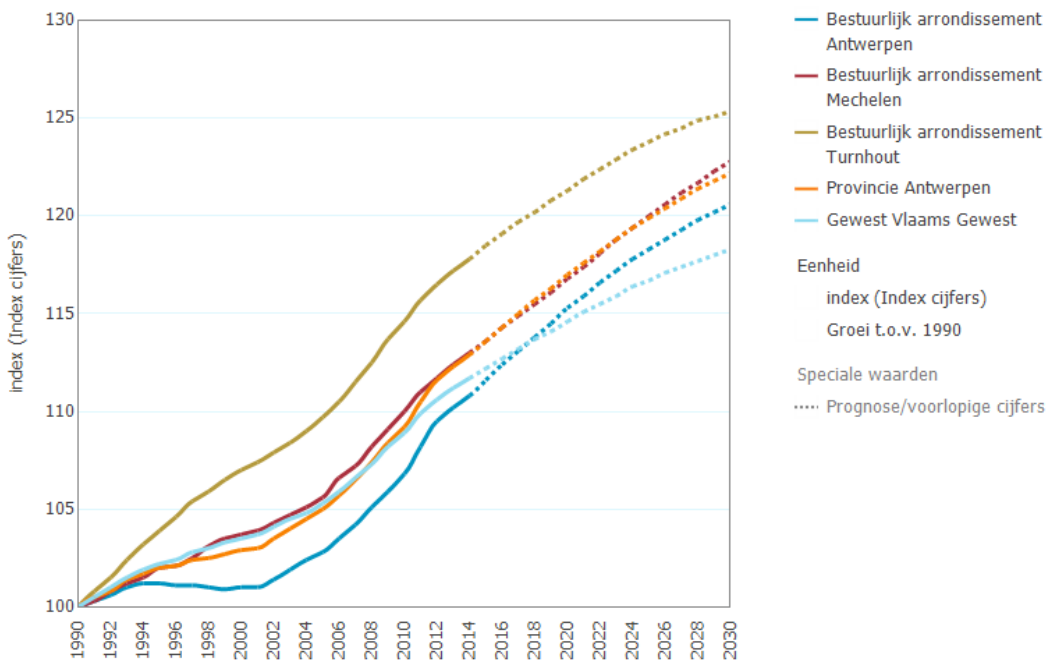
Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

Evolutie (1990-2017) bevolking provincie Antwerpen naar arrondissement. (index 1990=100)

Bron: Statbel - Dienst Demografie | Provincies in Cijfers

Evolutie (1990-2014) en prognose bevolking provincie Antwerpen naar arrondissement

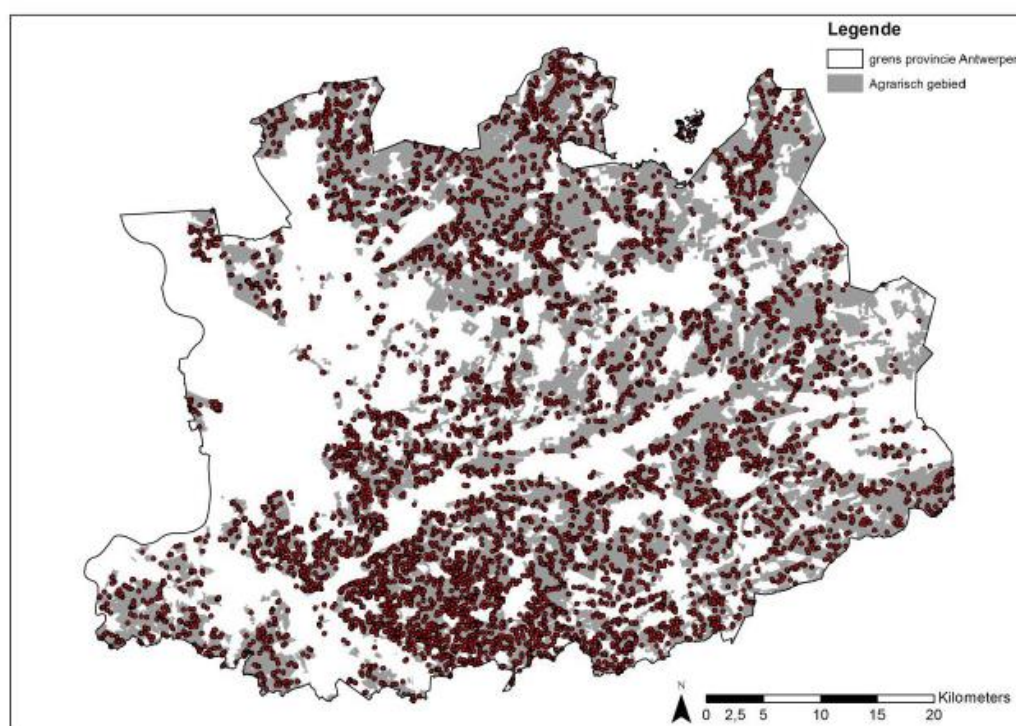
Bron: Studiedienst Vlaamse Regering - Bevolkingsprojecties

Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

Beroepsbevolking (15-64 jaar) naar Arrondissement

Jaar	Antwerpen	Mechelen	Turnhout
2003	414.461	140.965	196.060
2004	421.073	143.243	198.613
2005	427.305	145.577	201.868
2006	428.527	146.602	202.965
2007	431.176	147.702	204.489
2008	437.096	150.095	207.967
2009	443.341	151.725	210.322
2010	448.148	153.014	212.159
2011	451.792	153.519	213.175
2012	455.296	154.424	213.777
2013	458.487	155.303	215.012
2014	462.330	156.746	216.553
2015	466.484	158.212	217.771

- **niet-agrarisch gebruik van agrarisch gebied:** Binnen het agrarisch gebied in de provincie Antwerpen stellen we bijna 30% niet-agrarisch gebruik vast (zie studie ILVO) waarvan ongeveer 10% natuur en bos, 10% residentialisering en niet-agrarische economische activiteiten (zie studie van ILVO 'Ruimtelijk-economische analyse van de bedrijvigheid binnen het agrarisch gebied van de provincie Antwerpen': figuur 6) en 10% diversen. Het agrarisch gebruik in niet-agrarisch gebied is veel beperkter, en ook verweving met andere activiteiten komt voor. Door realisatie van de bestemmingsvoorschriften zal het landbouwgebruik buiten het agrarisch gebied dalen.

Figuur 6: Lokalisatie van de niet-agrarische ondernemingen in het agrarisch gebied van de provincie Antwerpen.

- **ruimtelijke claims die landbouwbedrijfsvoering belemmeren:** Zowel vanuit de ruimtelijke ordening als vanuit diverse sectorale wetgevingen worden er juridische en/of beleidskaders uitgewerkt die beperkingen leggen op het functioneren van het agrarisch gebied. Voorbeelden hiervan zijn afwegingskaders voor intensieve veeteelt en glastuinbouw, geurkader, geluid- en stofnormen, PAS (programmatische aanpak stikstof),m Instandhoudingsdoelstellingen (IHD), bouwvrij agrarisch gebied, landschappelijk waardevol agrarisch gebied,...

- versnippering van het bruikbaar agrarisch gebied: bovenstaande trends komen verspreid voor waardoor het resterend landbouwgebied voor de sector versnipperd is. De connectiviteitskaarten geven een beeld van de aaneengeslotenheid van landbouwactiviteiten in onze provincie maar tonen niet de versnippering door o.a. bewoning en de claims.

- omzetting van agrarisch gebied in andere bestemmingen door ruimtelijke uitvoeringsplannen, SIGMA –plan...

Gevolgen:

- Grote goed gestructureerde kavels voor bv glastuinbouw of grootschalige veeteeltbedrijven zijn moeilijk te vinden, waardoor bedrijven in hun groei beperkt worden of uitwijken naar het buitenland (bv. NL voor glastuinbouw). Bedrijven proberen dit soms op te vangen via verschillende kleinere vestigingen maar missen hierdoor deels het schaalvoordeel.

- De schaal van bedrijven in onze provincie is in verhouding tot de rest van Vlaanderen vrij groot, maar wordt door het ruimtegebrek erg beperkt in groei t.o.v. andere landen zoals NL, Oost-Europese landen of spelers op de wereldmarkt. Dit wordt deels gecompenseerd door een hogere intensiviteit en specialisatiegraad.

- Hoge prijs voor landbouwgrond

- Indien uitbreiding op de huidige bedrijfssite niet mogelijk is omwille van ruimtegebrek of claims, worden nieuwe bedrijfssites gebouwd in open ruimte (greenfields). Omwille van de (soms oneigenlijke) kapitaalsvalorisatie versterkt dit op termijn de versnippering en verstedelijking van agrarisch gebied.

- Mogelijke toekomstige evolutie: opsplitsing in grondgebonden en niet-grondgebonden activiteiten in de veeteelt?

1.3.5. Kritische en mondige maatschappij ('licence to produce')

Voldoende, veilig en kwaliteitsvol voedsel produceren als land- en tuinbouwsector volstaat niet meer. De maatschappelijke verwachtingen en eisen t.a.v. land- en tuinbouw evolueren continu en zijn de randvoorwaarden waarbinnen de sector dient te werken.

Gevolgen:

- Veel problemen bij vergunningsaanvragen door land- en tuinbouwers o.a. door NIMBY- effect of door prioriteit open ruimte
- Bijkomende eisen op vlak van natuur en milieu (zeker voor veeteelt een groot probleem: PAS). Cijfers op basis van actuele habitat en habitat toegewezen aan een zoekzone: 35 rode en 359 oranje brieven werden in onze provincie verstuurd in 2015.
- Hinder door landbouwactiviteiten wordt niet meer getolereerd, ook niet door wie zonevreemd in agrarisch gebied woont bv. geur-, stof en geluidshinder
- Dierenwelzijn krijgt steeds meer aandacht, intensieve veeteelt staat steeds meer ter discussie, toch eet de consument finaal zijn stukje vlees. Emotie krijgt meer ruimte in deze discussie.

Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

- Natuur, open ruimte en recreatie zijn maatschappelijke thema's die er erg aan belang gewonnen hebben naast voedselproductie.

1.4. Hoe kunnen wij als provincie inhoudelijk het verschil maken?

Uitgaande van deze uitdagingen en van de provinciale bevoegdheden werden de doelstellingen van het provinciaal landbouwbeleid bepaald.

Het landbouwbeleid van de provincie Antwerpen ontwikkelt en stimuleert *duurzame* landbouw als drager van een *innoverende* economische speerpuntsector, met name het *agrocomplex*.

Het landbouwbeleid van de provincie Antwerpen wil:

- Kennis en expertise binnen de landbouwsector verhogen om via ondernemerschap, innovatie en samenwerking de transitie naar een duurzaam agrocomplex te stimuleren
- Ontwikkelruimte voor duurzame landbouw als drager van een innoverend agro-complex vrijwaren en verbeteren door het toepassen van zuinig ruimtegebruik
- Duurzame landbouw promoten en stimuleren om het maatschappelijk draagvlak voor een innoverend agrocomplex te verhogen

Ondernemerschap heeft vele vormen die elkaar aanvullen en zorgen voor een gediversifieerd economisch weefsel. Dit gediversifieerd agrarisch ondernemerschap is noodzakelijk om in te spelen op de verschillende vragen en evoluties van de markt. Het ondersteunen van het gediversifieerd agrarisch ondernemerschap is dus noodzakelijk om het uitgebreid agrocomplex in onze provincie te behouden en te versterken met alle bijhorende tewerkstelling en meerwaardecreatie.

2. Stakeholders: rol, meerwaarde en verwachtingen

2.1. Overzicht

In onderstaand schema worden onze stakeholders gegroepeerd volgens onze provinciale landbouwbeleidsdoelstellingen en volgens de rol die deze stakeholders daarin spelen.

Deze indeling is gemaakt op basis van de geldende doelstellingen van het provinciaal landbouwbeleid in de legislatuur 2013-2018.

Doelstellingen provinciaal landbouwbeleid	Regulerende overheid	Kennisinstelli ngen	Uitvoerende partners	Verdedigers van belangen	Doelgroep/klant
Kennis en expertise binnen landbouw verhogen	- Vlaamse overheid - provinciale diensten (DRP, DOV, DOB, DIW) - gemeenten (GRS, vergunningen...) - Intercommunalen	- KUL - Thomas More - VITO - ILVO - LCV - PSKW, PCH - HH en PV* - andere (nationaal en internationaal)	- landbouwscholen - ISP - VCM - Boeren op een Kruispunt - ECO ²	- Boerenbond - ABS - specifieke sectororganisati es (in de Provinciale Landbouwkame r) bv pluimveebond - Veilingen	- land- en tuinbouwers - intermediairen van het agrocomplex (bv leveranciers, erfbetreders) - vergunningverleners (gemeenten, provinciale diensten)
Ruimte voor landbouw vrijwaren		- ILVO - Vl. Bouwmeester	- POM - provinciale diensten (DRP, DOV, DOB, DIW, DGB) - Regionale landschappen		- gemeenten - land- en tuinbouwers

Draagvlak voor landbouw verhogen		Hooibeekhoeve *	<ul style="list-style-type: none"> - RURANT - VILT - Landbode - Steunpunt Hoeveproducten - Streekproducten PA - Plattelandsklassen - GROM - Groene Zorg - Regionale Landschappen - Kempens Landschap - PlattelandsTV - Vakpers - Hooibeekhoeve* 		<ul style="list-style-type: none"> - burgers - middenveldorganisaties - scholen - vergunningverleners (gemeenten, provinciale diensten) - land- en tuinbouwers/streekproduce nten
-------------------------------------	--	--------------------	--	--	--

* Hooibeekhoeve en Proefbedrijf Pluimveehouderij behoren tot ons eigen provinciaal beleidsdomein Landbouw, net zoals DLP, maar zijn toegevoegd aan de stakeholderanalyse om hun positie t.o.v. de stakeholders te tonen.

2.2. Onze rol en meerwaarde als provincie

Onze rol en meerwaarde als provincie zit in:

- het samenbrengen van de verschillende stakeholders (ook over beleidsdomeinen heen) die nodig zijn om tot realisatie van onze beleidsdoelstellingen op het terrein te komen;
- het inbrengen van onze eigen expertise zowel vanuit het praktijkonderzoek als vanuit het beleidswerk: kennis, cijfers, ervaring, vertrouwelijke informatie, netwerk, methodieken,...
- voorbeeldfunctie vervullen of uithangbord zijn naar maatschappij toe (proefbedrijven)
- het werken op maat van een gebied, rekening houdend met bodem, landbouw, landschap, ruimte, verstedelijking, agrocomplex, behoeften, gevoeligheden...
- het adviseren van vergunningen en ruimtelijk beleid
- en het zoeken en inbrengen van subsidies (provinciaal, Vlaams of Europees).

Met deze unieke combinatie vullen we een hiaat in dat in onze provincie door geen enkele andere organisatie of overheid wordt ingevuld.

2.3 Betrokkenheid stakeholders

De praktijkcentra in de provincie Antwerpen werden betrokken bij de opmaak van de omgevingsanalyse via overleg.

De stakeholders worden bevraagd om te komen tot specifieke acties die de provincie Antwerpen kan nemen binnen de in deze omgevingsanalyse geschetste uitdagingen.

Volgende acties worden in dit kader genomen:

1. Een gemodereerde discussie binnen de Algemene vergadering van de provinciale landbouwkamer. Deze vond plaats op 20 maart 2018. Het behandelde thema was de rol die een provinciaal bestuur kan opnemen binnen het ondersteunen van de agrarische sector. Vanuit de provinciale landbouwkamer kwam de vraag om deze rol ook te bepalen ten aanzien van het volledige agrocomplex.

Vanuit deze vraag wordt op 19 juni 2018 een 'Staten-Generaal van het agrocomplex' georganiseerd met als doel om mogelijke provinciale acties ten aanzien van het volledige agrobusinesscomplex te identificeren. De opzet is om tot acties te komen die een meerwaarde bieden voor zowel de land- en tuinbouwbedrijven, als leveranciers en afnemers.

2.4. Overzicht van de doelstellingen, vertaald in concrete actieplannen en beleidsthema's, onze rol en wie binnen dit beleidsdomein aan deze doelstelling werkt.

Beleidsdoelstelling	Wat?	Hoe?	Wie?
Kennis en expertise verhogen	1. Produceren van veilig en gezond voedsel /andere landbouwproducten. Stimuleren van innovatie 2. Economische rendabiliteit 3. Licence to produce: milieu, dierenwelzijn, duurzaamheid Rekening houden met draagvlak van regio 4. Voorbeeldfunctie, uithangbord zijn naar de maatschappij	- praktijkonderzoek (innovatie!) - expertise - infoverspreiding - samenwerking - subsidies	- HH - PV - PCH, PSKW - samen AGHRANT - DLP
Ruimte vrijwaren voor landbouw	Strategische en operationele doelstellingen uit Nota Ruimte	- expertise - ontwikkelen - advisering - op maat van gebied - samenwerking - subsidies	- DLP - POM
Draagvlak verhogen voor landbouw	- Communicatie over landbouw en landbouwonderzoek - Hoeve- en streekproducten - Landbouweducatie - Erfbeplanting	- expertise - infoverspreiding - op maat van gebied - samenwerking - subsidies	- adv. Communicatie - DLP - HH - RURANT

3. SWOT- analyse

<u>Sterktes</u>	<u>Zwaktes</u>
<ul style="list-style-type: none"> - cijfermateriaal en kennisdatabanken - competent en gemotiveerd personeel - sterk netwerk zowel intern als extern - nauwe contacten met de sector: zowel voor input op ons beleid als voor informatiedoorstroming naar de land- en tuinbouwers - moderne praktijkonderzoeksinfrastructuur - subsidies - advisering - korte beslissingslijn met politiek en landbouwgerichte gedeputeerde 	<ul style="list-style-type: none"> - weinig back-up voor personeel - personeel afhankelijk van projectmiddelen - weinig werkingsmiddelen - afhankelijk van VL voor ruimtelijke instrumenten

Cijfers afkomstig uit de landbouwenquête 2016, tenzij anders vermeld.

<u>Opportunities</u>	<u>Bedreigingen</u>
<ul style="list-style-type: none"> - opmaken van ruimtelijke landbouwbeleidskaders in het kader van de Nota Ruimte - begeleiden van gemeenten in hun landbouwbeleid - rol invullen van streekmanager voor land- en tuinbouw - inzetten op praktijkonderzoek naar duurzamere technieken en maatschappelijk gevoelige thema's - verhogen van samenwerking op vlak van onderzoek met oog op stimuleren van innovatieve landbouw - inzetten op communicatie over landbouw en andere draagvlak verhogende acties - Samenwerking tussen landbouwbedrijven en ketenbedrijven stimuleren 	<ul style="list-style-type: none"> - weinig draagvlak voor land- en tuinbouw binnen andere provinciale diensten - weinig draagvlak voor praktijkonderzoek binnen politiek - weinig maatschappelijk draagvlak voor glastuinbouw en veeteelt/ grootschalige land- en tuinbouw - vragen over toekomstige rol en bevoegdheden van provincies - weinig kennis bij de burger over de financiële draagkracht van land- en tuinbouwbedrijven - vertekend beeld van land- en tuinbouw bij de burger via pers en media - de verdere planologische afbouw van het aandeel agrarisch gebied in uitvoering van het ruimtelijk structuurplan Vlaanderen tot 750.000 ha op Vlaams niveau, wat als idee ook behouden blijft in het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen én waarvan het globale effect op de provincie Antwerpen ongekend blijft. - het verminderen van de beschikbare investeringssteun in kader van het nieuwe Europese landbouwbeleid. - de impact van de programmatorische aanpak stikstof op de vergunningverlening van veebedrijven is groot, door enerzijds de hoge versnipperingsgraad van de speciale beschermingszones waarin natuursoorten tot een goede staat van instandhouding moeten gebracht worden en anderzijds de nabijheid van veebedrijven bij deze natuurgebieden.

Omgevingsanalyse Wonen

DESE (DEIS, Kamp C)

1. ACTUELE UITDAGINGEN

We brengen de belangrijkste maatschappelijke uitdagingen op vlak van wonen in kaart aan de hand van de vier richtinggevende principes die we in onze provinciale beleidsvisie rond wonen hanteren:

- **Diversiteit:** Is er een voldoende, een divers en betaalbaar woningaanbod afgestemd op de woonwensen en -noden van eenieder?
- **Densiteit:** Hoe zorgen we ervoor dat meer mensen op een geconcentreerde manier op een kleinere bebouwde oppervlakte wonen zonder in te boeten op woon- en leefkwaliteit?
- **Collectiviteit:** Hoe zorgen we ervoor dat de beschikbare (semi-)publieke ruimte optimaal aangewend kan worden en hoe bevorderen we het samenleven?
- **Connectiviteit:** Kwalitatief wonen impliceert dat maatschappelijke voorzieningen (werk-kinderopvang-onderwijs-vrije tijd-zorg) bereikbaar zijn.

Deze woonuitdagingen zijn cijfermatig onderbouwd met de meeste relevante cijfers uit de Algemene Omgevingsanalyse Provincie Antwerpen.

Een kwaliteitsvol woonbeleid kan niet op zich staan. Het heeft raakvlakken met heel wat andere beleidsdomeinen, zoals ruimtelijke planning, milieu, onderwijs, economie, mobiliteit enz. Dit impliceert tegelijkertijd dat we in de omgevingsanalyse wonen, indien relevant, ook cijfers van andere thema's waarvoor andere provinciale diensten beleidsmatig verantwoordelijk zijn, opnemen.

1.1. Diversiteit:

Door de bevolkingsgroei en gezinsverdunding is er nood aan bijkomende woningen. Tegelijk stellen we vast dat het huidige woonaanbod onvoldoende rekening houdt met het feit dat mensen veranderende behoeften hebben in verschillende levensfasen. Ook de betaalbaarheid van de woonmarkt staat onder druk. Er zijn lange wachtlijsten bij de sociale huisvestingsmaatschappijen en huurders aan de onderkant van de private huurmarkt betalen vaak teveel voor kwalitatief ondermaatse huurwoningen. Tegelijk ontstaan steeds meer alternatieve woon- en eigendomsvormen zoals cohousing waarop de huidige reglementering onvoldoende is aangepast.

De totale bevolking groeit aan

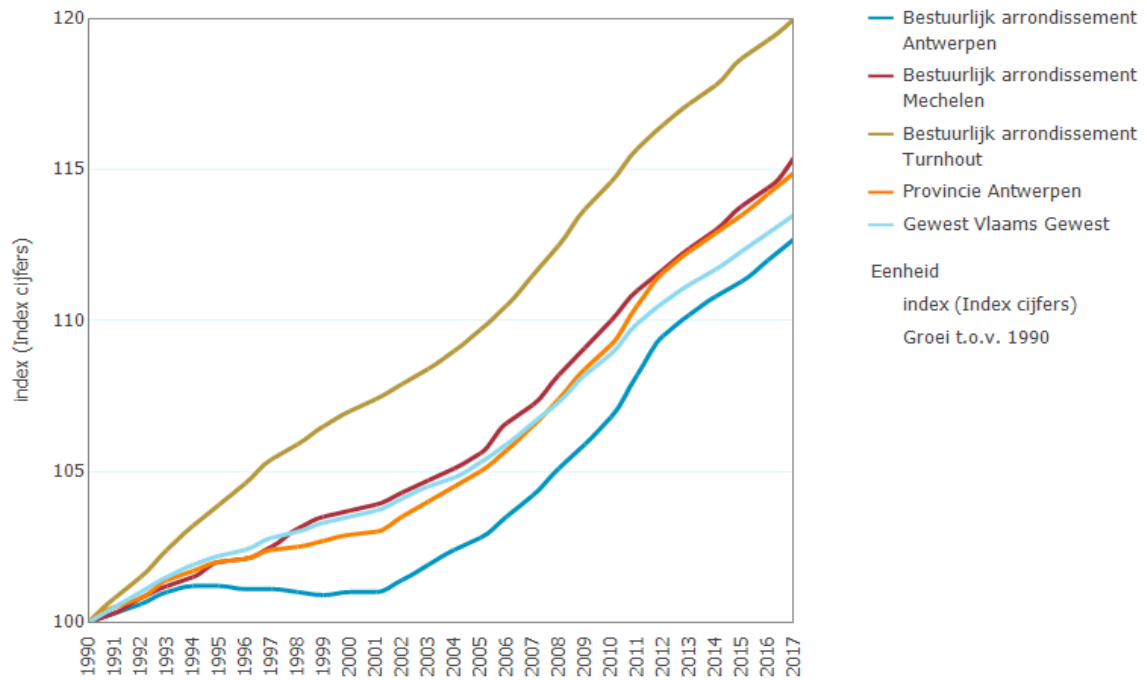
De bevolking van het Vlaamse gewest groeit al geruime tijd aan (13% sinds 1990). De **groei versnelling** wordt vooral toegeschreven aan een **versterkte migratie vanuit het buitenland** sinds 2001 en een **verhoogde nataliteit** (2003). Mensen leven ook langer. De provincie Antwerpen is een snel groeiende provincie. Sinds 1990 is het bevolkingsaantal met 15% gestegen.

In de provincie Antwerpen groeit de bevolking het snelst in het arrondissement Turnhout (+20%). Het arrondissement Antwerpen begint pas na 10 jaar stagnatie in de jaren

negentig in 2000 aan een inhaalbeweging. In vergelijking met 1990 is het arrondissement anno 2017 met 13% gestegen.

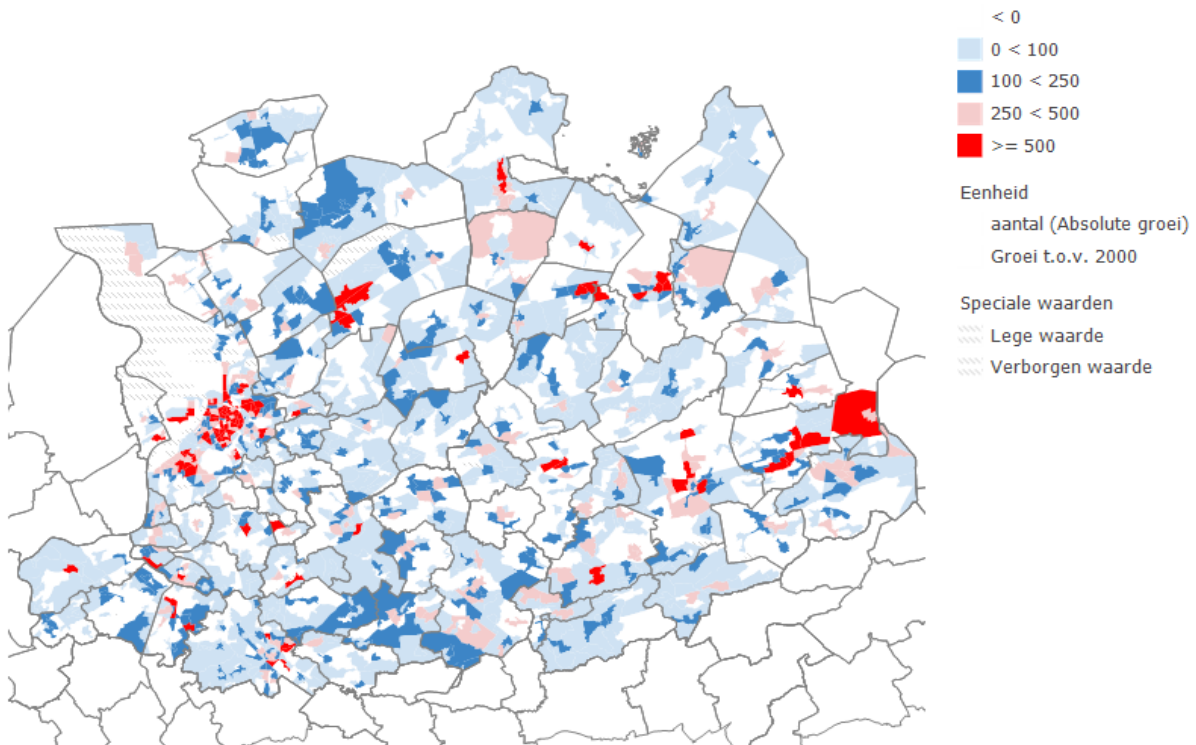
De stad Antwerpen kent samen met Gent, Leuven en Mechelen in dezelfde periode een bovenmatige bevolkingsgroei.

Figuur 1: Evolutie(1990-2017) bevolking provincie Antwerpen naar arrondissement. (index 1990=100)

Bron: Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium - Dienst Demografie

Figuur 2 schets de evolutie van de laatste 18 jaar tot op statistisch sectorniveau. Daarop is duidelijk te zien dat de grootste bevolkingsgroei zich in de **stedelijke kernen** (Antwerpen, Mechelen, Geel, Mol, Turnhout,...) en rond de **dorpskernen** bevinden. De minste groei situeert zich in de noordoosten van de provincie.

Bron: Rijksregister

Figuur 2: Groei bevolking in absolute aantallen (2000-2017) bevolking provincie Antwerpen naar statistische sector

De bevolking vergrijst en verzilvert

Een verdere **vergrijzing** van de bevolking ligt in het verschiet. Tegen 2030 verwacht men bijna een kwart (24%) 65-plussers in de Vlaamse bevolking. De provincie Antwerpen is samen met Vlaams-Brabant anno 2017 de provincie met het laagste aandeel 65 plussers (18,9%).

Binnen de provincie zien we de laatste drie decennia een spectaculaire groei van 8% in het arrondissement Turnhout tot aan het Vlaamse gemiddelde. Terwijl in de arrondissementen Antwerpen en Mechelen het aandeel van 65-plussers in de bevolking onder het Vlaamse gemiddelde begint te dalen van 2009-2010. **De invloed van de steden is hierbij niet gering.** De stad Antwerpen scoort samen met de andere Vlaamse steden onder dit gemiddelde. Mede hierdoor stijgt het aantal 65-plussers in de provincie Antwerpen trager dan in Vlaanderen.

Vandaag is ongeveer 5,7% in provincie Antwerpen 80 jaar of ouder (104.696 personen). In 1990 was dit nog maar 3,4%. Deze bijna verdubbeling van de proportie oudste ouderen wordt de '**verzilvering**' van de bevolking genoemd.

Potentieel worden er het komende decennium in de provincie Antwerpen een 15.000-tal bijkomende 80-plussers verwacht.

De vergrijzings- en verzilveringsgolf die momenteel bezig is, zal de vraag naar aangepaste woningen wellicht doen stijgen, in het bijzonder in het arrondissement Turnhout.

De huishoudens dunnen steeds verder uit

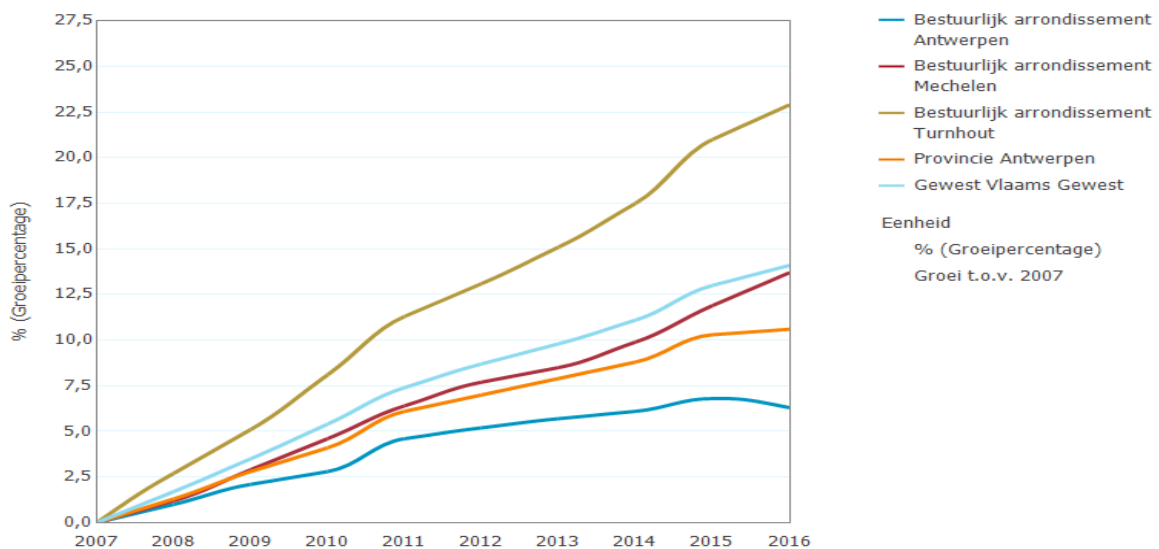
Al geruime tijd wordt **een verdunning van de private huishoudens** vastgesteld en daaraan gekoppeld het stijgend aantal alleenwonenden in de bevolking. Maar eveneens het aantal huishoudens bestaande uit 2 personen, zowel absoluut als relatief stijgen sterk.

Dit is ook het geval in de provincie Antwerpen (Figuur 3). In de provincie is er de laatste 10 jaar (2007-2016) een groei van alleenstaanden vast te stellen van 10,6% en van 7,6% bij de tweepersoonshuishoudens. Dit is wel een stuk lager dan in het Vlaamse gewest (eenpersoons: 14,1% - tweepersoons: 8,3%). Concreet gaat dit in 2016 over 252.036 alleenstaanden en 258.497 tweepersoonshuishoudens.

Binnen de provincie zien we **grote verschillen opduiken tussen de verschillende arrondissementen**. Het arrondissement Mechelen volgt een gelijkaardige groei-evolutie als het Vlaamse gewest (13,7% groei). Maar de andere arrondissementen geven een tegengestelde trend weer.

In het arrondissement Antwerpen is er niet alleen een veel lichtere stijging (6%) vast te stellen. De stijging lijkt te stagneren in de laatste jaren. In het arrondissement Turnhout tenslotte is de aangroei van het aandeel alleenstaanden de laatste 10 jaar exponentieel gestegen met bijna een kwart (23%) gestegen.

Figuur 3: Evolutie van het aantal 1 persoonshuishoudens t.o.v. 2007 (%) naar arrondissement.

Bron: Rijksregister

Volgens de SVR-projecties wordt verwacht dat de één- en tweepersoonshuishoudens verder zullen stijgen. Het aandeel alleenstaanden zou stijgen naar 32% (+2% vanaf 2008); het aandeel 2-persoonshuishoudens zal toenemen naar 36% (+2% vanaf 2008) in 2028. De groep alleenstaanden zal ook verder vervrouwelijken (56% in 2028) en verouderen (21% 80-plussers in 2028). Tussen 2008 en 2028 zouden er 160.000 alleenstaanden in Vlaanderen bijkomen waarvan de helft 80 jaar of ouder.

Als gevolg van deze huishoudverdunding stijgt de vraag naar compactere woonvormen.

Blijft wonen betaalbaar?

Woningprijs

Tabel 1 geeft een overzicht op Vlaams niveau van de gemiddelde prijs van woningen. We zien dat provincie Antwerpen (samen met Vlaams-Brabant) een stuk boven het Vlaamse gemiddelde zit voor de gewone woonhuizen.

Tabel 1: Gemiddelde prijs (€) woningen, appartementen en bouwgrond(€/m²) (2016) - Provincies

	Antwerpen	Limburg	Oost-Vlaanderen	Vlaams-Brabant	West-Vlaanderen	Vlaams Gewest
Gewone woonhuizen	247.807,21	192.670,40	218.781,73	261.728,45	205.030,98	228.443,23
Appartementen	211.424,97	201.163,44	226.072,69	224.823,31	254.294,05	226.705,29
Bouwgronden (2014)	178	137	178	191	192	177

Bron: FOD Financiën - Administratie van het kadaster, de registratie en de domeinen (AKRED)

Tabel 2 laat zien dat in provincie de aankoopprijs van een gewoon woonhuis het hoogst is in arrondissement Antwerpen (258.046,37€) en het laagst in arrondissement Turnhout (214.308,07€).

Tabel 2: Gemiddelde prijs (€) woningen, appartementen en bouwgrond(€/m²) (2016) - Antwerpen

	Antwerpen	Mechelen	Turnhout
Gewone woonhuizen	258.046,37	237.359,56	214.308,07
Appartementen	208.567,97	234.189,33	206.231,20
Bouwgronden [2014]	203	213	147

Bron: FOD Financiën - Administratie van het kadaster, de registratie en de domeinen (AKRED)

De gemiddelde prijs voor de bouwgrond zal hier niet vreemd aan zijn. Die is in Turnhout met 147€/m² een pak lager dan in de arrondissementen Mechelen en Antwerpen. Voor een appartement betaalt men het meest in het arrondissement Mechelen (234.189,33€) en het minst in Turnhout (206.231,2€).

Woonquote

De woonquote is het aandeel van het besteedbare inkomen dat een huishouden besteedt aan woonuitgaven. In 2013 bedroeg de **gemiddelde woonquote** van Vlaamse huishoudens 15%¹. Voor **huurders** ligt deze woonquote meer dan dubbel zo hoog: 34% voor private huurders, 32% voor sociale huurders. Bij eigenaars die nog een lening afbetalen, bedraagt ze 24%.

Om de **betaalbaarheid van het wonen** te beoordelen, is de gemiddelde woonquote echter niet de beste maatstaf omdat deze redelijk willekeurige indicator geen onderscheid maakt naar inkomen en gezinstype. Voor een gezin met een laag inkomen is een woonuitgave van 30% veel zwaarder dan voor gezinnen een hoog inkomen. Beter is om te bepalen hoeveel een gezin overhoudt na het betalen van de woonuitgaven om menswaardig te leven (restinkomen).

Rekening houdend met '**minimumbudgetten**' voor meerdere gezinstypes heeft men kunnen berekenen dat de betaalbaarheidsproblemen globaal niet toegenomen zijn tussen

¹ VRIND, 2017. De gemiddelde woonquote wordt gedrukt door het grote aantal huishoudens wiens lening is afbetaald.

2005 en 2013. Het aandeel blijft stabiel op 13%. Maar de betaalbaarheidsproblemen liggen voornamelijk bij sociale huurders. **1 op de 3 sociale huurders houdt onvoldoende inkomen over na het betalen van de huur.**²

Dit fenomeen zien we ook op de private huurmarkt, waar de huurprijzen onderhevig zijn aan de marktwerking en de huurprijzen sneller stijgen dan de inflatie. In 2013 heeft maar liefst 52% van de private huurders een woonquote boven de 30%, een stijging met 7% ten opzichte van 2005. Daarenboven blijkt dat maar liefst 30,4% van de private huurders, na het betalen van de huur, onvoldoende overhoudt om menswaardig te kunnen leven.³

Sociale huisvesting

Tabel 3: Sociale verhuurde woningen (SHM+ SVK) 2017 Antwerpen

Arr. Antwerpen	Arr. Mechelen	Arr. Turnhout	Provincie Antwerpen	Gewest Vlaams Gewest
29.910	10.175	9.953	50.038	162.455

Bron: VMSW

In het Vlaams Gewest is 71% van de woningen bewoond door de eigenaar, 27% is een huurwoning. Het aandeel van de **sociale huurmarkt** in deze laatste categorie is bijna 7%.

50.038 sociale woningen bevinden zich in de provincie Antwerpen. Dit is goed voor 31% van het totale Vlaamse aanbod, iets boven het aandeel in de bevolking (28%). In provincie Antwerpen bevindt 60% (29.910) van dit aanbod zich in arrondissement Antwerpen en in het bijzonder in Stad Antwerpen. Hier telt men in 2017 23.139 sociaal verhuurde woningen of 46,2% van het totale provinciale aanbod.

Dit aanbod voldoet geenszins aan de vraag naar sociale huisvesting. Eind 2015 waren er 137.177 kandidaat-huurders ingeschreven op de wachtlijsten van de sociale huisvestingsmaatschappijen in Vlaanderen. **33,3% van de potentiële sociale huurders wonen in provincie Antwerpen.** Ter vergelijking: in Vlaams Brabant is dit 10,4%. Per 100 woningen die eind 2016 werden verhuurd door alle sociale huisvestingsmaatschappijen samen, stonden zo'n 87 kandidaten op de wachtlijst. In Antwerpen is dat bijna 1 op 1 (0,96). De vraag naar sociale huisvesting in Vlaanderen steeg met 71,5% op 3 jaar tijd.

Uit de analyse van de wachtlijsten blijkt een **verjonging en een gezinsverdunding van het doelpubliek**. Daar waar tot 10 jaar geleden de leeftijdsgroep van 40 tot 49 jaar nog de grootste groep kandidaat-huurders vormde, is dit eind 2016 de groep van 30 tot 39-jarigen geworden (25%). Het aandeel kandidaat-huurders van 55-plussers zou min of meer stabiel rond de 25% blijven. Ongeveer de helft (47,7%) van de aanvragers is alleenstaand.

Om het sociaal woonaanbod te verhogen werd het decreet over het Grond- en Pandenbeleid in 2009 goedgekeurd. Het wil met maatregelen het aanbod aan sociale woningen sterk laten stijgen (+43.440 sociale woningen, +21.170 sociale koopwoningen en +1.000 sociale kavels). Daarnaast voorziet het decreet in een sociaal objectief om per gemeente een aantal sociale woningen te realiseren. Verder worden er verschillende fiscale stimuli uitgewerkt die het aantal verwaarloosde en verkrotte woningen moeten doen dalen.

² VRIND, 2017. De betaalbaarheidsproblemen in de sociale huur kunnen vermoedelijk overschat zijn omwille van de moeilijke meting van de naakte woonuitgaven voor sociale huurders via surveys.

³ Vluchtelingenwerk Vlaanderen, 2017, Crisisplatform Wonen, <https://www.vluchtelingenwerk.be>

1.2. Densiteit:

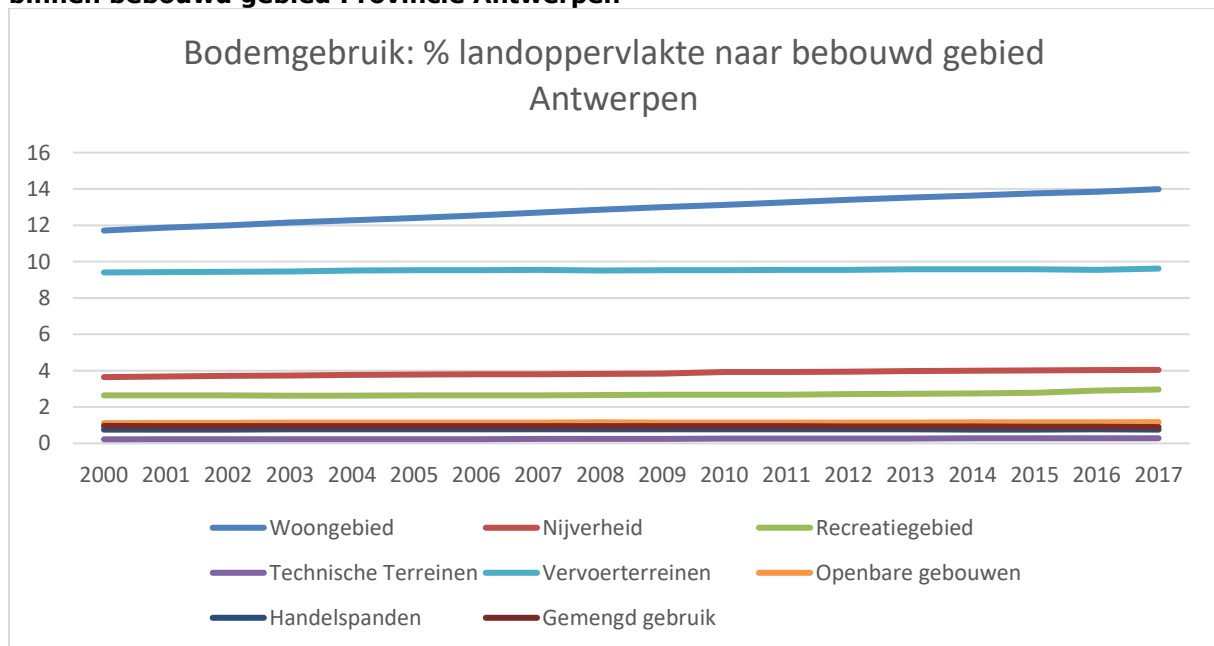
Elke dag verdwijnt er in België 6 ha open ruimte. Daarmee zijn we de slechtste leerling van de klas in Europa. De Vlaamse overheid heeft de ambitie dat vanaf 2040 er in Vlaanderen niet meer mag gebouwd worden in de open ruimte. Dit betekent dat we moeten inzetten op kernversterking: de woningen die we in de toekomst nodig hebben, zullen we op een slimme manier moeten realiseren in de centra van onze steden en gemeenten, in compacte en leefbare wijken. En waar mogelijk door een nieuwe invulling te geven aan bestaande leegstaande gebouwen of te streven naar verweving met andere functies zoals bedrijvigheid. Hoe doen we dat op mensenmaat, met respect voor de eigenheid van een kern? En hoe zorgen we voor een mentaliteitswijziging bij burgers en lokale beleidsmakers?

Voortschrijdende bebouwing

In de provincie Antwerpen is in 2017 96.757,71km² van de 286.738,7 km² bebouwd. Dit is 33,7%. Of een stijging van 3,3% ten opzichte van 2000.

Als we voor de provincie Antwerpen gedetailleerder kijken waar die 33,7% aan bebouwing aan opgaat, dan zien we in Figuur 4 dat **wonen een aanzienlijk deel** uitmaakt van de bebouwde oppervlakte.

Figuur 4: Evolutie (2000-2017) van het bodemgebruik (in % van de totale oppervlakte) binnen bebouwd gebied Provincie Antwerpen

Bron: Algemene Directie Statistiek

Sinds 2000 is het wonen van 11,7 % van de oppervlakte gestegen naar 14% in 2017. Dit betekent dat woningen met hun groei van 2,3% sinds 2000 voor een zeer groot stuk verantwoordelijk zijn voor de groei in de bebouwde oppervlakte.

Versterking stedelijke gebieden moeilijk haalbaar

Door suburbanisatie en desurbanisatie van het wonen en van economische activiteiten is er aan de steden en dorpen een **versnipperd netwerk van linten, perifere gebieden en verspreide gebouwen** toegevoegd. In 1997 werd het **Ruimtelijk Structuurplan (RSV)** goedgekeurd dat moest resulteren in het **versterken van de stedelijke**

gebieden en het beschermen van de open ruimte om een halt toe te roepen aan de suburbanisatie die zorgde voor een demografische en socio-economische verzwakking van de steden en een afname en versnippering van de open ruimte.

De basisdoelstellingen om dit te realiseren waren onder andere een kwalitatieve uitbouw van de stedelijke gebieden en een bundeling van functies in de kernen van het buitengebied. De eerste doelstelling werd kwantitatief verankerd door te stellen dat 65% van de bijkomende woningen/huishoudens in de provincie Antwerpen in de stedelijke gebiedsgemeenten dienen gerealiseerd te worden.

Figuur 5 geeft een overzicht van de regionale woningmarkten⁴. **Regionale woningmarkten** zijn ruimtelijke entiteiten die een samenhangend geheel vormen op het vlak van woon- en werkpand, migraties en differentiaties van woonmilieus, wat zich vertaalt in een typologie en prijs van bouwgrond en woningen.

Figuur 5: Regionale woningmarkten(kleuren), stedelijke (arcering) en buitengebied gemeenten

Vanwege hun interne samenhang zijn regionale woningmarkten ruimtelijke eenheden die bruikbaar zijn voor het huisvestingsbeleid op provinciaal niveau. Meestal vallen ze samen met stedelijke invloedssferen. Meer bepaald maakt deze indeling het mogelijk om na te gaan of de doelstelling van het RSV, inzake de verdeling van de bijkomende woningen, is gehaald. Wat leert ons deze opdeling in stedelijke versus buitengebied gemeenten?

Er heeft zich op het vlak van inwonertallen tussen 2000 en 2015 een **kleine trendbreuk voorgedaan ten voordele van de stedelijke gemeenten**. De bevolking is daar namelijk met 11,8% toegenomen tegenover 'slechts' 8,0% voor de buitengebied gemeenten. Het is de verwachting dat voor de periode 2015-2029 het verschil in groei

⁴ Arts, P., 2010, *Onderzoek naar de woontendenzen en -behoeften binnen de provincie Antwerpen*. Studie in opdracht van de provincie Antwerpen, Antwerpen

tussen enerzijds de stedelijke gemeenten (9,6%) en anderzijds de buitengebied gemeenten (4,5%) nog groter gaat worden.

De stedelijke gemeenten kennen een **sterke stijging van het aandeel jongeren**. Zowel voor 2015 als na 2015 is er een toename waar te nemen/te verwachten van ongeveer 13%. Ook het aandeel 65-plussers zal er stijgen in de toekomst, maar minder sterk dan in de buitengebied gemeenten.

In de buitengebied gemeenten zal het **aandeel 65-plussers in de totale bevolking zeer sterk stijgen in de buitengemeenten** (14,9% in 2000; 19,3% in 2015 en 26,4% in 2030). Dit tegenover een afname van het aandeel jongeren tussen 2000-2015 (-4,3%) met daarna een zeer lichte groei tot 2029 (1,4%).

De **toename van de bevolking in de stedelijke gemeenten is eerder het gevolg van buitenlandse migratie dan van beleid**. Zonder het buitenlands migratiesaldo met bijhorend natuurlijk saldo (jongere bevolking met meer geboorten en minder sterfte) zou het aantal inwoners in de stedelijke gemeenten sterk afnemen.

Het aandeel van de huishoudens dat in de stedelijke gemeenten wonen daalde van 64,0% in 2000 naar 62,9% in 2015. De beleidsmatige doelstelling van het RSV om 65% van de huishoudens/woningen in de stedelijke gemeenten te voorzien wordt hiermee niet gehaald.

Dit komt doordat het **aantal huishoudens in de buitengebied gemeenten in deze periode veel sterker is gestegen** (16,2%) dan in de stedelijke gemeenten (11,1%). Onder andere door de **gezinsverdunding** onder impuls van de toenemende **vergrijzing in de buitengebied gemeenten**. De gemiddelde huishoudgrootte daalde van 2,62 (2000) naar 2,43 (2015). Terwijl de gemiddelde gezinsgrootte in de stedelijke gemeenten nagenoeg constant bleef (2,22 à 2,24). Hierdoor komt de toename van het aantal huishoudens in de stedelijke context ook meer overeen met de toename van het aantal inwoners, in tegenstelling tot de buitengebieden waar de groei van het aantal huishoudens de bevolkingsgroei oversteeg.

Na 2015 zou de trend zich stilaan omkeren door een geringere verwachte toename van huishoudens in de buitengebied gemeenten tussen 2015-2029 (8,6%). In de stedelijke gemeenten zou de aangroei nagenoeg constant blijven (10,4%). Waardoor het aandeel van de huishoudens in stedelijke gemeenten ten opzichte van het totaal zou stijgen, ook al is dit onvoldoende om de 65% te halen. Al verwacht men dat men dit percentage de komende jaren zal halen voor de bijkomende woningen. Maar omdat we in 2015 verder dan ooit van de RSV-doelstelling staan om 65% van alle huishoudens in de stedelijke gemeenten te doen wonen, is het maar de vraag of deze doelstelling tegen 2030 kan gehaald worden. Concreet zou dit betekenen dat van de bovenstaande projecties van de buitengebiedsgemeenten er 1/3e moet afgehouden worden en deze toegevoegd aan de stedelijke gebieden. Een zeer moeilijke opdracht, wetende dat de 65% in het verleden zelfs nooit gehaald is. **Hiervoor zouden serieuze beleidsmatige inspanningen nodig zijn, zowel in de buitengebied gemeenten (aanbod temperen), als in de stedelijke gemeenten.**

Duurzaam ruimtebeslag door verdichting komt op gang

De Vlaamse Regering keurde op 30 november 2016 het Witboek Beleidsplan Ruimte Vlaanderen goed, als opstap naar het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen, dat het RSV zal vervangen. Doel is om het **bestaand ruimtebeslag nog beter en intensiever te gebruiken** en zo het gemiddeld bijkomend ruimtebeslag terug te dringen van 6 hectare per dag vandaag naar 3 hectare per dag in 2025. De **inname van nieuwe ruimte moet tegen 2040 volledig gestopt zijn**.

Dit heeft als consequentie dat de ontwikkeling van nieuwe woningen, werkplekken en voorzieningen dus meer en meer moet gebeuren op **goed gelegen locaties** in onze steden en dorpen en dat er compacter zal gebouwd moeten worden.

Tabel 4: Potentieel woonaanbod aan onbebouwde percelen per provincie (juni 2017)

Provincie	Aantal percelen	Oppervlakte (ha)
Antwerpen	62.776	9.824
Limburg	57.134	8.806
Oost-Vlaanderen	59.847	9.752
Vlaams-Brabant	53.644	7.534
West-Vlaanderen	27.715	4.171
<i>Vlaams gewest</i>	261.116	40.087

Bron: Departement Omgeving Vlaanderen, Vlaams Planbureau voor Omgeving

In juni 2017, zijn er in Vlaanderen potentieel 261.116 onbebouwde percelen beschikbaar met een bestemming die een bebouwing toelaat, met een totale oppervlakte van 40.087 ha (woonuitbreidingsgebieden inbegrepen) (zie Tabel 4). Het gaat om de potentiële voorraad omdat niet alle eigenaars momenteel de intentie hebben om te bouwen of te verkopen. Antwerpen heeft met 62.776 percelen en 9.824 ha het hoogste potentieel.

Het aantal nieuwe verkavelingsaanvragen, het aantal kavels per verkaveling en de grootte van de kavels zijn gedaald. De gemiddelde kavelgrootte is met 17% gedaald tussen 2002 en 2007 tot 508 m². In 2014 werd het laagste aantal (1.855) vergunningen voor verkavelingen uitgereikt sinds het begin van de telling in 1962.

Het toekomstig **ruimtegebruik voor wonen is ook afhankelijk van de keuzes van woongelegenheden** (ééngezinswoningen, meergezinswoningen, zorgwoningen, serviceflats,...). Indien er ingezet wordt op het **bouwen aan hoge dichtheden en het verdichten van de bestaande woongebieden** zou de hoeveelheid aan te snijden onbebouwde percelen in Vlaanderen tot 2030 beperkt blijven tot 5 - 10% van de theoretisch beschikbare bouwgrond. Indien men echter de onbebouwde percelen aansnijdt aan dichtheden van 15 tot 25 woningen per hectare, dan zal dit percentage evenwel oplopen naar 25 à 30%.⁵

Ook kan men verdichtingsstrategieën toepassen door de bestaande verkavelingen te transformeren naar de huidige standaarden. Zo zouden er nog 380.200 kavels bestaan die dateren uit de periode 1962-1980, goed voor 32.700 hectare. Hieruit kan de 10% best gelegen percelen geselecteerd worden en ingezet worden om het ruimtelijk rendement te verhogen.

Bouwvergunningen: verschuiving naar meer renovaties en flats

In totaal is Vlaanderen geëvolueerd van 23.867 nieuwbouwgebouwen in 1996 naar 16.814 in 2016: een daling van 30% ten opzichte van 1996.

De **nieuwbouwmarkt heroriënteert zich**. Sinds 2002 worden er meer bouwvergunningen afgeleverd voor nieuwe appartementen dan voor gebouwen met één woning. In 2016 vertegenwoordigen 14.516 ééngezinswoningen 86 % van de nieuwbouwprojecten tegenover 14% flats (met 25.621 woongelegenheden). Hierdoor is het aantal vergunde woningen gestegen van 34.072 (1996) naar 40.137 (2016).

Bij **renovaties** zien we ook een toename: van 13.143 gerenoveerde residentiële gebouwen in 1996 naar 15.825 in 2016: een stijging van 20%. Anno 2016 wordt 52%

⁵ VRIND, 2017, <http://regionalestatistieken.vlaanderen.be/sites/default/files/docs/vrind2017.pdf>

van de bouwvergunningen aan nieuwbouw gegund en 48% aan renovaties. In 1996 was deze verhouding nog 62%/38% ten voordele van nieuwbouw.

Zoomen we in op de evolutie in de arrondissementen van provincie Antwerpen dan zien we dat de meeste renovaties gebeuren in het arrondissement Antwerpen. Sinds 1998 zijn er daar meer renovatie- dan nieuwbouwvergunningen afgeleverd. Het omgekeerde zien we in het meer landelijke arrondissement Turnhout. Daar daalt het aantal nieuwbouwvergunningen in het begin van de jaren 2000, maar stijgt terug tot aan de crisisjaren van 2008. Nadien wordt weliswaar een daling ingezet, maar het absolute aantal blijft groter dan in het arrondissement Antwerpen én komt nooit onder het aantal renovaties in het arrondissement.

In arrondissement Mechelen wordt het minst gebouwd en volgt men de vastgestelde Vlaams trend. Een daling van nieuwbouw en een stijging van renovatie, en quasi gelijke aantallen in het laatste decennium.

In alle drie arrondissementen stellen we vast dat het aandeel flatwoningen in de nieuwbouwprojecten stijgt. In het arrondissement Antwerpen bedroeg het aandeel van de flats in het totale woningbestand zelfs 39% in 2016 (20% in arrondissement Mechelen en 16% in arrondissement Turnhout).

1.3. Collectiviteit⁶:

Inzetten op kernversterking en verdichting impliceert dat mensen samenleven in compactere woonwijken zonder in te boeten aan leef- en woonkwaliteit. De wijze waarop de (semi-)publieke ruimte is ingericht en wordt aangewend is een essentiële randvoorwaarde om het samenleven in onze steden en gemeenten te bevorderen. Betrokkenheid van burgers bij de inrichting ervan is noodzakelijk.

Daarnaast stellen we vast dat collectieve woonvormen zoals cohousing aan populariteit winnen. Via collectief bouwen en gemeenschappelijk wonen gaan ondernemende burgers op zoek naar winst op ruimtelijk, financieel maar ook op sociaal vlak. Ook het Vlaams ruimtelijk beleid ziet potenties in het stimuleren van gemeenschappelijk wonen zoals bijvoorbeeld cohousing, om het ruimtelijk rendement op een kwaliteitsvolle manier te verhogen, de buurten leefbaar te houden en de sociale cohesie te verhogen.

1.4. Connectiviteit:

De specifieke ruimtelijke ordening in Vlaanderen met een verspreide maar aaneengesloten bewoning, een relatief groot aandeel ééngezinwoningen en een dicht wegnnet zorgt voor een aantal problemen op het vlak van mobiliteit. Werk, supermarkt, school, openbaar vervoer liggen bij weinig mensen naast de deur. De **afhankelijkheid van de auto** om ons te verplaatsen is dan groot. Gemiddeld is men 70-90 minuten per dag onderweg. Met files en CO₂-uitstoot tot gevolg.

De **voorspelde bevolkingsgroei, vergrijzing, kleinere huishoudens en migratie vragen om andere manieren van wonen en verplaatsen**. Zo zal de druk op de mobiliteit mogelijk nog versterkt worden door de te verwachten verhoogde mobiliteitsparticipatie van ouderen. Zij zullen langer sociaal en economisch actief blijven en daardoor ook vaker en tot op hogere leeftijd aan het verkeer deelnemen. Verder

⁶ Het principe "collectiviteit" verwijst voornamelijk naar een aantal kwalitatieve criteria (leefbaarheid, sociale cohesie, burgerparticipatie,...) waarvoor vandaag weinig 'harde cijfers' ter beschikking zijn.

brengt ons woonmodel en onze ruimtelijke ordening een extra kost voor postbedeling, huisvuilophaling, wegen, nutsvoorzieningen en openbaar vervoer met zich mee.

1.5. Duurzaamheid en Circulair Bouwen:

Nieuwe gebouwen moeten vanaf 31 december 2020 voldoen aan de BEN-norm van het Vlaams Energieagentschap (K40 en E30). Evenwel hebben we als provincie Antwerpen de ambitie om in 2030 deze getallen verder aan te scherpen tot E-peil van 30 en maximaal K-peil van 30 en een maximale energiebehoefte van 30kWh/m² op jaarbasis (30|30|30) waar de netto-energiebehoefte van BEN nog 70 kWh/m² op jaarbasis toelaat. Voor bestaande woningen in de Provincie Antwerpen is het ambitieniveau om deze woningen te optimaliseren tot laag-energiewoningen met een E-peil van 60 en een K-peil van 30.

De verduurzaming van het huidige patrimonium staat hoog op de agenda in Europa en in Vlaanderen. Enerzijds wordt de wetgeving steeds strenger en legt steeds hogere normen op, anderzijds is innovatie een belangrijk aspect van de verduurzaming. Het gaat in hoge mate om renovatie en minder om de nieuwbouw, aangezien 60% van de gebouwen die bijna energieneutraal dienen te zijn rond 2050, er nu reeds staan.

Maar de ambitie alleen is niet genoeg. De markt moet geïnspireerd worden met goede voorbeelden en er moeten nieuwe manieren gezocht worden om gemakkelijk, snel en doeltreffend het bestaande patrimonium aan te passen. Hiervoor zijn nieuwe innovatie projecten nodig, welke alleen met cofinanciering vanuit bijvoorbeeld Europa tot stand komen.

Een onderdeel van de transitie zijn de disrupties, de nieuwe ideeën die de markt vaak totaal veranderen. Deze disrupties komen vaak vanuit andere sectoren (cross sectoraal) of door zaken uit verschillende sectoren aan elkaar te verbinden. De disruptie voor de bouwsector is Circulair Bouwen.

In de bouwsector in Vlaanderen begint Circulair Bouwen (CB) voet aan de grond te krijgen. Echter doordat er telkens naar gekeken wordt, vanuit wat wij reeds goed doen, wordt de volledige potentie van CB niet bereikt. In Vlaanderen is men goed in recyclage, dus is CB het gebruik van gerecycleerde materialen. Dit denken draagt niet bij aan de transitie en daarom is het belangrijk dat wij CB in de breedte benaderen. De 7 pijlers van CB, zoals deze door Kamp C ontworpen zijn. Zolang het nog geen algemeen goed is, dat CB in de breedte benaderd wordt, zal het onze taak blijven om dit te activeren.

Het belangrijkste aspect van CB is het Circulair Aanbesteden. Quote Erick Wuestman: "Wanneer je wilt dat de bouwsector anders gaat dansen, moet je eerst andere muziek opzetten." Dat is wat Circulair Aanbesteden (CA) is. Het is een totaal andere manier van aanbesteden, waardoor tegen een vast bedrag een hogere ambitiegraad gehaald wordt en waardoor niet ingeboet wordt op duurzaamheid of comfort. Ook hier dienen wij door voorbeeld projecten onze schouders onder te zetten, omdat dit het potentieel heeft om de bouwsector en de bouwkolom totaal te veranderen.

Het is een belangrijke taak om enerzijds de bouwsector te inspireren en te activeren om CB tot dagelijkse praktijk te transformeren en anderzijds om de lokale besturen en de burgers ondersteunen om ambitieuze doelstellingen te verwezenlijken, en nieuwe bouwtechnieken zoals circulair bouwen ingang te doen vinden?

2. STAKEHOLDERS PROVINCIAAL WOONBELEID

Binnen het departement Economie, Streekbeleid en Europa zijn vandaag twee diensten actief op het beleidsdomein wonen, namelijk het team wonen van de dienst economie, innovatie en samenleven en autonoom provinciebedrijf Kamp C.

Het team wonen is verantwoordelijk voor de beleidsvoorbereiding m.b.t. het thema wonen. Typische opdrachten hierbij zijn het voeren van een impulsbeleid (van het verschaffen van subsidies tot het opzetten van lerende netwerken en uitdragen van goede praktijken), het ontsluiten van relevante omgevingsdata (in samenwerking met team planning), beleidssignalering en de afstemming met andere provinciale beleidsdiensten.

De rol van autonoom provinciebedrijf Kamp C is enerzijds signalerend, vernieuwend en daarmee beleidsvoorbereidend en anderzijds informierend, inspirerend en adviserend naar diverse doelgroepen binnen de provincie en daardoor beleidsuitvoerend.

APB Kamp C heeft in de rollen van Vlaams Steunpunt Duurzaam Bouwen en Wonen en Cleantech Antenne voor de Bouw als doelgroepen de lokale overheden, de bouwsector en particulieren. Als Provinciaal Centrum is tevens educatie en de samenwerkingen met research centra, universiteiten en hogescholen een belangrijk aspect.

Met het oog op een geïntegreerde benadering zoeken we rond het provinciaal woonbeleid actief samenwerking op met andere diensten zoals de dienst ruimtelijke planning, de dienst duurzaam milieu- en natuurbeleid, de dienst landbouw en plattelandsbeleid en de dienst mobiliteit.

Hieronder worden de voornaamste externe stakeholders van het team wonen en APB Kamp C beschreven.

2.1. Belangrijkste externe stakeholders van het provinciaal woonbeleid

Inwoner van de Provincie Antwerpen

- We inspireren en sensibiliseren hen over een toekomstgerichte visie op wonen.
- We maken de burger bewust van het wonen en dat de huidige manier van wonen niet meer kan. We zorgen voor bewustwording en mentaliteitswijziging.

Lokale besturen

- We inspireren en sensibiliseren hen over een toekomstgerichte visie op wonen.
- We bieden procesbegeleiding bij het opzetten van innovatieve praktijken waarbij we aandacht hebben voor een brede participatie (politiek, ambtelijk niveau, burgers) en voor wonen van kwetsbare doelgroepen.
- We dragen innovatieve praktijken uit.
- We stimuleren bovenlokale samenwerkingen.
- We ondersteunen hen in hun werking naar de burgers van de gemeente.
- We functioneren als hun kenniscentrum betreffende duurzaam bouwen en wonen.
- We faciliteren en ondersteunen het digitaal platform voor lokale overheden.

Sociale huisvestingsactoren

- We bieden experimenteerruimte voor het opzetten van vernieuwende praktijken en dragen de resultaten ervan uit.
- We werken met hen samen binnen pilootprojecten.
- We ondersteunen hen met projectmanagement en het aanbrengen van opportuniteiten binnen (Europese) projectoproepen.

De bouwsector (projectontwikkelaars, architecten, aannemers)

- We sensibiliseren, inspireren, adviseren en creëren netwerken in functie van een toekomstgerichte visie op wonen.
- We brengen de toekomstvisies van bouwheren, bewoners, architecten, bouwbedrijven, materiaalproducenten en techniekbedrijven samen. We intermediairen tussen de verschillende actoren.

- We verzamelen goede voorbeelden op het gebied van nieuwe wooncultuur uit binnen- en buitenland.
- We initiëren en faciliteren innovatieve gezamenlijke projecten.

Het onderwijs

- We inspireren en stimuleren samenwerking met als doel kennisopbouw en de ontwikkeling van proeftuinen.
- We zetten het thema op de agenda van het onderwijs.
- We informeren de scholen over het thema via rondleidingen en lerarendagen.
- We stimuleren de samenwerking tussen hogescholen, beroepsopleidingen en de actoren uit de bouwsector door projecten te initiëren en faciliteren.

Het middenveld

- We werken waar nodig en mogelijk samen met organisaties uit het middenveld voor woon-gerelateerde problematieken.
- Opgedane inspiratie wordt mede verspreid via de actoren in het middenveld.

De Vlaamse Overheid

- We voeren een aantal specifieke taken uit in opdracht van Vlaanderen (zoals het provinciaal steunpunt duurzaam wonen en bouwen)
- We treden waar nodig beleidssignalerend op naar Vlaanderen.
- Samen met actoren uit de bouwsector en het middenveld functioneren wij als denktank of achterban voor toekomstig woonbeleid.

2.2. Betrokkenheid stakeholders bij opmaak provinciaal woonbeleid

In de loop van 2017 evalueerden DEIS en Kamp C het eigen provinciaal woonbeleid. Er werd werk gemaakt van een hernieuwde beleidsvisie en actieplanning die zowel intern als extern met alle relevante stakeholders besproken werd.

Intern werd met de provinciale diensten (ruimtelijke planning, mobiliteit, gebiedsgericht beleid, duurzaam milieu- en natuurbeleid, integraal waterbeleid, vrije tijd, erfgoed, detailhandel, landbouw- en plattelandsbeleid...) binnen de stuurgroep gebiedsgericht beleid bekeken of de nieuwe beleidsvisie strookt met de andere provinciale beleidskaders en op welke manier er sterker samengewerkt kan worden rond het beleidsthema wonen.

Daarnaast werd de beleidsvisie getoetst bij diverse externe stakeholders zoals Wonen Vlaanderen, verschillende lokale besturen, de IGS-projecten rond wonen, enkele kennisinstellingen waaronder Universiteit Antwerpen, de sociale huisvestingsactoren (SHM en SVK), Samenlevingsopbouw Antwerpen Provincie en de andere provincies. Met hun opmerkingen werd rekening gehouden bij de verdere concretisering van de beleidsactieplanning.

3. SWOT-ANALYSE

Team Wonen, DEIS

<u>Sterktes</u>	<u>Zwaktes</u>

<ul style="list-style-type: none"> - competent en gemotiveerd personeel (team werd afgelopen jaar sterk uitgebouwd, o.a. beleidsadviseur ruimtelijk wonen) - bovenlokaal perspectief en neutrale positie - kennismakelaar (uitdragen vernieuwende praktijken) - stimulator van cross-sectorale samenwerking - sterk netwerk met (sociale) woonactoren - (impuls)subsidies - korte beslissingslijn met gedeputeerde 	<ul style="list-style-type: none"> - zwaartepunt beleidsinstrumenten (fiscaal en wetgevend) ligt op federaal, Vlaams en gemeentelijk niveau, niet bij provincie. - nog geen structureel ondersteuningsbeleid t.a.v. lokale besturen/IGS op vlak van wonen
<p><u>Opportunities</u></p>	<p><u>Bedreigingen</u></p>
<ul style="list-style-type: none"> - ontsluiting cijfermateriaal i.s.m. team data en analyse - intensifiëring samenwerking met andere provinciale diensten met het oog op een geïntegreerd woonbeleid (in het bijzonder met de dienst ruimtelijke planning (bijv. opmaak beleidskaders m.b.t. levendige kernen, Nota Ruimte) - (anders) wonen is hot topic (cf. betonstop, acties Vlaamse Bouwmeester): opportuniteit om lokale besturen en IGS-projecten te ondersteunen bij ontwikkelen van (geïntegreerd) woonbeleid 	<ul style="list-style-type: none"> - vragen over toekomstige rol en bevoegdheden van provincies - hoe zien de intercommunales hun rol bij beleidsvisieontwikkeling van lokale besturen en IGS-projecten (beschouwen ze provincie als concurrent)?

Omgevingsanalyse -Economie en innovatie (DEIS)

1. Economische analyse

1.1. Algemeen

1.1.1. Economische kerncijfers

- 1.1.1.1. Bruto Binnenlands Product
- 1.1.1.2. Investerings, omzet en uitvoer
- 1.1.1.3. Gemiddeld inkomen per inwoner

1.1.2. Ondernemerschap

- 1.1.2.1. Aantal actieve ondernemingen en participatiegraad
- 1.1.2.2. Aantal oprichtingen en faillissementen
- 1.1.2.3. Ondernemersprofiel
- 1.1.2.4. Startersklimaat
- 1.1.2.5. Sociaal ondernemen
- 1.1.2.6. Ondernemersbeleid

1.2. Stakeholders ondernemerschap en innovatie

1.3. SWOT-analyse

1.3.1. Economie

- 1.3.1.1. Sterktes
- 1.3.1.2. Zwaktes
- 1.3.1.3. Kansen
- 1.3.1.4. Bedreigingen

1.3.2. Sociaal Ondernemerschap

2. Speerpuntsectoren

2.1. Algemeen

2.2. Speerpuntsectoren

2.2.1. Zorgeconomie

2.2.2. SWOT analyse zorgeconomie

2.2.3. Chemie & life sciences

- 2.2.3.1. Chemie & life sciences
- 2.2.3.2. SWOT-analyses
 - 2.2.3.2.1. Chemiesector
 - 2.2.3.2.2. Life sciences
- 2.2.3.3. Stakeholders economie – provinciaal beleid

2.2.4. Haven en logistiek

2.2.4.1. SWOT-analyse

2.2.5. Bouwsector

- 2.2.5.1. SWOT-analyse
- 2.2.5.2. Stakeholders
 - 2.2.5.2.1. Extern
 - 2.2.5.2.2. Intern

2.2.6. Detailhandel

- 2.2.6.1. Provinciaal beleid
- 2.2.6.2. SWOT-analyse

2.2.7. Creatieve sector

- 2.2.7.1. SWOT-analyse creatieve economie
- 2.2.7.2. SWOT-analyse creatieve industrie/economie

3. Beleidsdoelstelling en actieplannen

1. Economische analyse

1.1. Algemeen (cijfers tot 2016)

Bron: jaarrapport UA 2016 + BvA

De economie verandert, mede door technologische groei. Innovatie en aanpassingsvermogen zijn daarom essentieel voor een toekomstbestendige economie met een blijvende groei van de werkgelegenheid. Hoe spelen we in op de bestaande noden en welke klemtonen dienen we te leggen voor verdere groei? Ook het creëren van groeikansen voor onze bedrijven is van essentieel belang. Voor onze economische structuur is het immers van groot belang dat bedrijven en ondernemers veel nieuwe economische activiteiten blijven ontwikkelen.

Vergelijken we de provincie Antwerpen (cijfers tot 2016) met de overige Vlaamse en Belgische provincies, dan constateren we dat de provincie Antwerpen een sterke economische regio is.

1.1.1. Economische kerncijfers

1.1.1.1. Bruto binnenlands product

De provincie Antwerpen realiseert 32% van het totale binnenlandse product in Vlaanderen (Economische Barometer, 2016). In absolute cijfers bedroeg het totale bruto binnenlands product van de provincie Antwerpen 78,4 miljard euro in 2015. 59% hiervan werd gerealiseerd in het arr. Antwerpen (Tabel hieronder).

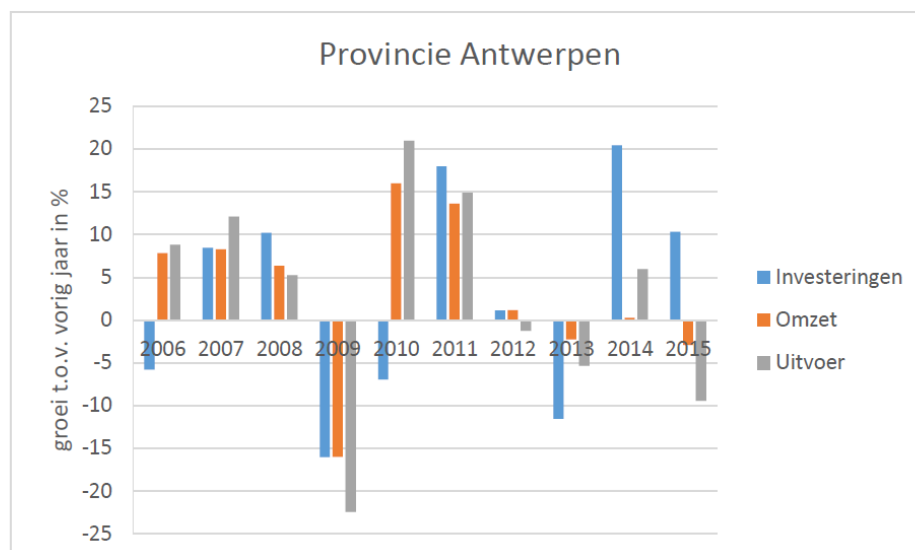
Tabel: De evolutie van het Bruto Binnenlands Product in miljoen euro (Bron: NBB).

	2012	2013	2014	2015
Vlaanderen	224.665	227.964	233.920	240.628
Provincie Antwerpen	73.483	74.322	76.359	78.368
Arrondissement Antwerpen	44.192	44.243	45.685	46.568
Arrondissement Mechelen	11.998	12.318	12.765	13.522
Arrondissement Turnhout	17.292	17.761	17.909	18.278

De evolutie van het Bruto Binnenlands Product in miljoen euro (Bron: NBB)

1.1.1.2. Investerings, omzet en uitvoer (bron: jaarrapport UA 2016)

In de figuur hieronder wordt de evolutie van de **investerings**, de **omzet** en de **uitvoer** voor de provincie weergegeven t.o.v. het voorbije jaar van 2006 tot 2015. De negatieve groei in 2009 voor alle drie de factoren weerspiegelt de impact van de crisis. In 2010 echter kennen zowel de omzet als de uitvoer opnieuw een positieve groei. Dit is niet het geval voor investeringen. Het patroon gevolgd door de investeringen is bijzonder grillig als gevolg van bepaalde grote bestedingen die gemaakt worden in bepaalde jaren. De omzet in meer recente jaren is relatief stabiel, de uitvoer was meer problematisch. (bron Jaarrapport UA).

Figuur 2: Groei in investeringen, omzet en uitvoer voor de provincie Antwerpen tussen 2006 en 2015 (Bron: ADSEI, FOD Economie).

In 2016 en 2017 vertonen omzet en investeringen een gelijklopende evolutie. In het 2de en 4de kwartaal van stijgen ze telkens, terwijl ze in het 1ste en 3de kwartaal terug dalen.

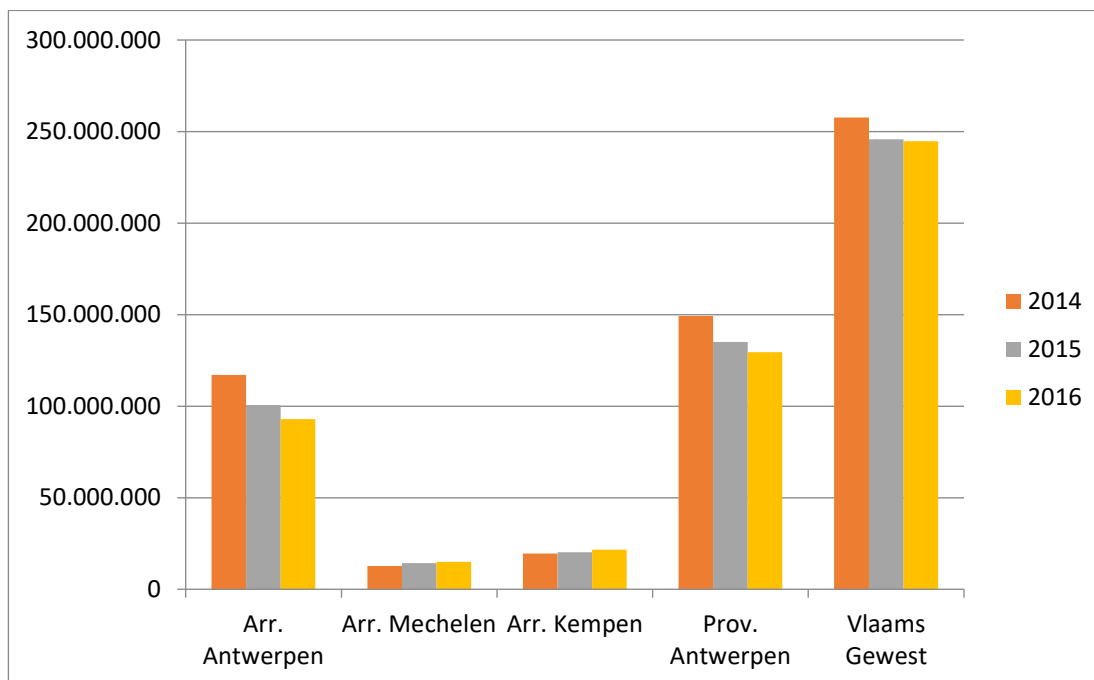
- Omzet en investeringen in 2016 en eerste en tweede kwartaal 2017 in EUR

			Omzet	Investerings
Provincie Antwerpen	2016	1ste kwartaal 2016	56.382.540	1.935.654
		2de kwartaal 2016	59.741.314	2.087.988
		3de kwartaal 2016	55.558.746	1.843.843
		4de kwartaal 2016	60.469.161	2.290.734
	2017	1ste kwartaal 2017	59.356.557	1.928.205
		2de kwartaal 2017	61.862.566	2.013.517

Bron: provincie.incijfers.be

- Uitvoer (in 1.000€)

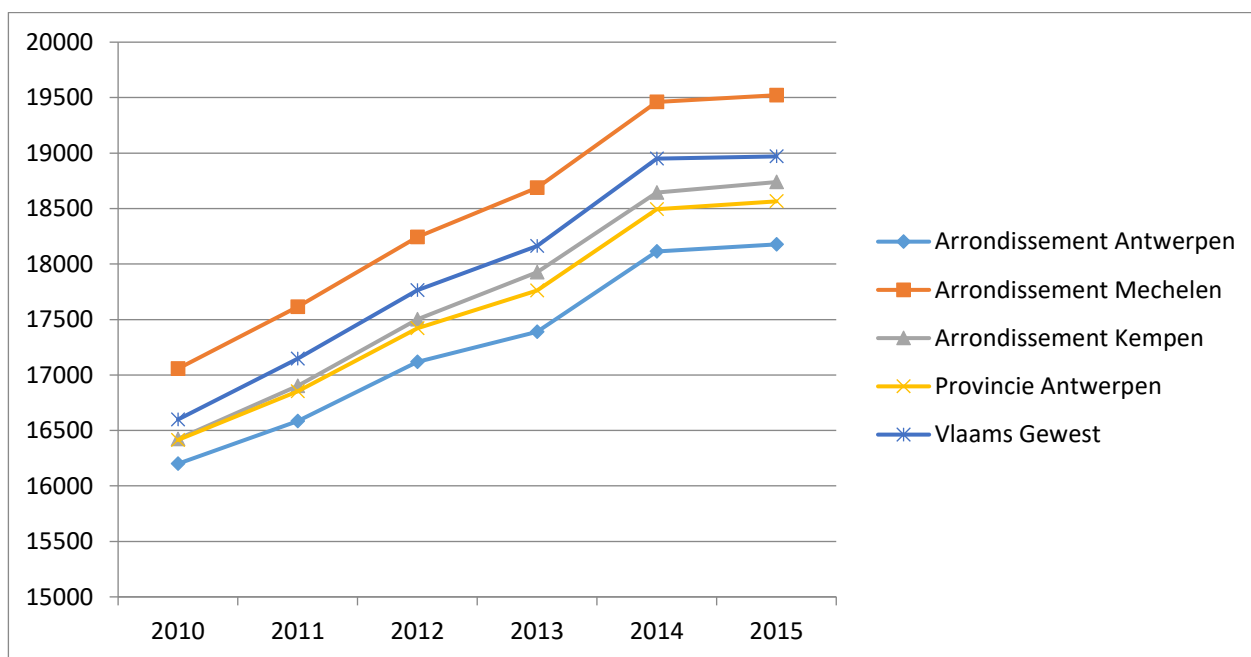
De uitvoercijfers voor 2014, 2015 en 2016 tonen een daling van de uitvoer in de Provincie Antwerpen. Deze daling wordt teweeggebracht door een daling van de uitvoer in het arr. Antwerpen.

Evolutie van de uitvoer in 1.000€ naar arrondissementen van 2014-2016

1.1.1.3. Gemiddeld inkomen per inwoner

Enkel de gemiddelde inkomens per inwoner in het arrondissement Mechelen liggen hoger dan het gemiddelde van de inkomens per inwoner in heel het Vlaams gewest. De gemiddelde inkomens van arrondissement Antwerpen vertonen dezelfde stijgende lijn, maar blijven onderaan hangen.

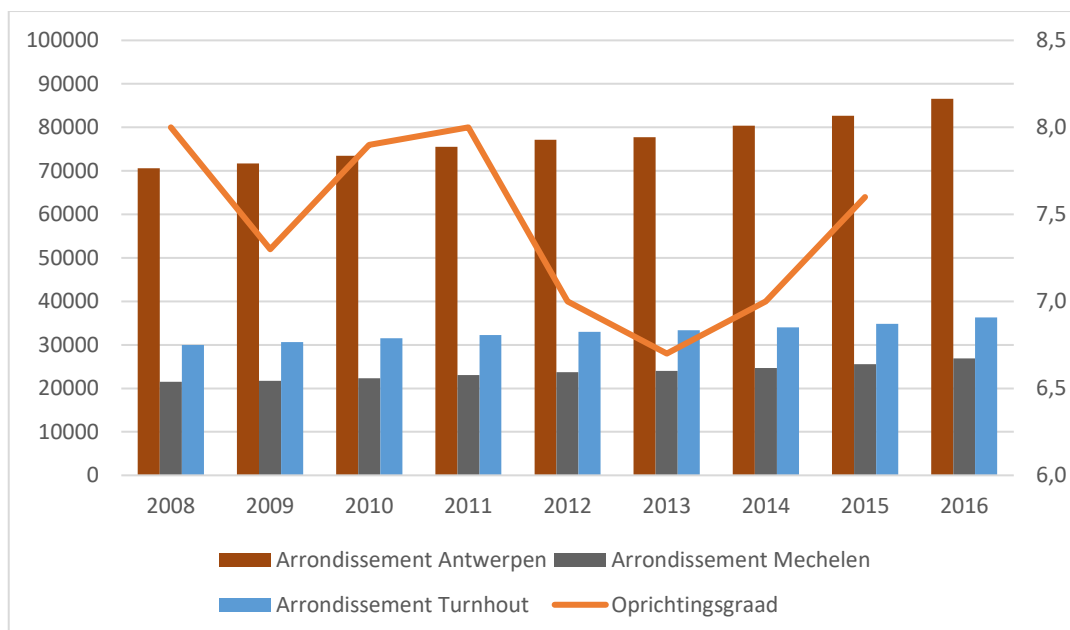
Bron: Statbel – economische barometer

1.1.2. Ondernemerschap (bron UA – jaarrapport 2016)

1.1.2.1. Aantal actieve ondernemingen en oprichtingsgraad

De provincie Antwerpen herbergt op haar grondgebied het grootste aantal ondernemers in België. Specifiek in onze provincie bevindt het grootste aantal bedrijven zich in arrondissement Antwerpen, gevolgd door arrondissement Turnhout en tot slot arrondissement Mechelen.

De oprichtingsgraad toont de verhouding tussen het aantal oprichtingen en het aantal actieve ondernemingen. Hoewel het aantal ondernemingen bleef stijgen, kende de oprichtingsgraad een dip in 2009 en omstreeks 2012-2013. In meer recente jaren stijgt de oprichtingsgraad weer.

Aantal actieve ondernemingen (linker-as) en de oprichtingsgraad (rechter-as) voor de provincie Antwerpen tussen 2008 en 2016 (Bron: ADSEI, FOD Economie).

1.1.2.2. Aantal oprichtingen en faillissementen

De **oprichtingen** (btw-inschrijvingen) betreffen de eenheden die op december van het beschouwde jaar de hoedanigheid van btw-plichtige hebben en die die hoedanigheid nog niet hadden op december van het voorgaande jaar. Het kan hier al dan niet gaan om nieuwe btw-plichtigen.

Provincie Antwerpen is de provincie met het grootste aantal oprichtingen. Populaire starterssectoren zijn zakelijke diensten, immobiëlen en IT-diensten naast de typische vrije beroepen.

Oprichtingen	2014	2015	2016
Arrondissement Antwerpen	9.064	8.262	9.313
Arrondissement Mechelen	2.492	2.333	2.792
Arrondissement Kempen	3.161	3.070	3.572
Provincie Antwerpen	14.717	13.665	15.677
Vlaams Gewest	51.013	45.761	53.722

We zien voor de provincie Antwerpen een daling van het aantal **faillissementen** tussen 2014 en 2016. Het gaat hierbij om de faillissementscijfers van ondernemingen in België per activiteit volgens de NACEBEL-nomenclatuur. Deze cijfers waren gebaseerd op de aangiften van de rechtbanken van Koophandel en werden, indien nodig, aangevuld met informatie uit het bedrijvenregister van de Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium.

Faillissementen	2014	2015	2016
-----------------	------	------	------

Arrondissement Antwerpen	1.409	1.206	1.235
Arrondissement Mechelen	242	227	190
Arrondissement Kempen	359	358	354
Provincie Antwerpen	2.010	1.791	1.779
Vlaams Gewest	5.285	4.769	4.760

Tussen 2012 en 2016 zien we een positieve evolutie van het ondernemerschap in de provincie Antwerpen

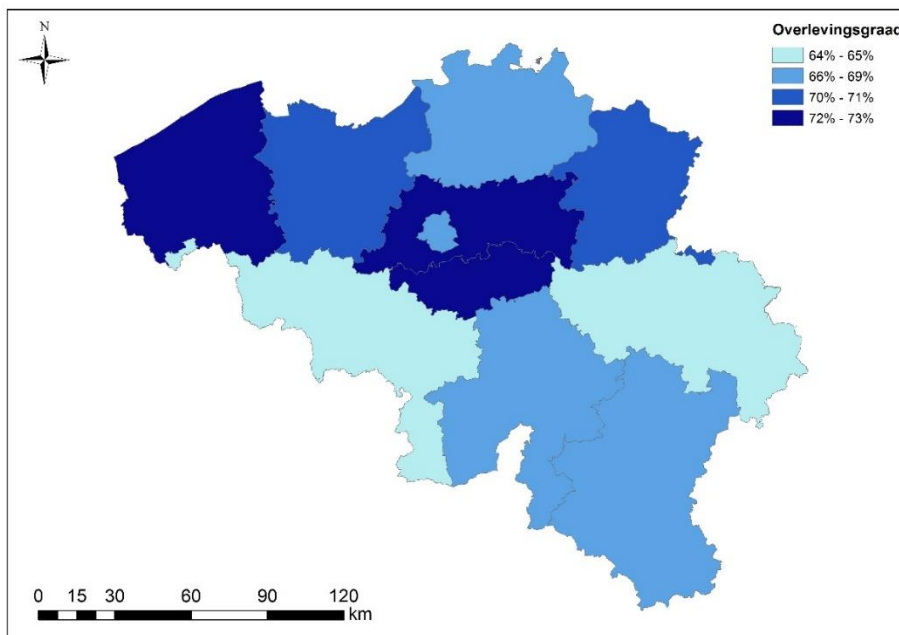
	2012	2016
actieve ondernemingen [aantal]	130.870	143.129
oprichtingen [aantal]	12.096	13.665
faillissementen [aantal]	1.991	1.779

1.1.2.3. Ondernemersprofiel

De provincie Antwerpen is (in België) ook de provincie met het hoogste aantal ondernemers. Het merendeel van deze ondernemers strookt nog steeds met het stereotype en is mannelijk (66%) en van middelbare leeftijd (45-50 jaar) (UNIZO & Deloitte, 2015). De provincie Antwerpen telt bovendien het grootste aantal nieuwe ondernemingen van alle Belgische provincies namelijk 17%. Het genderverschil is bij starters veel kleiner, namelijk 43% van de initiatiefnemers is een vrouw. Populaire starterssectoren zijn zakelijke diensten, immobiliën en IT-diensten naast de typische vrije beroepen. De provincie participeert in verschillende initiatieven om deze nieuwe ondernemingen te ondersteunen bij hun opstart. Toch vertoont Antwerpen de laagste overlevingsgraad in Vlaanderen. Dit benadrukt dat het één ding is om een onderneming op te richten en iets heel anders om de volgende vijf jaar te blijven bestaan (Unizo, Graydon Belgium & UCM, 2016). De provincie wil ook ondernemerschap meer bekend maken bij jongeren, onder andere via projecten zoals de Vlajo miniondernemingen, Vliegende starters, en JCI. Ook pilootprojecten zoals We4Work/I-drops en ondernemende jeugdbewegingen kunnen bijdragen aan een ondernemersbesef bij jongeren.

Overlevingsgraad

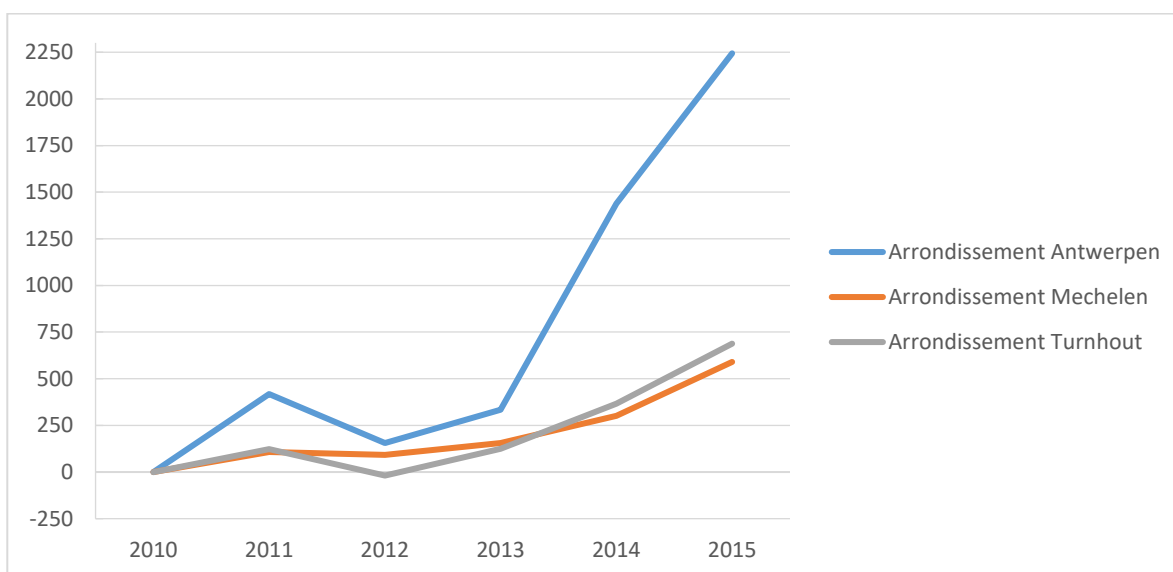
Niet enkel het aantal starters of oprichtingen is belangrijk maar nog meer het feit of deze ondernemingen er in slagen te overleven en door te groeien. In Vlaanderen hebben West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant de hoogste overlevingsgraad (na vijf jaar). De provincie Antwerpen heeft de laagste overlevingsgraad in Vlaanderen, namelijk 69%. De provincie Antwerpen heeft dus relatief veel opgerichte ondernemingen waarvan ongeveer 30% niet overleeft na 5 jaar.

Figuur: Overlevingsgraad van starters in de Belgische provincies (Bron: UNIZO, Graydon Belgium & UCM, 2016, eigen bewerking UA).

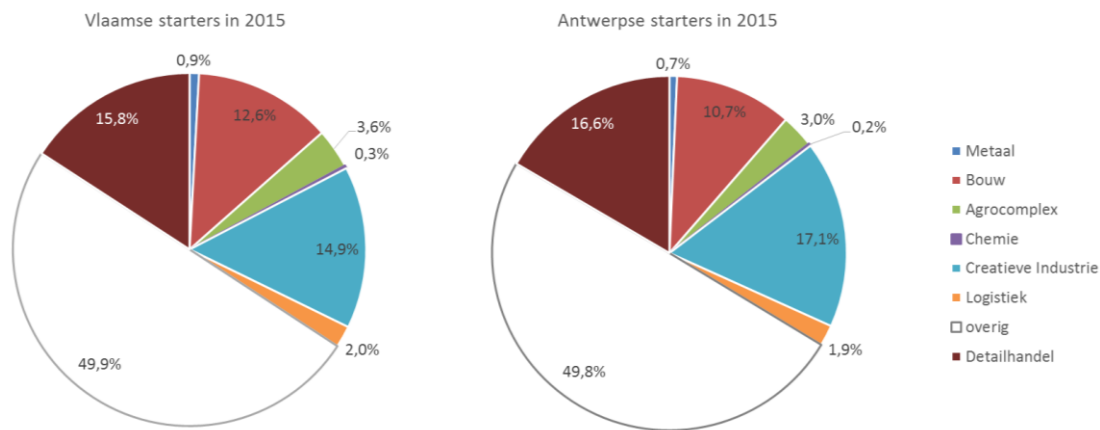
1.1.2.4. Startersklimaat

Het aantal starters in de provincie Antwerpen gaat sinds 2013 opnieuw in stijgende lijn. Enkel in 2012 was er "een dipje". Vooral arrondissement Antwerpen vertoont een spectaculaire stijging de voorbije jaren. Bovendien overtrof arrondissement Turnhout arrondissement Mechelen vanaf 2014.

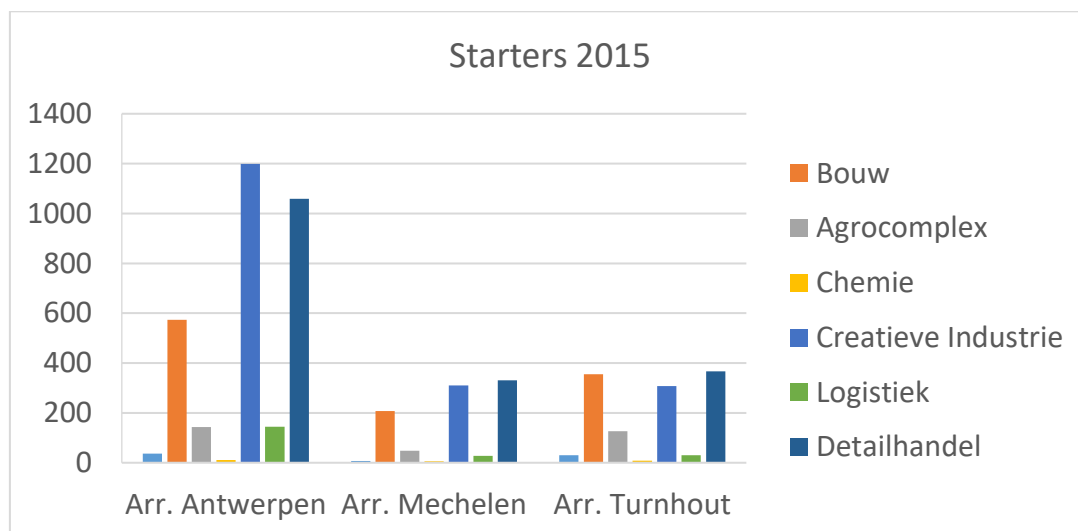
Figuur: Evolutie van het aantal starters per arrondissement met als referentiejaar 2010 (Bron: Bel-first, eigen bewerking).

Bij de verdeling van het aantal starters over de verschillende speerpuntsectoren (metaal, bouw, agrocomplex, chemie en life sciences, creatieve industrie, logistiek en detailhandel) volgt de provincie Antwerpen dezelfde trend als Vlaanderen. Wel telt de provincie Antwerpen een groot aandeel starters in de creatieve industrie, de detailhandel en de bouw. Wel zitten de helft van de starters in de overige, niet speerpuntsectoren.

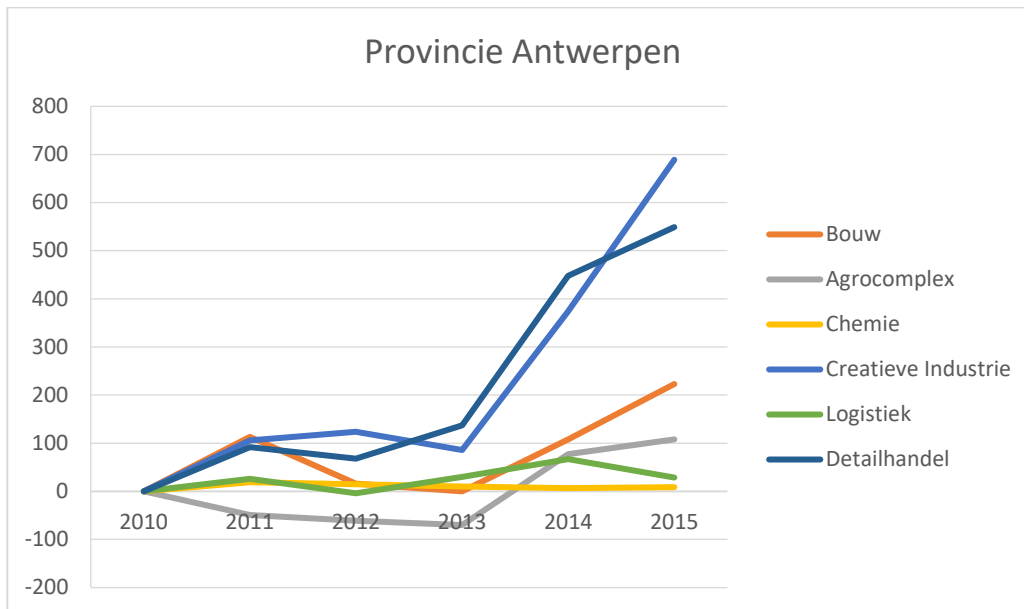
Figuur: Het aandeel van de verschillende speerpuntsectoren in het aantal starters voor de provincie Antwerpen vergeleken met het gehele Vlaamse gewest in 2015 (Bron: Bel-first, eigen bewerking).

In de absolute cijfers per arrondissement én per (door de provincie gekozen) speerpuntsector lezen we verschillen). Er is het grote aantal starters in de creatieve industrie, de detailhandel en de bouw voor arrondissement Antwerpen en Mechelen. Arrondissement Turnhout scoort in verhouding beter op de sectoren bouw en agrocomplex.

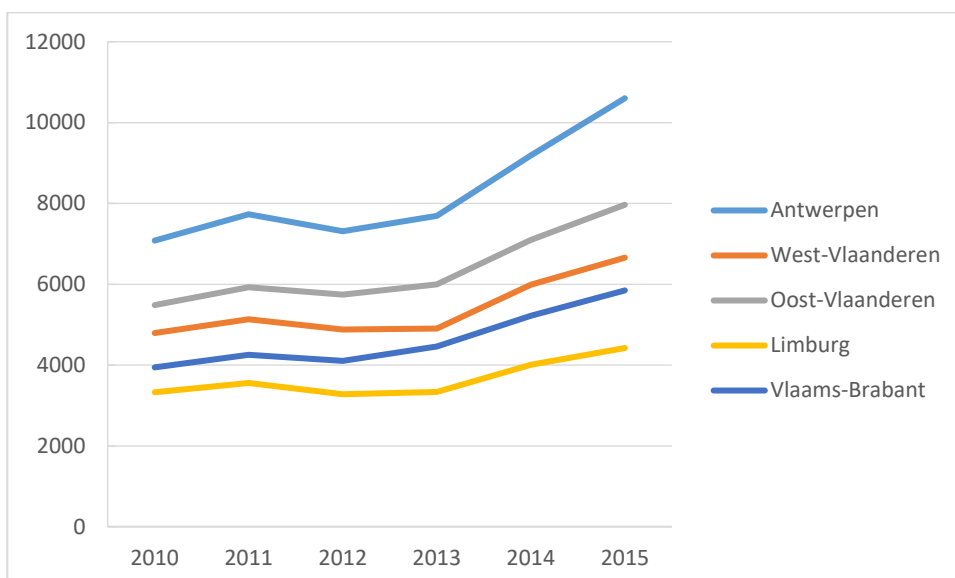
Figuur: Aantal starters in de verschillende speerpuntsectoren voor arrondissement Antwerpen, Mechelen en Turnhout in 2015 (Bron: Bel-first, eigen bewerking UA).

De evolutie van de oprichtingen in speerpuntsectoren: een stijging in het aantal oprichtingen in de sectoren creatieve industrie en detailhandel valt op. De bouwsector kwam er pas een echte stijging vanaf 2013. Zowel de sector chemie als logistiek kenden enkel schommelingen tussen 2010 en 2015 zonder een netto-stijging.

Figuur: De evolutie van het aantal starters in de verschillende speerpuntsectoren voor de provincie Antwerpen (Bron: Bel-first, eigen bewerking).

De provincie Antwerpen blijft de grootste "startersprovincie" in Vlaanderen.

Figuur: Evolutie van het aantal starters per provincie van 2010 tot 2015 (Bron: Bel-first, eigen bewerking).

1.1.2.5. Sociaal ondernemen

Een sociale onderneming is een onderneming waarbij het creëren van maatschappelijke meerwaarde de primaire bestaansreden is en waar een economische activiteit wordt opgezet om dit doel te bereiken. Winsten die hieruit voortkomen worden op hun beurt weer volledig (of grotendeels) geherinvesteerd in het realiseren van de vooropgestelde maatschappelijke doelstellingen. Daarnaast is het belangrijk dat deze maatschappelijke doelen ook bestuurlijk verankerd worden in de organisatie.

Uit onderzoek van Europese Commissie¹ blijkt dat de sociale ondernemingen in Vlaanderen vooral sterk scoren op vlak van tewerkstelling. Sterker dan in de publieke en private 'for profit' sector nam de

¹ Social enterprises and their eco-systems: A European mapping report, country report Belgium (2016), pag. 25 via <http://lawsdocbox.com/Politics/66029443-Social-enterprises-and-their-eco-systems-a-european-mapping-report.html>)

tewerkstellingsgraad in de sociale ondernemingen tussen 2008 en 2014 toe met 9,1% op Vlaams niveau (+11,5% voor België). Kenmerkend is dat 70% van de tewerkstelling in sociale ondernemingen opgenomen wordt door vrouwen.

Table 4: Social enterprise statistics in Belgium (2014)

Number of social enterprises	18 074
<i>Growth since 2008</i>	+2.2 %
Number of workers (FTEs)	371 478
<i>Growth since 2008</i>	+11.5 %
- Associations (90.1 %)	334 945
- Foundations (2.4 %)	8 922
- Cooperatives and/or social purpose companies (3.8 %)	14 126
- Mutuals (3.6 %)	13 383

Belangrijkste noden:

Sociaal ondernemers moeten in eerste plaats ondernemen, ze kampen dus met dezelfde problemen als startende en/of kleine ondernemingen: ze groeien moeilijk uit naar grotere schaal, ze blijven vaak hangen in een projectlogica, ze hebben het moeilijk om de juiste financiële ondersteuning te vinden en ook de marktvalorisatie van producten blijft een uitdaging.

Sociale ondernemers botsen daarenboven nog op andere, specifieke drempels: ze moeten continu op zoek naar het evenwicht tussen het economische en maatschappelijke, de impact die ze creëren is vaak moeilijk meetbaar en ook de betalingsbereidheid is niet goed in te schatten, aangezien de maatschappelijke meerwaarde vaak hoger ligt dan de individuele waarde. Daarnaast kampen ze nog vaak met een gebrek aan ondernemerscompetenties: een gebrek aan opportunistisch denken, het vinden van de juiste partners, de juiste waarde positionering etc.

1.1.2.6. Ondernemersbeleid

Er is de laatste jaren een kentering gekomen in de beldisvisies rond ondernemerschap. Hett (regionaal) beleid was vaak enkel gericht op het aantrekken van meer starters en ondernemers. Een veel voorkomende misvatting is dat meer ondernemingen rechtstreeks leiden tot meer economische groei, wat niet noodzakelijk het geval is. Vandaag redeneert men meer in de termen "ecosystemen" voor ondernemerschap. Deze ecosystemen stoelen op een triple-helix-samenwerking. Dit is ook de rol/taak die de provincie op wil nemen. De regio wordt een ecosysteem.

We gaan meer uit van het stimuleren van de kwaliteit van ondernemerschap. Dit betekent dat de pijlen steeds meer op groei en innovatiegeoriënteerde ondernemingen worden gericht. Ondernemerschap vindt dan plaats in een omgeving waar verschillende partijen elkaar beïnvloeden en onderling afhankelijk zijn.

De provincie Antwerpen participeert in deze ecosystemen in diverse vormen: het streekpact Kempen enerzijds en het Wetenschapspark Niel en (later) GKC, Kamp C voor de bouwsector, de Technologiehuizen voor het ondernemerschap in de Kempen anderzijds.

De provincie Antwerpen heeft vandaag geen generiek beleid naar starters toe, uitgezonderd in de zonet vermelde provinciale "buitendiensten". Wel geeft de provincie ondersteuning aan projecten om het ondernemerschap bij jongeren te stimuleren. Dit is echter een (passief) ondersteuningsbeleid.

De provincie Antwerpen heeft, met uitzondering van het Chinabeleid, ook geen internationaal economisch beleid dat zich op bedrijven richt. De samenwerking met Oblast Sint-Peterburg staat sinds enkele jaren op een laag pitje. De samenwerking binnen de VN-Delta en met de Nederlandse provincies, is bestuurlijk van aard.

Naar innovatie toe neemt de provincie haar rol op in triple helixsamenwerkingen met de Universiteit Antwerpen, de hogescholen en VITO. De provincie neemt hier afwisselende rol op van initiator (Kamp C, GKC, Wetenschapspark Niel, ...), ondersteuner (VITO -warmtenetten-onderzoeken) of facilitator (KdG Hogeschool - duurzame chemie).

1.2. Stakeholders- ondernemerschap en innovatie

Extern

- ✓ Ondernemersorganisaties (VOKA, UNIZO, FBV):

De samenwerking verloopt hier projectgewijs (via subsidiedossiers), thematisch (detailhandel en zorgeconomie) of binnen de streekplatformen. Er is met de werkgeversorganisaties geen enkel structureel samenwerkingsakkoord.

- ✓ Kennisinstellingen (UA, Hogescholen, VITO)

De samenwerking omvatte vooral het "bestellen" van onderzoek, cf. de raamakkoorden met de Universiteit Antwerpen en VITO. De tendens is ingezet om te evolueren naar hechtere en meerdimensionale samenwerkingen (cf. GKC, nieuw raamakkoord UA, VITO meer gezamenlijke visies). Ook Waterstofnet kan tot een externe stakeholder worden gerekend.

- ✓ Ondernemerschap aanmoedigend (Trends, JCI, Vlaio, W4Work
De provincie neemt hier vooral een ondersteunende rol op (subsidies en werking).

- ✓ Andere overheden (Vlaio, steden en gemeenten, Innovatiecentrum, VVP, VVSG.).

De samenwerking met de Vlaamse overheid verloopt vooral via het Vlaams Agentschap Innoveren en Ondernemen (voor het deel ondernemerschap) dit wordt vaak geïnitieerd door de VVP.

De samenwerking met de VVSG kadert uitsluitend in het detailhandelsbeleid en kent een wisselend succes.

Intern

De belangrijkste interne stakeholders zijn: POM Antwerpen, Kamp C, Havencentrum, DEUR, DRP, DLP, DMN, DMOB en DEIS (niet-economisch)

1.3. SWOT-analyse

1.3.1. Economie

1.3.1.1. Sterktes

Sterktes (zonder IS) - intern

- De sterktes binnen het economisch beleid liggen bijna uitsluitend bij de externe diensten (POM, Kamp C en het Havencentrum en GKC) en binnen het beleid detailhandel. Sinds 2019 wordt er gewerkt aan een sterker beleid rond Ruimtelijke Economie. Allen hebben ze een doorgedreven kennis van hun respectievelijke sectoren, een toekomst duidelijke-scope en agenda en een stakeholdersnetwerk.
- Binnen DEIS is er een intern sterk netwerk met de belangrijkste beleidsdiensten diensten DRP, DMOB, TPA en DMN. Deze samenwerking is sterk ontwikkeld rond detailhandel en wordt nu doorgetrokken naar andere domeinen (bedrijvigheid, Nota Ruimte, Klimaat en energie).
- De netwerken met de externe stakeholders worden steviger

Sterktes extern

- In de provinciale incubatoren (Kamp C, Technologiehuizen, Wetenschapspark Niel en op termijn GKC wordt kwaliteitsruimte voor ondernemers gecreëerd en er is een grote expertise aanwezig en begeleiding voor doorstart van ondernemerschap.

1.3.1.2. Zwaktes

Zwaktes (enkel voor DEIS)

- Er is geen duidelijke beleids-economische agenda (uitgezonderd voor detailhandel)
- Er is geen focus op de kerntaken (uitgezonderd detailhandel en Chinabeleid)
- De in de beleidsbrief (2014-2018) opgesomde acties waren niet gedragen en concreet genoeg en stonden te ver af van de feitelijke taakstelling van de provincie.
- Er worden teveel dossiers te sporadisch opgenomen (bv. Brownfieldconvenanten, bovenlokale economie, innovatiebeleid,.)
-
- Er is te weinig expertise en capaciteit binnen DEIS/Economie
- Er is te weinig focus van actie(s)

1.3.1.3. Kansen (intern)

- Mits een kleine capaciteitsuitbreiding kan er gefocust worden op de kerntaken (zoals ruimtelijke economie)
- De vernieuwde samenwerking met de kennisinstellingen opent nieuwe kansen rond een triple-helix-samenwerkingen en de uitbouw van ecosystemen
- De dienstoverschrijdende aanpak (die de laatste jaren sterk is gegroeid) creëert kansen om sterker op het voorbereidend beleid te wegen (bv. Nota Ruimte, Klimaat en energie,)
- De nieuwe legislatuur biedt kansen voor een reorganisatie van de DEIS/Economie en een grotere focus op de kerntaken (ruimtelijke economie, innovatie en ondernemerschap.

1.3.1.4. Bedreigingen

- Vanuit DEIS/Economie: teveel intern georiënteerd blijven en de externe opportuniteiten missen (bv. Rond het Vlaams clusterbeleid)
- Te weinig (structurele) samenwerking met de externe stakeholders
- Expertise rond de kerntaken wordt teveel opgebouwd op projectbasis (cf. Energie en de energiemakelaar, grensarbeid) of is nog niet structureel verankerd (cf. Adv. Ruimtelijke economie, backoffice detailhandel)
- Wisselend Vlaams beleidskader en onduidelijkheden (bv. IHB en detailhandelwerking)
- Capaciteitstekort bij onze belangrijkste stakeholders (cf. UNIZO, VOKA, steden en gemeenten/lokale economie,)

1.3.2. Sociaal ondernemerschap

Sterktes: Rollend fonds = goede financiering Bestaande incubatoren (GKC,...) Aandacht voor het thema Brede kennis rond verschillende thema's Ondersteuning ondernemerschap (dienst economie)	Kansen: Sociaal ondernemerschap steeds belangrijker (toenemende aandacht Europa) Pakken diverse maatschappelijke problemen aan
Zwaktes: Nog te onbekend (zowel intern als extern) Eigen werking/beleid nog sterk opgedeeld in hokjes	Bedreigingen: Kleinschalig Beperkte ondernemerscompetenties Beperkt ondersteuningsaanbod Impact moeilijk meetbaar Weinig gekend bij lokale besturen

Belangrijkste stakeholders Sociaal Ondernemerschap:

- Intern: POM, DMN, Mondiaal beleid (SDG-werking), GKC, zorgeconomie
- Extern: Trividend, VERSO, SPK, The Shift, UNIZO, VOKA, Sociale innovatiefabriek, De Punt, VVSG, VLAIO, VLAJO

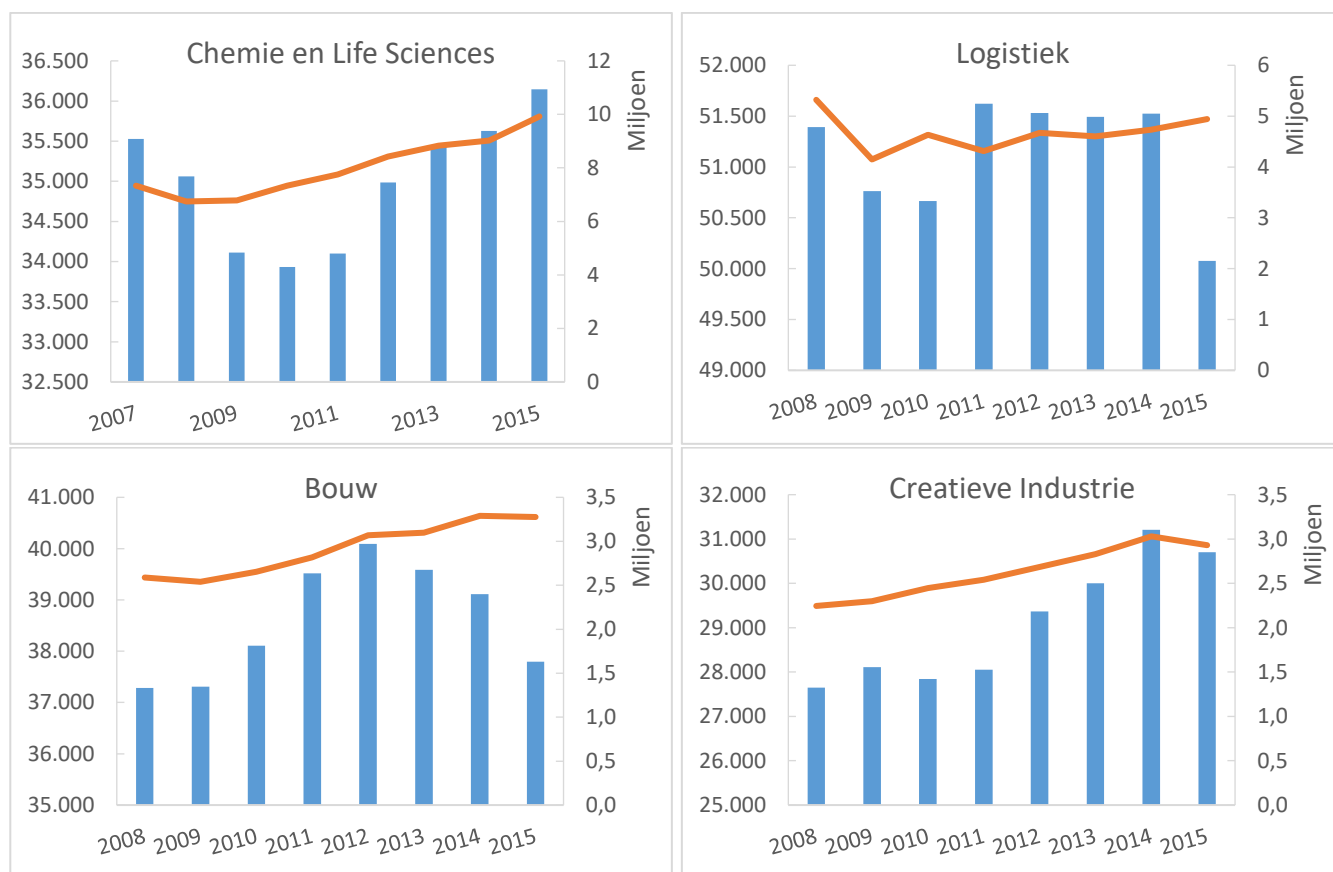
2. Speerpuntsectoren

De Universiteit Antwerpen bracht voor de provincie Antwerpen de economische speerpuntsectoren in kaart op basis van toegevoegde waarde en werkgelegenheid. De Universiteit Antwerpen lijstte de sectoren chemie en life sciences, bouw, logistiek en groothandel, metaal en zakelijke dienstverlening op als de belangrijkste speerpuntsectoren. De speerpuntsectoren logistiek en groothandel, metaal en zakelijke dienstverlening werden niet verder meegenomen in het beleid van de provincie Antwerpen. De sector van de creatieve economie werd, gelet op haar specificiteit voor de uitstraling van een regio, op vraag van de provincie Antwerpen meegenomen in de verdere analyse. De sectoren detailhandel en agrocomplex werden in aparte studietrajecten in kaart gebracht door de provincie Antwerpen (respectievelijk door de dienst Economie en Internationale Samenwerking² en de dienst Landbouw en Plattelandsbeleid).

De speerpuntsectoren waar de Antwerpse economie in uitblinkt, zijn chemie en life sciences, bouw en logistiek, creatieve industrie, detailhandel en het agrocomplex. Daarnaast hebben we ook aandacht voor de zorgsectoren. Deze economische specialiteiten van de provincie creëren welvaart en werkgelegenheid voor haar inwoners. Daarom zette de provincie het voorbije jaar weer in op deze sectoren met haar economische speerpuntbeleid. Dé speerpuntsector die de meeste toegevoegde waarde creëert is chemie en life sciences.

2.1. Algemeen

We bekijken kort 4 speerpuntsectoren en hun toegevoegde waarde en werkgelegenheid de afgelopen jaren:

Vergelijking van de evolutie in toegevoegde waarde (rood, rechter-as) en werkgelegenheid (blauw, linker-as) voor vier speerpuntsectoren in de provincie: chemie, logistiek, bouw en de creatieve industrie (Bron: Bel-first).

² Heden de dienst Economie, Innovatie en Samenleven

In deze cijfers lezen we de eerste jaren (na 2008) de invloed van de crisis. De impact hiervan was vooral merkbaar in de tewerkstellingsaantallen en minder in de toegevoegde waarde. De chemie en creatieve industrie kenden enkel een lagere groei in toegevoegde waarde, terwijl de bouw en de logistiek een absolute daling vertonen in de crisisperiode.

Bij het verder vergelijken van de speerpuntsectoren is het duidelijk dat de logistiek en de bouw het grootste aantal mensen tewerkstellen, maar de chemie blijft de koploper op vlak van toegevoegde waarde. De hoeveelheid gecreëerde werkgelegenheid en toegevoegde waarde in de creatieve industrie is het meest bescheiden van alle speerpuntsectoren (zie verder).

2.2. De speerpuntsectoren

2.2.1. Zorg economie

Zorg is een belangrijke **economische motor**. Deze sector zorgt voor 10,9% (2012) van het BBP³. Volgens het Federaal Planbureau zullen er tussen 2012-2017 zo'n 18.600 jobs in de zorgsector moeten ingevuld worden⁴.

Innovatie is een drijfveer van deze economische motor. Innovatieve ondernemingen brengen vaker nieuwe producten op de markt. Ondernemingen die bv. cateringdiensten, domotica produceren, ... trachten steeds nieuwe producten te maken gericht op de zorgbehoeften van mensen. Na de lancering van nieuw een product merken bedrijven dat ze niet aangekocht en gebruikt worden door de doelgroep (zorginstellingen, senioren,...). Hierdoor renderen de gemaakte investeringen minder en bestaat ook de kans dat bedrijven afhaken en minder durven innoveren. Dit blijkt uit de nadruk die Europese programma's nu leggen op het ook **effectief op de markt brengen** van de door gebruikers geteste producten.

Er zijn verschillende **demografische processen**, zoals de toenemende verzilvering van de bevolking, waardoor er een toename is van chronische ziektes en een stijgende zorgvraag (bv. toename van dementie). Deze demografische processen sturen ook de vraag naar een **andere en aangepaste dienstverlening op maat van cliënten**.

Tegelijk willen ouderen ook **langer zelfstandig blijven wonen**. De huidige generatie ouderen wacht niet op een traditionele instelling, zoals een woonzorgcentrum of een service-flat. De zorg wordt zo lang mogelijk uitgesteld en wanneer er dan toch zorg nodig is, wenst de nieuwe generatie "ouderen" dit anders te realiseren (kleinschalig, geïntegreerd in de omgeving, ...).

Anderzijds wordt er nu meer vertrokken vanuit de **inclusieve samenleving**, waarbij zorgbehoevenden (gehandicapten, ouderen, ...) die al dan niet in een instelling wonen een volwaardig onderdeel zijn van de samenleving. Dit betekent dat zorgbehoevenden gebruik willen maken van de voor iedereen toegankelijke voorzieningen, liefst aan huis en/of de directe omgeving. Zorg moet een meer aanvaardbare plaats krijgen in het alledaagse leven.

Hierdoor is er ook meer behoefte/vraag naar meer **informele (mantel)zorg**. Dit vraagt een geïntegreerde aanpak, waarbij de nodige aandacht wordt besteed aan de haalbaarheid van de combinatie van werk, wonen, kinderen, zorg, enzovoort.⁵ De relatie tussen wonen en zorg wordt op basis van deze maatschappelijke ontwikkelingen opnieuw gedefinieerd.

Het **veranderende financieringsbeleid** op zowel Federaal als Vlaams niveau maar ook de zesde staatshervorming heeft een impact op de financiering van belangrijke instrumenten in het zorgbeleid

³ Katrien Verschoren, zorgnet-icuro, zorg economie
https://www.dropbox.com/sh/uajndsz18fr0wk6/AAAS0S0p25ITDgICxPxvoyRla/20160225%20Innovatie%20Strategie%20%28RIS3%29_zorg economie_Katrien%20Verschoren.pdf?dl=0

⁴ Provincie Antwerpen: sociale economie 2015-2018
http://www.socialeconomie.be/sites/default/files/Beleidsbrief%20sociale%20economie%202015_2018%20definitief.pdf

⁵ Christel Van Langenhove in pilootprojecten ONZICHTBARE ZORG, innoverende zorgarchitectuur, blz. 72

zoals ziekenhuizen, woonzorgcentra,... Schaalvergroting, efficiëntie en kwaliteitsnormen dringen de wereld binnen van de socialprofit maar stelt hen ook voor de uitdaging om de 3 speelballen van kwaliteit, cliëntgerichtheid en een gezond financieel beleid in de lucht te houden. De betaalbaarheid van de zorg heeft ook een impact op de kostenstructuur van zorgorganisaties die soms hogere bijdrages moeten aanrekenen aan cliënten. De betaalbaarheid van de zorg voor de lage inkomensgroepen komt onder spanning.

Er is dus een veranderende visie op zorg (vraagsturing, versterking en krachtgericht werken) en een veranderende organisatie van de zorg (nadruk op ambulante werkingen, de uitbouw van een één loket functie, enz.).

De **algemene uitdagingen** van de zorg zijn veelzijdig:

- Geïntegreerde benadering van zorg in relatie met wonen, voorzieningen, innovatie, werk, ...
- Organiseren van (in)formele zorg in de directe (leef)omgeving.
- Streven naar zorg op maat.
- Behouden van de kwaliteit van de zorg.
- Zorgen dat de betaalbaarheid voor lage inkomensgroepen behouden blijft.
- Omgaan met versnippering van beleid tussen Federaal, Vlaams en lokaal niveau.
- ...

Het provinciaal beleid rond ondernemerschap in de zorgsector is nog in volle planfase. Echter, gelet op de tewerkstelling, het aantal vrije beroepen in de zorgsector (zie ook omgevingsanalyse Flankerend Arbeidsmarktbeleid), en de snelheid waarmee de zorginnovatie de zorgsector wijzigt, is een provinciaal beleid noodzakelijk. Meer specifiek rond ondernemerschap en innovatie kan een Kennis- en incubatiecentrum GKC een belangrijke rol spelen naar de vrije beroepen in de zorgsector. Uit cijfers van het FVB/UNIZO blijkt dat de zorgsector in de provincie Antwerpen zo'n 48.000 vrije beroepers telt (inclusief deeltijdse actieven).

De zorgsector is, van alle speerpuntsectoren, dé grootse werkgever in de provincie Antwerpen:

Op basis van een populatie van 1.115.941 mensen tussen 18 en 64 jaar, waarvan 825.526 beroepsactief in de provincie Antwerpen (in 2014), leert een snelle berekening dat 85.597 (75.693 loontrekkenden en 9.904 zelfstandigen) of **ongeveer 10.3% van de beroepsactieve Antwerpse bevolking in de zorgsector werkt.**

Hoe de zorgsector groeiende is, kan men afleiden uit de driemaandelijkse binnenlandse (Belgische) werkgelegenheidscijfers van de nationale bank in onderstaande figuur. De laatste twee jaren komen er elk kwartaal tussen de 2400 en 4900 werkzame personen bij in de gezondheids- en welzijnszorg. Daarvan is de stijging het grootst bij de werknemers. Bij zelfstandigen situeren de stijgingen zich tussen de 300 à 600 personen per kwartaal.

Het percentage actieven in de zorgsector ligt echter hoger. De zorgsector telt ook een groter aantal vrije beroepen, met name 47.961 eind 2016. Er zijn meer mannen dan vrouwen actief als vrije beroeper in de zorgsector.:

aantal verzekeringsplichtigen vrije beroepen), aard van bezigheid en geslacht

Toestand op 31 december 2016

AARD VAN BEZIGHEID									TOTAAL		
Hoofdbezigheid			Nevenbezigheid			Actief na pensioenleeftijd			Mannen	Vrouwen	Totaal
Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal	Mannen	Vrouwen	Totaal			
17.848	13.863	31.711	6.618	6.382	13.000	2.664	586	3.250	27.130	20.831	47.961

Voor een meer uitgebreide analyse verwijzen we naar de [omgevingsanalyse 'Flankerend arbeidsmarktbeleid'](#).

2.2.1.1. SWOT analyse zorg economie

INTERNE STERKTEN	INTERNE ZWAKTEN
<p>Beleid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beleidsnota mbt. deze beleidsmaterie is goedgekeurd door deputatie. <p>Instrumenten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Middelen vanuit zorginnovatiefonds. • Impulsreglement voor innovatieve projecten goedgekeurd door provincieraad. • GKC uitbouwen als een kennis- en expertisecentrum zorginnovatie en – economie. • Wetenschapspark Niel: ondersteunen starters. POM is trekker ism UA. • Opvolgen van verschillende projecten ikv Europese subsidiëringmogelijkheden <p>Netwerk:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zorgtalent: samenwerkingsverband stad Antwerpen, VDAB en provincie Antwerpen. <p>Organisatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Team van twee VTE's, binnen team inclusie en flankerend arbeidsmarkt-beleid (binnen nieuwe dienst DEIS). • GKC: personeel beschikbaar • Aanzet van werkingsmiddelen zorginnovatie voorzien in budget 2018 (<i>moet nog goedgekeurd worden</i>). 	<p>Beleid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Beperkte (kwantitatieve) kennis van zorg economie (bv. welke bedrijven zijn hierrond bezig?, ...). • Gebrek aan beschikbare betrouwbare bronnen/cijfers <p>Instrumenten:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Het dissemineren en implementeren van de resultaten van de impulsprojecten. • Zorginnovatiefonds is niet-recurrent • GKC: Het afstemmen en beantwoorden van alle noden is precair: het gebouw, didactische en facilitaire ondersteuning zijn een belangrijke factor voor het slagen van de ontwikkeling van GKC als kennis- en expertisecentrum. <p>Organisatie:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Onduidelijke financiering werkingsmiddelen arbeidsmarkt / niet voorzien in BBC. • Nood aan verdere personeelsinzet • Nood aan organisatie/beheersstructuur (afhankelijk van programma) • Beperkte afstemming/samenwerking met andere grondgebonden thema's (wonen, aangepast vervoer, sociale economie, ...)
EXTERN: OPPORTUNITEITEN	EXTERN: BEDREIGINGEN
<ul style="list-style-type: none"> • Economische insteek van zorg: onontgonnen en actueel verhaal met vele mogelijkheden (vertalen naar Vlaanderen, gemeenten) • HCNK en mogelijkheden voor uitbouw in kader van streekbeleid Rivierenland (kunnen we hoge verwachtingen inlossen?) 	<ul style="list-style-type: none"> • Zorgorganisaties: versnipperd in verschillende belangen- en zuilengroepen. • Complexiteit aan aanbod zorgrichtingen onderwijs • Samenwerking met sommige partners loopt niet altijd vlot. Er is nood aan een duidelijkere rol-, taak- en tijdsverdeling.

<ul style="list-style-type: none"> • Samenwerkingsovereenkomsten met de Vlaamse overheid (promotie zorgberoepen) en organiseren hierbinnen Platform ter promotie van de zorgberoepen (provinciale overlegstructuur) • Europese subsidiemogelijkheden op vlak van zorgeconomie en arbeidsmarkt. • Belangrijke stakeholders zijn vragende partij voor uitbouwen van netwerk en komen tot een partnerschap Voorbeeld GKC: Potentiële partners zijn vragende partij voor het creëren van samenwerking: UA zoekt samenwerkingen met organisaties als VDAB en Unizo maar heeft daar geen eigen contacten. • Potentiële gebruikers van Testlab hebben grote vraag. In huidige oefenruimtes is te weinig actuele technologie, capaciteit, begeleiding, ... • ... 	<ul style="list-style-type: none"> • Zorgorganisaties en bedrijven zijn twee aparte werelden, zowel op inhoudelijk als organisatorisch vlak. • Technologie: acceptatie van technologische ontwikkeling in zorgorganisaties • De vragen van de verschillende partners en potentiële gebruikers zijn zeer specifiek en verschillend per doelgroep. • Zoveel aanknopingspunten, maar hoe structureren? • ...
---	--

2.2.2. Chemie & life sciences

2.2.2.1. Chemie & life science

De Universiteit Antwerpen omschreef de chemische- en life sciencesector als volgt: "De Antwerpse chemische en life sciences-industrie heeft een heterogeen karakter, met als belangrijkste subsectoren de aardolieraffinage, de basischemie en de farmaceutische industrie. Deze sectoren zijn ruimtelijk verspreid over de provincie in sterk geconcentreerde specifieke productiepolen. Zo ligt het zwaartepunt van de aardolieraffinage en basischemie in de Antwerpse havengebied en langs het Albertkanaal op de as Antwerpen-Tessenderlo. De farmaceutische industrie bevindt zich voornamelijk in Klein-Brabant en in de Kempen. Naast de kunststoffenverwerking vindt men echter ook talrijke bedrijven in alle takken van de chemie verspreid over de provincie. (UA Eindrapport 2014, pp. 30)

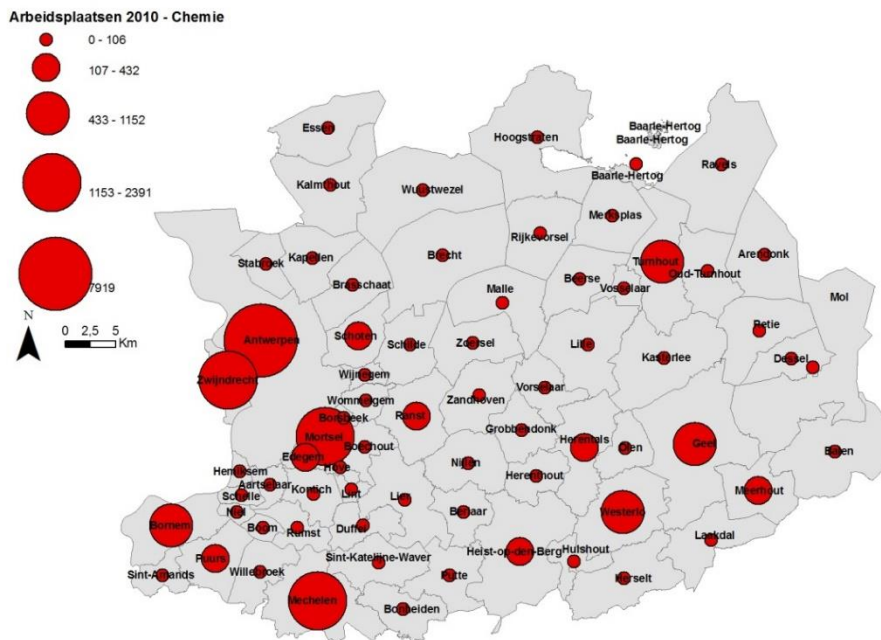
De brede chemie & life sciences was in 2015 goed voor zo'n 36.145 arbeidsplaatsen en een toegevoegde waarde van 9,9 miljard euro in de provincie Antwerpen.". (Cijfers per 31 december 2015 (bron: economische barometer-NBB))

Chemie en life sciences (toegevoegde waarde) in €	
Provincie Antwerpen	9.921.762
Arrondissement Antwerpen	5.385.432
Arrondissement Kempen	3.614.097
Arrondissement Mechelen	922.233
Chemie en life sciences (werkgelegenheid)	
Provincie Antwerpen	36.145
Arrondissement Antwerpen	18.014
Arrondissement Kempen	11.185
Arrondissement Mechelen	6.946

De chemie blijft de koploper op vlak van toegevoegde waarde. In meer recente jaren is de chemie de enige sector met een significante stijging in toegevoegde waarde en werkgelegenheid. Van 2010 tot en met 2015 zijn er 2452 jobs bijgekomen in de Vlaamse chemiesector, waarvan 2211 of 90% in de provincie Antwerpen. Bijgevolg steeg het aandeel van de provincie Antwerpen in de totale toegevoegde waarde van de Vlaamse chemiesector van 65% tot 68% over dezelfde periode. 54% van de totale toegevoegde waarde wordt gerealiseerd in arrondissement Antwerpen. Dit is voornamelijk gelinkt aan de prominente aanwezigheid van de aardolieraffinage en basischemie in de Antwerpse haven.

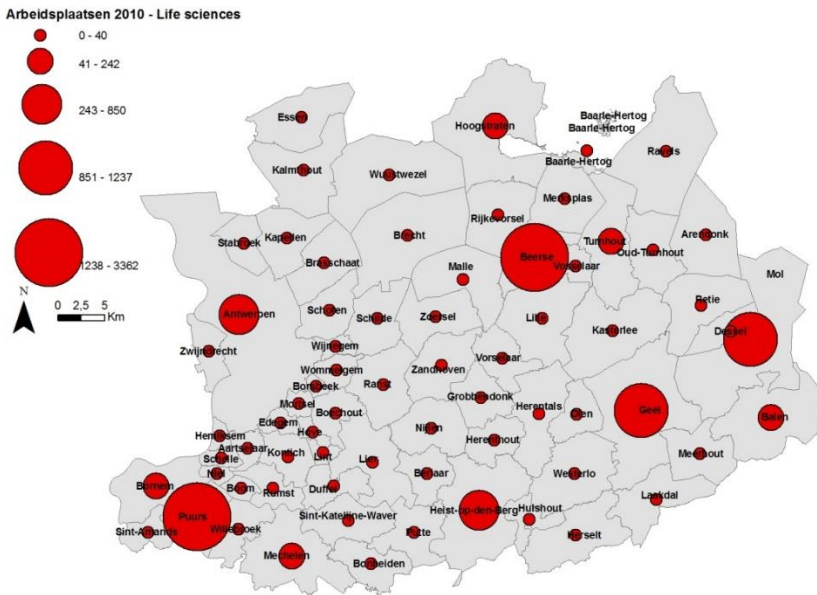
De chemische- en life sciencesector zijn ook belangrijke werkgevers in de provincie Antwerpen. De provincie Antwerpen heeft met meer dan 50% van de werkgelegenheid in de chemische sector het hoogste aandeel binnen Vlaanderen. Iets meer dan één derde van de werkgelegenheid in de chemische sector vindt men terug in de basischemie, meer dan één vierde van de werkgelegenheid in de sector vindt men terug bij de farmaceutische industrie en de rubber- en kunststoffen industrie zorgt voor ongeveer 10% van de werkgelegenheid binnen de sector.

Aanwezigheid chemische sector in de provincie/arbeitsplaatsen in 2010 (UA, 2014, pp.29)

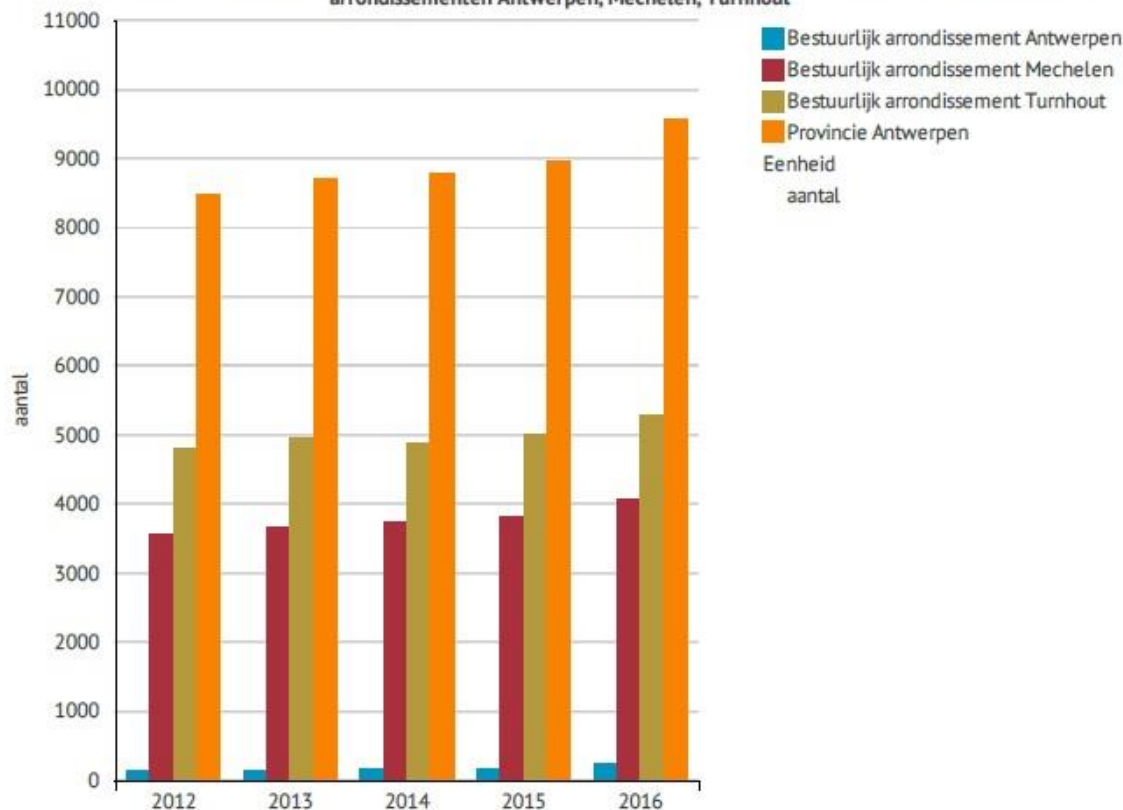
Arbeitsplaatsen in de chemische en sector in de provincie Antwerpen, bron: RSZ, gedecentraliseerde statistieken

Aanwezigheid lifesciencesector in de provincie/arbeidsplaatsen in 2010 (UA, 2014, pp.30)

Arbeidsplaatsen in de life sciences in de provincie Antwerpen, bron: RSZ, gedecentraliseerde statistieken

tewerkstelling per NACE-sector en statuut Vervaardiging van farmaceutische grondstoffen en producten - Bestuurlijk arrondissementen Antwerpen, Mechelen, Turnhout

Bron: RSZ & RSVZ | provincies.incijfers.be

2.2.2.2. SWOT-ANALYSE

2.2.2.2.1. Chemie

Sterkte	Zwakte
<ul style="list-style-type: none"> - Een unieke locatie in het hart van Europa gecombineerd met de nabijheid van het logistieke platform (weg, spoor, water, pijpleiding) van de haven van Antwerpen. - Concentratie van hoogwaardige bedrijven op wereldniveau in zowel de basis- en fijnchemie als de farmaceutische industrie. Sterke en gedifferentieerde waardeketens door het samenspel van grote, middelgrote en kleine ondernemingen. - Een sterke expertise en knowhow met groot O&O-potentieel binnen de cluster (vb. competentiecentra op vlak van product- en procestechologie). - Installaties op wereldniveau (afvalverwerking, energie en veiligheid). 	<ul style="list-style-type: none"> - Het geringe groeipotentieel van (de vraag naar) 'commodities', en de shift van productiecapaciteit naar Azië en het Midden-Oosten. - Het negatief imago van de chemische industrie met een impact op de aantrekkingskracht voor talentvolle jongeren. - Hoge loonkost, speelt een rol bij het nemen van herallocatie en/of uitbreidingsbeslissingen. - Stijging van energie- en milieukosten. - Ondanks de unieke locatie is de capaciteit op de belangrijkste verkeersaders in de provincie Antwerpen overschreden, dit is van belang bij de bereikbaarheid (zowel voor werknemers als leveranciers) en de transportsnelheid van producten. - Te weinig stimulering multimodaliteit (ook op EU-niveau), concurrentiekracht transport via (binnen)water en/of trein is nog onvoldoende.

<ul style="list-style-type: none"> - Aanwezigheid van dienstverleners met niche-expertise (logistiek, distributie advanced control, productie, afvalverwerking). - Pioniersrol op het vlak van duurzame chemie. - Een hoog niveau van onderwijs, aanwezigheid van gemotiveerde en hooggekwalificeerde arbeidskrachten. - Aantrekkelijke fiscale incentives voor buitenlandse investeerders en ondersteunende houding van de federale en regionale overheden. - Aanwezigheid van historische ruimte binnen chemische cluster (vb. co-siting) 	
<p>Opportunititeit</p> <ul style="list-style-type: none"> - Een stijgende vraag naar meer hightech en duurzame producten. - Verdere ontwikkeling van geïntegreerde waardeketens (energie, nutsvoorzieningen, diensten, logistiek) door (horizontale & verticale) samenwerkingsverbanden. - Oprichting van compentiecentra (SIM, Plasticvision, CMI) om technische expertise en O&O-kennis te verankeren en versterken. - Aanwezigheid van een uitgewerkt platform (FISH) rond duurzame chemie met verschillende actoren uit de provincie Antwerpen. - Crisis kan opportuniteit zijn voor de Antwerpse cluster in een Europees perspectief (verdwijnen van stand alone plants). 	<p>Bedreiging</p> <ul style="list-style-type: none"> - Complexe regulering rond milieu, energie en duurzaamheid. - Instabiele energievoorziening. - Delokalisatie van downstream-gebruikers (vb. shale gas in VS) - Vergrijzende arbeidsmarkt en onvoldoende nieuw talent. - Een dalende trend in de instroom in de natuurwetenschappen (dit hangt samen met negatieve imago en 'onzichtbaarheidscomplex' van de sector). Gevolgen voor de beschikbaarheid van arbeidskrachten (zowel kwantitatief als kwalitatief) - Onvoldoende financieel draagvlak bij KMO's om de stijgende kosten van O&O te financieren. - Gebrek aan overkoepelend kenniscentrum rond chemie en versnippering van de onderzoeksactiviteiten, gebrek aan afstemmingsmechanismen - Gebrek aan beslissingscentra en hoofdkwartieren binnen de provincie Antwerpen --> geringe verankering van bedrijven? - Mobiliteit

2.2.2.2.2. Life Sciences

<p>Sterkte</p> <ul style="list-style-type: none"> - Concentratie van hoogwaardige bedrijven op wereldniveau in de farmaceutische industrie. Sterke en gedifferentieerde waardeketens door het samenspel van grote, middelgrote en kleine ondernemingen. - Aanwezigheid van dienstverleners met niche-expertise (klinische setting, logistiek, distributie advanced control, productie). - Een sterke expertise en knowhow met groot O&O-potentieel binnen de cluster (farmaceutische 	<p>Zwakte</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het geringe groeipotentieel van (de vraag naar) 'commodities', en de shift van productiecapaciteit naar Azië en het Midden-Oosten. - Hoge loonkost, speelt een rol bij het nemen van herallocatie en/of uitbreidingsbeslissingen.
--	---

<p>onderzoekscentra, publieke kennisinstellingen zoals VIB en UA).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hoge O&O-uitgaven door verschillende grote, middelgrote en kleine 'life sciences'- bedrijven in de provincie Antwerpen - Een hoog niveau van onderwijs, aanwezigheid van gemotiveerde en hooggekwalificeerde arbeidskrachten. - Aantrekkelijke fiscale incentives voor buitenlandse investeerders en ondersteunende houding van de federale en regionale overheden. - Het positief imago van de farmaceutische industrie met een impact op de aantrekkingskracht voor talentvolle jongeren. - Toegang tot patiënten voor klinische studies. 	
<p>Opportunititeit</p> <ul style="list-style-type: none"> - Een toenemende zorgvraag naar bepaalde farmaceutische en biotechnologische producten (vergrijzing, ...). - Verdere ontwikkeling van geïntegreerde waardeketens (energie, nutsvoorzieningen, diensten, logistiek) door (horizontale & verticale) samenwerkingsverbanden. - Oprichting van compentiecentra (CMI) om technische expertise en O&O-kennis te verankeren en versterken. - Aanwezigheid van een platform (VIB) rond biotechnologie met actoren uit de provincie Antwerpen. - Nieuwe business modellen binnen de farmaceutische en biotechnologische sectoren □ ondersteuning van 'open innovatie' en netwerkvorming 	<p>Bedreiging</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vergrijzende arbeidsmarkt en onvoldoende nieuw talent. - Een dalende trend in de instroom in de natuurwetenschappen (dit hangt samen met negatieve imago van de sector). Gevolgen voor de beschikbaarheid van arbeidskrachten (zowel kwantitatief als kwalitatief) - Onvoldoende financieel draagvlak bij KMO's om de stijgende kosten van O&O te financieren. - Gebrek aan beslissingscentra en hoofdkwartieren binnen de provincie Antwerpen. - Geringe verankering van grote farmaceutische bedrijven.

2.2.2.3. Stakeholders DEIS/Economie

Extern

✓ Chemie en life sciences Catalisti (occasioneel), Universiteit Antwerpen, VITO, KdG Hogeschool De samenwerking verloopt rond onderzoeksopdrachten en binnen het kader van de VN Delta. Er is geen samenwerking met de partners binnen BlueChem.

Intern

Enkel via POM, (en het Wetenschapspark), het Havencentrum en KAMP C is DEIS een "tweedelijns-stakeholder rond Chemie en life sciences. Met DEUR is er afstemming over Europese projectfinanciering van derden.

<p>Sterkte</p> <ul style="list-style-type: none"> - Binnen de VN Delta worden deze sectoren meegenomen. - Binnen DEIS kan er flexibel worden gewerkt rond de ondersteuning van deelprojecten voor de chemische sector (onderzoeksondersteuning in geringe mate) en de zorgsector (via het team Zorg en sociale economie) 	<p>Zwakte</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er is geen samenwerking /overleg met de chemische sector en farmaceutische sector vanuit DEIS - Er is binnen DEIS/Economie geen expertise rond deze speerpuntsectoren
---	---

<ul style="list-style-type: none"> - Via POM wordt samengewerkt in het Wetenschapspark en occasionele projecten ("We are CHEMISTRY", HiMVest, ...) 	<ul style="list-style-type: none"> - Er is binnen DEIS/Economie geen innovatiebeleidsvisie voor deze speerpuntsectoren (uitgezonderd zorgeconomie)
<p>Opportuniteit</p> <ul style="list-style-type: none"> - De expertise rond zorgeconomie binnen DEIS kan opgebouwd worden.). - De provincie kan een faciliterende taak opnemen rond cross sectorale samenwerking en triple-helix binnen ecosystemen (bv. Chemie en Bouwsector, ...) - Samenwerking met BlueChem zal aan de provincie worden voorgesteld (via UA). - samenwerking met het Innovatiecentrum kunnen nieuwe opportuniteiten worden gevonden. - Voor zorgeconomie is er een actieplan rond ondernemerschap in de maak. 	<p>Bedreiging</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gebrek aan interne expertise binnen DEIS/Economie - Gebrek aan financiële ondersteuningsmiddelen om daadwerkelijk te participeren in ecosystemen voor deze speerpuntsectoren. - Belangrijkste stakeholder vragen geen rol/taakstelling voor de provincie (voor het deelgebied economie en innovatie) - Vlaanderen neemt een prominente overheidsrol op voor de "grootindustrie" in deze sectoren, wat een taakstelling voor de provincie minder noodzakelijk maakt

2.2.3. Haven & logistiek

De Antwerpse haven is voor de stad met stip de belangrijkste bron van tewerkstelling. Van de 55.515 personen die in het havengebied aan de slag zijn, komt één op drie uit de stad zelf. 38,3 procent woont in de andere Antwerpse randgemeenten.

De haven en de logistieke sector kampen al jaren met een structureel tekort aan geschikte arbeidskrachten, in het bijzonder voor logistieke en maritieme bediendenfuncties. Om deze goederenstroom in goede banen te leiden, heeft de sector nood aan goed opgeleide werknemers. Deze zijn echter moeilijk te vinden. Bovendien zorgen technologische ontwikkeling en globalisering voor een toenemende complexiteit van deze functies, wat de zoektocht naar geschikte kandidaten niet eenvoudiger maakt.

De logistieke sector in de provincie Antwerpen is sterk aanwezig met 50.077 arbeidsplaatsen. De bedrijven in de provincie Antwerpen produceerden een toegevoegde waarde van meer dan 4,9 miljard euro in 2015.

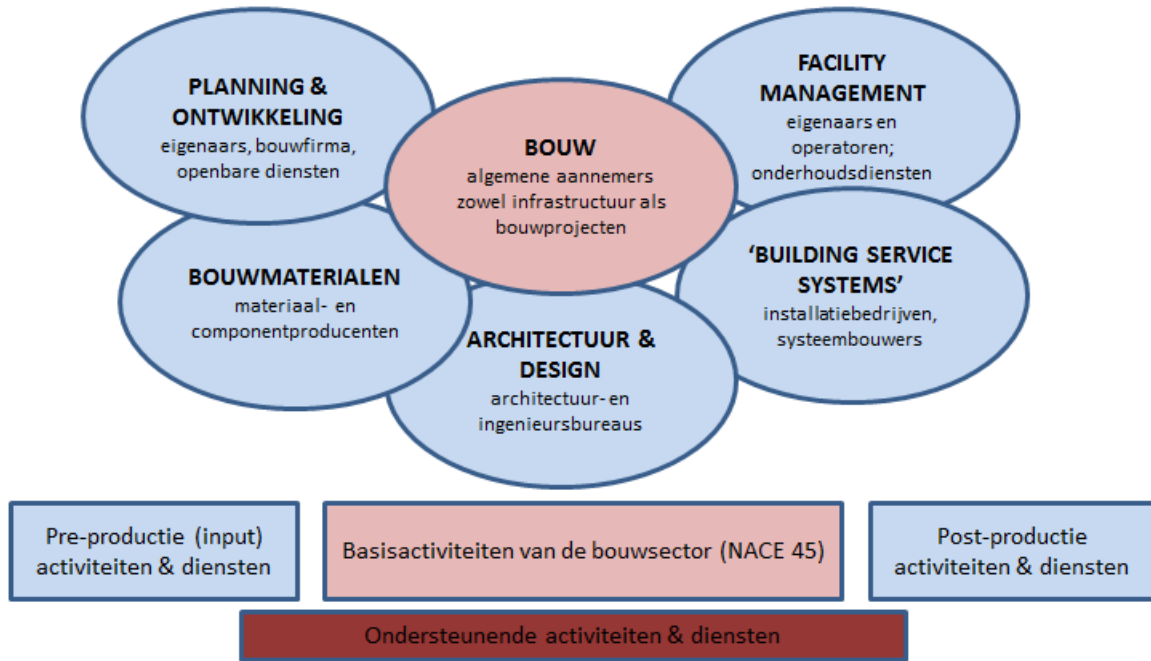
2.2.3.1. SWOT-analyse

Zie [analyse bij 'flankerend arbeidsmarktbeleid'](#)

2.2.4. Bouwsector

De Universiteit Antwerpen omschreef de bouwsector als volgt: "De bouwsector omvat tal van actoren die samen de bouwcluster vormen. Het gaat hier om producenten en leveranciers van bouwmaterialen en -systemen, kleine zelfstandige ondernemers, grote bouwpromotoren en ontwikkelaars, aannemers van ruwbouw-, installatie-en voltooiingswerken, architecten, studie-en ingenieursbureaus, enzovoort. Deze bedrijven werken in diverse niches zoals o.a. wegenbouw, utiliteitsbouw, particuliere woningbouw, bagger-en bodemsaneringswerken, materiaalproductie, energieproductie, enz. De bouwsector is in hoofdzaak een lokaal gebonden activiteit (uitgezonderd de baggerwerken waarin Vlaamse ondernemingen een wereldspeler zijn, n.v.m.r.)- en traditioneel een conjunctuurgevoelige sector." (UA, eindrapport pp.61)

De bouwsector kan dan ook worden beschouwd als een verzameling van verschillende "disciplines". Schematisch

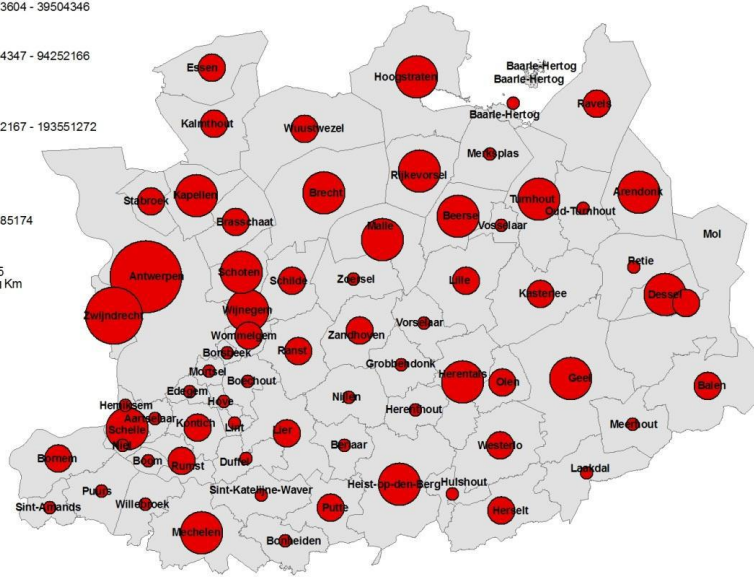
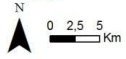
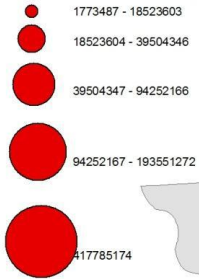
Afbakening van de bouwsector, bron: Asikainen & Squicciarini, 2009

De bouwsector heeft een hoge verhouding aan zeer kleine bedrijven (met 10 werknemers of minder) en een groot deel eenmansbedrijven. Deze fragmentatie (met zijn gefragmenteerde besluitvormingsproces heeft (negatieve) gevolgen op het gebruiken van en experimenteren met nieuwe technologieën, nieuwe concepten, nieuwe materialen en op de absorptie van kennis en informatie (bron: UA sectorprofielen pp. 63).

De economische waarde van de bouwsector lezen we af in de omzet en netto toegevoegde waarde:

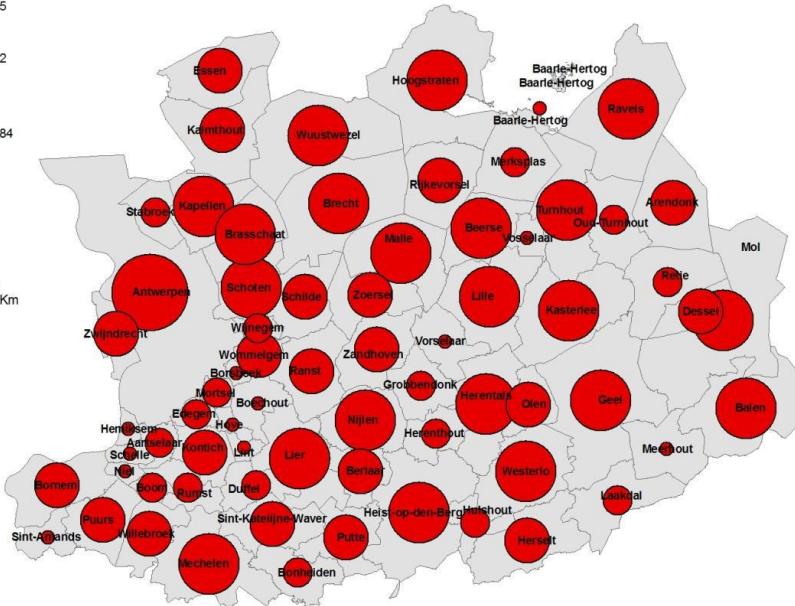
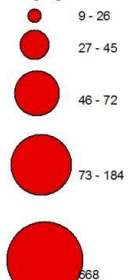
- Omzet bouwsector: 12.456.326.000 €
- Netto toegevoegde waarde: 5.369.403.000 €
(Cijfers per 13 februari 2018 - bron: Belfirst)

Toevoegde waarde 2010 (€) - Bouw

Bron UA sectorprofiel pp 76

Vestigingen 2010 - Bouw

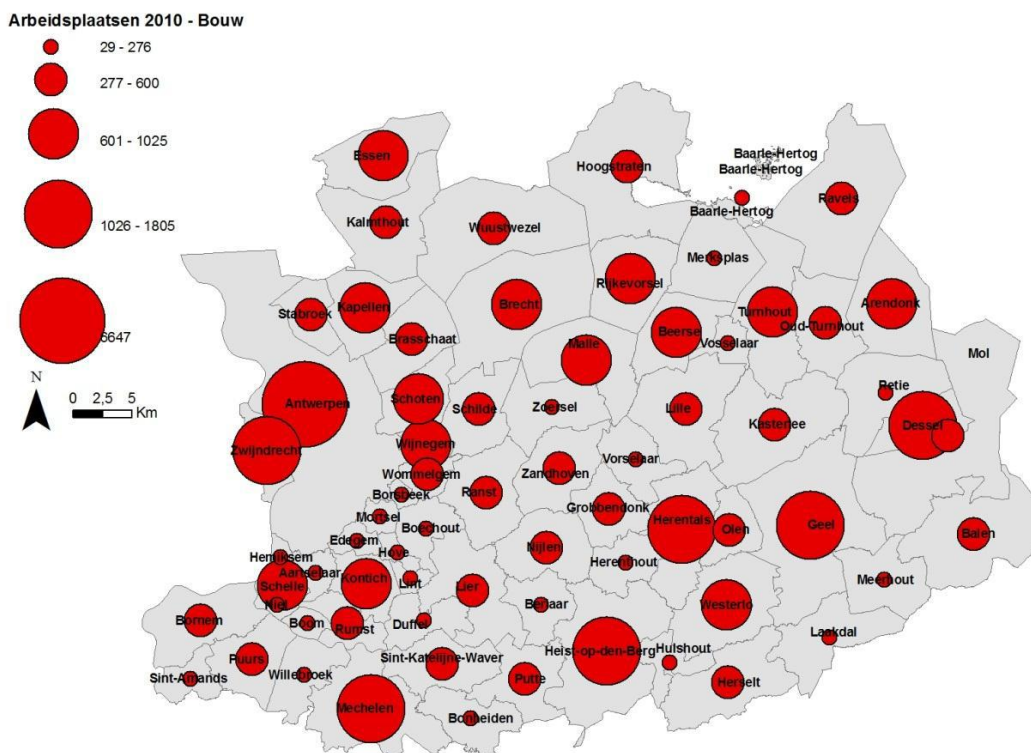

Bron UA sectorprofiel pp 76

De bouwsector is goed voor een 50.000-tal arbeidsplaatsen in de provincie Antwerpen. In 2016 zijn de arbeidsplaatsen t.o.v. 2012 licht gedaald.

Tewerkstelling in de bouw (NACE)	2012	2016
Arrondissement Antwerpen	25.727	25.467
Arrondissement Mechelen	7.430	7.465
Arrondissement Turnhout	17.831	16.610
Provincie Antwerpen	50.988	49.542
Gewest Vlaams Gewest	183.747	178.369
Bron: RSZ & RSVZ provincies.incijfers.be		

Aantal zelfstandigen in de bouwsector en aantal ondernemingen (naar met grootte-intervallen)

Bron: UA sectorprofiel pp. 75

2.2.4.1. SWOT Bouwsector

<p>Sterkte</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het economische belang van de sector in termen van toegevoegde waarde en tewerkstelling in de provincie Antwerpen. - De bouwsector is hoofdzakelijk gericht op de binnenlandse markt. - De groeiende deelname van de Belgische bouwbedrijven aan internationale projecten. - Innovaties op het vlak van nieuwe technologieën: biomassa, geothermie, domotica. - Sterke aanwezigheid van kennisinstellingen die werken rond onderwerpen in de bouwindustrie (KDH, De Nayer, KH Kempen, VITO, Kamp C) 	<p>Zwakte</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hoge verhouding zeer kleine bedrijven fragmentatie, implicaties voor het gebruik van nieuwe technologieën en de absorptie van kennis en informatie - Het tekort aan geschoold personeel binnen bepaalde beroepen. - Imagoprobleem - Zwartwerk en het groeiende belang van buitenlandse onderaanneming. - De lagere investeringsgraad ten opzichte van de andere economische sectoren
<p>Opportuniteit</p> <ul style="list-style-type: none"> - De mogelijkheid een beroep te doen op publiek-private partnerschappen voor de financiering van grote infrastructuurprojecten - De geleidelijke omzetting van de vereisten van de richtlijn "Energieprestatie van de gebouwen" in de nationale wetgeving, kan de markt voor duurzaam bouwen en de renovatiemarkt stimuleren. - Het bestaan van fiscale voordelen en de verlenging van de maatregelen van het herstelplan ondersteunt de sector verder. - De demografische groei, de vergrijzing van de bevolking, de stijging van het aantal eenoudergezinnen, enz. openen nieuwe perspectieven voor de bouwsector. - Ondersteuning en stimulering innovatie door de overheid door middel van 'innovatief aanbesteden' (vb. nieuw Provinciehuis, renovatie van scholen en overheidsgebouwen) 	<p>Bedreiging</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het tekort aan geschoold personeel met het oog op de nodige competenties die nieuwe technologieën met zich meebrengen. - Laag niveau van overheidsinvesteringen (afhankelijkheid weg- en waterbouwwerken). - Trage toepassing van innovatie in bouwondernemingen (vb. 10-jarig aansprakelijkheid zal innovatie afremmen)

2.3.1. Stakeholders DEIS/Economie:

2.2.3.2.1. Extern

DEIS/Economie heeft geen stakeholdersrelaties met de bouwsector en haar vertegenwoordigers (de laatste daten van 2012)

2.2.3.2.2. Intern

KAMP C

<p>Sterkte</p> <ul style="list-style-type: none"> - Binnen DEIS/Economie is er vandaag geen bouwsector – beleid. Dit verloopt volledig via Kamp C. 	<p>Zwakte</p> <ul style="list-style-type: none"> - Er is geen samenwerking /overleg met de bouwsector - Er is binnen DEIS/Economie geen expertise rond deze speerpuntsector - Er is binnen DEIS/Economie geen innovatiebeleidsvisie voor deze speerpuntsector
<p>Opportunititeit</p> <ul style="list-style-type: none"> - Binnen de Klimaat en Energie-werkgroep staat circulaire economie mede-centraal. Dit biedt kansen om meer in te zetten op ondernemerschap binnen de circulaire economie (faciliterend) - Binnen het energiebeleid (warmtenetten, geothermie,...) komen kansen voor een samenwerking met de bouwsector (via Kap C) 	<p>Bedreiging</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gebrek aan interne expertise binnen DEIS/Economie - Gebrek aan financiële ondersteuningsmiddelen om daadwerkelijk te participeren in ecosystemen voor deze speerpuntsectoren. -

Agrocomplex

Landbouw is slechts één schakel in de hele voedingsketen. Landbouw, leveranciers, verwerkende bedrijven, handel en distributie vormen samen het agrocomplex. Zo'n 31 % van het grondgebied van de provincie wordt gebruikt als cultuurgrond voor het telen van gewassen. Dit is weinig in relatie tot de andere provincies. Echter, de bruto toegevoegde waarde die gerealiseerd wordt door onze landbouw is hoog in relatie tot het grondgebruik. Dit duidt op een relatief intensief grondgebruik. Het was in 2015 goed voor 22.227 jobs en creëerde een toegevoegde waarde van 2,3 miljard euro.

De speerpuntsector Agrocomplex wordt verder uitgewerkt in de omgevingsanalyse van DLP.

2.2.5. Detailhandel

De detailhandelssector is het laatste decennium erg geëvolueerd. De provincie Antwerpen is dé winkelprovincie van Vlaanderen. Het Kennisnetwerk detailhandel, een samenwerkingsverband tussen de 5 Vlaamse provincies maakt elk jaar een gedetailleerde feitenfiche per gemeente. Deze fiches kunnen geraadpleegd worden op de website www.provinciesincijfers.be

Zowel naar ondernemerschap als naar werkgelegenheid is dit een zeer belangrijke economische sector in de provincie Antwerpen. Zo'n 30% van de Vlaamse werkgelegenheid in de detailhandel en de horeca vinden we terug in de provincie Antwerpen.

Voor detailhandel werd er in het kader van de interprovinciale studie reeds een SWOT-analyse gemaakt. Enkel aandachtspunten en conclusies uit de studie (voor de Provincie Antwerpen). De algemene conclusie van IdeaConsult was: *""In het algemeen kan gesteld worden dat de detailhandel in de provincie Antwerpen relatief sterk is. Ten opzichte van andere provincies is sprake van een omvangrijk aanbod, met enkele sterke aanbodclusters met een bovenprovinciaal verzorgingsgebied. Niet alle evoluties in de afgelopen vijf jaar zijn echter positief: er is meer winkelvloeroppervlakte bijgekomen dan de toename van de marktomzet voor fysieke winkels rechtvaardigt en dit vooral in perifere gebieden. Daarnaast is in veel kernwinkelgebieden onvoldoende geïnvesteerd, waardoor de kwaliteit en aantrekkelijkheid is afgenomen. Hierdoor is de leegstand in vooral de binnengemeentelijke winkelclusters in snel tempo toegenomen." (pp.71).*

In deze studie werd een algemene SCOT-analyse gemaakt voor de detailhandel in de provincie Antwerpen. Enkele aandachtspunten uit deze SWOT-analyse zijn:

STERKTES:

- ✓ *De tewerkstelling in de detailhandel en horeca is goed geëvolueerd. De bijna 100.000 arbeidsplaatsen in de detailhandel en horeca vormen 22,3% van de gehele tertiaire tewerkstelling in de provincie.*
- ✓ *De provincie Antwerpen biedt het hoogste aanbod van winkels en winkelvloeroppervlakte van alle provincies: 3,5 mln. m² van de in totaal 12,7 mln. m² in Vlaanderen. Vanuit het perspectief van de consument is dit gunstig. Het aanbod per 1.000 inwoners (excl. leegstand) ligt op het Vlaams gemiddelde.*
- ✓ *De toename van het aanbod is de afgelopen jaren niet excessief geweest en ligt rond het Vlaams gemiddelde. De grootste stijging ligt bij de dagelijkse goederen (+11,6% in 6 jaar).*
- ✓ *De provincie heeft met de stad Antwerpen twee zeer belangrijke winkelconcentraties binnen haar grenzen: het kernwinkelgebied van de stad (220.000 m² wvo) en de grootschalige cluster langs de A12 (134.000 m² wvo).*
- ✓ *In de provincie Antwerpen is sprake van gemiddeld relatief grotere winkeloppervlakten ten opzichte van andere provincies, wat positief is voor de vestigingsmogelijkheden van (nieuwe) winkels. Het aandeel van de grootschalige winkels aan de A12 vormt hiervoor een belangrijke verklaring.*
- ✓ *De provincie Antwerpen kent een hoge koopbinding ten opzichte van de andere provincies. Daarnaast heeft het een relatieve sterke aantrekkingskracht op inwoners van de provincie Vlaams-Brabant en in iets mindere mate vanuit Oost-Vlaanderen.*

ZWAKTES:

- ✓ *Buiten de steden Antwerpen en Mechelen, is sprake geweest van een toenemende vergrijzing. Dit verklaart een lichte verschuiving van het niet-leegstaande winkelaanbod van de kleinere kernen en buurten naar de grotere winkelclusters in en nabij de grote steden.*
- ✓ *De verjonging in de twee grootste steden binnen de provincie lijkt een positief punt, maar betreft gemiddeld een minder koopkrachtig publiek (zie de welvaartsindexen van Antwerpen (85,54 en licht dalend) en Mechelen (98,12 en licht toenemend)).*
- ✓ *De provincie Antwerpen kent een relatief grote leegstand van 281.000 m² (8,5%) en is zowel absoluut als relatief bij de hoogste van de provincies. Ook de leegstand per 1.000 inwoners is relatief hoog.*

KANSEN

- ✓ *De toenemende bevolkingsdiversiteit biedt kansen voor een breder aanbod aan detailhandel en horeca. Dit kan ook leiden tot gespecialiseerde aanbodclusters, wat de trekkracht ook van buiten de provinciegrenzen kan doen toenemen.*
- ✓ *De toenemende inkomensstijging binnen de provincie als geheel zal een positieve invloed hebben op de vitaliteit van de detailhandel en horeca. Dit moet niet direct uitgelegd worden als mogelijkheid voor een grootschalige toename het aanbod, maar eerder als een beperking van de druk op de fysieke winkels (zie bedreigingen).*
- ✓ *De verwachte (beperkte) toename van het aanbod zal ook leiden tot een verdere toename van de werkgelegenheid. Er kan wel een sprake zijn van een lichte verschuiving in de aard van de werkgelegenheid, van winkelpersoneel naar logistiek personeel als gevolg van de verwachte verschuiving binnen de verkoopkanalen.*

- ✓ *De verwachte druk op de markt voor fysieke winkels leidt tot een verhoogde concurrentiedruk. Dit kan echter ook leiden tot innovatieve winkelconcepten, nieuwe producten en onderscheidende winkelgebieden.*

BEDREIGINGEN

- ✓ *De trend naar schaalvergroting zal naar verwachting ook de komende jaren verderzetten. Dit is voor de consumenten gunstig, maar zal leiden tot een verminderde aantrekking van kernwinkelgebieden als vestigingslocatie voor bepaalde winkels.*
- ✓ *Ook het aandeel van filialen zal blijven toenemen. Ook dit is voor de consumenten aantrekkelijk, maar geeft (kern)winkelgebieden minder mogelijkheden tot het creëren van onderscheidend vermogen.*
- ✓ *Het aanbod van nieuwe winkelvloeroppervlakte zal de komende jaren nog verder toenemen. Wel zal dit in duidelijk mindere mate plaatsvinden dan het laatste decennium. Mede door voornoemde trends zal het extra aanbod vooral perifeer gesitueerd zijn, wat de positie van de (kern)winkelgebieden verder onder druk zet.*
- ✓ *Het totale marktomzetvolume voor fysieke winkels dreigt de komende jaren verder onder druk te komen. Dit vooral als gevolg van de toenemende aankopen via internet. Bovenop de verwachte uitbreiding van het totale winkelvloeroppervlakte zal dit leiden tot een daling van de vloerproductiviteit (omzet per m² winkelvloeroppervlakte), die overigens al decennia plaatsvindt.*
- ✓ *Het aandeel van (en aantal) zelfstandigen zal ook in de provincie Antwerpen verder onder druk komen. Dit mede als gevolg van voorgaande evoluties, maar ook als gevolg van het gebrek aan voldoende opvolging van de vergrijzende populatie winkeliers.*
- ✓ *Voorgaande verwachte evoluties zullen leiden tot extra leegstand in veel winkelgebieden. Vooral binnengemeentelijke aanbodclusters komen onder druk, omdat het daar moeilijker is zich te organiseren om de aantrekkingskracht te vergroten (in tegenstelling tot perifere locaties die troeven hebben zoals gratis en gemakkelijk parkeren alsook een goede autobereikbaarheid)*
- ✓ *Vooraf kleinere aanbodclusters zullen verder onder druk komen, omdat hun kleine aanbodvolume als geheel steeds meer als onaantrekkelijk wordt ervaren door de steeds meer (keuze)eisende consument. De (kern)winkelgebieden van middelgrote en kleine gemeenten, alsmede de buurtcentra in grotere steden merken dit nu al en zullen dit ook blijven ervaren.”*

In deze SWOT-analyse ontbreken de twee belangrijke aandachtspunten:

1/ Autonomie van gemeenten vraagt nog méér capaciteitsondersteuning vanuit de provincie:

- ✓ *Verantwoordelijkheid op alle terreinen, ook detailhandel en lokale economie, vallen volledig onder bevoegdheid van de steden en gemeenten (cfr. Decreet Integraal Handelsplandbeleid-IHB). Echter, veel gemeenten hebben geen ambtenaar lokale economie (of deze beleidsbevoegdheid wordt gedeeld met andere taken).*
- ✓ *Het samenwerken tussen gemeenten om tot een bovenlokale detailhandelsvisie en –beleid te komen verloopt moeilijk. Hier is een belangrijke taak weggelegd voor de provincies (zoals wordt bewezen in de EFRO-baanwinkelproject rond de N10 en de N70).*

2/ Enkel via een geïntegreerde werking, op meerdere schalen, kan een duurzaam detailhandelsbeleid vorm krijgen:

- ✓ Een geïntegreerd werken tussen ruimtelijke ordening, mobiliteit en (lokale en bovenlokale) economie (cf. Omgevingsvergunning).
- ✓ geïntegreerd locatiebeleid voor economie, detailhandel bedrijvigheid (en wonen)
- ✓ Bovengemeentelijk en intergemeentelijke aansturing/motivering voor beter ruimtelijk én economisch beleid. (Cf. de steenwegen en retail; provinciale RUP-steenwegen,.)

2.2.5.1. Provinciaal beleid.

In de voorbije 6 à 8 jaren heeft de provincie Antwerpen – dienst economie - expertise ontwikkeld om

- ✓ binnen de provincie naar andere diensten complementair te werken; cf. de adviezen bij alle ruimtelijke dossiers o.a.
- ✓ interprovinciaal de 5 provincies op één lijn te houden m.b.t. visie, dataontwikkeling, opvolging en instrumenten ontwikkeling
- ✓ functie van informatie /kennispunt voor steden en gemeenten te garanderen.
- ✓ Coaching te voorzien op gespecialiseerde wijze (60% van de gemeenten in de provincie Antwerpen zitten (of zaten) in een provinciaal detailhandelscoachingtraject)

Het provinciaal beleidskader en beleidsacties van de provincie Antwerpen zullen verder gebouwd worden op deze voor de werking. Dit zal o.a. bestaan uit (niet-limitatief):

1. Non-stop inzetten op objectieve informatie m.b.t. retail, locatiebeleid
 - Analyse van data via Locatus, retailCOMPASS, of alternatieve bronnen en instrumenten
 - Stakeholdersnetwerk (retail, belangenbehartigers, Vlaamse overheid, S&G onderhouden; internationale ontwikkelingen en trends
2. Instrumenten verder actualiseren, optimaliseren én zo nodig ontwikkelen (cf. Leidraad retail op steenwegen – aanpak)
 - Locatusaanbod + trainingen aanbieden
 - Feitenfiches jaarlijks verzorgen
 - RetailCOMPASS – analyses toepassen
 -
3. De COOP-DH: consistente begeleiding van steden en gemeenten met oog voor lange termijn beleidsvisies en strategische ontwikkelingen
 - Coaches begeleiden op vraag van steden en gemeenten de opmaak van commerciële strategische plan (CSP - incl. kernafbakingsprocessen); onderdelen van actieplannen enz.
 - Intergemeentelijke samenwerking, die hierbij een rode draad vormt voor een adequaat detailhandelsbeleid, stimuleren. Dit resulteert in een aantal cases in een groepsbegeleidingstraject: cf. stadsregio Turnhout op dit moment.
 - Een COOP-DH *SURPLUS* is wellicht een volgende stap om steden en gemeenten - die al een SCP hebben opgemaakt via een coachingstraject verder of opnieuw op weg te zetten de visie in actielijnen te concretiseren. Een traject waarin de visie en het actieplan onder de loep wordt genomen en samen met de stuurgroep een prioriteiten lijst (een beperkt aantal strategische doelstellingen) worden samengesteld met timing en budgettaire impact. Het inrichten van een proactieve rapportage en het toekennen van verantwoordelijkheden. Tevens kan een nulmeting opgestart worden en kan men het traject in de tijd monitoren. Een traject van twintig dagen maar verspreid over een langere periode
 - Nieuwe vragen/wensen liggen voor bovengemeentelijke aanpak opnemen. Vandaag staan in het vizier:

- o Gebied De Merode: over de provinciegrens heen een coachingstraject opzetten
 - o Rivierenland – streek Mechelen
 - o Steenwegen... en baanwinkels (andere dan de N10)
 - o Rupelstreek (Boom)
 - o [Regioscan detailhandel in de Kempen](#)
4. Intergemeentelijke project begeleiding i.f.v. specifieke acties ter bevordering van retail en ondernemerschap (Straat in het vizier; Turnhout - games, cards & comics – GTI Kempen)
 5. Kennisnetwerk facilitator zijn door Vlaamse, provinciale en lokale concepten, projecten te vertalen, zo nodig 'mergen' om tot bruikbaar materiaal om te buigen i.f.v. begeleiding van steden en gemeenten. (Cf. Surflogh project – Mechelen (Interreg) rond logistieke toepassingen voor retail; cf. slimme logistiek voor gemeenten –EFRO-IOK)
 - Projecten; concepten die centrumsteden ontwikkelen vertalen naar de middelgrote steden en gemeenten
 - Methodieken uit binnen- en buitenland bijeenbrengen en in een studiedag/workshop model vertalen naar S&G: cf. bv. Model verevening.
 - Inspelen op ad hoc vragen van gemeenten voor info, training enz.... m.b.t. nieuwe ontwikkelingen.
 6. Financiële modellen/hefbomen inzetten om lokale besturen een 3-stap sprong te maken in hun retailstrategie via coördinerende financiële instrumenten om de lasten /baten over een periode in balans te houden (POM-Handelspandenfonds en provinciaal Vereveningsfonds).
 7. Een ruimtelijke vertaalslag maken van het detailhandelsbeleid in de Nota Ruimte:
 - Kernversterkend
 - Vertaalslag van de visie baanwinkels
 - Ruimtelijke synergie tussen detailhandel, bedrijvigheid en wonen verankeren
 - Vereveningssinstrumenten uitwerken.
 -

2.2.5.2. SWOT –detailhandel DEIS/Economie

Sterkte	Zwakte
<ul style="list-style-type: none"> - Zeer sterke expertise binnen het team Detailhandel - - Sterke multidisciplinaire samenwerking met andere beleidsdomeinen en diensten - Groot instrumentenpalet - Duidelijke toekomstvisie - Vol orderboekje voor de coachingtrajecten - Gewaardeerd door de belangrijkste stakeholders (steden en gemeenten, IOK,...) - Gedragen beleid binnen het provinciebestuur - Gedragen beleid binnen de andere beleidsdiensten van het provinciebestuur (DRP, DMOB, Omgevingsberoepen, Wonen, POM,...) - 	<ul style="list-style-type: none"> - De positie van de provincie wordt niet door elke stakeholder gedragen (cf. VVSG, Streekplatform Rivierenland) binnen deze speerpuntsector - Geen decretale taaktelling binnen economie voor de provincies.

Opportunititeit	Bedreiging
<ul style="list-style-type: none"> - Uitbouw van coachingsprogramma 2.0 (steden en gemeenten zijn vragende partij) - Inkapseling van de detailhandelsvisie in de Nota Ruimte (verankeren van de toekomstvisie) - Natuurlijk bestuurlijk leiderschap rond baanwinkels- dossiers opnemen - Opzetten van een handelspandefonds en/of vereveningsfonds - Uitbouw van coachingstrajecten "lokale economie" - expertise uitbreiden naar bv. 'horeca' 	<ul style="list-style-type: none"> - Personeelwissel en wegvallen van expertise en netwerken - Te weinig capaciteit voor de vraag (coachingtrajecten, adviesverlening) - Nog geen structurele financiering voor het team - Te weinig capaciteit voor de vele acties - Veel druk op het team (weinig rek)

2.2.6. Creatieve sector

De sector van de creatieve industrie is niet eenduidig af te bakenen. In deze omgevingsanalyse gebruiken we de omschrijving van het Antwerp Management School (AMS) uit 2011, - deze definitie werd ook door de UA gehanteerd in de studie "speerpuntsectoren provincie Antwerpen 2014).

Het AMS (2010: 39) definieert de creatieve industrieën in Vlaanderen als volgt: *"Het geheel van sectoren en activiteiten die beroep doen op de input van menselijke creativiteit voor de creatie van symbolische meerwaarde, opgedeeld volgens verschillende stadia van de waardeketen (creatie, productie, disseminatie en consumptie), en die bijdragen aan de uitbreiding van het 'creatief voordeel' in Vlaanderen".*

Kenmerkend voor de creatieve industrieën is de belangrijke aanwezigheid van freelancers, zelfstandigen en micro-ondernemingen. Dit maakt het moeilijk om duidelijk en volledig cijfermateriaal te verzamelen voor bepaalde segmenten. Een groot deel van de sector legt immers geen jaarrekening neer en classificatiesystemen zoals Nace-bel zijn niet aangepast aan bepaalde subsegmenten van de creatieve industrieën (AMS, 2011) Het is dus moeilijk om een volledig beeld te krijgen over de sector. Toch blijft deze niche-sector naar ondernemerschap belangrijk.

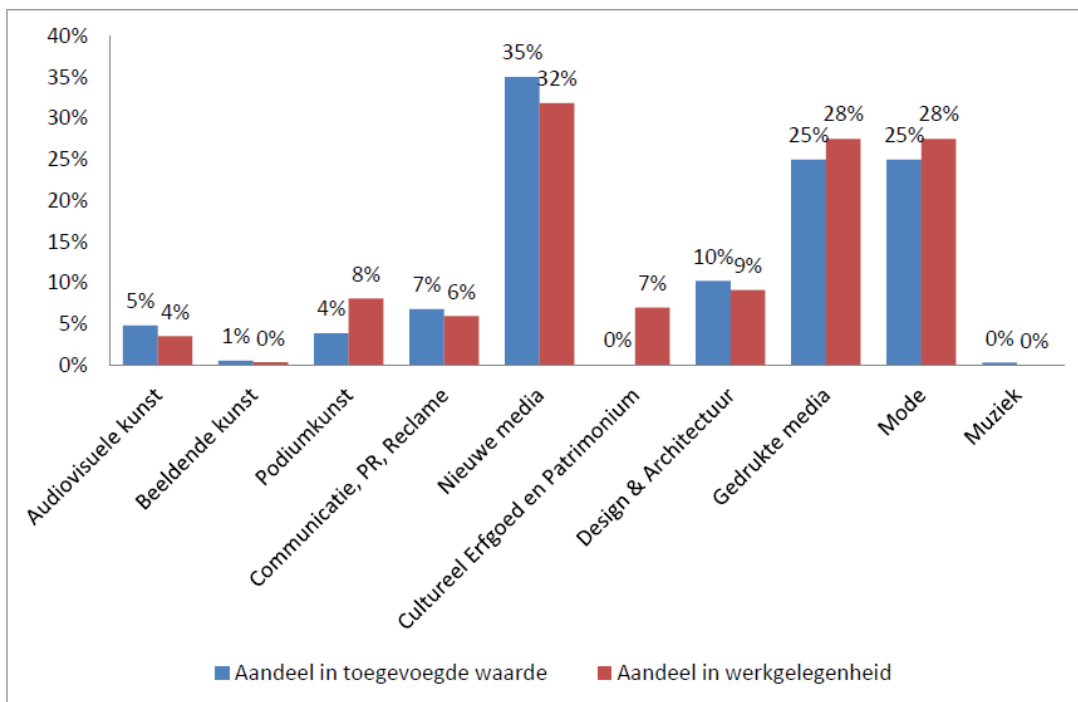
De creatieve sector in de provincie Antwerpen is goed voor 30.705 arbeidsplaatsen in 2015 en een toegevoegde waarde van 2,9 miljard. Deze sector -waarvan de provincie 30% van de Vlaamse toegevoegde waarde en tewerkstelling voor haar rekening neemt- vertoont echter een gestage groei met gemiddeld 700 nieuwe jobs per jaar gedurende de voorbije 7 jaar en bleek bijzonder veerkrachtig in tijden van crisis.

Cijfers per 31 december 2015 (bron: economische barometer-NBB)

Toegevoegde waarde in €	2015
Provincie Antwerpen	2.931.716
Arrondissement Antwerpen	1.752.728
Arrondissement Turnhout	456.533
Arrondissement Mechelen	722.456
Werkgelegenheid	

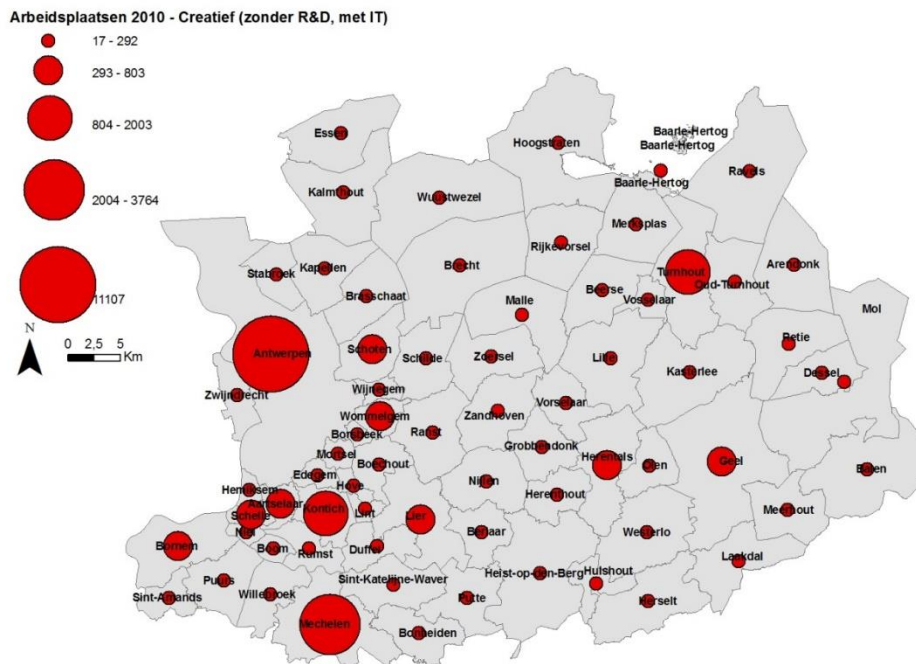
Provincie Antwerpen	30.705
Arrondissement Antwerpen	19.683
Arrondissement Kempen	4.238
Arrondissement Mechelen	6.784

De aandacht voor de creatieve industrie is de laatste jaren exponentieel gestegen. De aanwezigheid van een breed en divers aantal creatieve bedrijven en kunstenaars, zowel van internationaal niveau (vb. Studio 100, Kluwer, ModeMuseum, Luc Tuymans) als minder bekende micro-, kleine- en middelgrote ondernemingen, stimuleren elkaar op een zeer intense manier. Verder zijn creatieve bedrijven door hun dynamische karakter en kleinschaligheid zeer flexibel en kunnen ze makkelijker een cross-over maken naar andere subsectoren voor bijvoorbeeld multidisciplinaire projecten. Daarom is het belangrijk voor de provincie Antwerpen om in te zetten op de volledige creatieve industrie.

Tabel 26: Aandeel in de creatieve industrieën (exclusief onderzoek & onderwijs) in de provincie Antwerpen, bron: RSZ, 2010, NBB, 2010

De creatieve economie situeert zich grotendeels, maar niet uitsluitend, in de centrumsteden.

Figuur: Arbeidsplaatsen in de creatieve industrie in de provincie Antwerpen, bron: RSZ, gedecentraliseerde statistieken

2.2.6.1. SWOT- Creatieve Economie

<p>Sterkte</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aanwezigheid van creatieve opleidingen, sommige met internationale faam (Modeacademie Antwerpen, Productontwikkeling UA, ...). - Aanwezigheid van verschillende belangrijke subsectoren binnen de creatieve economie met organisaties van internationaal niveau en belangrijke musea en cultureel erfgoed in de provincie Antwerpen die een bepaalde subsector ook kunnen trekken. - Relatief lage huurprijzen in provincie Antwerpen en goede bereikbaarheid. - Flexibiliteit, aanpassingsvermogen en multidisciplinariteit van de sector. - Imago van de stad Antwerpen als hoofdstad van mode en diamant. - Een stijgende vraag naar meer hightech en duurzame producten waarbij kennisintensieve zakelijke dienstverlening een belangrijke rol speelt. 	<p>Zwakte</p> <ul style="list-style-type: none"> - Versnippering van (beleids)initiatieven rond creatieve sectoren (vb. design). - Bepaalde ondernemersvaardigheden van afgestudeerden creatieve opleidingen. - Kleine binnenlandse markt. - Zeer diverse sector, moeilijk te plaatsen. - Geen echte 'global city' in de provincie. - Kleinschaligheid van creatieve ondernemingen (is zowel sterkte als zwakte). - Weinig coherent cijfermateriaal aanwezig, hierdoor zijn de noden van de sectoren ook minder zichtbaar. Definiëring noden van sector op Vlaams niveau: huisvesting, zakelijke begeleiding, financiering, internationalisering. - Bepaalde schaalgroottes voor verdere professionalisering. - Mismatch tussen populaire creatieve opleidingen en tanende interesse voor aanverwante vakopleidingen. - Gebrek aan IT/ITC-bedrijven met naam --> mediavertaling ontbreekt.
<p>Opportunititeit</p> <ul style="list-style-type: none"> - Aandacht van verschillende beleidsactoren voor ontwikkelingskansen creatieve economie. 	<p>Bedreiging</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bepaalde toegang tot risicokapitaal. - Verscherpte concurrentie op wereldschaal door digitalisatie.

<ul style="list-style-type: none"> - Cross-over tussen sectoren, multidisciplinair samenwerken. - Ontwikkeling nieuwe businessmodellen (co-creatie, open innovatie, <i>user-generated content</i>). - Uitbreiding van imago stad Antwerpen naar provincie Antwerpen. - Verhoogde vraag naar creatieve en duurzame producten en diensten. - Gebruik maken van creatieve infrastructuur om stedelijke wijken te revitaliseren. 	<ul style="list-style-type: none"> - Verwarring over intellectuele eigendomsrechten. - Scherpe concurrentie vanuit andere regio's en steden, ook internationaal.
---	--

SWOT –Creatieve industrie/Economie

<p>Sterkte</p> <ul style="list-style-type: none"> - Binnen DEIS/Economie is er flexibele ondersteuning mogelijk voor projecten in de creatieve industrie (Fashion Talks en via POM Antwerpen Us By Night, APBC) 	<p>Zwakte</p> <ul style="list-style-type: none"> - Weinig expertise binnen DEIS/Economie - Geen capaciteit om in te zetten op creatieve economie
<p>Opportunititeit</p> <ul style="list-style-type: none"> - Creatieve industrie prominenter meenemen in het internationaal beleid van de provincie en de internationalisering van creatieve bedrijven en kunstenaars verder ondersteunen en stimuleren - Ondersteunen van creatieve ondernemers met groeipotentieel – - Samenwerking tussen creatieve industrie en andere speerpuntsectoren bevorderen via pilootprojecten (bv. zorg, bouw, maakindustrie) - Betrekken van creatieve ondernemers binnen de ecosystemen van incubatoren (bv. Technologiehuizen) - Inzetten op het afnemen van producten van creatieve bedrijven. De provincie kan in zijn communicatie, in de inrichting van zijn gebouwen, in de uitbouw van zijn dienstverlening kunnen samenwerken met creatief talent. - Faciliteren: de provincie kan optreden als een intermediair tussen scholen en industrie. - 	<p>Bedreiging</p> <ul style="list-style-type: none"> - Geen capaciteit binnen DEIS

3. Beleidsdoelstelling en actieplannen

BDS - We bouwen verder aan een duurzame economische topregio. We verstevigen de concurrentie- en innovatiekracht van onze provincie en houden hierbij rekening met de economische diversiteit van onze regio's. We creëren een goed ondernemersklimaat en samen met de regio's spelen we in op huidige en toekomstige maatschappelijke

uitdagingen. Tot slot creëren we maatschappelijk draagvlak voor onze speerpuntsectoren door in te zetten op educatie en communicatie.

AP – We initiëren, stimuleren, creëren draagvlak en ondersteunen het groeiklimaat voor innovatie en ondernemerschap met bijzondere aandacht voor onze speerpuntsectoren . Daarnaast voeren we een duurzaam flankerend energiebeleid.

*We focussen ons op onze speerpuntsectoren (bouw, haven en logistiek, chemie, detailhandel, creatieve industrie en zorgeconomie) met specifieke aandacht voor de zorgeconomie, de bouw, detailhandel en het havengebied. Hiervoor werken we nauw samen met onze provinciale instellingen, onze stakeholders, onze kennisinstellingen en het maatschappelijk middenveld. We bouwen waar kan mee aan economische ecosystemen en creëren draagvlak voor onze speerpuntsectoren. Via deze ecosystemen stimuleren we ondernemerschap en innovatieve slagkracht. Dit moet resulteren in nieuwe spin-offs. We bieden ondersteuning aan projecten om ondernemerschap bij jongeren te stimuleren. De **verhouding aantal ondernemingen / oprichtingen (in%)** in Vlaanderen is 8,72% en in de provincie Antwerpen **9,54%**. Het is onze ambitie om boven het Vlaams gemiddelde te blijven. Het **aantal ondernemingen** in de provincie Antwerpen is tussen 2012 en 2016 gestegen met 12.259 bedrijven of 9,36%. In Vlaanderen was dit 40.653 bedrijven of 8,4%. Ons doel is dat het aantal actieve ondernemingen in de provincie tegen het einde van de legislatuur is gestegen met **9,5%**. Innovatie en ondernemerschap versterken we via verschillende triple helix samenwerkingsverbanden met onze kennisinstellingen, werkgeversfederaties, sectorfederaties en het bedrijfsleven zelf. Om dit te bereiken structureren we de organisatorische en inhoudelijke samenwerking met en tussen de kennisinstellingen in de provincie Antwerpen door middel van het opmaken van raamakkoorden met de verschillende kennisinstellingen. **Het doel is om met alle kennisinstellingen in de Provincie Antwerpen een raakkoord te hebben tegen het einde van de legislatuur.** We voeren een duurzaam flankerend energiebeleid voor bedrijven, steden en gemeenten in synergie met het klimaatplan van de provincie Antwerpen. We hebben de ambitie om geothermie, restwarmte en warmtenetten te optimaliseren. Om deze ambitie vorm te geven wordt een triple-helix-samenwerking gezocht met alle kennisinstellingen, steden en gemeenten, de intercommunales en het bedrijfsleven.*

AP – We zetten in op het optimaliseren van ruimtegebruik en (energie) infrastructuur voor ondernemerschap. We streven daarbij naar het behoud van ruimte, niet van plaats.

*We streven naar het behoud van ruimte, niet van plaats met als doel om meer te doen met de bestaande economische ruimte door deze beter te benutten en te verduurzamen. De focus ligt daarbij op zowel de goed gelegen bedrijventerreinen als de versterking van verweefbare bedrijvigheid in de kernen.. We geven ruimte aan innovatie en ondernemerschap door in te zetten op bedrijventerreinen, bedrijvententra, incubatoren en wetenschapsparken. We creëren projecten ter versteviging van de (energie)infrastructuur in onze provincie. We focussen op het optimaliseren van goed gelegen bedrijventerreinen en kernversterkende bedrijvigheid en zullen de gemeenten hierin ondersteunen. Starters, groei-bedrijven en spin-offs, zowel vanuit de universiteit en hogescholen als vanuit de bedrijven zelf, geven we een plaats in de verschillende **bedrijvententra en -incubatoren** met als doel om de gemiddelde **bezettingsgraad naar 75%** te brengen.*

AP – We realiseren een betaalbare en kwaliteitsvolle zorg door in te zetten op innovatie, het stimuleren van ondernemerschap en het valoriseren van onderzoek en technologische ontwikkelingen in de zorgeconomie.

*Zorgeconomie omvat alle economische activiteiten die direct of indirect een relatie hebben met zorg. Zorgorganisaties worden geconfronteerd met nieuwe uitdagingen en daarom worden er nieuwe methoden en diensten ingezet om de dienstverlening aan de cliënt te verbeteren. De provincie ondersteunt gemeentebesturen, zorgorganisaties en bedrijven bij de ontwikkeling van die nieuwe methoden, diensten en producten. We zetten in op innovatie in de zorgeconomie met het oog op valorisatie van kennis en expertise om nieuwe economische activiteiten te creëren zoals groei-bedrijven, starters en spin-offs. We **realiseren bij de start van de nieuwe legislatuur met het Gouverneur***

Kinsbergencentrum een kennis- en expertisecentrum voor de zorgsector met oog voor innovatie, ondernemerschap en arbeidsmarkt (zie ook FAB).

AP – We begeleiden steden en gemeenten in de opmaak van bovenlokale detailhandelsvisies en –beleidsdoelstellingen. We zetten in op versterking van de handelskernen en gaan versnippering en verlinting tegen door middel van een selectief locatiebeleid.

*We zetten de provinciale detailhandelsvisie om in concrete acties. We nemen het voortouw in de samenwerking rond een bovenlokale aanpak van de problematiek van perifere retailontwikkelingen langs de steenwegen (baanwinkels). In samenwerking met de steden en gemeenten, met de retail- en vastgoedsector en met andere relevante stakeholders wordt de (ruimtelijke) detailhandelsvisie van de provincie Antwerpen toegepast langs minstens twee steenwegen. **Tegen het einde van de legislatuur hebben we alle steden en gemeenten begeleid bij het uittekenen van een toekomstgericht breed lokaal economisch beleid en hun detailhandelsbeleid in het bijzonder.** We ondersteunen hen bij uitvoering ervan. We stimuleren hierbij een interlokale samenwerking en een bovenlokale economische visie en samenwerking. We bieden met gespecialiseerde instrumenten inzichten voor een goed onderbouwd ruimtelijk-economisch vergunningsbeleid. We wegen de inplanting van grootschalige detailhandel af in het kader van een zuinig ruimtegebruik en duurzame mobiliteit.*

AP – We versnellen de transitie naar een duurzame samenleving door de bouwsector te verduurzamen, te innoveren en circulair te maken.

*We werken rond duurzaamheid en innovatie in de bouw, met een focus op de bebouwde omgeving. We informeren en sensibiliseren de bouwsector, de lokale besturen, het onderwijs en de burger met als doel een bijdrage te leveren in de transitie naar een duurzame samenleving. Daarnaast zetten we in op innovatieve projecten zoals 3D printen in de bouw en circulair bouwen, ondersteuning van lokale besturen, educatie en communicatie. **Tegen einde legislatuur willen we alle steden en gemeenten bereikt hebben en willen we 25% meer burgers en bedrijven bereikt hebben.***

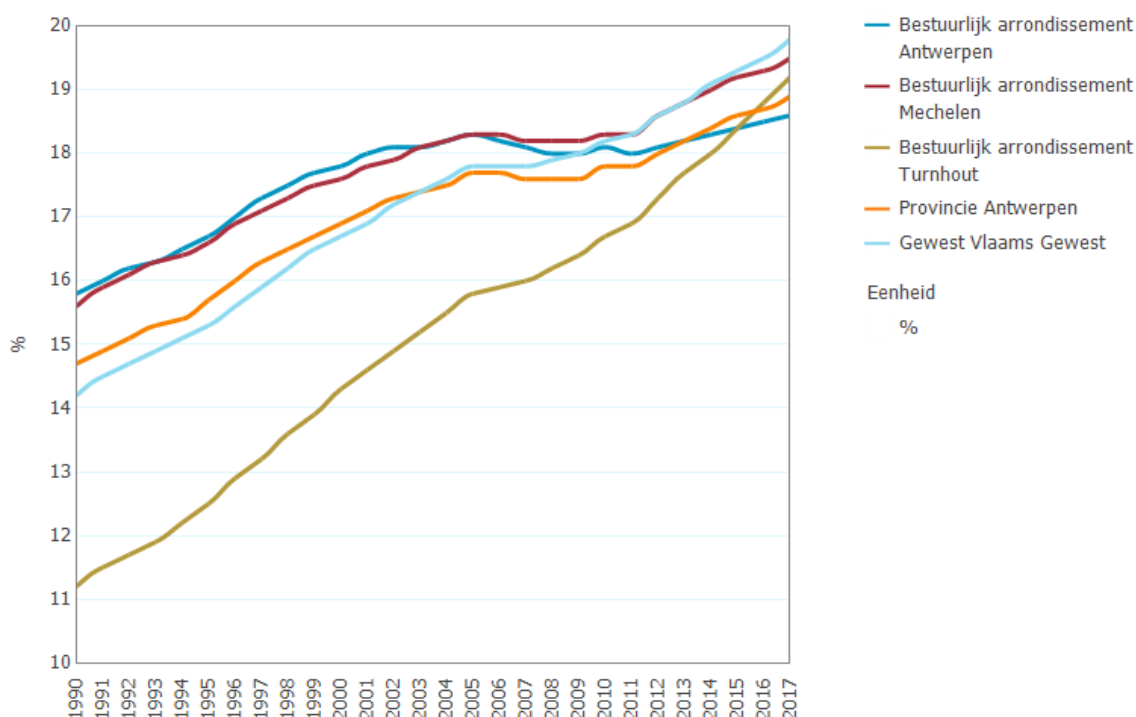
Omgevingsanalyse Platteland

1. Actuele uitdagingen

1.1. Algemene analyse

1.1.1. Vergrijzing en verzilvering:

Figuur 1: Evolutie (1990-2017) % 65-plussers bevolking provincie Antwerpen naar arrondissement

Bron: Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium - Dienst Demografie

Een verdere vergrijzing van de bevolking ligt in het verschiep. In 1990 was 14% van de Vlaamse bevolking ouder dan 65 jaar. Vandaag is dat bijna 20% van de bevolking. Tegen 2030 verwacht men bijna een kwart (24%) 65-plussers in de Vlaamse bevolking. De provincie Antwerpen is samen met Vlaams-Brabant anno 2017 de provincie met het laagste aandeel 65 plussers (18,9%). West-Vlaanderen (22,7%), Limburg (19,3%), Oost-Vlaanderen (19,4%) vestigen meer ouderen.

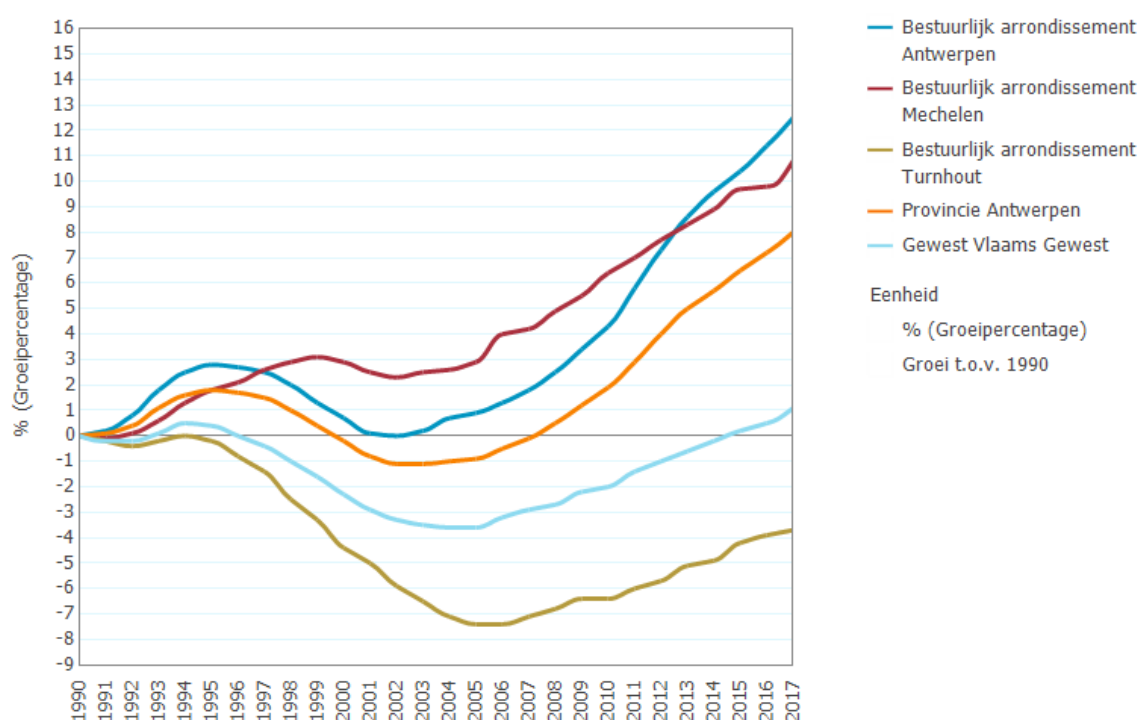
Binnen de provincie zien we de laatste drie decennia een spectaculaire groei van 8% in het arrondissement Turnhout tot aan het Vlaamse gemiddelde (Figuur 1). Terwijl in de arrondissementen Antwerpen en Mechelen het aandeel van 65-plussers in de bevolking onder het Vlaamse gemiddelde begint te dalen van 2009-2010. De invloed van de steden is hierbij niet gering. De stad Antwerpen scoort samen met de andere Vlaamse steden onder dit gemiddelde. Mede hierdoor stijgt het aantal 65-plussers in de provincie Antwerpen trager dan in Vlaanderen.

Vergrijzing van de bevolking wordt een probleem als de bevolking eveneens ontgroent. Dit laatste is het afnemen van het aandeel jongeren in de bevolking.

Het aantal 0-17 jarigen neemt in het begin van de jaren negentig vanaf 1997 gestadig af van 1.245.288 naar 1.205.674 in 2005. Pas vanaf 2006 werd de neerwaartse trend gestopt. In 2014 zit Vlaanderen pas terug op het niveau van 1990. In 2017 zijn er 1.264.376 0-17 jarigen in Vlaanderen. Het is de verwachting dat hun aandeel in de komende jaren zal stagneren met een piek rond 2020.

Ook binnen de provincie Antwerpen is het aantal 0-17 jarigen vanaf 1997 stelselmatig gedaald tot midden de jaren 2000 (Figuur 2). Daarna stijgt het aantal 0-17 jarigen in de provincie Antwerpen sneller dan in Vlaanderen en dit het sterkst in arrondissementen Antwerpen en Mechelen.

Figuur 2: Evolutie van het aantal 0-17-jarigen (%) t.o.v 1990 naar arrondissement

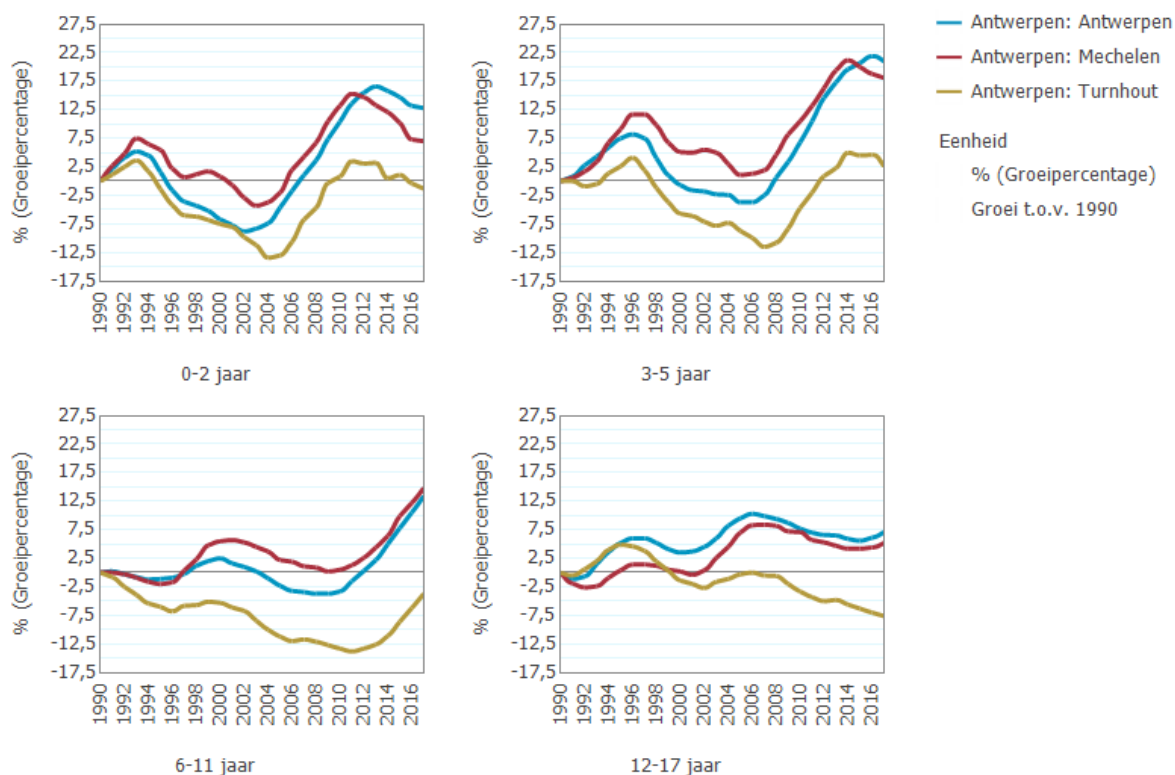
Bron: Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium - Dienst Demografie

Vooraf in het arrondissement Mechelen vond een minder sterke ontgroening plaats. Gedurende eind de jaren 90 en begin de jaren 2000 is er nauwelijks een groei, mede dankzij een groeioverschot aan 6-11 jarige kinderen in het Mechelse (Figuur 3: 6-11 jaar).

In het arrondissement Antwerpen is er terug groei vanaf het jaar 2008. Dit mede door een positief natuurlijk saldo vanaf het jaar 2005.

Het arrondissement Turnhout blijft verder ontgroenen en zit daarmee ook sterk onder het provinciaal en het Vlaamse gemiddelde. De ontgroening begint wel vanaf 2008 enigszins af te nemen en dit door een positief natuurlijk saldo (Figuur 3: 0-2 jaar).

Figuur 3: Evolutie van aantal 0-17 jarigen (%) t.o.v 1990 in leeftijdsgroepen naar arrondissement

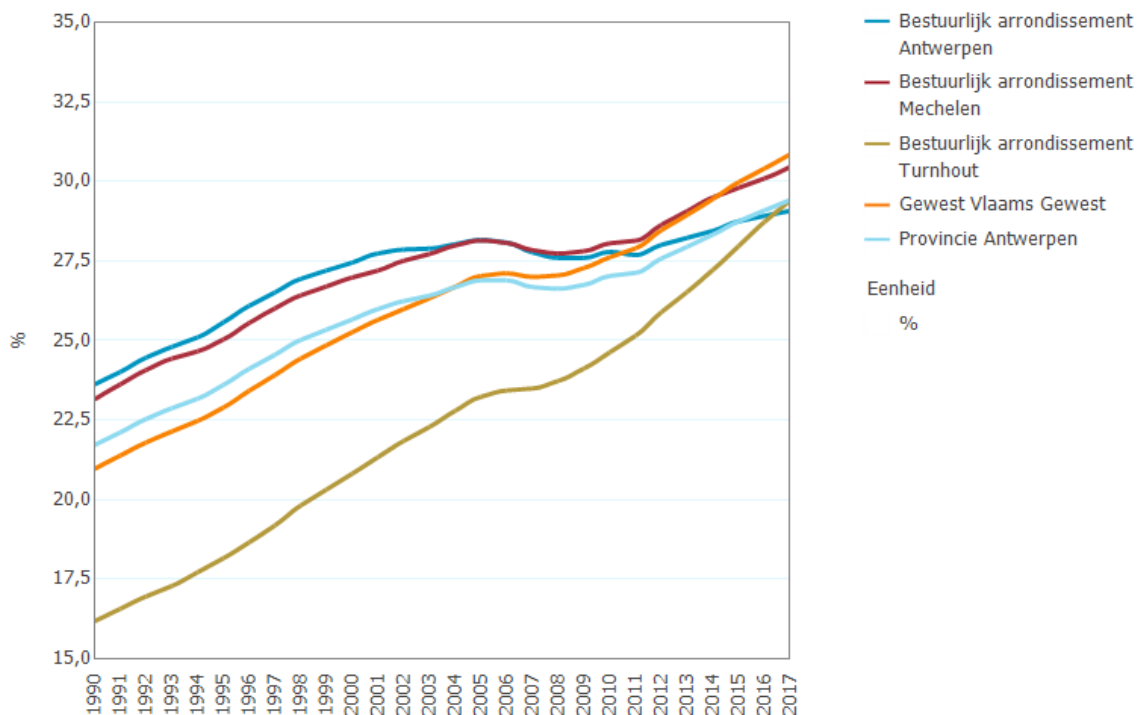

Bron: Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium - Dienst Demografie

Verder valt op dat de verhouding tussen ouderen en de actieve bevolking sterk aan het veranderen is. In Figuur 4 wordt het ouderen-afhankelijkheidsratio weergegeven. Dit drukt de verhouding uit van 65-plussers ten aanzien van de bevolking op arbeidsactieve leeftijd.³ Hoe hoger de ratio hoe hoger de 'draaglast' van 65-plussers wordt in verhouding tot de 'draagkracht' van de bevolking op actieve leeftijd. We zien dat in 2017 de ratio in Vlaanderen sinds 1990 van 21 personen naar 31 personen op de leeftijd van 65 of ouder tegenover 100 personen op arbeidsleeftijd is gestegen. Het is de verwachting dat dit nog zal stijgen naar 41 personen tegen 2030.

Binnen de provincie zien we een gelijkaardige evolutie. Met die nuance dat de groei van de afhankelijkheidsratio in de arrondissementen Mechelen en Antwerpen de laatste 10 jaren wat begint af te zwakken om vanaf 2010 onder de Vlaamse ratio te duiken. De invloed van de steden Antwerpen en Mechelen is hier niet vreemd aan, waarbij het de verwachting is dat het aandeel ouderen onder het Vlaamse aandeel valt en tot 2030 stabiel zal blijven. Anderzijds stijgt het aandeel ouderen in het arrondissement Turnhout en Mechelen de laatste decennia spectaculair, waardoor in de provincie Antwerpen als geheel de verouderingsgolf na 2004 weer sterker aantrekt.

Figuur 4: Evolutie van verhouding 65-plussers versus 18-64-jarigen (%) naar arrondissement

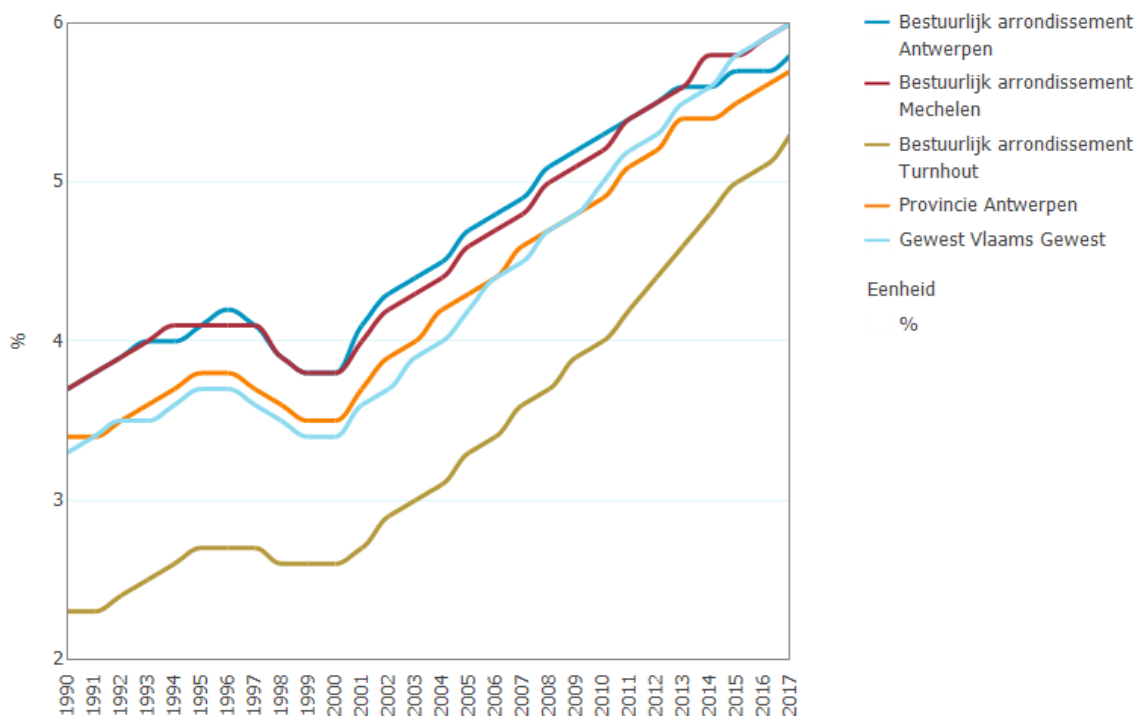

Vandaag is ongeveer 6% van de bevolking in Vlaanderen en 5,7% in provincie Antwerpen 80 jaar of ouder. West-Vlaanderen heeft met 7% het hoogste aandeel hoogbejaarden. In 1990 was dit nog maar 3,3% (Vlaams) en 3,4% (Antwerpen).

In absolute aantallen betekent dit dat er in 2017 van de 386.124 hoogbejaarden in het Vlaamse Gewest er 104.696 hoogbejaarden (26,9%) in de provincie Antwerpen wonen. In 1990 waren er dat voor de provincie Antwerpen 53.700 80-plussers. Deze bijna verdubbeling van de proportie oudste ouderen wordt de 'verzilvering' van de bevolking genoemd. De aanhoudende stijging van de levensverwachting is de belangrijkste motor van de bevolkingsgroei geworden. De afgelopen 20 jaar steeg de levensverwachting elk jaar gemiddeld met meer dan twee maanden (76 dagen). In 2000 bedroeg de levensverwachting bij geboorte in Vlaanderen volgens ADS 78,5 jaar. In 2016 is dat 82,2 jaar. Volgens projecties van het planbureau zou de levensverwachting blijven groeien: voor mannen van 78,2 jaar in 2011 naar 83,3 jaar in 2030; voor vrouwen van 83,4 jaar naar 86,9 jaar in dezelfde periode.

De evolutie van het aandeel 80 plussers in de totale bevolking wordt uiteraard ook mee beïnvloed door de evolutie van het aandeel van de andere leeftijdsgroepen. Binnen de provincie heeft het arrondissement Mechelen procentueel gezien het hoogste aandeel 80-plussers (6%), waarmee ze op het Vlaamse gemiddelde zitten (Figuur 5). Maar ook de andere arrondissementen volgen dezelfde stijgende trend sinds 1990. De stijging van het aandeel hoogbejaarden sinds 1990 is in het arrondissement Turnhout sterkst: van 2,3% naar 5,3%.

Figuur 5: Evolutie (1990-2017) van het aandeel 80-plussers in de bevolking naar arrondissement.

Bron: Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium - Dienst Demografie

Voor de komende jaren wordt voorzien dat het procentuele aandeel hoogbejaarden eerst lichtjes (6.2%) zal toenemen en vanaf 2030 sterker zal toenemen. Het aandeel zou dan in Vlaanderen 7,2% bedragen. Volgens SVR-projecties zou dit betekenen dat er ongeveer 50.000 alleenwonende 80-plus-sers in het Vlaamse Gewest zullen bijkomen, waaronder het merendeel vrouwen (4 op 5). Dit betekent voor de provincie Antwerpen om en bij de 15.000 personen.

1.1.2. Uitsluitend huishoudens

Onder huishoudens worden alle personen die eenzelfde woning op hetzelfde adres betrekken en er samenleven verstaan. Men kan alleen of met meerdere personen samenwonen al dan niet door verwantschap. Twee soorten huishoudens worden onderscheiden: de private en de collectieve huishoudens (klooster, woonzorgcentra,...). In 2016 telde Vlaanderen ongeveer 2.737.000 private huishoudens op een totale bevolking van 6.516.000 bewoners. Wat een gemiddelde van 2.37 leden per huishouden betekent. Al geruime tijd wordt een verdunning van de private huishoudens vastgesteld en daaraan gekoppeld het stijgend aantal alleenwonenden in de bevolking. Maar eveneens het aantal huishoudens bestaande uit 2 personen, zowel absoluut als relatief stijgen sterk.

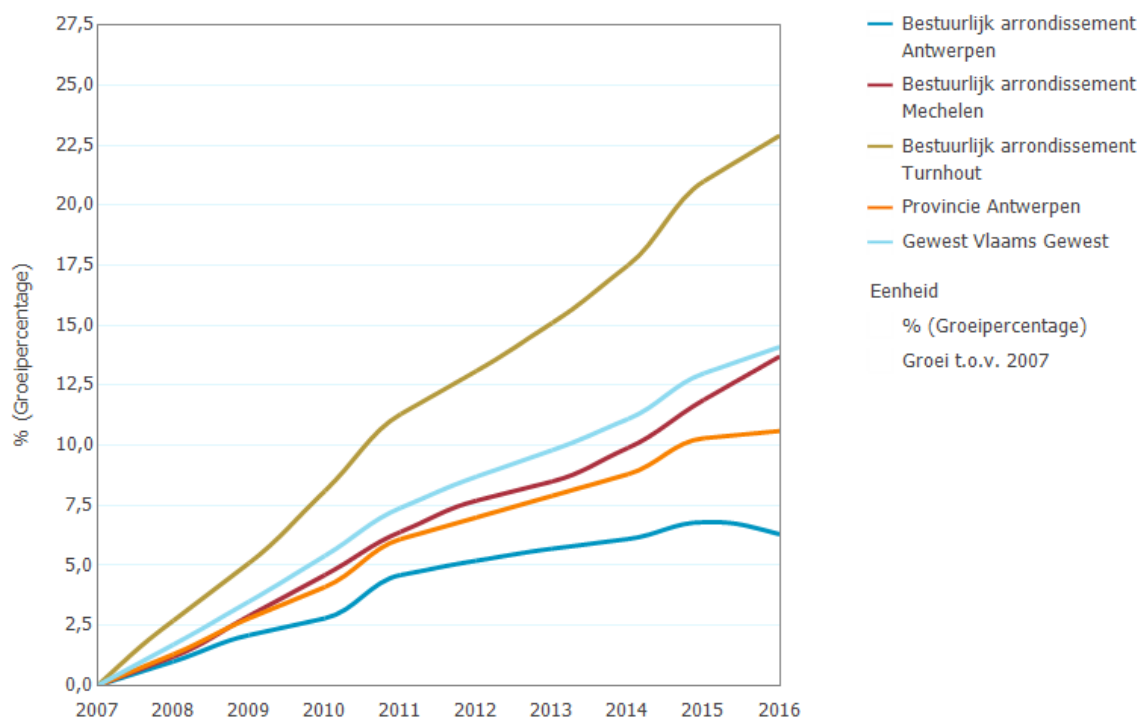
Dit is ook het geval in de provincie Antwerpen (Figuur 6). In de provincie is er de laatste 10 jaar (2007-2016) een groei van alleenstaanden vast te stellen van 10,6% en van 7,6% bij de tweepersoonshuishoudens). Dit is wel een stuk lager dan in het Vlaamse gewest (eenpersoons: 14,1% - tweepersoons: 8,3%). Concreet gaat dit in 2016 over 252.036 alleenstaanden en 258.497 tweepersoonshuishoudens.

Binnen de provincie zien we grote verschillen opduiken tussen de verschillende arrondissementen. Het arrondissement Mechelen volgt een gelijkaardige groei-evolutie als het Vlaamse gewest (13,7% groei). Maar de andere arrondissementen geven een tegengestelde trend weer.

In het arrondissement Antwerpen is er niet alleen een veel lichtere stijging (6%) vast te stellen. De stijging lijkt te stagneren in de laatste jaren.

In het arrondissement Turnhout tenslotte is de aangroei van het aandeel alleenstaanden de laatste 10 jaar exponentieel gestegen met bijna een kwart (23%) gestegen.

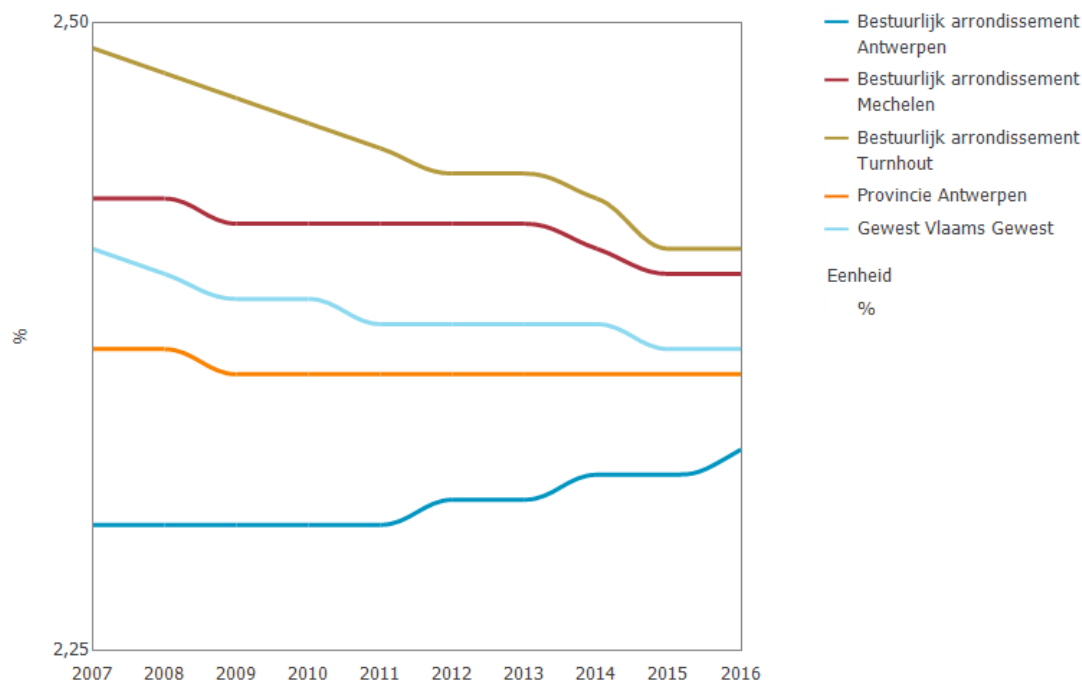
Figuur 6: Evolutie van het aantal 1 persoonshuishoudens t.o.v. 2007 (%) naar arrondissement.

Bron: Rijksregister

Figuur 7 laat in dit verband de verschillende evoluties binnen de Antwerpse arrondissementen ook duidelijk zien. Terwijl in de arrondissementen Turnhout en Mechelen de gemiddelde huishoud-grootte daalt van gemiddeld 2,5(Turnhout) en 2,43(Mechelen) naar 2,4 leden per huishouden, zien we in het arrondissement Antwerpen de gemiddelde huishoudgrootte lichtjes stijgen (van 2,3 naar 2,33). Dit verschil valt te verklaren door de toenemende aanwezigheid van personen van vreemde herkomst in de stad Antwerpen. Doorgaans leven Turken en Marokkanen en in mindere mate ook Zuid-Europese nationaliteiten in grotere huishoudens met verschillende generaties samen. Niettemin kondigt zich op dat vlak ook een evolutie aan in de richting van het Vlaamse huishoudenspatroon.

Figuur 7: Evolutie (2007-2016) van gemiddelde aantal leden per huishouden naar arrondissement

Dat er steeds meer alleenstaanden zijn, heeft onder andere te maken met de vergrijzing die hiervoor reeds werd beschreven. Dit door verweiding bij vrouwen, maar de laatste jaren ook door de toegenomen echtscheidingskans op hogere leeftijden. Mannen blijken reeds meer op middelbare leeftijd alleen te wonen omdat in geval van echtscheiding de kinderen frequenter bij de moeder verblijven. Maar ook bij jongvolwassenen (20-35 jaar) neemt het aantal en aandeel alleenstaanden toe.

Volgens de SVR-projecties wordt verwacht dat het aantal Vlaamse huishoudens (12% groei tot 2028) sneller zal aangroeien dan de bevolking (7% groei tot 2028) en dus een verdere huishoudensverdunding zal optreden. Vooral de één- en tweepersoonshuishoudens zullen verder stijgen. Het aandeel alleenstaanden zou stijgen naar 32% (+2% vanaf 2008); het aandeel 2-persoonshuishoudens zal toenemen naar 36% (+2% vanaf 2008) in 2028.

De groep alleenstaanden zal ook verder vervrouwelijken (56% in 2028) en verouderen (21% 80-plus-sers in 2028). Tussen 2008 en 2028 zouden er 160.000 alleenstaanden in Vlaanderen bijkomen waarvan de helft 80 jaar of ouder.

1.1.3. Verstedelijkingsdruk

In de provincie Antwerpen is in 2017 96.757,71km² van de 286.738,7 km² bebouwd. Dit is 33,7%. Of een stijging van 3,3% ten opzichte van 2000. Ook in de andere provincie is de bebouwing binnen elke provincie met 3 % gestegen: In Limburg (van 23% naar 26%), Oost-Vlaanderen (van 24% naar 27,5%), Vlaams-Brabant (van 24,6% naar 28%) en West-Vlaanderen (van 20% naar 22,5%).

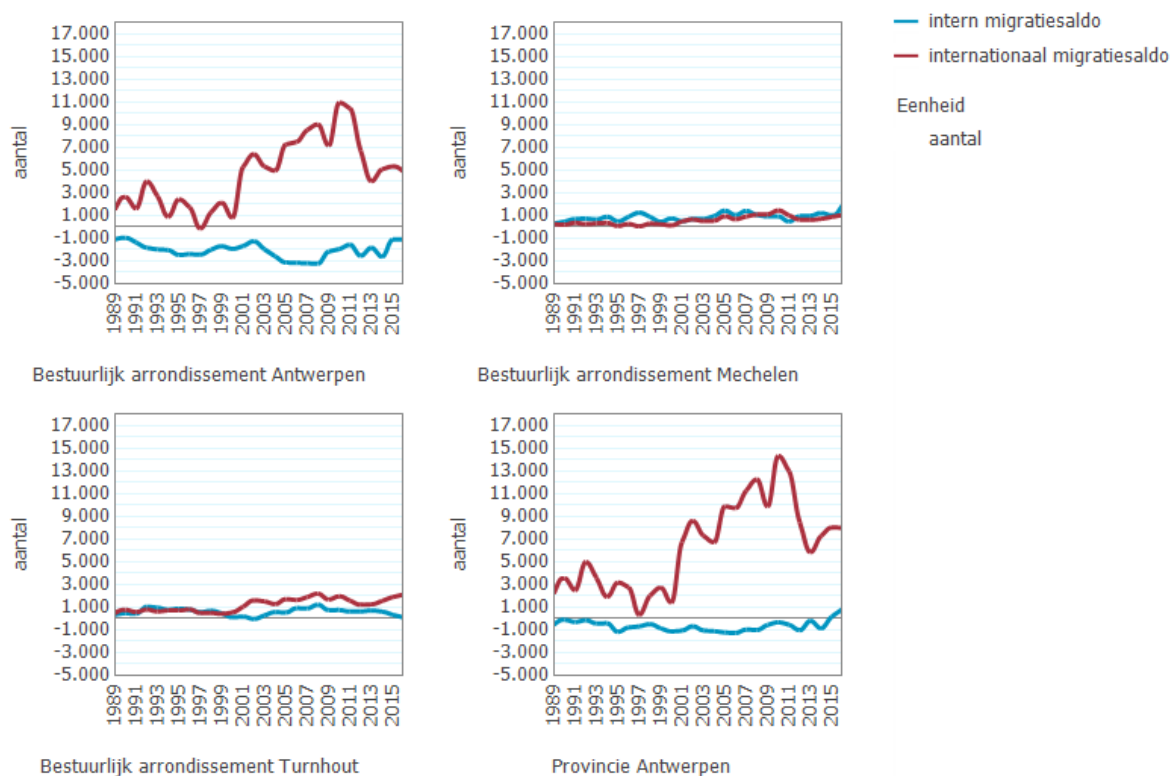
Het bebouwd gebied in Vlaanderen is sinds 2000 met 12% gestegen. In Antwerpen het minst met een evolutie van 10%. In de andere provincies ligt dit rond een groei van 13%. Oost-Vlaanderen kent met 14% de grootste toename.

Als we voor de provincie Antwerpen gedetailleerder kijken waar die 33,7% aan bebouwing aan opgaat, dan zien we dat wonen een aanzienlijk deel uitmaakt van de bebouwde oppervlakte. Dit is de oppervlakte van percelen met gebouwen. Sinds 2000 is het wonen van 11,7 % van de oppervlakte gestegen naar 14% in 2017. Dit betekent dat woningen met hun groei van 2,3% sinds 2000 voor een zeer groot stuk verantwoordelijk zijn voor

de groei in de oppervlakte bebouwde percelen (3,3%). De bebouwing voor 'Nijverheid' (0,4%), 'Recreatiegebied' (0,3%), en 'Vervoersterreinen' (0,2%) zorgt voor de rest van de uitbreiding van de bouwoppervlakte. 'Handelspanden', 'Openbare gebouwen' en 'Terreinen voor gemengd gebruik' daarentegen blijven min of meer stabiel in oppervlakte doorheen de geobserveerde tijd.

1.1.4. Verkleuring van de bevolking

Figuur 8: Evolutie (1990-2015) intern en internationaal migratiesaldo naar arrondissement

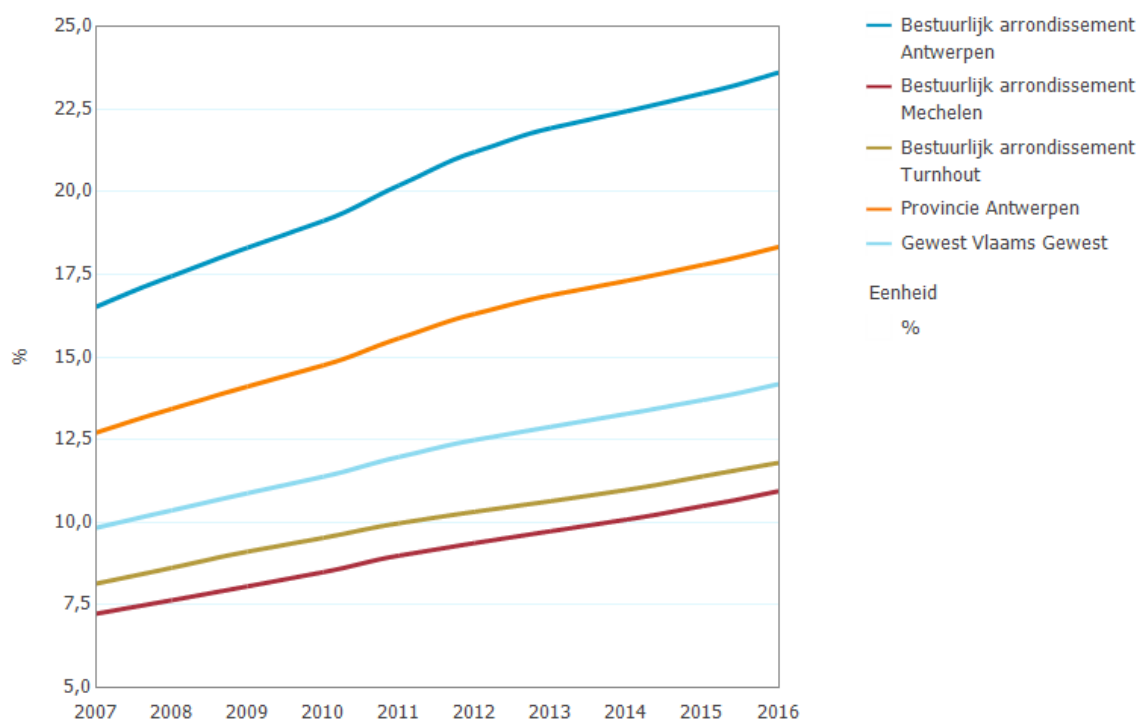
Bron: Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium - Dienst Demografie

Ook voor de komende jaren wordt een aanhoudende netto-inwijking uit het buitenland verwacht (positief internationaal migratiesaldo). Tegelijk met de internationale migratie verhuizen inwoners met een Belgische herkomst meer naar de randgemeenten of naar andere arrondissementen of provincies. Figuur 12 geeft aan dat het arrondissement (en de stad) Antwerpen sterk te kampen heeft met een (stads)vlucht van inwoners met een Belgische herkomst. Het interne migratiesaldo blijft sinds 1989 negatief met een piekmoment midden de jaar 2000 met meer dan 3000 personen per jaar die het arrondissement verlaten. In de andere twee arrondissementen blijft de interne migratie steeds licht positief met een 500 à 1000 personen per jaar die erbij komen.

Naar herkomst zelfs zien we in Figuur 9 dat er voor het Vlaamse Gewest in de laatste 10 jaar weer een stijging van de bevolking van buitenlandse herkomst (exclusief wachtregister) is van 10% naar 14%. De figuur laat ook zien dat het arrondissement (en de stad Antwerpen) de aantrekkingspool bij uitstek is voor nieuwkomers. Deze geografische concentratie van personen met buitenlandse herkomst houdt verband met de arbeidsmigratiegeschiedenis, de voortdurende nieuwe instroom en de vruchtbaarheid van de recente inwijkelingen.

Het aandeel personen van niet-Belgische herkomst stijgt in dit arrondissement met 16,5% naar 23,5% ver boven het Vlaamse gemiddelde uit. De andere twee arrondissementen volgen dezelfde verkleuringstrend (van 7% naar 12%); zij het minder sterk uitgesproken en onder het Vlaamse gemiddelde.

Figuur 9: Evolutie (2007-2016) aantal inwoners van buitenlandse herkomst naar arrondissement

Bron: Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium - Dienst Demografie

1.1.5. Plattelandsarmoede

Tabel 1: Armoederisico Vlaams Gewest

risicofactor	percentage
Man	10
Vrouw	11
0-17 jaar	12
18-24 jaar	12
25-49 jaar	8
50-64 jaar	9
65+	14
Alleenstaande	16
2 volwassenen jonger dan 65 jaar	6
2 volwassenen, min. één 65+	12
Eenoudergezin	27
2 volwassenen 1 kind	5
2 volwassenen 2 kinderen	5
2 volwassenen 3 of meer kinderen	18
Werkend	3

Werkloos	31
Gepensioneerd	11
Inactief	21
Eigenaar	7
Huurder	24
Laaggeschoold	19
Middengeschoold	9
Hooggeschoold	5
Totaal	10,3

Ondanks de instandhouding van de algemene welvaart en inkomen verwacht SVR dat armoede een realiteit blijft voor een niet te verwaarlozen groep de komende decennia. Volgens de EU-SILC 2015 leeft 10,3% Vlamingen in een gezin met een verhoogd risico op armoede. Hierbij wordt gekeken naar het percentage van de bevolking dat leeft in een gezin met een huishoudinkomen onder de armoededrempel. Tabel 1 toont het armoederisico naar geslacht, leeftijd, huishoudtype, activiteitstatus, eigendomsstatuut en opleidingsniveau voor het Vlaamse Gewest.

Het armoederisico ligt beduidend hoger bij ouderen, alleenstaanden en éénoudergezinnen, grotere gezinnen, werklozen en inactieven, huurders en laaggeschoolden. Maar daarnaast vertonen ook personen met een functiebeperking en vreemdelingen van buiten de EU een verhoogd risico (niet opgenomen in tabel).

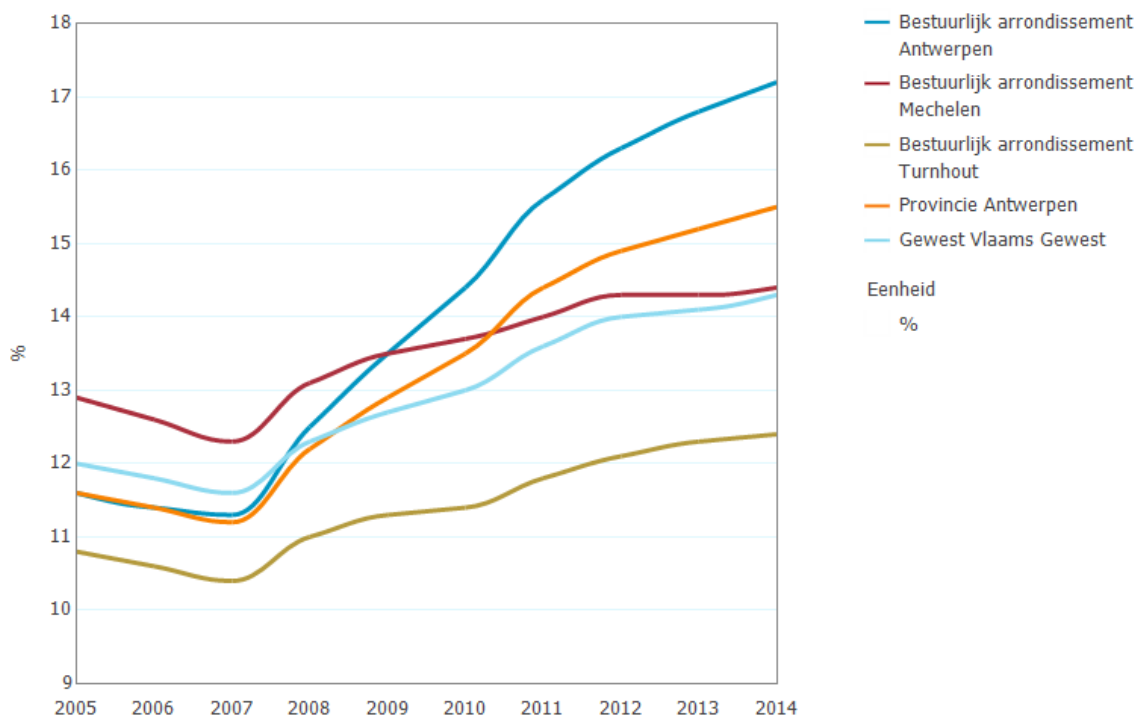
Vooraf personen die geboren zijn buiten de Europese Unie lopen tot vijf maal meer risico op armoede dan personen die binnen de Unie zijn geboren. Nadere analyse voor heel België geeft aan dat het armoederisico het hoogst ligt bij personen van Marokkaanse, Oost-Europese en Turkse herkomst.

Anderzijds zou het feitelijke materiële welvaartspeil van ouderen in Vlaanderen beter zijn dan het hoge armoederisico doet vermoeden. Dit door het relatief hoge aantal huiseigenaars bij de senioren waardoor ze minder worden opgezaald met bijkomende huurkosten.

Figuur 10 geeft het aandeel weer van het aantal personen die recht hebben op een verhoogde tegemoetkoming, een voorkeursregeling in de ziekteverzekering. Hierin zijn een aantal risicocategorieën opgenomen: gepensioneerden, verweduwd, wezen en invaliden (WIGW-statuut), langdurig werklozen boven de 50 jaar, leefloners, personen met een handicap en personen met het OMNIO-statuut. We zien binnen de provincie Antwerpen dat het arrondissement Antwerpen steeds verder uitstijgt boven het Vlaamse gemiddelde. Op 10 jaar tijd is het aantal verhoogde tegemoetkomingen in dit arrondissement met bijna de helft gestegen (6% : van 11,6% naar 17,2%). In Mechelen en Turnhout is de stijging van 1,5% gelijkaardig en veel minder uitgesproken. Dit bevestigt dat armoede en sociale uitsluiting het meest voorkomen in de meest dichtbebouwde stedelijke gebieden. Maar toch blijken armoede en sociale achterstelling op het platteland hoger te liggen dan in de meer bevolkte verstedelijkte gebieden. Dit alles maakt dat er iets meer dan 15% van de inwoners van provincie Antwerpen recht heeft op de verhoogde tegemoetkoming geneeskundige verstrekkingen.

Gezien de te verwachten beperkte economische groei en de ontwikkelingen op vlak van bevolkingssamenstelling, wordt er van uitgegaan dat het aandeel van een aantal risicogroepen op armoede in de bevolking zal blijven toenemen. Bij aanhoudende perioden van negatieve ontwikkelingen zullen door noodzakelijke besparingen in de overheidsuitgaven ook wellicht de sociale uitkeringen dalen.

Figuur 10: Evolutie (2005-2014) van het aandeel sociaal verzekerden met recht op de verhoogde tegemoetkoming geneeskundige verstrekkingen naar arrondissement

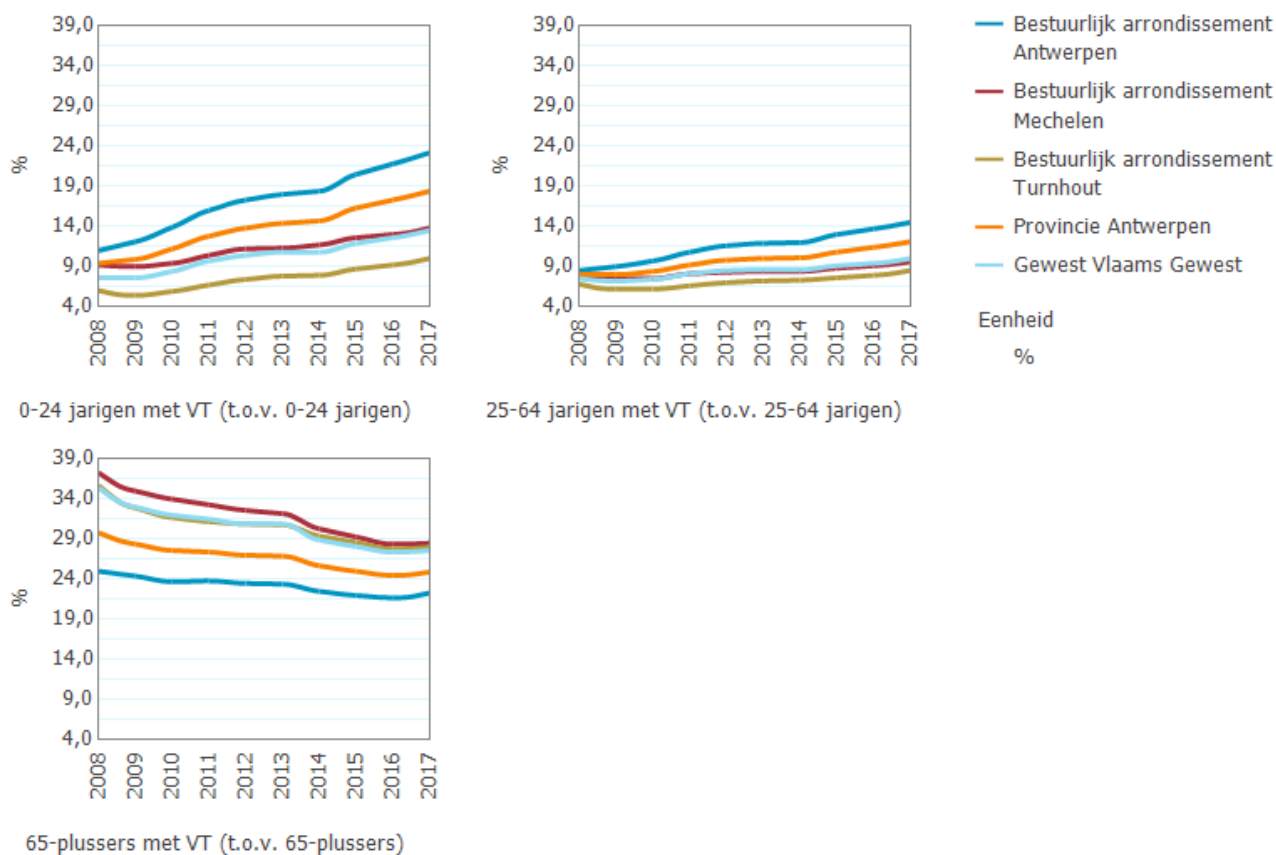

Bron: InterMutualistisch Agentschap

Wat ouderen betreft gaat men ervan uit dat de hogere tewerkstelling bij vrouwen, de verhoogde pensioenleeftijd en de verbeterde mogelijkheden om als gepensioneerde bij te verdienen op termijn zullen leiden tot hogere pensioen en een sterkere inkomenspositie van ouderen. Deze trend zien we ook goed weergegeven in Figuur 23. Terwijl de verhoogde tegemoetkomingen stijgen bij de 0-24 jarigen en de 25-64 jarigen, daalt het aandeel bij de 65-plussers. Meer specifiek zien we ook hier weer de grote verschillen opduiken tussen de arrondissementen. In het arrondissement Antwerpen verdubbelt (van 11% naar 23%) het aandeel tegemoetkomingen bij de 0-24 jarigen en stijgt het aandeel met de helft bij de actieve leeftijdscategorie (8% naar 14%). Terwijl het aandeel tegemoetkomingen bij de ouderen met 3% daalt (van 25% naar 22%). Ook bij de andere twee arrondissementen zien we gelijkaardige trends opduiken, al liggen die in tegenstelling tot Antwerpen een stuk onder het Vlaamse gemiddelde.

Wat opleiding betreft is het de verwachting dat ook hier het armoerisico zal dalen, gezien het aandeel van laaggeschoolden bij 20-64 jarigen gevoelig daalde de laatste decennia. In de toekomst zal de opleidingsgraad nog verder toenemen, niet zozeer bij de jongere groepen, maar vooral bij de oudere groepen. Daar zullen immers hoger opgeleide jongere leeftijdsgroepen de lager opgeleide oudere leeftijdsgroepen vervangen. Daartegenover staat dat bij de jongste groep behoorlijk wat jongeren het onderwijs verlaat zonder diploma. In 2014 was dat 11% in Vlaanderen. Provincie Antwerpen scoort hierbij zelfs het hoogst met 13%.

Figuur 11: Evolutie (2008-2014) van het aandeel sociaal verzekerden met recht op de verhoogde tegemoetkoming geneeskundige verstrekkingen naar leeftijd en arrondissement

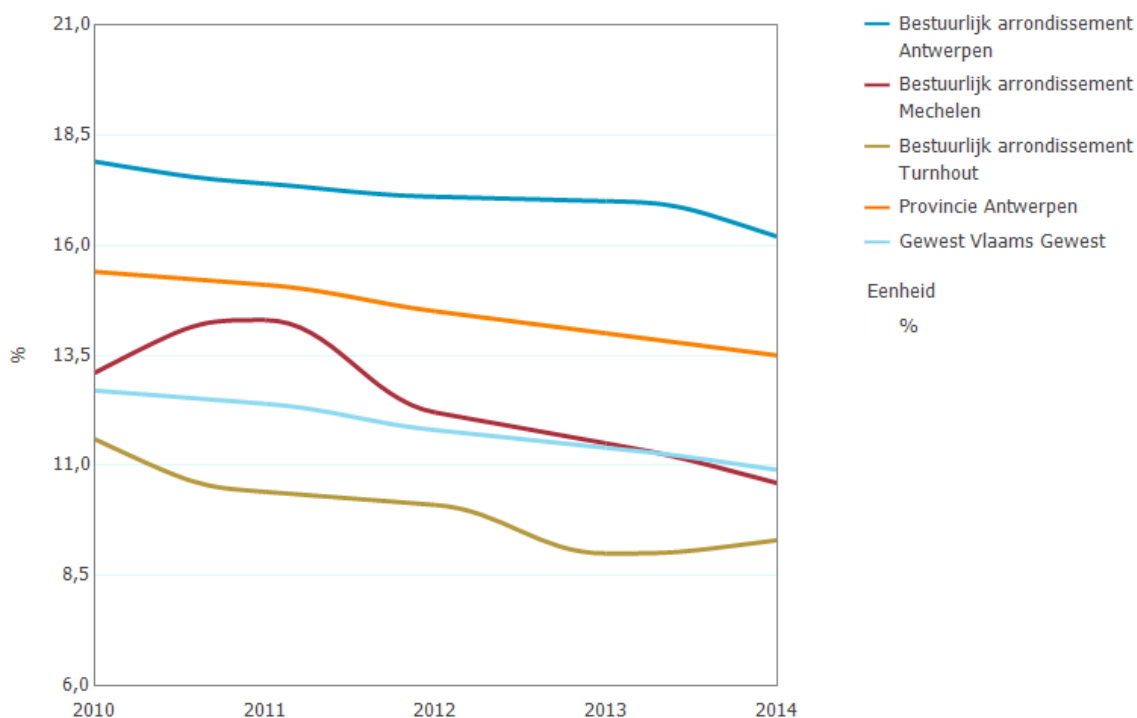

Bron: Studiedienst Vlaamse Regering - portaal lokale statistieken

Figuur 12 laat zien dat het hoogste aandeel vroegtijdige schoolverlaters zich bevindt in het arrondissement Antwerpen (2010: 17,9% - 2014: 16,2%). Op vijf jaar tijd is er wel een lichte neewaartse trend vast te stellen. Ook het arrondissement Mechelen scoort tot 2014 boven het Vlaamse gemiddelde. Opvallend is nog dat in het arrondissement Turnhout de ongekwalificeerde uitstroom lijkt te stijgen na 2013.

Alleenstaanden en éénuoudergezinnen tenslotte, lopen een beduidend hoger risico op armoede en sociale uitsluiting. Zoals hierboven reeds gesteld zal de evolutie naar meer gezinsverdunning zorgen voor meer alleenstaanden (al dan niet met kinderen). Er zijn dan ook geen aanwijzingen dat deze evolutie de welvaartspositie van deze groep gevoelig zal verbeteren.

Figuur 12: Evolutie (2010-2014) van het aandeel vroegtijdige schoolverlaters naar arrondissement

Bron: Departement Onderwijs en Vorming van de Vlaamse Gemeenschap

1.2. Uitdagingen voor de Provincie Antwerpen

1.2.1. Vergrijzing en verzilvering

De vergrijzing zet zich het sterkst door in niet-stedelijke omgeving. Het aandeel 65-plussers in de totale bevolking zal zeer sterk stijgen in de buitengemeenten (niet-stedelijke gemeenten) van 14,9% in 2000 naar 26,4% in 2030. Dit heeft implicaties op de zorgvraag op het platteland en mogelijke gevolgen rond vereenzaming (zie verder). Anderzijds vormt deze groep van 65+ plussers ook een economisch interessante groep, o.a. voor lokale producten en/of recreatie op het platteland. De stijging van het aantal hoogbejaarden (80-plussers) is in het arrondissement Turnhout, dat het meest rurale arrondissement in van onze provincie, het hoogst (van 2,3% in 1990 naar 5,3% in 2018).

1.2.2. Uitdunnen huishoudens

De toename van het aantal 1- en 2-persoonhuishoudens is het sterkst in het meest rurale deel van onze provincie, het arrondissement Turnhout. Het aandeel alleenstaanden is in het arrondissement Turnhout de laatste 10 jaar exponentieel gestegen met 23%. 1 van de oorzaken van deze verdunning is de vergrijzing, die hierboven vermeld werd. Ook als we kijken naar de niet-stedelijke gemeenten zien we dat het aantal 1-persoonshuishoudens stijgt (met 16,1% sterker dan in de stad, waar het 11,1%), vooral door de vergrijzing vermeld hierboven.

1.2.3. Sterke verstedelijkingsdruk

1 van de oorzaken is de sterke bevolkingstoename, die voor heel de provincie boven het Vlaams gemiddelde ligt, en die ook zal blijven toenemen na 2017 (prognoses tot 2030). De sterkste groei wordt waargenomen in het meest rurale arrondissement Turnhout. Dit zorgt enerzijds voor een recreatieve druk van de stedeling op de resterende open ruimte. Maar ook een druk van bijkomende inwoners in diezelfde open ruimte en een sterke individualisering van die open ruimte (vertuining, verpaarding). Vele verschillende functies moeten op een steeds schaarser wordende open ruimte (elke dag verdwijnt in Vlaanderen 6ha open ruimte) gecombineerd worden (sinds 2000 is het bebouwd oppervlak in onze provincie 10% gestegen).

Er is nood aan afstemming en samenwerking tussen beleidsdomeinen en niveaus om te komen tot multifunctioneel gebruik open ruimte alsook aan sensibilisering van het belang van open ruimte en druk op de open ruimte.

1.2.4. Opkomst van participatiemaatschappij

Burgers willen betrokken worden in het beleid, dit is een extra niveau van samenwerking waar we vanuit plattelandsbeleid o.a. via dorpenbeleid op inspelen, en waar we ook lokale besturen in willen ondersteunen

1.2.5. Mondige burger

De burger denkt dat hij alleen maar rechten heeft, en dwingt deze ook af via burgerprotesten bv. tegen bepaalde planningsprocessen of kritische houding t.o.v. voeding => belang van werken aan draagvlak en educatie rond open ruimte als productieruimte (54% van de bevolking kent niemand actief in de landbouw) en voeding (hoeve- en streekproductenbeleid)

1.2.6. Verkleuring van de bevolking

Onze provincie wordt gekenmerkt door een netto-inwijking uit het buitenland, die jaar na jaar toeneemt. Gemiddeld wonen er ongeveer 18% mensen van niet-Belgische origine in onze provincie. De meesten wonen in het arrondissement Antwerpen (23,5%). Bepaalde groepen van deze inwijkelingen zouden specifieke doelgroepen kunnen zijn voor lokale producten of vooral hoeveproducten.

1.2.7. Dorpen worden geconfronteerd met verschillende uitdagingen

Sociale kwetsbaarheid/ vereenzaming, financiële armoede, bereikbaarheid, vervoersarmoede, klimaatverandering, energietransitie, economische veranderingen, verdwijnen lokaal aanbod basisvoorzieningen, toename in zorgbehoefte van ouderen, diversiteit in woonvraag en dalende bestuurskracht (cijfers in dorpenmonitor). Veel van deze uitdagingen lijken, op basis van interviews in enkele dorpen, voort te komen uit de groei van inwonersaantallen gecombineerd met vergrote mobiliteit van (meeste) inwoners waardoor ze gebruikmaken van voorzieningen buiten het dorp (met de nodige verschraling van voorzieningen en ook verkeersdruk tot gevolg).

1.2.8. Verdoken plattelandsarmoede

De cijfers geven aan dat de meeste mensen in armoede in verstedelijkt gebied wonen (17,2% recht op verhoogde tegemoetkoming in arrondissement Antwerpen vs. 12,4% in Turnhout). Desalniettemin is de impact van wie arm is op het platteland, zeker zo groot,

door het beperktere voorzieningenaanbod, inclusief mobiliteitsoplossingen, de grote sociale druk en het beperkt aanbod aan kwalitatieve huurwoningen.

1.2.9. Toenemende nood aan geïntegreerde aanpak van beleidstopics. **Bestuurlijke evolutie van de provincies** als regisseur van een gebiedsgericht beleid in samenwerking met andere bestuursniveaus vanuit een geïntegreerde en gebiedsgerichte bril.

1.2.10. De laatste jaren zien we **nieuwe landbouwmodellen** opkomen als stadslandbouw, gemeenschapslandbouw, agro-ecologische landbouw enz. Deze nieuwe voedselsystemen brengen consument en producent weer rechtstreeks met elkaar in contact. Er is duidelijk ruimte voor alternatieve voedselsystemen waarbij niet de landbouwproductiviteit centraal staat, maar die tegemoet komen aan een aantal socio-economische problemen in onze Westerse samenleving: het groeiend aantal mensen met overgewicht, een stijgend aantal aan voedsel gerelateerde ziekten, armoede in de Vlaamse landbouw, voedselverspilling, het verdwijnen van groene ruimte, ... (Avermaete, 2014). Bovendien creëren deze nieuwe landbouwmodellen ook kansen voor innovatieve ondernemers.

Binnen het randstedelijk gebied zijn er heel wat kansen voor stadslandbouw. In de stadsrand is er nog veel open ruimte die tijdelijk of permanent kan dienen voor nieuwe vormen van voedselproductie zoals stadslandbouw. Lokale landbouwproductie verbindt steden met hun omgeving en kan daarom een maatschappelijk aanvaard, betaalbaar en effectief instrument zijn voor duurzame verstedelijking (IPO, 2015).

Er moeten extra kansen komen voor productielandbouw in de overgangsgebieden tussen stad en platteland, zeker in onze provincie waar stad en platteland zo nauw verweven zijn. Het gaat hier dan vooral om die gebieden die momenteel niet in agrarisch gebruik zijn (bv. parkgebied) of dreigen te verdwijnen uit agrarisch gebruik. Gebiedsgerichte differentiatie in de ruimtelijke planning is wenselijk. Op die manier kunnen nieuwe groene ruimtes ontstaan, vaak in de randstedelijke context, die zowel economisch als ruimtelijk en milieukundig een meerwaarde kunnen bieden (IPO, 2015).

1.2.11. Duurzame energie

De klimaatverandering noopt ons anders om te gaan met onze energieproductie. Tal van alternatieve energieproductievormen zijn de laatste jaren ontstaan. Veel van deze energieproductie vindt plaats op het platteland. Hier liggen kansen voor inkomensgeneratie, draagvlakvorming, netwerken en nieuwe verbindingen, bv. het gebruik van reststromen uit de industriële sector door de landbouwsector of omgekeerd. Ook lokale energieproductie met echte transitiedorpen die volledig hun eigen energie produceren, biedt nog kansen voor ons Antwerps platteland.

2.Stakeholders

Hoe gaan we om met onze stakeholders (klanten, leveranciers, partners, concurrenten, ...)?

- *Welke spelers spelen actief in op deze maatschappelijke uitdagingen? Weeg ons beleid af tegen de acties van andere (overheids-) actoren.*
- *Wat is hun positie, wat verwachten zij, wat is hun rol en invloed?*

- Welke meerwaarde hebben we gecreëerd? Hoe tevreden zijn de stakeholders over ons werk en wat verwachten zijn van ons in de toekomst?

Hét kenmerk van plattelandsbeleid is dat het inzet op beleids- en domeinoverschrijdende samenwerking. Samenwerking tussen beleidsdomeinen en beleidsniveaus staat dus centraal. Dit vraagt vaak tijd, maar levert op lange termijn ook efficiëntie winst.

- ⇒ Hogere overheden: voor de plattelandssubsidies bepalen Europa en Vlaanderen in belangrijke mate de kaders, de provincie beheert de subsidies, voert promotie en zorgt voor selectie projecten. In 2021 start een nieuwe programmaperiode. Veel zal hier afhangen van de budgettaire besprekingen op Europees niveau in het kader van de Brexit-onderhandelingen m.a.w. waar legt Europa zijn (budgettaire) prioriteiten, en welke accenten legt Vlaanderen dan? – Voor dorpenbeleid werkt ook Vlaanderen aan beleidsaanbevelingen voor dorpen die zouden landen zomer 2018. De provincie werkt een concreet aanbod uit naar gemeenten. Vlaanderen en provincie stemmen regelmatig af. – Vanuit Vlaanderen wordt het Stragisch Plan Korte Keten aangestuurd in samenwerking met de provincies.
- ⇒ Gemeenten (inclusief OCMW's): zijn promotor van projecten – zijn primaire klant voor dorpenbeleid, maar fungeren ook als klankbord bij het vorm geven van het beleid – zijn vragende partij naar ondersteuning inzake lokale voedsel strategieën, hoeve- en streekproducten...
- ⇒ Andere provinciale diensten: samenwerking voor dorpenbeleid in analysefase en bij aanbod van instrumenten naar dorpen – promotor van plattelandsprojecten (vooral landbouwprojecten in gebiedsgerichte projecten) – adviserend bij besluitvorming plattelandsprojecten – samenwerking voor andere beleids- en domeinoverschrijdende beleidsthema's – samenwerking voor hoeve- en streekproductenbeleid
- ⇒ RURANT vzw: RURANT is onze primaire uitvoerende partner voor het plattelandsbeleid: enerzijds voeren zij ons beleid uit op het terrein bv. als preferentiële partner in het dorpenbeleid voor participatietrajecten in dorpen, als uitvoerder van elementen uit het hoeve- en streekproductenbeleid bv. organisatie Lekkers met streken terras.... Anderzijds vormen zij een proeftuin en inspiratiebron voor nieuw beleid bv. alternatieve financiering, landbouwverbreding, leegstaande gebouwen....Verder coördineert RURANT ook de LEADER-gebieden in onze provincie.
- ⇒ Middenveldorganisaties: via plattelandssubsidies geven ze mee uitvoering aan het plattelandsbeleid – verwachting is vooral voldoende geïnformeerd te worden, advies op maat te krijgen en een transparante besluitvormingsprocedure. Waar nodig worden ze mee betrokken bij het dorpenbeleid.
- ⇒ Dorpsbewoners en verenigingen: via participatietrajecten dorpenbeleid bouwen zij mee aan de veerkracht van de dorpen.

3. SWOT-analyse

Waar zijn we goed in? Waar liggen tekortkomingen in ons handelen? Samengevat, wat geeft dit (aan sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen) als kader om (ver)nieuw(d) beleid te voeren?

Het plattelandsbeleid van de provincie Antwerpen zet in op de (be)leefbaarheid van de open en bebouwde ruimte door het stimuleren en initiëren van samenwerking.

3.1. Analyse

STERKTES

- We informeren promotoren voldoende en goed via infosessies, website, nieuwsbrief platteland, mailingen.... Op de laatste 2 grote infosessies waren er telkens 100 deelnemers, wat resulteerde in heel wat projectindieningen. Daarnaast verzorgen we ook 1-op-1 advisering voor promotoren. Transparante besluitvorming en duidelijke procedures rond subsidies. Promotoren worden op een transparante en duidelijke manier geïnformeerd over het goedkeuringsproces en ook het verdere verloop van het project na goedkeuring.
- Tandem beleid – praktijk: DLP – RURANT => sterk partnerschap voor plattelandsontwikkeling. DLP zit in het DB RURANT, maar ook op het niveau van de verschillende werkvelden: platteland, dorpen, hoeve- en streekproducten, is er regelmatige afstemming tussen de verantwoordelijken bij DLP en RURANT, waarbij DLP de beleidslijnen uitstippelt en RURANT ze op het terrein uitvoert. Anderzijds inspireert RURANT ook het beleid via innovatieve projecten.
- Koppeling subsidies – beleid in 1 dienst: op deze manier kunnen we promotoren ook inhoudelijk inspireren en begeleiden.
- Hefboomeffect subsidies + eigen beheer van die subsidies: door het eigen beheer kan je in functie van het eigen beleid eigen inhoudelijke accenten leggen. De gesubsidieerde projecten geven ook input voor eigen beleid. Door provinciale middelen te combineren met Vlaamse en Europese middelen (in LEADER en OmgevingsKwaliteit), maken we van elke euro aan provinciale middelen 4 euro aan subsidies. Gezien we maar voor 65% co-financiering, wordt deze 4 euro na inbreng van de promotor €6,15. Doordat we mee aan het stuur zitten, en mee de krijtlijnen bepalen, kunnen we ook heel wat projecten van provinciale diensten en instellingen goedkeuren: voor de lopende programmaperiode voor OKW en P+ zijn 20 van de 47 goedgekeurde projecten van provinciale diensten of instanties (Kempens Landschap, Rurant, Regionale Landschappen). Verder werden ook heel wat projecten goedgekeurd van lokale organisaties die bijdragen aan de doelstellingen van de gebiedsgerichte programma's van de provincie (ARO en Zuidrand in hoofdzaak). De monitor die in de loop van 2018 zal opgemaakt worden, zal hier nog meer concrete cijfers over geven.
- Goede interne samenwerking met politieke niveau (korte lijn) en met andere diensten (= sterkte van de provincie)
- Goede samenwerking met anderen bv. Vlaanderen (VLM, zowel voor dorpenbeleid als voor PDPO-subsidies), Innovatiesteunpunt, gemeenten....
- Voor dorpenbeleid is er een goede samenwerking met DEIS en DWG
- verschillende specifieke instrumenten voor de uitvoering van het dorpenbeleid o.b.v. het veerkrachtmodel: dorpenmonitor (geeft globaal overzicht van de kerncijfers van een dorp) (UA), inspiratieboek (verzameling van best practices) (UA), portfolio (overzicht van provinciale ondersteuningsinstrumenten) (provincie)

ZWAKTES

- Afhankelijkheid van Europees en Vlaams beleid: voor het subsidieverhaal zijn we afhankelijk van het Europees subsidieprogramma PDPO, dat in 2021 zijn vierde programmaperiode ingaat.
- Ambities liggen hoger dan wat we kunnen met bestaande personeelsinzet en werkmiddelen, hierdoor blijven relevante beleidsthema's onderbelicht
- Meer geïntegreerde, maar ook gebiedsgerichte organisatiestructuur zou plattelandsbeleid nog verder kunnen versterken, nu te sterke koppeling met enkel landbouw
- De beperkte meetbaarheid van het plattelandsbeleid en vooral ook het dorpenbeleid.
- De impact van het dorpenbeleid is moeilijk meetbaar. De komende jaren zullen we hierrond methodieken ontwikkelen.

OPPORTUNITEITEN

- Het Antwerps platteland kent een hoge ondernemingsgraad, inclusief land- en tuinbouwers. Belangrijk om deze blijvend mee te nemen in het beleid bv. via het hoeve- en streekproductenbeleid.
- PDPOIV: een nieuwe Europese programmaperiode start in 2021, waarin we op basis van de evaluatie van PDPOIII, nieuwe inhoudelijke en procedurele accenten kunnen leggen binnen het Europees en Vlaams kader
- De intraprovinciale samenwerking tussen de diensten van de provincie zou nog versterkt kunnen worden, ten voordele van o.a. het plattelandsbeleid.
- Via de plattelandssubsidies zijn er al verschillende contacten met gemeenten. Deze kunnen nu ook gebruikt worden voor het dorpenbeleid.

BEDREIGINGEN

- De beperkte open ruimte in onze provincie is net de reden om aan plattelandsbeleid te doen: de kracht zit hem net in de verweving stad-platteland.

3.2. Uitdagingen

Waar werken we aan de komende jaren?

- Sociaaleconomische veerkracht van alle dorpen in onze provincie verhogen door participatietrajecten op te starten die uitmonden in een actieplan, concrete realisaties en sterkere sociale cohesie
- Werken aan draagvlak voor open ruimte door in te zetten op educatie, communicatie-acties, hoeve- en streekproducten
- Subsidiëren van innovatieve plattelandprojecten die inzetten op samenwerking tussen beleidsdomeinen van gemeenten, middenveldorganisaties, andere provinciale diensten
- Oppikken van beleids- en domeinoverschrijdende topics, zoals stadslandbouw, om hierrond een eigen provinciaal beleid uit te tekenen

Omgevingsanalyse Hoeve- en Streekproductenbeleid

Een divers landbouwsysteem als drager voor een leefbaar platteland

Landbouw was steeds dé drager voor een leefbaar platteland, zowel economisch (o.a. tewerkstelling), ecologisch (o.a. landschapsvormend, ecosysteemdiensten) als sociaal (iedereen kende wel een landbouwer). De laatste decennia verzwakte deze relatie echter: het aantal actieve landbouwers neemt steeds verder af, terwijl het platteland steeds meer bevolkt wordt door bewoners met weinig of geen connectie met de landbouwsector. Deze evolutie wordt daarenboven versterkt door enerzijds een moeilijke instroom in de landbouwsector en anderzijds het aanzuigeffect van de leeggekomen agrarische gebouwen op – vaak kapitaalkrachtige – stedelingen die zoeken naar een betaalbare woning “op den buiten”.

Het platteland lijkt bijgevolg stilaan te vervreemden van de landbouw. Niet enkel stedelingen, maar ook dorpingen (her)kennen de gewassen op het veld niet, weten niet welk gewas in welk seizoen groeit of geoogst wordt, wat de noodzaak is van bepaalde veldbewerkingen of gewasbehandelingen. Hoewel dieren omwille van hun aaibaarheid vaak iets beter gekend zijn, ziet men dat ook daar een groot gebrek aan basiskennis is over huisvesting, voederstrategieën, milieuwetgeving of de relatie daartussen, want “waarom mag die koe niet op de wei?”

Toch is dit een ongewenste evolutie, zowel voor de boeren als de burgers. Voor de landbouwsector leidt die vervreemding tot o.a. tegenkating wanneer er een bedrijfsuitbreiding aangevraagd wordt of onbegrip over bepaalde handelingen. Dit maakt rendabele bedrijfsvoering lastig tot zelfs onmogelijk. Het (gevoel van) gebrek aan erkenning leidt tot een afname in beroepstrots, waardoor landbouwers vaak geen opvolger meer vinden. De groeiende interesse in landbouweducatie, hoevetoerisme, korte keten en lokale producten toont echter aan dat die vervreemding bij de burger-consument als een soort van gemis ervaren wordt. Men wil blijkbaar toch nog steeds weten waar dat voedsel vandaan komt, iets wat men bv. minder ziet wanneer het gaat over kledij, auto's of smartphones...

Wil men de landbouwsector behouden en terug versterken als drager van het platteland, dienen een aantal tendenzen omgekeerd te worden. Hoeve- en streekproducenten kunnen hier een sleutelrol in opnemen.

- Nieuwe starters in de sector
Door o.a. schaalvergroting en (kapitaals-)intensivering van de landbouwbedrijfsvoering is het haast onmogelijk voor iemand “van buiten de sector” om een gangbaar landbouwbedrijf over te nemen of op te starten. Kleinschaligere landbouwbedrijfsmodellen laten evenwel toe om starters in de sector een plaats te geven. Vaak kiezen deze nieuwelingen juist bewust voor die kleinere schaal, omdat ze binnen een ander paradigma naar landbouw kijken en kansen zien die mensen van binnen de sector niet zien, of omdat ze minder gebonden zijn aan een bestaand (ouderlijk) bedrijf of lopende investeringen en dus gemakkelijker “van nul” kunnen beginnen.
- Innovatief agrarisch ondernemerschap
Door de kleinere schaal kunnen nieuwelingen gemakkelijker experimenteren met gewassen, rassen, productiemethodes, verwerkingsmethodes... die in de gangbare landbouw minder

voor de hand liggen. Ook gangbare bedrijven zoeken naar mogelijkheden om toegevoegde waarde te creëren om hun economische rendabiliteit te verstevigen. Deze zoektocht levert interessante producten en verdienmodellen op, die ook (deels) overgenomen kunnen worden door andere bedrijven.

- Boer-burger-contact herstellen
Alternatieve afzetstrategieën, waarbij producent en consument mekaar ontmoeten, bieden mogelijkheid om het contact tussen boer en burger opnieuw te versterken. Deze dialoog is interessant voor de economische rendabiliteit van de bedrijven: de producent kan toelichten waarom een bepaald product een bepaalde prijs heeft of welke productiemethode hij hiervoor gebruikt heeft. De consument kan de producent uitdagen om op zoek te gaan naar nieuwe producten of technieken, in ruil voor een faire prijs en erkenning van de inspanningen die de landbouwer levert, wat leidt tot een positieve bijdrage aan de ‘license to produce’. Hiernaast versterkt het ook de sociale cohesie op het platteland doordat men niet enkel als producent en consument in dialoog treedt, maar ook als burgers, als burens, als mensen.
- Landbouwbestemming voor vrijgekomen agrarische gebouwen
Bestaande agrarische constructies zijn vaak weinig interessant voor gangbare landbouwbedrijfsvoering. Deze gebouwen bieden echter wel potenties voor kleinschaligere producenten en/of verwerkers van lokale producten. Door gebouwen die ongeschikt zijn voor grootschalige landbouw toch te reserveren voor landbouw-gerelateerde productie, voorkomt men een verdere residentialisering van het buitengebied en blijft het platteland haar landbouw karakter behouden.

Uiteraard zijn bovenstaande acties niet enkel een verdienste van nieuwelingen of alternatieve landbouwbedrijfsvoering. Ook bestaande land- en tuinbouwers, onderzoeksinstituten, middenveldorganisaties en dienstverleners experimenteren om de landbouwsector marktgericht en innovatief te houden. Gediversifieerd agrarisch ondernemerschap leidt tot een robuuster “economisch ecosysteem” dat gemakkelijker om kan gaan met allerhande veranderingen op vlak van klimaat, maar ook wijzigende maatschappelijke wensen of (geo)politieke beslissingen.

Een ambitieus hoeve- en streekproductenbeleid, dat andere vormen van landbouw ondersteunt, moedigt ook nieuwkomers aan en zorgt zo voor verjonging en vernieuwing in de sector. Het inspireert bestaande ondernemers om hun bedrijfsvoering eens op een andere manier te bekijken. Het geeft kansen aan beide types bedrijven om in contact te komen met hun klanten, hun verwerkers, hun lokale besturen... Op die manier versterkt het hoeve- en streekproductenbeleid de positie van de landbouw als innoverende speerpuntsector binnen het platteland en draagt zo bij aan voedselzekerheid (SDG 2), economische groei (SDG 8), duurzame gemeenschappen (SDG 11) en verantwoorde consumptie en productie (SDG 12).

Landbouw terug verweven binnen de woonkernen

Historisch gezien bevonden de meest vruchtbare gronden zich in en rondom de woonkernen. Door toenemende verstedelijking en inbreiding werden deze landbouwgronden volgebouwd en verhard. Het terugbrengen van landbouw in de woonkernen (hetzij in dorpen, hetzij in steden) biedt echter tal van voordelen. Via ‘eetbaar groen’ zorgt voedselproductie voor een ontharding en vergroening van de woonkern, wat niet enkel ecologische voordelen biedt op vlak van klimaatadaptatie en ecosysteemdiensten, maar ook leidt tot meer sociale cohesie.

Het verweven van voedselproductie binnen het woongebied biedt eveneens een antwoord op één van de belangrijkste uitdagingen van korte-ketenlandbouw, namelijk de distributie van de lokale producten tot bij de consument. Door voedselproductie een plaats te geven naast of zelfs tussen de consumenten, vormt duurzame distributie geen probleem meer. Een slimme integratie van eetbaar groen in een verstedelijkte omgeving kan vergemakkelijkt worden door het opstellen van gemeentelijke of bovenlokale voedselstrategieën, waarbij niet enkel gekeken wordt naar kleinschalige stadslandbouwprojecten, maar ook stads nabije landbouwparken een rol hebben.

Waar in het buitengebied landbouw en natuur vaak botsen, biedt het woongebied een mooie testlocatie om te zoeken naar oplossingen om water, landbouw en natuur te verweven. Doordat op percelen in het (rand)stedelijk gebied vaak nog geen claim van de ene noch de andere sector hangt, kan over de verschillende beleidsdomeinen heen gezocht worden naar het beste evenwicht om zowel ecologische als economische voordelen te maximaliseren. De schaal is vaak klein en de diversiteit in casussen is vaak groot, zodat er out-of-the-box naar oplossingen op maat gezocht moet worden. Net zoals in het platteland, kan ook hier de provincie Antwerpen diverse actoren (lokale besturen, burgers, experts, landbouwers, natuurverenigingen...) laten samenwerken om te streven naar duurzame steden en gemeenschappen (SDG 11) die klaar zijn voor klimaatverandering (SDG 13).

Steden bieden niet enkel ruimte voor landbouwproductie, ze zijn ook producent van tal van organische stromen, gaande van onverkocht voedsel of voedselresten, groene afvalstromen, maar ook "grijs water" en humane mest. In een zoektocht naar een duurzame, meer circulaire economie bieden deze stromen kansen voor opwaardering. Vaak zijn de volumes relatief klein (denk aan koffiegruis van lokale horeca-zaken als grondstof voor paddenstoelenteelt), zodat het vooral kleine, lokale ondernemingen zijn die hiermee aan de slag gaan. Ook hier zijn het meestal mensen van buiten de landbouwsector die aan de slag gaan met deze reststromen en vaak gebruik maken van relatief nieuwe productiemethoden (vertical farming, insectenteelt...) en innovatieve verwerking. Zo vormen woonkernen perfecte incubatoren om nieuwe producties lokaal op relatief kleine schaal te testen. Wanneer deze succesvol blijken, volgt meestal opschaling tot een nieuwe tak binnen het agrobusinesscomplex en op die manier bijdragen aan (circulaire) economische groei (SDG 8)

Omgevingsanalyse streekbeleid (DEIS)

1. ACTUELE UITDAGINGEN

1.1. Situering van het huidige streekbeleid

De Vlaamse overheid keurde op 17 juli 2015 de conceptnota 'Naar een versterkt streekbeleid en (boven)lokale werkgelegenheid' van minister Muyters goed.

In het vernieuwde streekbeleid zijn in eerste instantie de steden en gemeenten aan zet.

Vlaanderen bepaalt niet welke gemeenten verplicht moeten samenwerken, de keuze is aan hen om hun werkgebied te definiëren. Provinciegrenzen vormen bijvoorbeeld niet langer barrières om samen te werken. Het uitgangspunt van de minister is dat het streekoverleg moet groeien vanuit een dynamiek in de streek, rekening dient te houden met het lokale economische weefsel en bouwt aan een streekidentiteit. Hierbij wordt eveneens gekeken naar andere beleidsdomeinen en wat zij kunnen bijdragen.

In de conceptnota stelt de minister dat de provincie als ondersteunende partner kan optreden. Ook is er volgens hem nog steeds een rol weggelegd voor de sociale partners. Ook private partners kunnen deelnemen aan het samenwerkingsverband, permanent of tijdelijk.

We merken nu dat in de meeste streken actief de vraag aan de provincie wordt gesteld om een faciliterende rol op te nemen.

Als provincie onderscheiden we drie rollen die we als provincie kunnen opnemen in het streekbeleid:

- **Streekoverleg:** op vraag van de Vlaamse overheid en/of lokale besturen nemen we in het overleg de rol van coördinator of facilitator op om te komen tot gedragen streekdoelstellingen;
- **Streekondersteuning:** via onze typische provinciale instrumenten (data en analyse, subsidies, inhoudelijke ondersteuning) bieden we ondersteuning om deze doelstellingen te onderbouwen en te realiseren;
- **Streekontwikkeling:** waar nodig nemen we onderbouwde eigen initiatieven, overkoepelend of streekgericht.

In deze omgevingsanalyse focussen we op de eerste twee rollen: het streekoverleg en de streekondersteuning.

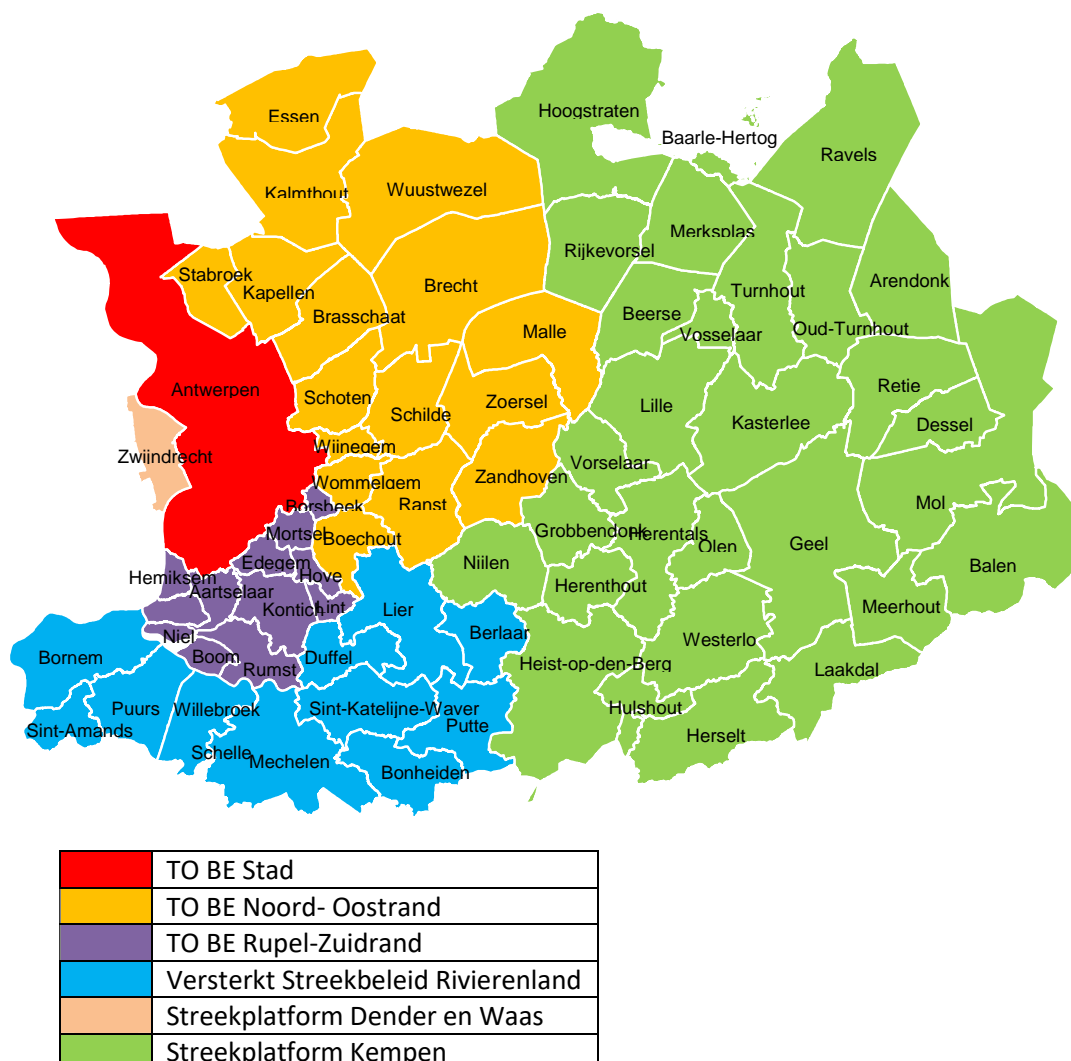
Daarbij focussen we ons voor het luik "streekondersteuning" op "data en analyse". Andere instrumenten zoals subsidies en inhoudelijke ondersteuning worden reeds gevat door de oefening die gemaakt wordt in de sectorale beleidsdomeinen. Dit geldt ook voor de acties die we in het kader van de derde rol (streekontwikkeling) zelf ontwikkelen als provincie.

1.2. Streekoverleg

Lokale besturen en streekactoren werken vandaag op tal van manieren samen. Uit de regioscreening van de gouverneur (2011-2013) bleek dat er binnen onze provincie honderden tussenstructuren of zogenaamde intermediaire structuren zijn ontstaan. Deze zijn, om uiteenlopende redenen, gegroeid op initiatief van de Vlaamse overheid, de provincies en de lokale besturen. Hun aantal stijgt nog steeds. Samenwerking versterkt de bestuurskracht, maar zorgt ook voor problemen op diverse vlakken: tekort aan democratische controle, verkokering, gebrek aan transparantie, gebrek aan efficiëntie en een onduidelijke bevoegdheids- en taakverdeling. Deze complexe veelvoud aan samenwerkingsverbanden heeft uiteraard ook een invloed op de uitbouw van het vernieuwd streekbeleid.

Binnen de provincie Antwerpen zijn vandaag vier streekplatformen actief: het Streekplatform Kempen, het Versterkt Streekbeleid Rivierenland, VoorKempen en Rupelstreek/Zuidrand. De provincie Antwerpen neemt ook deel aan het versterkt Streekbeleid Waas & Dender.

De Vlaamse overheid heeft de ESF-financiering van deze streekplatformen verlengd tot 31 juli 2020. Het is de nieuwe Vlaamse regering die over verdere financiering zal moeten beslissen.

We constateren vandaag zeer verschillende snelheden en dynamieken binnen de verschillende streken, wat zich uit in verschillende samenwerkingsvormen en themakeuzes. Ook de betrokkenheid van lokale besturen, intergemeentelijke samenwerkingsverbanden (o.a., maar niet exclusief, intercommunales) en de sociale partners verschilt sterk (ook in de wijze waarop financiële en personele middelen ingebracht worden). Tenslotte is ook de mate waarin de provincie door de lokale besturen en sociale partners een rol wordt toegeschreven niet dezelfde in elk streekplatform.

De socio-economische uitdagingen die zich binnen de verschillende streken in onze provincie stellen of de focus die de lokale partners erop willen leggen, zijn niet noodzakelijkerwijze overal dezelfde. Op vlak van demografie onderscheiden we bijv. grote verschillen tussen de subregio's: landelijk (vergrijzing en verzilvering) en stedelijk gebied (vergroening). Ook op vlak van arbeidsmarkt, aanwezigheid van economische speerpuntsectoren, mobiliteit, toerisme, ... vereist elke streek een specifieke aanpak, afgestemd op de specifieke probleemstellingen, op het potentieel dat vandaag bij de streekpartners reeds aanwezig is en op de bereidheid van de partners om vanuit een bovenlokale benadering het lokaal belang rond gekozen thema's te overstijgen. Daarnaast strookt de ruimtelijke morfologie meestal ook niet met de gekozen gebiedsindelingen van de fora voor streekoverleg.

Op streekniveau zal het tenslotte van belang zijn om bij de analyse en aanpak van de uitdagingen een goed evenwicht te bewaken tussen de nood aan en keuze voor een bovenlokale en geïntegreerde benadering enerzijds en de keuze voor een maatwerkeraanpak vanuit de lokale besturen zelf die sommige uitdagingen vereisen. Soms zal zelfs het gemeentelijk niveau nog onvoldoende fijnmazig zijn om het juiste antwoord voor bepaalde uitdagingen te vinden.

1.3. Streekondersteuning: data en analyse

Meten is weten. Lokale besturen en organisaties zijn op zoek naar relevante data om het eigen beleid vorm te geven en om inzicht te krijgen op toekomstige trends maar ook steeds meer naar indicatoren om de impact van hun beleid te kunnen meten.

Op streekniveau is er enerzijds nood aan een bovenlokale en geïntegreerde analyse van de uitdagingen waarmee lokale besturen en streekactoren geconfronteerd worden. Anderzijds gaat men steeds meer op zoek naar fijnmazige gegevens omdat het gemeentelijk niveau vaak onvoldoende toelaat om echt maatwerk te kunnen leveren. We constateren dat de vraag naar bovenlokale, geïntegreerde en tegelijk fijnmazige data de afgelopen jaren ook binnen het eigen provinciebestuur is toegenomen.

Vertrekken vanuit een gezamenlijke dataset biedt streekactoren veel voordelen in hun samenwerking. Het kan de discussie over wat prioritair is, vergemakkelijken en maakt een uniforme insteek mogelijk.

Door de grote vorderingen die op vlak van automatisering en open databeleid het afgelopen decennium werden gemaakt, hebben we de voorbije jaren in verhouding veel meer data kunnen verwerken en ontsluiten. Potentiële dataleveranciers worden door tal

van diensten aangespoord om hun cijfers kenbaar te maken. Tegelijk merken we dat de grote golf aan hervormingen op beleidsniveau (bijv. tussen het federale en Vlaamse niveau) de datadoorstroming opnieuw dreigt te vertragen.

2. STAKEHOLDERS

2.1. Streekoverleg

De belangrijkste stakeholders van de provinciale ondersteuning van het streekoverleg zijn:

- **de lokale besturen:** nemen het voortouw in het streekoverleg (waarbij er grote verschillen tussen de lokale besturen onderling is); dragen (soms) financieel bij, vaak bij provincie op zoek naar een partner die neutrale coördinatierol kan opnemen:

In de beslissingsfora van het Streekplatform Kempen, de taskforce, en van het Versterkt Streekbeleid Rivierenland, de regionale mandaatgroep, worden ze aangevuld met parlamentsleden (uit de regio).

In het Streekplatform Kempen worden de lokale besturen vertegenwoordigd in de Task Force door de voorzitter van de conferentie van Kempense burgemeesters.

In het Versterkt Streekbeleid Rivierenland zetelen alle burgemeesters rechtstreeks in de Regionale Mandaatgroep (het beslissingsforum).

In zowel de Kempen als Rivierenland is er (officieuze) interactie tussen de beleidsorganen voor het streekoverleg en de respectievelijke conferentie van burgemeesters.

Een minder vlotte werking of zelfs het ontbreken van een conferentie van burgemeesters in een bepaalde streek, zoals de Noord-Oostrand van Antwerpen, kan de totstandkoming van een governance structuur negatief beïnvloeden, zeker in de opstartfase.

- **de intercommunales:** gevestigde streekactoren (IOK, Welzijnszorg Kempen, IGEAN, IGEMO...) nemen vandaag zowel in Kempen, het arrondissement Antwerpen als Rivierenland een belangrijke coördinatierol op; beschouwen de provincie soms als concurrent m.b.t. de coördinatierol of soms te gemakkelijk als "melkkoe" om concrete streekacties te financieren:

In Rivierenland gebeurt de coördinatie door een voltijdse IGEMO-medewerker.

In de Kempen telt het streekplatform 2 voltijdse medewerkers, gehuisvest bij de IOK.

Voor Waas & Dender is een voltijdse medewerker ondergebracht in de gebouwen van VDAB Hamme. De twee streekplatformen in het arrondissement Antwerpen worden vanuit IGEAN opgevolgd.

- **de werknemersorganisaties:** hun inbreng verschilt van streek tot streek: bijv. wezenlijke bijdrage binnen Streekplatform Kempen versus quasi afwezig in regio Rivierenland; hun aanwezigheid kan aanleiding geven tot terughoudendheid bij de lokale partners om de stap naar oprichting van een streekplatform te zetten en beïnvloedt de themakeuze bij de streekplatformen, bij ene al meer dan bij de andere.

- **de werkgeversorganisaties:** werkgeversorganisaties doorgaans prominenter aanwezig; een verplichting binnen de ESF-oproep om ze te vragen, maar uiteindelijke deelname niet verplicht.

- **de provincie:** de provincie Antwerpen wordt in de Task Force, de Regionale Mandaatgroep en de stuurgroepen van de streekplatformen Rupel/Zuidrand en Voorkempen vertegenwoordigd door gedeputeerden.

- **de Vlaamse overheid:** "Vlaanderen zet de grote bakens uit in de vorm van beleidsdoelstellingen", dixit Muyters in zijn conceptnota; ondersteunt de streekplatformen via (tijdelijke) ESF-projectmiddelen. De financiering ervan is verzekerd tot 31/07/2020.

In tegenstelling tot de RESOC waar de provincie vaak als partner gewaardeerd werd, merken we nu dat in de meeste streken actief de vraag aan de provincie wordt gesteld om een coördinerende rol op te nemen. Ook de Vlaamse overheid heeft dit nadrukkelijk in haar conceptnota verwoord.

2.2. Streekondersteuning: data en analyse

De belangrijkste stakeholders van de provinciale werking data en analyse zijn:

- onze interne (provinciale beleidsdiensten) en externe klanten (zoals lokale besturen, het kenniscentrum Vlaamse centrumsteden en andere geïnteresseerde organisaties),
- de teams data & analyse van de andere provincies waar we intensief mee samenwerken,
- dataleveranciers zoals de Vlaamse en federale agentschappen en diensten, het IMA,...
- de aanbieders van andere dataplatformen zoals de Vlaamse overheid.

Onze **externe klanten** zijn vandaag vooral lokale besturen en organisaties uit alle grondgebonden sectoren. Wat hen aanspreekt is de ondersteuning op maat die wij leveren. We verwachten in de toekomst meer vragen vanuit andere sectoren.

De afgelopen vier jaar is het aantal **interne klanten** sterk toegenomen, soms ook interprovinciaal (economie, milieu). Een beperkt aantal diensten hebben tot op heden nog nooit beroep op onze dienstverlening gedaan. Deze diensten zullen in een volgende periode actief benaderd worden.

Onze **samenwerking met de andere provincies** is een essentieel onderdeel van onze provinciale werking. Ze biedt ons niet alleen schaalvoordelen op vlak van dataverwerking en -verwerking maar zorgt ook voor rijkere gegevens. Zo kunnen we onze data vergelijken met alle andere Vlaamse gemeenten en kunnen we provincie-overschrijdende analyses maken.

Vooraf op interprovinciaal niveau is de afgelopen jaren hard geïnvesteerd in een vertrouwensrelatie met onze **dataleveranciers**. Hierdoor kunnen we vandaag beschikken over kwalitatieve data. Deze samenwerking blijft ook in de toekomst cruciaal om een goede dienstverlening te kunnen uitbouwen.

Als provincies zoeken we naar een complementaire werking t.a.v. **de Vlaamse Overheid** (Vlaamse statistische autoriteit). Deze ligt volgens ons in de ondersteuning op maat die we kunnen bieden, onze geïntegreerde insteek en op de ontsluiting van fijnmazige gegevens. Aandachtspunt voor de nabije toekomst is om actief betrokken te worden in de samenwerking die vandaag uitgebouwd wordt tussen de belangrijkste dataleverancier (de kruispuntbank) met Statistiek Vlaanderen en VVSG.

3. SWOT-ANALYSE

Waar zijn we goed in? Waar liggen tekortkomingen in ons handelen?

Samengevat, wat geeft dit (aan sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen) als kader om (ver)nieuw(d) beleid te voeren?

3.1. SWOT-analyse synergie streekbeleid, gebiedsgericht beleid en plattelandsbeleid

Wat de benadering van lokale partners betreft, kan/moet de provincie een verschillende aanpak hanteren voor het domein Streekbeleid enerzijds en de domeinen Plattelandsbeleid en Geïntegreerd Gebiedsgerichte Beleid anderzijds.

Het Streekbeleid (en dan vooral streekoverleg) is ten dele gegroeid uit de vroegere Resoc werking, met een van oorsprong sociaaleconomische insteek en verplichte betrokkenheid van de sociale partners. In het streekoverleg dient de provincie zich in de eerste plaats als partner op te stellen, terwijl ze binnen de 2 andere domeinen eerder een trekkers- of coördinerende rol (kan) opneemt, o.a. ook door mensen en middelen ter beschikking te stellen.

De provinciale werkingssubsidie die aan de streekplatformen wordt gegeven, werd tot 2019 niet gekoppeld aan voorwaarden, zoals het realiseren van provinciale doelstellingen en we zijn zuiver als partner betrokken in de desbetreffende beleidsorganen (geen doorslaggevende stem).

Het Resoc verleden waar connotaties aan vasthangen als "praatbarak", "weinig realisaties" speelt hierin ook een rol.

Door onze bovenlokale dienstverlening willen we een gerespecteerde partner zijn voor lokale besturen. We willen wegen op het daar gevoerde beleid of geïnitieerde acties, aangezien de lokale partners zelf aan het stuur zitten en dus ook hun partners, thema's en aanpak kiezen. De grote uitdaging is hier om door een opstelling als constructieve, faciliterende en meewerkende partner voldoende respect op te bouwen zodat we telkens mee aan de tafel gevraagd worden om zo in de praktijk te kunnen wegen op het gekozen beleid. Dit vergt maatwerk. De bestaande streekplatformen zijn slechts 1 instrument om dit te realiseren.

Voor het gebiedsgericht beleid neemt de provincie altijd een coördinerende taak op. Bij het plattelandsbeleid (Veerkrachtig dorp, Leader, streekproducten) is er een structureel overleg met de sector (vertegenwoordigers?) en stakeholders.

Vandaag is enkel het intern overleg rond gebiedsgericht beleid en plattelandsbeleid adequaat gestructureerd. Voor het streekbeleid (c.q. het streekoverleg) is er de afgelopen jaren te weinig terugkoppeling geweest (met uitzondering van de totstandkoming van het streekpact Kempen). Een capaciteitsgebrek lag hier aan de grondslag. Sinds 2019 wordt er geïnvesteerd in structureel overleg tussen deze verschillende werkingen.

3.2. Streekoverleg

<u>Sterktes</u>	<u>Zwaktes</u>
<ul style="list-style-type: none">- ervaring en expertise in neutrale, bovenlokale coördinatierol van provinciale beleidsdiensten- provinciale instrumenten (data en analyse, subsidies, inhoudelijke coaching en ondersteuning) om in te zetten om concrete streekdoelstellingen te realiseren- garantie op provinciale subsidiëring streekplatformen voor legislatuur, zonder voorwaarden- verbetering samenwerking met intercommunales merkbaar, vooral met IOK	<ul style="list-style-type: none">- (voorheen) gebrek aan mankracht om deze werking kwalitatief uit te bouwen: beleidsadviseur streekbeleid pas gestart op 2/1/2018- provinciale ondersteuning van, en communicatie met, lokale besturen en streken is vaak nog te sectoraal:<ul style="list-style-type: none">* interne samenwerking, kennisdeling en terugkoppeling tussen beleidsdiensten en satellieten is onvoldoende uitgewerkt en onvoldoende afgestemd, waardoor er onvoldoende of niet snel genoeg extern kan worden opgetreden.*externe communicatie rond samenwerking met streekplatformen en intercommunales is vanuit de provincie onvoldoende uitgewerkt, communicatief worden te veel ad hoc en in verspreide slagorde (lees per dienst of departement met streekplatform) afspraken over externe communicatie gemaakt, onvoldoende afspraken tussen provincie en partners over hoe we communiceren over acties i.s.m. streekplatformen en intercommunales.- positionering van streekbeleid t.o.v. gebiedsgericht beleid en plattelandsbeleid is vandaag nog te onduidelijk (<i>zie 3.1. en oefening legislatuur</i>). - Thematische verspreiding van gebiedsgericht beleid, plattelandsbeleid en streekbeleid over verschillende departementen en gedeputeerden bemoeilijkt de interne afstemming- werkingsfinanciering van satellieten en streekplatformen is niet gekoppeld aan het behalen van provinciale doelstelling, communicatie-afspraken en/of het organisatiebreed samenwerken -> onvoldoende snel op opportuniteiten inspelen en geen definitie rol dienst/satelliet in streekoverleg- discrepantie tussen de ambtelijke en politieke vertegenwoordiging van de provincie in de verschillende (werkgroepen van) de streekplatformen, wederzijdse terugkoppeling is onvoldoende gestructureerd.

<u>Opportunities</u>	<u>Bedreigingen</u>
<ul style="list-style-type: none"> - streekontwikkelingsbeleid is grotendeels braakliggend terrein, waar de provincie op kan inspelen. - in sommige streken slaagden de lokale besturen er niet in om een kwalitatief projectplan op te stellen en vragen zij (of Vlaamse overheid) aan de provincie om een faciliterende rol op te nemen (cfr. Opstart streekplatformen Rupel en Zuidrand, Noordrand) -nieuwe beleidsadviseur streekoverleg kan belangrijke meerwaarde bieden als bruggenbouwer (tussen provincie en streken enerzijds, intern tussen verschillende diensten actief binnen een streek) - het versterken van de deskundigheid van de diensten is een opportuniteit om de provincie extern te profileren (bijv. uitbouw tool provincies.incijfers.be) - betere beleidsoverschrijdende interne communicatie, kennisdeling en afstemming van de domeinen GGB, Landbouwbeleid en Streekbeleid is de kans om sterker de provincie als één deskundig en gecoördineerd beleidsniveau te promoten. - een groot draagvlak binnen de organisatie om veel meer kennisdeling rond streekwerking (regio werking algemeen, o.a. GGB en Plattelandsbeleid) en streekoverleg op te zetten (streekplatformen in het bijzonder) - veranderende rol/aanpak van de intercommunales en de opschaling van de gemeenten is een kans voor de provincies om een nieuwe taakstelling uit te werken. (ondersteunend, faciliterend en begeleidend evenals een trekkersrol), opstelling als deskundige ondersteunende partner met aandacht voor de gevoeligheden van de intercommunales zal/kan helpen eventuele concurrentiegevoelens te voorkomen of verminderen - onderhandelingen over de te verkopen aandelen in de intercommunales kunnen aangegrepen worden om meer samenwerking met de intercommunales en/of streekplatformen op een andere manier te formaliseren 	<ul style="list-style-type: none"> - vragen over toekomstige rol en bevoegdheden van provincies - vandaag financiert Vlaanderen de streekpacten met (tijdelijke) ESF-middelen: perspectief naar continuering? - rol en wijzigende positionering van de intercommunales en de opschaling van de gemeenten knaagt aan de taakstelling van de provincies (cfr. streekoverleg) en verhoogt concurrentiegevoel (staat complementaire samenwerking in weg) - terugtrekking provincie (op basis van het Decreet op Intergemeentelijke samenwerking) uit de eigendomsstructuren (als aandeelhouder) en beleidsorganen van de intercommunales

<p>- grootste uitdaging voor de provincie wordt een antwoord vinden op de vraag: hoe slagen we er, samen met de streekplatformen, in om een sterk streekbeleid te ontwikkelen dat verder gaat dan de reguliere beleidslijnen die de verschillende streekpartners vandaag reeds voeren.</p>	
--	--

3.3. Streekondersteuning: data en analyse

<u>Sterktes</u>	<u>Zwaktes</u>
<ul style="list-style-type: none"> - de ondersteuning op maat die we leveren; - de vraagverheldering en –verduidelijking die het startpunt is van het ondersteuningsaanbod en die de vraagsteller helpt om zijn onderzoeksvraag duidelijk, en voldoende ambitieus te verwoorden; - de neutraliteit van het intermediair niveau (zeker wanneer verschillende partners een gezamenlijke analyse willen maken); - de geïntegreerde, bovenlokale maar tegelijk fijnmazige aanpak; - onze interprovinciale samenwerking die mogelijk maakt dat we door taakverdeling en wederzijdse controle met een beperkte provinciale personeelsequipe een brede waaier aan data kunnen verzamelen en verwerkende gebruiksvriendelijke ontsluiting van data in de interprovinciale tool www.provincies.incijfers.be 	<ul style="list-style-type: none"> - interne en externe communicatie van het aanbod is (te)beperkt - beperkte personeelsinzet (in vergelijking met andere provincies)
<u>Opportunities</u>	<u>Bedreigingen</u>
<ul style="list-style-type: none"> - Communicatie van de dienstverlening naar interne en externe partners (waarbij we tegelijk erover moeten waken dat we met de beschikbare medewerkers hetzelfde kwaliteitsniveau kunnen behouden); - De uitbouw van de tandemwerking met de inhoudelijke beleidsadviseurs van de provinciale beleidsdiensten waarbij de beleidsadviseurs mee de onderzochte data duiden en zorgen voor de vertaling in beleidsadviezen en dit als basis nemen voor concrete acties - Een sterkere samenwerking met andere diensten en DICT binnen de provincie op het technische niveau (bijv. gegevensdeling en kennisdeling via GIS software en infrastructuur); - Nieuwe mogelijkheden verkennen om data te ontsluiten, en samenwerking opzetten met nieuwe dataleveranciers (zeker met het oog op een bredere invalshoek dan demografie en welzijn) 	<ul style="list-style-type: none"> - vragen over toekomstige rol en bevoegdheden van provincies (zie ook verschillende standpunten binnen Vlaamse overheid over de rol van de provincies binnen statistische landschap) - erover waken dat verwachtingen van andere provinciale diensten m.b.t. ontsluiting van hun cijfers via www.provincies.incijfers.be gelijke tred houden met mogelijkheden van de back-office (noodzaak van transparante beheersstructuren en communicatie)

- Samenwerking verkennen met Vlaamse Statistische Autoriteit en andere Vlaamse agentschappen.	
---	--